

Pomocné technické prapory

**O jedné z forem zneužití armády
k politické perzekuci**

Jiří Bílek

© Jiří Bílek, 2002

ISBN 80-902885-7-X

Obsah

Úvodem	8
I. Politické perzekuce v čs. armádě po únoru 1948	10
II. Systém vyhledávání, označování a povolávání tzv. politicky nespolehlivých branců, instituce výjimečných cvičení	15
Vznik kategorie „politicky nespolehlivý“	15
Vytvoření systému prověřování a klasifikace E	18
Prověrka branců nástupního ročníku 1950	21
Dotvoření systému	25
Výjimečná vojenská cvičení	27
III. Právní aspekty vytvoření a existence pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek	35
Statut vojenských pracovních jednotek	37
Způsob výběru k PTP a délka základní vojenské služby	39
VPJ z pohledu mezinárodních dohod	40
IV. Vznik, organizace a výstavba vojenských pracovních jednotek, jejich typy a počty	42
Silniční prapory ženijních pluků	42
Vznik prvních PTP	44
Vytvoření prvních těžkých PTP	45
Další výstavba lehkých PTP	46
Výstavba těžkých PTP	48
Vytvoření technických praporů, vznik VPJ	49
Postupná přeměna PTP v technické prapory, změna charakteru VPJ	50
Reorganizace vojenských pracovních jednotek, konec PTP	53
V. Orgány řízení a velení, důstojníci a velitelé u pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek	56
Součást ženijního vojska	56
Podřízení Stavební a bytovací správě MNO	57
Vznik velitelství VPJ	58

Vojáci z povolání u VPJ	60
Poddůstojníci z povolání	65
Poddůstojníci základní služby a instruktoři	67
Političtí pracovníci u vojenských pracovních jednotek	70
VI. Složení pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek, prověřování výsledků tzv. převýchovy	75
Postupná změna složení jednotek	75
Prověrky tzv. politické převýchovy u PTP	78
Prověrka na podzim 1953	80
VII. Průběh služby u pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek, materiální a další zabezpečení vojáků	84
Nástup k PTP a VPJ	84
Příchod k jednotce	86
Tzv. přijímač	90
Denní řád	92
Výcvik a výchova	96
Ubytování příslušníků PTP a VPJ	101
Výstrojní podmínky u PTP a VPJ	105
Stravování u PTP a VPJ	109
Lékařská a zdravotnická péče, hygienické podmínky u PTP a VPJ	114
Volný čas, možnosti kulturního, sportovního a dalšího využití, vycházky a dovolené, pochvaly a tresty	118
VIII. Pracovní nasazení a pracovní podmínky u pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek	126
Jednotky pracující v režii vojenské správy	126
Lehké prapory a jejich zasazení	128
Těžké prapory a jejich zasazení	132
Způsob odměňování příslušníků PTP a TP	134
Bezpečnost při práci, úrazy a mimořádné události u PTP a TP	138
Snahy o zvyšování kvalifikace, soutěžení a náborové akce	142
Vztah spolupracovníků a veřejnosti k příslušníkům PTP a TP	147
Výsledky činnosti PTP a VPJ	150

IX. Osudy příslušníků PTP po propuštění z armády, snahy o jejich organizování a rehabilitaci	154
První pokus o organizování a rehabilitaci v roce 1968	158
Vytvoření Svazu PTP a vývoj po roce 1989	160
X. Zneužití armády k politické perzekuci v dalších zemích sovětského bloku	163
Báňské a stavební prapory v Polsku	164
Perzekuční jednotky v Maďarsku	166
Závěrem	170
Přílohy	172
Použité prameny a literatura, doporučená literatura	272
Seznam zkratk	276
Jmenný rejstřík	280
Resumé / Summary / Resümee	284
Ediční poznámka	287

Úvodem

Problematika vzniku a existence pomocných technických praporů (PTP) v československé armádě byla až do nedávné doby tématem, o němž se s výjimkou krátkého období v roce 1968 mlčelo. Komunistický režim neměl z pochopitelných důvodů zájem, aby se veřejnost dozvěděla pravdu o způsobech a metodách, jimiž pronásledoval své skutečné i vykonstruované odpůrce. Zařazování do PTP patřilo k formám mimosoudních postihů a represí, které neměly oporu dokonce ani v dobově chápaném a deformovaném právním řádu a byly v příkrém rozporu s mezinárodními konvencemi. Armáda se stala nástrojem politické perzekuce vůči celým skupinám obyvatelstva v zájmu jedné politické strany a její nadvlády – byla zneužita k účelu, který neměl s jejím skutečným posláním garanta vnější bezpečnosti státu nic společného.

Zájem o PTP, jehož jsme v posledním zhruba desetiletí svědkem, přinesl na jedné straně postupnou nápravu křivd i hlubší poznání vývoje těchto jednotek, na druhé straně vznikly a mnohdy přetrvávají nepřesnosti či přímo legendy (inspirované zejména Černými barony od Miloslava Švandrlíka, kteří se dočkali i své filmové a divadelní podoby), jež deformují pohled veřejnosti na „pétépáky“ i vztah k nim a v konečném důsledku škodí jejich úsilí o poznání historické pravdy o jednom z nejtemnějších míst naší poválečné historie. Přetrvávají také pokusy vydávat za příslušníky PTP ty, kteří jimi nikdy nebyli, a mnozí publicisté – nemluvě o veřejnosti – považují dokonce za „pétépáky“ všechny vojáky využívané v letech 1948–1989 k hospodářským výpomocím armády či provádějící výcvik formou podílu na úkolech civilního sektoru (ženijní, železniční a silniční vojsko).

Předkládaná studie vychází z dokumentů Vojenského historického archivu (jednoho z oddělení Vojenského ústředního archivu v Praze), zejména fondů Velitelství ženijního vojska, Hlavní stavební a ubytovací správy MNO, Velitelství vojenských pracovních jednotek, Ná-

měštka ministra pro materiální věci a jednotlivých praporů, využívá i dosud vydanou literaturu a časopisecké články¹⁾ a vzpomínky bývalých „pétépáků“ poskytnuté autorovi písemnou i ústní formou. Doplňují ji kopie některých zásadních dokumentů týkajících se vzniku a existence PTP, ukázky písemností z průběhu vojenské služby branců zařazených do těchto jednotek (vojenské knížky, pracovní smlouvy, „bleskovky“ apod.) a jiné materiály, poskytnuté těmi, kteří v pomocných technických praporech strávili někdy i podstatnou část svého mládí.

Autor považuje za milou povinnost poděkovat všem, kteří mu poskytli mnohdy velmi osobní dokumenty i fotografie a byli mu jako pamětníci nápomocni i radou. Bez jejich pomoci by se již mnohé stránky služby u PTP nepodařilo rekonstruovat a přiblížit současnému čtenáři. Možná mu některé události budou připadat jako nemožné a neskutečné, opravdu se však staly a mnozí jejich aktéři – ať ti pronásledovaní, nebo pronásledující – dosud žijí mezi námi.

Práce je pro lepší přehlednost rozdělena do 10 kapitol, které mapují jednotlivé oblasti vzniku, existence, vnitřního života, pracovního nasazení a konce pomocných technických praporů jako součásti vojenských pracovních jednotek a zabývají se i širšími souvislostmi zneužití armády a vojenské základní služby k politické perzekuci nejen v tehdejší Československu, ale i v dalších zemích sovětského bloku.

¹⁾ Seznam použitých pramenů, použité a doporučené literatury je zařazen na konci publikace.

I. Politické perzekuce v čs. armádě po únoru 1948

Komunistická strana Československa (KSČ) začala po získání politické moci v únoru 1948 budovat stalinský model socialismu, v němž připadla důležitá úloha různým formám politických represálií a perzekucí. Vedle toho, že přímo postihovaly ty, kteří z různých příčin představovali opozici vůči novému režimu, měly i nemalou odstrašující funkci na zbytek populace. Represe se staly součástí oficiální politiky komunistického státu a jedním z jeho důležitých pilířů, byly i formou řešení prohlubujícího se rozporu mezi režimem a společností.

Postupně se podařilo vytvořit systém totální politické a administrativní nadvlády nad celou společností i jednotlivými občany, kteří neměli možnost z bludného kruhu uniknout nebo se účinně bránit. Politické perzekuce byly odstupňované, většinou však nikoliv podle míry „provinění“, ale základní byla momentální potřeba režimu. Některé občany stačilo jen vyloučit z veřejného života, jiné bylo třeba trvale odstavit od podílu na moci. Často používaná byla ekonomická forma postihů, prosazující ekonomické zájmy KSČ proti různým sociálním skupinám, druhem trestu bylo i vystěhování a přemísťování lidí především z velkých měst do pohraničí, což lze označit za jistou formu vyhnanství. Perzekuce však měla také svou náboženskou, národnostní i další podobu. Základem a současně důsledkem těchto postupů byla nezákonnost spojená s rozvratem právního vědomí, korupcí a protekcí.

Vyšší stupeň politické perzekuce představovala internace neboli omezování osobní svobody bez právoplatného odsouzení. Už na podzim 1948 byl přijat zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231, doplněný zákonem o táborech nucené práce č. 245/1948 Sb., na jejichž základě byly do nových koncentračních táborů poslány tisíce lidí. Vrcholem systému byly politické procesy, obvykle zcela vykon-

struované, při nichž především nově zřízené Státní soudy vynášely rozsudky mnohaletého žaláře i smrti.¹⁾

Pouónorové perzekuce měly tři základní etapy. První se uskutečnila bezprostředně po únoru 1948 a jejím úkolem i cílem bylo upevnit a zdůvodnit dosažené vítězství KSČ. Zaměřila se na hlavní exponenty z řad nekomunistických politických stran a organizací, které bylo třeba odstranit z jejich funkcí i veřejného života. Druhá etapa začala na podzim roku 1948 a jejím smyslem bylo prosadit mocenský monopol komunistů do všech oblastí života společnosti a vytvořit zcela novou strukturu mocenských institucí, jejich složení, úkolů i možností. Pro třetí etapu od jara 1950 bylo charakteristické úsilí o totální přestavbu celé společnosti v duchu komunistické ideologie a stalinského modelu socialismu i jeho praxe. Proto začalo postupně převažovat „hledání nepřátel uvnitř strany“, na které by bylo možné svést vážné problémy, s nimiž se nový režim začal potýkat nejen v ekonomické oblasti.²⁾

To, co probíhalo v celé společnosti, nemohlo se vyhnout armádě, která představuje rozhodující ozbrojený mocenský nástroj každého státu. Situace byla o to složitější, že KSČ nevěřila především jejímu velitelskému sboru, který se vytvořil po květnu 1945 přes všechna omezení do značné míry demokraticky. Vedle příslušníků bývalé předmnichovské armády, kteří se nezapojili do domácího ani zahraničního odboje, v něm byli vojáci z čs. vojenských jednotek na východní i západní frontě, bývalí partyzáni a političtí vězni i mladí lidé přijatí po skončení války do vojenských škol.

¹⁾ Blíže viz Dvořáková, Z.: Z letopisů třetího odboje. Praha 1992; Hejl, V.: Zpráva o organizovaném násilí. Praha 1990; Kaplan, K.: K politickým procesům v Československu. Dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968. Praha 1994; Kratochvíl, A.: Žaluji. Stalinská justice v Československu. I, II, III. Praha 1993; O procesech a rehabilitacích. Zpráva „Pillerovy komise“ o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949–1968. I, II. Praha 1990; Radosta, P.: Protikomunistický odboj. Historický nástin. Praha 1993.

²⁾ Blíže viz Hanzlík, F. – Pospíšil, Jar. – Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů. Vizovice 1999; Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha 1992.

Již před únorem si KSC vytvořila v armádě svou exozituru – neveřejnou stranickou organizaci – a ovládla dvě důležité složky: orgány výchovy a osvěty spolu s Obranným zpravodajstvím (OBZ, jednalo se o 5. oddělení hlavního štábu). Řízenými exponenty strany v armádě byli Jaroslav Procházka³⁾ a Bedřich Reicin.⁴⁾ Ti měli už na podzim 1947 připraveny seznamy generálů a důstojníků, které bude třeba po převzetí moci propustit z armády, internovat či postavit před soud.⁵⁾

Vůči vojákům z povolání, jimž komunistický režim z různých důvodů nevěřil, bylo používáno několik forem perzekucí, které se nijak výrazně nelišily od těch „civilních“. Prakticky totožné byly i etapy: první bezprostředně po únoru (březen–duben 1948), druhá s důrazem na podzim 1948 (květen 1948 – únor 1949) a třetí začala na jaře 1950 v souvislosti s nástupem Alexeje Čepičky⁶⁾ do funkce ministra národní obrany.

³⁾ Procházka, Jaroslav (1897–1980), JUDr., český vojenský a politický činitel, generál. V čs. legiích v Rusku a ve Francii, člen KSC a VKS(b), od roku 1931 z pověření KSC v Moskvě. Od roku 1942 v čs. jednotce v SSSR jako osvětový důstojník, od roku 1945 náčelník HSVO a AVSP, od roku 1948 náměstek ministra národní obrany pro věci politickoprávní, od roku 1952 náčelník GŠ. Patřil k hlavním exponentům KSC ve vedení armády a měl aktivní podíl na perzekucích proti vojákům. V roce 1952 krátce vyšetřován a propuštěn z armády. Od roku 1953 profesor Vysoké školy politických a sociálních věd a Univerzity Karlovy, v letech 1957–1966 její rektor.

⁴⁾ Reicin, Bedřich (1911–1952), český vojenský a politický činitel, generál. Činný v komunistickém hnutí, od r. 1942 osvětový, později zpravodajský důstojník u čs. vojenské jednotky v SSSR. Od r. 1945 náčelník 5. odd. hlavního štábu (Obranného zpravodajství), od r. 1948 náměstek ministra obrany pro věci кадровé. Patřil k hlavním inspirátorům a vykonavatelům represi proti velitelského sboru armády. V roce 1951 propuštěn z armády a zatčen, v roce 1952 odsouzen v procesu se Slánským k trestu smrti a popraven. Spoluautor memoárové knihy Sokolovo. Viz též: Lichnovský, M.: Bedřich Reicin a Československá armáda I. HaV 1994, č. 1, s. 3–36; II (1945–1948). HaV 1994, č. 2, s. 3–44. Týž: Bedřich Reicin a Československá armáda (1948–1952). HaV 1995, č. 6, s. 81–117.

⁵⁾ Blíže viz Břachová, V.: Destrukce důstojnického sboru čs. armády po únoru 1948. HaV 1992, č. 3, s. 109–127.

⁶⁾ Čepička, Alexej (1910–1990), JUDr., český komunistický politik, zeť K. Gottwalda, armádní generál. V komunistickém hnutí činný již před válkou, od roku 1942 věz-

Nijak se nelišily ani cíle: nejen odstranit z armády „nespolehlivé“, ale především dosadit na jejich místa nové, „třídně a politicky uvědomělé kádry“ a vyvolat v ostatních vojácích z povolání nejistotu a strach, přimět je ke kompromisům nebo přímo k posluhování a poslušnosti novému režimu. Také pro podmínky armády byly přijaty některé zákony, umožňující různé formy politických postihů: zákon č. 134/1948 Sb. o propouštění z armády, zákon č. 44/1949 o zrušení sboru rotmistrů a dělesloužících poddůstojníků či zákon o opatřeních souvisejících s úpravou kázeňského práva příslušníků ozbrojených sil č. 85 /1950 Sb.

Nejmírnější formou politické perzekuce vojáků z povolání bylo propuštění z armády, které prováděl na návrh Ústředního akčního výboru Národní fronty a Armádního poradního sboru ministr Ludvík Svoboda.⁷⁾ Jen v prvních dvou měsících po únoru muselo z armády odejít 27 generálů a 813 důstojníků, do února 1949 se počet zvýšil na téměř 3000 vojáků z povolání a do konce téhož roku na 4600, což představovalo více než 40 % těch, kteří sloužili k 15. únoru 1948. Následovaly další vlny propouštění, které vedly k naprostému zdecimování velitelského sboru. Na uvolněná místa přicházeli „dělnickorolnické kádry“ a komu-

ně v nacistickém koncentračním táboře. Od roku 1947 ministr vnitřního obchodu, od roku 1948 ministr spravedlnosti, od roku 1950 ministr národní obrany, od roku 1953 náměstek předsedy vlády. V letech 1949–1958 člen ÚV KSČ, v letech 1951–1956 předsednictva ÚV KSČ. Přebudoval armádu podle sovětského vzoru a měl aktivní podíl na represích proti velitelskému sboru armády. V roce 1956 odvolán ze všech funkcí, v roce 1963 vyloučen z KSČ.

⁷⁾ Svoboda, Ludvík (1895–1979), český vojenský a politický činitel, státník, armádní generál, vícenásobný Hrdina ČSSR a Hrdina SSSR. Příslušník čs. legií v Rusku, od roku 1922 důstojník čs. armády. Za druhé světové války velitel čs. vojenské jednotky v Polsku a od roku 1941 v SSSR. Od roku 1945 ministr národní obrany, v letech 1950–1951 náměstek předsedy vlády a předseda Čs. státního výboru pro tělesnou výchovu a sport. Po krátkém uvěznění od roku 1954 do roku 1958 náčelník Vojenské akademie. V roce 1968 zvolen prezidentem ČSSR a členem předsednictva ÚV KSČ. Po nástupu Husákova vedení odstaven na vedlejší kolej, pro vážné onemocnění v roce 1975 uvolněn z prezidentské funkce. Autor memoárů *Z Buzuluky do Prahy a Cestami života*.

nisté, obvykle nejen bez vojenského, ale i občanského vzdělání. V roce 1952 již vojáci z povolání přijatí po únoru 1948 představovali více než 2/3 důstojnického sboru.⁸⁾

Pro většinu vojáků z povolání však propuštěním z armády perzekuce neskončily. Mnozí byli podle připravených seznamů zatčeni (nejprve exponenti nekomunistických stran), další se stali obětí provokací připravených OBZ ve spolupráci se Státní bezpečností (StB); většina skončila před soudem a dostala vysoké tresty odnětí svobody nebo byla poslána na smrt.⁹⁾ Vojáci z povolání se stávali také obětí mimosoudních perzekucí: byl pro ně vytvořen zvláštní tábor nucené práce na Mírově.¹⁰⁾ Jen málo vojákům z povolání se podařilo před pronásledováním uniknout různými cestami a způsobem do emigrace.

Snaha KSČ o totální ovládnutí armády postihla i záložní důstojnický sbor. Podle zákona č. 59/1949 Sb. o odnětí vojenské hodnosti některým důstojníkům, poddůstojníkům a rotmistrům mimo činnou službu byla provedena rozsáhlá čistka mezi vojáky v záloze, na níž se podílely okresní akční výbory Národní fronty spolu s organizacemi KSČ. Poúnorový režim se nezastavil dokonce ani před generály a důstojníky ve výslužbě. Mnoho z nich bylo zbaveno nejen hodností, ale podle zákona č. 85/1950 Sb. i důchodů či jiných platů. Totální destrukce důstojnického sboru československé armády tak byla na počátku 50. let dovedena až k zrušné dokonalosti a v některých směrech získala dokonce podobu jeho masové likvidace.

⁸⁾ Viz Břachová, V.: Destrukce důstojnického sboru čs. armády po únoru 1948. HaV 1992, č. 3. Srov. Břach, R.: Akce IRENA. Perzekuční zásah proti důstojníkům 11. pěší divize v Plzni v letech 1950–52. HaV, 1993, č. 5, s. 3–53.

⁹⁾ Bližší viz Richter, K. – Benčík, A.: Kdo byl generál Pika. Portrét čs. vojáka a diplomata. Brno 1977; Břachová, V.: Destrukce důstojnického sboru čs. armády po únoru 1948. HaV 1992, č. 3, s. 109–127.

¹⁰⁾ Viz Bílek, J.: Tábor nucené práce Mírov. HaV 1998, č. 4, s. 91–116. Týž: Vězni TNP Mírov. Tamtéž, s. 144–153.

II. Systém vyhledávání, označování a povolávání tzv. politicky nespolehlivých branců, instituce výjimečných cvičení

Armádu bylo třeba „očistit“ nejen ve velitelském sboru, ale také v řadách vojáků základní služby. V tomto směru se velení armády dostalo mezi mlýnské kameny: na jedné straně nemohlo brát na lehkou váhu státobezpečnostní hledisko uplatňované ve všech oblastech, tedy i při prověřování branců nastupujících základní vojenskou službu, na druhé straně vzhledem ke koncepci výstavby silné armády nemohlo tzv. politicky nespolehlivé vojáky zbavit vojenské povinnosti a na jejich místa povolat „politicky spolehlivé“. Všudypřítomná agentománie, spojená s hledáním nepřátel a spiklenců, vedla k představám, že by „vycvičení nepřátel“ mohli nejen ohrozit bojeschopnost útvarů, ale dokonce obrátit svěřené zbraně proti režimu.

Vznik kategorie „politicky nespolehlivý“

Velení armády a zejména OBZ začaly krátce po únoru 1948 hledat odpověď na dvě základní otázky: jak zjistit, kdo je tzv. politicky nespolehlivý, a co dělat s těmito lidmi po jejich povolání k výkonu základní vojenské služby. Již v letních měsících začaly vznikat obrysy systému, který byl v poměrně krátké době doveden až k absurdní dokonalosti. Obranné zpravodajství připravilo směrnice pro vyhledání „politicky, státně a národně nespolehlivých osob“.¹¹⁾ Branci byli prověřováni ještě před nástupem základní služby orgány Ministerstva vnitra, které ve spolupráci s národními výbory, výbory základních

¹¹⁾ Směrnice měly čj. 42 017 HŠ/5. odd. 1948, ale v materiálech Vojenského historického archivu se nezachovaly. Odvolávají se na ně až následné směrnice a lze předpokládat, že se od nich příliš nelišily; byly pravděpodobně jen stručnější a uváděly méně „kategorií“ tzv. politicky nespolehlivých.

organizací KSČ, NF, Svazu české mládeže (SČM) i dalšími měly zpracovat na každého mladého muže nastupujícího do armády posudek. Zdá se však, že systém prověřování zpočátku fungoval spíše podle přístupu jednotlivých okresních i místních orgánů Ministerstva vnitra. Výběr „politicky nespolehlivých“ byl nahodilý, a zatímco z některých míst obdrželo OBZ seznam několika desítek branců, v jiných se našlo „nespolehlivých“ jen několik.

V létě roku 1948 byl vyřešen také druhý problém, a to izolace tzv. politicky nespolehlivých ve zvláštních jednotkách, kterými se staly IV. (silniční) prapory čtyř ženijních pluků. Asi 400 mužů, kteří do nich v říjnu 1948 nastoupili, dostalo cejch „politicky nespolehlivý“ z nejrůznějších důvodů. Byli mezi nimi studenti vyloučení ze škol, synové lidí kolaborujících za války s okupačním režimem či funkcionářů a aktivistů nekomunistických stran a organizací z doby před únorem 1948, mnozí se stali obětí vyřizování osobních účtů. Nikomu z nich nebyly důvody jeho „zvláštní“ služby sděleny.

Obranné zpravodajství mělo k existenci silničních praporů stále připomínky. Nelíbil se mu poměrně „volný“ režim u jednotek, a zejména počet zařazených vojáků – zdál se mu příliš malý.

Snažilo se hledat nové „nespolehlivé“ mezi branci, kteří nastoupili do armády na podzim 1948 a odesílalo je k silničním praporům. Ve spolupráci s Ministerstvem vnitra také připravilo nové směrnice pro prověřování, které byly vydány 28. ledna 1949¹²⁾ a byly využity k prověrce branců již při jarních odvozech. „Politicky nespolehlivé“ osoby byly vybírány podle těchto kritérií:

1. Osoby, které se dopustily trestných činů retribučních (kolaborace, přihlášení se k okupantům, funkce v kuratoriu, Hlinkově mládeži apod.), i když za to nebyly stíhány.

¹²⁾ Směrnice o zjišťování a evidenci politicky závadných osob. VHA-MNO, čj. 60 975 I. odbor 1949.

2. Osoby národně nespolehlivé.

3. Osoby, které se dopustily trestných činů podle zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. nebo ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1949 Sb. a byly za to odsouzeny nebo jsou za to stíhány.

4. Osoby podezřelé z protistátní činnosti.

5. Osoby, které byly postiženy opatřeními akčních výborů nebo podobnými opatřeními.

6. Osoby dodané do táborů nucených prací.

7. Osoby odsouzené pro trestné činy podle zákona o stíhání černého obchodu č. 15/1947 Sb. nebo jiný čin takového druhu.

8. Osoby, které pokládá Státní bezpečnost za závadné z jiných, zde neuvedených důvodů.¹³⁾

System prověřování byl jednoduchý: odvodní komise založila pro každého brance dotazník, který byl podle místa bydliště zaslán příslušnému velitelství Státní bezpečnosti. To provedlo podřízenými složkami prověrku a výsledek na dotazníku zaslalo v případě „nespolehlivých“ 5. oddělení (OBZ) příslušné vojenské oblasti, které rozhodlo o zařazení brance, v ostatních případech doplňovacímu okresnímu velitelství. Vytipovaní branci nastupovali přímo k silničním praporům, které byly již na jaře posílány o vyloučené posluchače vojenských akademií¹⁴⁾ a ty vojáky základní služby, jimž byla z různých důvodů odňata poddůstojnická hodnost.¹⁵⁾ K silničním praporům přišli v létě 1949 také poddůstojníci základní služby jako instruktoři.¹⁶⁾

¹³⁾ V květnu 1949 byl doplněn další požadavek namířený proti studentům vyloučeným ze studia: všichni, kteří ukončili studium po únoru 1948, museli uvést absolvovanou školu.

¹⁴⁾ VHA-MNO, čj. 61 186 I/3. odd. 1949. Všem byl odebrán statut vojenského akademika i další výhody, doba strávená v akademii jim však byla započtena do základní vojenské služby.

¹⁵⁾ VHA-MNO, čj. 66 174 I/3. odd. 1949. Vojáci české národnosti byli posíláni na Slovensko a naopak. Příklady důvodů přemístění: Antonín P., 1. letecký náhradní pluk: „*Narušuje politickou a pracovní morálku, očekává, že bude zavřen. [...] Nacionální šovinista, zvrácené politické názory rozšiřuje mezi mužstvem a tím brzdí vý-*

Počet vojáků všech čtyř jednotek nepřesáhl 1000 a byl do značné míry výsledkem postoje, který k akci prověřování branců zaujalo Ministerstvo vnitra a jeho složky. Dotazníky se toulaly, někde byly všechny označeny „Bez závad“, jinde orgány Sboru národní bezpečnosti (SNB) prověrku nestihly. Obranné zpravodajství bylo velmi nespokojeno a požadovalo nápravu. Samo provádělo prověřování nově nastoupivších a přeřazovalo je do silničních praporů (od ledna do srpna 1950 šlo o 186 mužů),¹⁷⁾ ale nepodařilo se naplnit ani dvě roty u každé jednotky.

Proto již od jara 1950 začalo OBZ připravovat nový systém vyhledávání „politicky nespolehlivých“ i průběhu jejich vojenské služby. Dostalo se mu požehnání od nového ministra A. Čepičky a především jeho dvou náměstků: pro kádrové věci, kterým byl gen. B. Reicin, a náčelníka hlavního štábu, jímž se v dubnu 1950 stal gen. J. Procházka.

Vytvoření systému prověřování a klasifikace E

Na přelomu čtyřicátých a padesátých let byla ve všech zemích sovětského bloku přijata opatření k urychlení vojenské výstavby a příprav na novou možnou válku, s jejímž vypuknutím se kalkulovalo na obou stranách rozděleného světa na roky 1953–1954. Situaci v zemích sovětského bloku vyhrotila dále válka v Koreji, která začala v červnu 1950, a roztržka s Jugoslávií, jež se vzepřela sovětskému diktátu. Jedním z hlavních cílů se stalo „upevnění jednoty a semknutosti tábora míru“ neboli ještě větší podřízení jednotlivých satelitů SSSR a budování společnosti striktně podle sovětského vzoru. Vše národní bylo zavrženo jako škodlivé a nepřátelské.

stavbu lidově demokratické armády, maloburžoazní výchova, alkoholik.“ Miroslav T., 1. letecký náhradní pluk: „*Slabomyslnost, neposlušný, alkoholik.*“

¹⁶⁾ VHA-MNO, čj. 26 133 hl. št. VŽV 1949.

¹⁷⁾ VHA-MNO, čj. 24 851 hl. št. VŽV 1949.

Týkalo se to také čs. armády, které únorové plénum ÚV KSČ v roce 1950 uložilo urychlit organizační, dislokační, materiální i další změny a co nejdříve dosáhnout plné bojové připravenosti a pohotovosti. Potřeba výstavby nových vojenských objektů v západním pohraničí, kam se přesunulo těžiště obrany země, spolu s nároky na těžbu uhlí k zajištění přednostního rozvoje těžkého průmyslu zvýraznily vnitřní ekonomickou úlohu armády v chápání sovětské vojenské vědy. Změny v armádě, které zasáhly školství, výcvik, vnitřní život i další oblasti, byly doplněny – a v dobovém chápání dokonce přímo podmíněny – stále silnějším ideologickým působením na vojáky z povolání i v základní službě a požadavkem tzv. revoluční bdělosti a ostražitosti a třídního přístupu ke všem problémům. Proto došlo k dalším čistkám ve velitelském sboru armády a rozpracovával se také systém odhalování nepřátel v řadách vojáků základních služby.

Obranné zpravodajství, na podzim 1950 reorganizované na Hlavní informační správu podřízenou přímo ministru národní obrany,¹⁸⁾ řešilo dva spojené problémy: zajištění co nejdokonalejší politické prověrky všech branců se stanovením přesných kritérií „politické nespolehlivosti“ a formu jejich vojenské základní služby, která vedle izolace měla zajistit také využití těchto osob pro potřeby nejen vojenské správy, ale i národního hospodářství. Pro armádu měnící od základu svou organizaci, dislokaci, výzbroj i výcvik se stal neúnosným velký počet vojáků, které bylo třeba odvelovat na různé brigády a jiné národohospodářské výpomoci především do hornictví. OBZ při tomto úkolu úzce spolupracovalo s generálním štábem a především jeho 4. (organizačním a mobilizačním) oddělením, protože otázka služby „politicky nespolehlivých“ se řešila v rámci vytváření nového odvodního systému podle sovětského vzoru.

Materiál předložený Užšímu poradnímu sboru ministra (UPS) 14. června 1950 náčelníkem gen. štábu J. Procházkou měl název Třídní a politic-

¹⁸⁾ VHA-MNO, čj. 2560 OMS 1950.

ká repatriace branců v r. 1950¹⁹⁾ a skládal se za dvou částí. V první byl podroben zdrcující kritice dosavadní systém prověřování tzv. politické spolehlivosti branců orgány Ministerstva vnitra i vojenské správy, druhá obsahovala propracovaný systém nového způsobu prověřování včetně změny odvodních klasifikací a vytvoření pomocných technických praporů, rozdělených na těžké (báňské, důlní) a lehké (stavební), jako zvláštních jednotek pro ty, kteří budou shledáni „politicky nespolehlivými“. Ti měli v rámci základní služby beze zbraně a jen se základním pořadovým výcvikem projít tzv. převýchovou, tvořenou nejen masivním ideologickým působením, ale také těžkou fyzickou prací a „tvrdou kázní“.

Protože komplexní prověrku podle nových kritérií nebylo možné do 1. října 1950 (datum nástupu branců k výkonu základní vojenské služby) uskutečnit, měly být u všech útvarů vytvořeny prověřovací komise pro mužstvo. Jejich úkolem bylo do konce října 1950 provést další prověrku, zaměřenou především na „syny velkostatkářů, fabrikantů, velkoobchodníků a jiných vykořisťovatelů“, kteří měli být rovněž odesláni k PTP.

Pro rok 1951 byl připraven v podstatě nový odvodní systém, který stanovil provést politickou prověrku branců již v období od soupisu osob povinných odvodem do vlastního odvodu. Na tomto úkolu se mělo podílet Ministerstvo národní obrany, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo národní bezpečnosti ve spolupráci s okresními (ONV) a místními národními výbory (MNV). Původní jednotná odvodní komise byla rozdělena na zdravotní (A) a politickou (B) část a vedle stávajících čtyř zdravotních klasifikačních tříd k výkonu základní služby (A – schopen, s rozdělením na Aj {A jedna} a Ad {A dvě}, B – schopen služby beze zbraně, BS – schopen pro strážní službu a C – neschopen) byly zřízeny dvě nové: Cj – schopen pro těžkou fyzickou prací a Cd – schopen pro středně těžkou fyzickou prací. Do nich měli být zařazováni branci, kteří by podle zdravotního a mentálního stavu patřili mezi

¹⁹⁾ VHA-MNO, fond UPS, 1950, k. 3 (20. zasedání UPS, bod 5). Viz příloha 1.

„neschopné“, ale které mohla armáda využít k fyzické práci. Klasifikace „neschopen vojenské služby“ dostala označení D a zcela nově byla vytvořena „politická“ kategorie C – schopen pro PTP, která byla v září 1950 změněna na E – politicky nespolehlivý. Ta měla absolutní přednost před všemi zdravotními klasifikacemi: kdo dostal „éčko“, byl poslán do PTP třeba i s vážnou nemocí nebo defektem. Klasifikaci (zdravotní i politickou) měl bravec dostat už při odvodu a podle ní nastoupit k výkonu vojenské základní služby ke konkrétnímu útvaru.

Ministerstvo národní obrany si od nového systému slibovalo nejen zjištění a izolaci většiny „reakcionářů různého druhu“, ale také to, že útvary složené z vojáků klasifikací E, Cj a Cd převezmou veškeré národohospodářské výpomoci armády včetně těžby uhlí. Praktické provedení celé akce bylo svěřeno náměstkovi pro kádrové otázky B. Reicinovi, posvěcení jí dala porada ministrů obrany, vnitra a národní bezpečnosti v srpnu 1950 a ve stejném měsíci byly do systému prověřování zapojeny i místní a okresní národní výbory, které zakládaly dotazníky pro brance a vyplňovaly je s pomocí orgánů Bezpečnosti tak, aby při odvodu obsahovaly všechny potřebné údaje.

Prověrka branců nástupního ročníku 1950

Na zasedání UPS 10. července 1950 předložil B. Reicin Návrh směrnice pro vytvoření útvarových výběrových komisí pro mužstvo 1950, které byly s drobnými změnami schváleny a vydány X. (osobním) odborem MNO spolu se 140 000 kusy dotazníku pro brance nastupující základní služby k 1. říjnu 1950.²⁰⁾ Komise měly na základě údajů z dotazníku i osobního pohovoru určit „politicky nespolehlivé“ podle jedenácti kritérií, přidělit jim klasifikaci E a odeslat je k výkonu vojenské základní služby do PTP.

²⁰⁾ VHA-MNO, fond UPS, 1950, k. 3 (28. zasedání UPS, bod 1). VHA-MNO, čj. 83 432 X. odb. 1950. Viz příloha 2 a 3.

Kritéria tzv. politické nespolehlivosti byla následující:

1. Osoby, které se dopustily trestných činů podle dekretů prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. a č. 138/1946 Sb. (velký a malý dekret) nebo podle nařízení SNR č. 33/1945 Sb., dále osoby, které se dopustily trestných činů podle zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb. a byly za to odsouzeny nebo jsou stíhány.

2. Osoby dodané do táborů nucených prací.

3. Osoby, které byly nebo jsou majiteli továrny nebo jiného podniku s počtem zaměstnanců větším než deset.

4. Osoby, které vlastní nebo vlastnily pozemky ve výměře nad 20–30 ha podle úrodnosti, které lze označit jako venkovské boháče.

5. Osoby, které vlastnily velkoobchod.

6. Osoby, které vlastní movitý majetek, který je pramenem bezpracného zisku nejméně 10 000 Kčs měsíčně.

7. Osoby, které byly po únoru 1948 odstraněny akčními výbory z veřejného života.

8. Osoby, které jsou dětmi nebo manžely osob uvedených v bodech 1–7.

9. Osoby, které po únoru 1948 byly z politických důvodů vyloučeny ze studia na školách.

10. Osoby, jejichž rodiče nebo sourozenci uprchli do zahraničí.

11. Osoby, které pokládá SNB za politicky nespolehlivé z jiných, zde neuvedených důvodů.

Porovnání těchto kritérií s kritérii z obdobných směrnic z ledna 1949 ukazuje, že v roce 1950 byl vedle politických či státobezpečnostních důvodů hlavní důraz položen na majetkové poměry: každý majetný člověk se i v armádě stával potenciálním nepřítelem. Body 8 a 10 stanovily vinu dětí za své rodiče (a v širším smyslu i další příbuzné) a bod 11 umožňoval označit za „politicky nespolehlivého“ v podstatě každého.

Všichni z 90 000 branců, kteří nastoupili základní vojenskou službu k 1. říjnu 1950, museli vyplnit podrobný dotazník a projít pohovorem před útvarovou výběrovou komisí, která rozhodovala o tom, jakou „po-

litickou“ klasifikaci dotyčný dostane.²¹⁾ Jednalo se o největší prověrku v celé historii čs. armády. Proběhla za necelé tři měsíce a rozhodla nejen o průběhu vojenské základní služby u několika tisíc mladých mužů, ale natrvalo poznamenala i jejich další život a osudy jejich rodinných příslušníků.

Počty „politicky nespolehlivých“, které měly komise vyhledat, byly předem určeny: celkově mělo jít o 6000 mužů klasifikace E, k nimž měly být „dodány“ 4000 vojáků klasifikací Cj a Cd, aby bylo pro národohospodářské výpomoci k dispozici celkem 10 000 mužů.²²⁾

Poměrně značný počet vojáků potřebný k pracovnímu nasazení byl podmíněn tím, že vedle čtyř lehkých pomocných technických praporů (51.–54.) byly k 1. říjnu 1950 vytvořeny také první čtyři těžké (báňské, důlní) PTP (55.–58.), určené k výpomoci při těžbě uhlí v hlubinných i povrchových dolech. Od října do prosince 1950 přicházeli k osmi PTP postupně ti, u nichž útvarové výběrové komise zjistily „politickou nespolehlivost“. Nebylo jich zdaleka tolik, kolik bylo třeba, navíc byli odesíláni k jednotkám bez ohledu na zdravotní stav, takže bylo nutné řadu z nich poslat od těžkých PTP k lehkým a nahradit je vojáky urče-

²¹⁾ VHA-MNO, fond UPS, 1950, k. 6 (47. zasedání UPS, bod 4). Komise u útvarů připravily návrhy, které schvalovaly třídicí komise, vytvořené při velitelstvích vojenských okruhů v Praze a Trenčíně. V nejasných případech měl konečné slovo X. odbor MNO. Celá akce byla přísně utajena, hlášení o jejím průběhu se podávala výhradně dálkopisem v nočních hodinách.

²²⁾ VHA-MNO, fond UPS, 1950, k. 3 (22. zasedání UPS, bod 2). Počty „politicky nespolehlivých“, které měly jednotlivé vojenské oblasti dodat do PTP, byly určeny už v červnu 1950 pro jednotlivé prapory:

	51.	52.	53.	54.	55.	56.	57.	58.
1. vojenská oblast (Čechy)	600	600					900	900
3. vojenská oblast (Morava)			600		900	900		
4. vojenská oblast (Slov.)				600				

VHA-MNO, čj. 2100 hl. št./4. odd. 1950.

nými původně pro stavební práce. Příčinou většiny problémů byly příprava a provádění prověrky: řada dotazníků se od velitelství SNB nevrátila a údaje bylo nutno pracně zjišťovat a prověřovat až při prověrce u útvarů, potíže byly i s prací výběrových komisí. Mnozí velitelé, kteří byli automaticky jejich předsedy, se na práci komisí otevřeně nebo skrytě odmítali podílet: většinou se jednalo o starší důstojníky, kteří s akcí vnitřně nesouhlasili a nechtěli se jí zúčastnit.

Materiál připravený pro 47. zasedání UPS v listopadu 1950 gen. B. Reicinem²³⁾ ukazuje nejen značně rozdílný přístup vojáků z povolání k prověrkám, ale i neskutečnou formálnost celé akce, při níž si snad každá komise vytvářela vlastní kritéria „politické nespolehlivosti“. Ministerstvu národní obrany a Hlavní politické správě se přes všechno úsilí nepodařilo vyvolat u většiny důstojníků vědomí „politické závažnosti úkolu“ a musely v mnoha případech sáhnout dokonce k postihům.

Do konce roku 1950 se podařilo prověřit více než 83 000 vojáků prvního ročníku základní služby, z nichž bylo 5102 určeno ke službě v PTP a 1900 zůstalo „v dalším šetření“.²⁴⁾ Již pouhé srovnání požadavku 6000 vojáků s klasifikací E se skutečným počtem „vybraných“ naznačuje, že úkol nebyl splněn a hrozilo nebezpečí, že pomocné technické prapory se nepodaří naplnit na stanovené počty a jednotky nebudou schopny plnit stanovené úkoly. Proto vojenská správa přikročila k prověrkám právě skončených prověrek a začala připravovat i velké třídní a politické prověření vojáků druhého ročníku základní služby, z čehož nakonec sešlo. Využitím vojáků, kteří přešli do PTP ze silničních praporů, kněžů, řeholníků i seminaristů a v neposlední řadě i vojáků s klasifikací Cj a Cd se nakonec podařilo k 31. prosinci 1950 směrné číslo přece jen naplnit: u PTP sloužilo 9990 mužů, z nichž téměř 8000 mělo klasifikaci E – „politicky nespolehlivý“.

²³⁾ VHA-MNO, fond UPS, 1950, k. 6 (47. zasedání UPS, bod 4). Viz příloha 4.

²⁴⁾ Tamtéž.

Dotvoření systému

Výběr do pomocných technických praporů využitý na podzim 1950 byl do značné míry vynuceným provizoriem a na jeho základě se mohl k těmto jednotkám dostat prakticky kdokoli – ať už z „politických“ nebo jiných důvodů či spíše nedůvodů. Navíc velká část těch, kteří sem byli zařazeni jako „politicky nespolehliví“, se vlastní důvod přidělení klasifikace E nedozvěděla a mnohdy o tom, že tento cejch dostala, dokonce neměla ani tušení.²⁵⁾

Na jaře 1951 se dotvářel nový systém doplňování čs. armády a v jeho rámci i způsob prověřování branců před nástupem vojenské základní služby podle sovětského vzoru. Podílely se na něm orgány

²⁵⁾ Například Petr Frank (nar. 1928) narukoval 1. 10. 1950 k 42. dělostřeleckému pluku v Táboře s klasifikací A, dne 5. 12. 1950 byl převelen k rotě PTP v Handlové, odkud po 10 dnech a zjištění špatného zdravotního stavu putoval k 52. PTP do Svaté Dobrotivě. Změna zařazení mu nebyla vysvětlena (sám tušil, že je to kvůli otci, majiteli továrny a členu Rotary klubu, i své příslušnosti k národně socialistické mládeži a Junáku), a dokonce ani v jeho vojenské knížce nedošlo k opravě klasifikace. Jako „ěčkař“ byl po vykonání dvouleté základní služby propuštěn 1. 10. 1952 do zálohy a tentýž den byl povolán na výjimečné cvičení, trvajici do 31. 12. 1953. Podle dopisu P. Franka z Českých Budějovic a fotokopie jeho vojenské knížky. Archiv autora.

Václav Kutlštein, který sloužil u PTP 38 měsíců, vzpomíná: „*Dne 1. října 1950 jsem nastoupil do Těchonína. Po prověrkách, které proběhly 15. listopadu 1950, jsem byl ještě s dalšími deseti vojáky odzbrojen, označen za politicky nespolehlivého. [...] Zařadili nás k pomocnému technickému praporu a 1. prosince eskortovali vlakem do Svatoňovic.*“ Juza, J.: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 183.

Pavel Junek (nar. 1927) nastoupil základní vojenskou službu 1. 4. 1950 k Leteckému učilišti ve Vysokém Mýtě, absolvoval výcvik i poddůstojnickou školu. Po převelení k útvaru v Pardubicích „*zjistil, že něco není v pořádku. Na letišti jsem byl ve strážní službě, následně mě převeleli do posádkové kanceláře na administrativní práce. Tam mě velitel letky jednoho dne seznámil s tím, co prý jsem provedl a že prý dostal příkaz mě odsunout do Terezína. [...] Tam o mě nikdo neměl zájem, ale vím, že jsem byl hlídán. Po 14 dnech jsem byl z Terezína odvelen do Hvězdova k 52. PTP.*“ Z dopisu P. Junka z Jičína. Archiv autora.

Ministerstva národní bezpečnosti, vnitra a národní obrany ve spolupráci s orgány lidosprávy (národní výbory), KSČ a Národní fronty. Těžiště bylo již při odvodech, kdy byli branci podle výsledků prověrek bezpečnostních orgánů i na základě dalších zjištění rozděleni do klasifikací nejen podle zdravotního stavu, ale především podle „politické spolehlivosti“.

Při odvodech v březnu a dubnu 1951 bylo k pomocným technickým praporům ze 159 320 branců určeno 9379 mužů. Tři tisíce z nich nastoupily již k 15. dubnu 1951 k třem nově vzniklým lehkým PTP (59.–61.).²⁶⁾ Bylo to poprvé, kdy byly pomocné technické prapory naplněny pouze branci klasifikace E (samozřejmě kromě nižších velitelských kádrů a instruktorů). Ostatní „politicky nespolehliví“ z odvodů na jaře 1951 byli povoláni k nástupu vojenské základní služby k 1. říjnu 1951 (šlo o 6394 osob) a byly z nich vytvořeny jeden lehký (62.) a dva těžké (IV. a V.) prapory.²⁷⁾

System výběru „politicky nespolehlivých“ branců před odvodem a v jeho průběhu i zařazování těchto osob do PTP vytvořený v roce 1951

²⁶⁾ VHA-MNO, čj. 4162 GŠ/OMS 1951.

Jak konkrétně vypadal odvod těch, kteří byli povoláni k 15. 4. 1951, vzpomíná Jiří Miken, který u PTP strávil 36 měsíců: „*Už při vstupu před odvodní komisí jsem pozoroval, že něco není v pořádku. Zírali dlouho do jakýchsi papírů. ‚Tady je to jasný případ,‘ řekl jeden z důstojníků. Vedle něho seděl civilista. [...] Ten vyskočil ze židle a vykřikl: ‚To je jeden z nich, odmítal členství v ČSM, choděj do kostela a táta je lidovec. Odpírá vstup do JZD. Je to pravda? Proč nejsi v ČSM?‘ Když jsem sdělil svůj názor, řekl mi ten důstojník: ‚No dobře, jsi odveden, můžeš jít.‘ Dva moji vrstevníci dopadli taky tak. Netrvalo dlouho a všichni tři jsme dostali povolávací rozkaz.‘ Příslušníci pomocných technických praporů okresu Chrudim. Chrudim 2000, s. 37.*

²⁷⁾ VHA-MNO, čj. 1013 NM/SUS 1951.

zůstal bez výraznější změny až do dubna 1954, kdy došlo v souvislosti se zrušením PTP a klasifikace E k jeho modifikaci.²⁸⁾

Výjimečná vojenská cvičení

V září 1951 bylo rozhodnuto využít službu u pomocných technických praporů také k dalšímu účelu: k izolaci a potrestání „politicky nespolehlivých“ osob, které již vojenskou základní službu vykonaly. Jedním z důvodů bylo nepochybně i zrušení táborů nucené práce a potřeba nedovolit jejich vězňům návrat do běžného života. K tomu sloužila instituce tzv. výjimečných vojenských cvičení, na která byli povolováni muži ve věku od 17 do 60 let (dokonce i bez branné povinnosti!) s určením na dobu neurčitou. Podnět k tomu vyšel od politického byra ÚV KSČ a ministr národní obrany A. Čepička to na 4. zasedání Vojenské rady 15. srpna 1951 formuloval slovy: „*Orgány strany nám doporučují, abychom se podívali na ty, kteří se ukazují jako zbyteční pro budování socialismu u nás. Jedná se o syny kulaků a různé městské povaleče. Dávají nám v úvahu, zda je nemáme povo-*

²⁸⁾ Výsledky odvodů na jaře 1952 a 1953:

	1952	1953
klas. A a B	131 066 mužů	131 439 mužů
klas. Cj a Cd	5 605 mužů	6 324 mužů
klas. E	1 964 mužů	1 507 mužů
celkem odvedeno	171 381 mužů	167 065 mužů
počet odkladů	29 979 mužů	27 695 mužů
negramotní	?	2 756 mužů

VHA-MNO, fond VR MNO 1952, k. 24 (13. zasedání VR MNO, bod 4) a VR MNO 1953, k. 33 (30. zasedání VR MNO, bod 3).

Pro velitelství VPJ bylo v roce 1952 určeno: pro poddůstojnické školy 1977 mužů (klasifikace A a B), pro technické prapory 3309 mužů (klasifikace Cj a Cd), horníci 600 mužů (klasifikace A a B), pro pomocné technické prapory 5116 mužů (klasifikace E). Těchto 11 002 mužů bylo rozhodnuto povolat k 1. 12. 1952. VHA-MNO, fond VR MNO 1952, k. 25 (15. zasedání VR MNO, bod 2).

*lat do vojenské služby na delší dobu, např. na tři roky. To ovšem lze udělat na základě soupisů, které by provedly orgány Ministerstva národní bezpečnosti a lidové správy.*²⁹⁾

Na podzim 1951 se tak začal vytvářet další systém výběru „politicky nespolehlivých“ pro službu v PTP, tentokrát ale nikoliv branců, nýbrž vojáků i nevojáků v záloze. Rozhodující úlohu opět plnily orgány Ministerstva národní bezpečnosti (ve spolupráci s orgány Ministerstva vnitra), jimž vydatně sekundovaly národní výbory, místní organizace KSČ, Československého svazu mládeže (ČSM) i dalších společenských organizací. Připravené seznamy byly Ministerstvem národní bezpečnosti předávány MNO, jehož Organizační a mobilizační správa provedla povolání vybraných osob na výjimečné cvičení prostřednictvím doplňovacích orgánů v krajích a okresech. Kritéria pro výběr „politicky nespolehlivých osob“ obsahoval rozkaz náměstka ministra národní bezpečnosti z 2. října 1951 čj. A-5872/00110061. Ministerstvo slíbilo do konce roku 1951 „dodat“ armádě na výjimečné cvičení 12 000 osob, z nichž měly být postaveny další lehké pomocné technické prapory.³⁰⁾ Toto číslo se však ukázalo jako příliš vysoké a na konci listopadu obdržela krajská vojenská velitelství od orgánů Ministerstva národní bezpečnosti seznam obsahující pouze jména 3362 „osob práce se štítících“, z nichž bylo po dalších prověrkách a lékařských prohlídkách k 1. prosinci 1951 povoláno 2468 mužů na výjimečné vojenské cvičení. Z nich byly postaveny tři lehké PTP (63.–65.).³¹⁾

²⁹⁾ VHA-MNO, fond VR MNO 1951, k. 21 (4. zasedání VR MNO, bod 3).

³⁰⁾ VHA-MNO, čj. 4647 a 4648 GŠ/OMS 1951.

³¹⁾ Z povolání nastoupilo jen 1866 mužů, 602 povolanců na výzvu nereagovalo. VHA-MNO, fond SM, k. 4, sign. 25 8/4.

Od července do října 1951 probíhala také rozsáhlá akce přeregistrace vojáků v záloze, spojená s vydáním nových evidenčních dokladů, při níž byly po zdravotní, politické i dalších stránkách prověřeny přes 2 miliony osob. Přeregistraci provádělo 297 komisí, složených ze zástupců armády, okresních výborů KSČ a Národní bezpečnosti. Bylo jí využito i k vytipování osob, které byly povolávány na výjimečné cvičení. Na základě výsled-

V polovině ledna 1952 mělo Ministerstvo národní bezpečnosti připraven seznam dalších 2328 „politicky nespolehlivých“ osob pro povolání na výjimečné cvičení a plánovalo celou akci ukončit k 10. prosinci 1952 s tím, že celkově půjde přibližně o 7000 osob.³²⁾ Již v této době však byly zřejmé „vážené nedostatky“ systému povolávání na výjimečné cvičení, často laxní přístup orgánů SNB k vyhledávání „politicky nespolehlivých“, mnohdy diametrální rozdíly mezi posudky Bezpečnosti a zjištěními okresních vojenských velitelství a využívání celé akce k vyřizování osobních účtů. Na seznamech byli uváděni lidé, kteří byli členy KSČ od roku 1945, a naopak ti, „kteří by pro svůj negativní vztah k lidově demokratickému zřízení měli být na prvním místě“, na seznamech chyběli.³³⁾

Proto MNO navrhlo v informačním materiálu o výjimečných cvičeních pro politické byro ÚV KSČ z ledna 1952 vytvořit při okresních vojenských velitelstvích komise, které by výběr prováděly. Jejich členy se měli stát okresní vojenský velitel, zástupce okresního sekretariátu KSČ, zástupce ONV a okresní velitel Národní bezpečnosti.³⁴⁾

Nový způsob vyhledávání a povolávání osob na výjimečné cvičení byl podrobně dohodnut v lednu 1952 na poradě zástupců ministerstev národní obrany, národní bezpečnosti a vnitra. Dne 15. dubna 1952

ků bylo také rozhodnuto vydat místním národním výborům nařízení pro sestavení seznamů politicky nespolehlivých osob k jejich vyřazení z mobilizačních seznamů. VHA-MNO, fond VR MNO 1952, k. 22 (7. zasedání VR MNO, bod 1).

³²⁾ Počet vycházel z požadavku Hlavní správy vojenských staveb, která stále řešila nedostatek pracovních sil na stavbách pro armádu. Podle kalkulací chybělo 6000 osob, polovina měla nastoupit v rámci výjimečného cvičení k 15. 6. 1952, dalších 3000 mužů mělo být povoláno do konce roku 1952. Přitom již v roce 1951 došlo k nejprudšímu růstu počtu PTP a TP: od 1. 4. do 1. 12. bylo zřízeno 11 jednotek: 7 lehkých PTP, 2 těžké PTP a 2 TP.

³³⁾ Orgány Bezpečnosti často hledaly „politicky nespolehlivé“ jen mezi „osobami práce se štítícími“, jak se uvádělo ve směnicích a nařízeních. Musely být proto poučeny, že ve skutečnosti jde o „třídniho nepřítele, který může k oklamání jejich bdělosti pracovat.“ VHA-MNO, fond VR MNO 1951, k. 22 (7. zasedání VR MNO, bod 1).

³⁴⁾ Tamtéž.

byly vydány Směrnice Ministerstva vnitra pro povolávání nespolehlivých osob na výjimečné cvičení, čj. II/2-6 taj.-1952, které stanovily zásady výběru „třídně nepřátelských elementů“. Na výjimečné cvičení mohli být povoláni všichni muži – čs. státní příslušníci ve věku od 18 do 60 let bez ohledu na branný poměr, kteří:

- jsou třídně cizí lidově demokratickému zřízení, tj. bývalí továrníci, velkoobchodníci, bankéři, vesničtí boháči, osoby s velkým bezpracným důchodem a jejich synové, kteří projevují nepřátelský postoj k lidově demokratickému zřízení;
- sabotují práci nebo mění často zaměstnání, u nichž liknavost k práci je projevem sabotáže a nepřátelství k lidově demokratickému zřízení;
- poškozují řízené hospodářství státu.

K vyhledávání a povolávání těchto osob na výjimečné cvičení byly zřízeny zvláštní okresní (obvodní) komise při okresních (obvodních) národních výborech, které zasedaly nejméně jedenkrát v měsíci a byly složeny z předsedy okresního (obvodního) národního výboru nebo jeho náměstka, okresního (obvodního) vojenského velitele nebo jeho zástupce, okresního velitele Národní bezpečnosti nebo jeho zástupce, zástupce OV KSČ a referenta okresního (obvodního) národního výboru pro vnitřní věci. Vlastní vyhledávání osob prováděly z podnětu této komise místní národní výbory ve spolupráci s veliteli stanic SNB a místními politickými činiteli (předseda místní organizace KSČ a ČSM, vedoucí představitelé místních organizací Národní fronty apod.).

Vybraní „politicky nespolehliví“ byli zapsáni na seznam, který dostal předseda okresního (obvodního) národního výboru. Ten jej předal komisi a ta uvedená jména ještě jednou prověřila a rozhodla, „ *které osoby mají býti z třídního a politického hlediska povolány k výjimečnému cvičení.*“ Jejich jména byla sepsána na další seznam, jehož jeden výtisk zůstal u předsedy komise, další dva byly vždy do 10. dne měsíce předány předsedovi okresního (obvodního) národního výboru, který jeden výtisk zaslal krajské komisi. Ta zasedala nejméně jednou měsíčně (vždy do 15.) a nezkoumala již důvody zařazení, ale měla pouze „ko-

ordinační posláni po stránce početní“, tj. dbala na to, aby povolávání na výjimečné cvičení z jednotlivých okresů bylo pokud možno rovnoměrné. Schválený seznam předal krajský velitel Národní bezpečnosti včetně posudků Ministerstvu národní bezpečnosti. To je poskytlo Ministerstvu národní obrany (vždy do 20. dne v měsíci Organizační a mobilizační správě MNO), které prostřednictvím krajských a okresních vojenských velitelství provedlo vlastní povolání osob na výjimečné cvičení.

Vyhledávání a povolávání „politicky nespolehlivých“ na výjimečné vojenské cvičení se tak na jaře 1952 změnilo ve skutečnou instituci, v jejímž rámci armáda začala hrát pouze roli vykonavatele: povolávala na cvičení ty osoby, které byly uvedeny na seznamech, bez možnosti prověření „oprávněnosti“ jejich zařazení i jakýchkoliv změn. Současně ale měla vojenská správa na povolání co největšího počtu osob na výjimečné cvičení nemalý zájem vzhledem k nedostatku pracovních sil zejména ve vojenském stavebnictví. Organizační a mobilizační správa dokonce přijímala zvláštní opatření a naléhala na Ministerstvo národní bezpečnosti, aby vyhledávání „kulaků a fluktuantů“ urychlilo.

Třebaže nový systém měl – jak stálo v úvodu směrnice Ministerstva vnitra – vyloučit řadu chyb vyplývajících ze subjektivních názorů některých místních funkcionářů a vyřizování osobních účtů, byl pravdou opak: tím, že rozhodující úlohu převzaly místní a okresní orgány lidosprávy, bylo možné povolát na cvičení každého, kdo místním mocipánům z různých důvodů nevyhovoval.

Ministr národní bezpečnosti vydal 10. května 1952 tajný rozkaz č. 68, který vycházel ze směrnice Ministerstva vnitra s jedinou úpravou či doplňkem: při okresních a krajských velitelstvích StB byly zřízeny zvláštní komise, které ze seznamů osob navržených k povolání na výjimečné cvičení, předaných krajskými komisemi, vyškrtaly své spolupracovníky a další osoby, „o něž je státněbezpečnostní zájem.“ Až po-

tom byly takto upravené seznamy předány Ministerstvu národní bezpečnosti.³⁵⁾

Osobami povolánými na výjimečné cvičení podle směrnic Ministerstva vnitra z dubna 1952 byly naplněny tři poslední PTP (66.–68.), vytvořené k 1. září 1952.³⁶⁾ Mnozí z povoláných ale přišli do již existu-

³⁵⁾ Směrnice a tajný rozkaz viz Internačné formy politickej perzekúcií. Košice 1992, s. 145–151.

O tom, jak konkrétně probíhaly výběr a povolávání na výjimečné cvičení, si můžeme udělat představu díky dokumentu, který byl náhodně objeven po listopadu 1989 mezi starou spisovou dokumentací MNV ve Všenorech. Lze předpokládat, že obdobným způsobem se postupovalo i v jiných případech. Předseda ONV rozeslal všem místním národním výborům ve své působnosti dopis, v němž vyzval k vyhledávání „politicky závadných“ mužů ve věku od 17 do 60 let. Zajímavé je přiznání, že se povolávání děje i pro „splnění stavebních úkolů armády“, a rozšíření okruhu povolávaných osob o „*velké křečkování, šmelinaření apod., nepřátele lidově demokratického zřízení a našeho spojenectví s SSSR, kteří svým chováním narušují a ohrožují morálně politickou jednotu obyvatelstva a výsledky jeho práce.*“ Šlo o tak vážní charakteristiku, že do ní mohl být zařazen skutečně skoro každý. Akce byla samozřejmě označena za přísně tajnou a všechny nejasnosti měl předseda MNV řešit přímo s předsedou ONV. Zdůvodnění připojené ke dvěma jmenům oznámeným na ONV nepotřebuje komentář a názorně vypovídá o praktikách doby i protizákonnosti a nehumánnosti celé akce. Viz příloha 5 a 6.

³⁶⁾ VHA-MNO, čj. 2004 GŠ/OMS 1952.

Podle původních předpokladů mělo mít Ministerstvo národní bezpečnosti připraven seznam 3000 osob k 15. 6. 1952, ale v této době bylo na seznamu pouze 300 jmen. Tito lidé posílili 63.–65. PTP. Až k 15. 7. 1952 se po urgencích Organizační a mobilizační správy MNO podařilo naplnit „směrné“ číslo a 3000 „kulaků a fluktuantů“ bylo povoláno na výjimečné cvičení k 1. 9. 1952. Lze předpokládat, že to bylo první a současně poslední uplatnění systému vyhledávání a povolávání osob na výjimečné cvičení vytvořeného na jaře 1952. Pro rok 1952 se původně počítalo s dalšími prudkým početním růstem PTP a VPJ vůbec. Jejich velitel pplk. Holý předložil na 14. zasedání VR MNO 11. 6. 1952 tuto kalkulaci:

jících pomocných technických praporů k doplnění počtů. Většina z nich se nedozvěděla, proč byli povoláni do armády, bylo jim oznámeno jedině: že budou na cvičení „po dobu potřeby“ a že podávání žádostí o odklad nebo prominutí cvičení je zbytečné. Mezi povolanými byli otcové rodin, jejichž nejbližší zůstali v nejistotě i finančních problémech, nezřídka i oni pocítili různé šikanování a represe.³⁷⁾ Řada

Stav příslušníků VPJ k 1. 4. 1952	24 000 mužů	
Nastoupí v roce 1952	vojáci základní služby	branci klas. E pro PTP 5000 mužů
		branci klas. Cj a Cd pro TP 3200 mužů
		branci-horníci pro PTP i TP 1000 mužů
	povolání na VC	kulaci a práce se štítcí pro PTP 3000–6000 mužů
Bude propuštěno do zálohy k 16. 11. 1952	8000 mužů	
Předpokládaný celkový počet příslušníků VPJ k 31. 12. 1952	28 000 – 31 000 mužů	

Z celkového počtu: klas. E – PTP 21 000 – 24 000 mužů, klas. Cj a Cd – TP 5000 mužů, vojáci-horníci – PTP i TP 2000 mužů.

Na základě této kalkulace se počítalo se zřízením 2 TP a 3–6 PTP (lehkých). Dlužno dodat, že kalkulace ještě nepočítala s prodloužením vojenské služby i cvičení „éčkařům“ od 1. 9. 1952 „na neurčito“. VHA-MNO, fond VR MNO 1952, k. 25 (14. zasedání VR MNO, bod 3).

³⁷⁾ „Manžel byl v listopadu 1952 vyzván okresním vojenským velitelstvím v Jindřichově Hradci dostavit se k odvodu, ač byl nevoják. Odveden byl okresním vojenským velitelstvím v Jindřichově Hradci a zařazen k 63. PTP Košice s nástupem 1. 12. 1952. Zůstala jsem sama s dvěma dcerami starými 4 a 2 roky. K tomu přišla povinnost platit rodičům manžela výměnek a poskytovat jim ustavičnou péči. Situace byla zlá. Žádala jsem okresní vojenské velitelství o zaopatřovací příspěvek [podle dobových předpisů na něj měla nárok rodina vojáka v základní službě, která se v důsledku povolání živitele do armády ocitla ve finanční tísní – pozn. aut.]. Byl zamítnut bezpečnostním referentem ONV v Jindřichově Hradci. [...] Manžel byl propuštěn mimo činnou službu na základě zrušení klasifikace ‚E‘ dne 30. 1. 1954. V únoru 1954 na-

„politicky nespolehlivých“ byla vážně nemocná a trpěla vzhledem k věku různými neduhy. Navzdory ustanovení branného zákona, že tyto osoby nesmějí být povolávány na cvičení, „výjimečně“ povolání u útvarů zůstali a vojenská správa pro ně našla uplatnění. Všem byla také k 1. září 1952 spolu s dalšími „éčkaři“ prodloužena vojenská služba i výjimečné cvičení „na neurčito“. Domů se většina z nich dostala až v polovině roku 1954, ale jejich šikanování (včetně rodinných příslušníků) pokračovalo i nadále.

stoupil do Okresního průmyslového kombinátu v Jindřichově Hradci a šikanování pokračovalo. [...] V roce 1981 zemřel. Vdovský důchod po něm činí 320,- Kčs.“ Z dopisu H. Řepové z Jindřichova Hradce z 27. 2. 1990. Archiv autora.

III. Právní aspekty vytvoření a existence pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek

Vznik pomocných technických praporů (a vlastně už silničních praporů ženijních pluků) neměl oporu v žádném z dobových právních předpisů, ať už vnitrostátní nebo mezinárodní povahy.

Branná povinnost a průběh vojenské základní služby v československé armádě byly určovány vedle ústavy z 9. května 1948 v první řadě branným zákonem č. 92/1949 Sb. a na něj navazujícími předpisy, především vládním nařízením č. 209/1949, jímž se prováděl branný zákon. Z těchto obecně platných zákonů a předpisů vycházely vnitřní normy armády, které je blíže konkretizovaly. Ty měly podobu základních řádů a služebních předpisů (Služební řád, Řád vnitřní služby apod.), rozkazů ministra a jeho náměstků i rozhodnutí vydávaných příslušnými složkami (ty se většinou týkaly náležitostí).

Ústava platná v době vytvoření PTP a vojenských pracovních jednotek stanovila ve své 1. kapitole § 1, že „*všichni občané jsou si před zákonem rovni*“¹⁾ a v § 2 zaručovala všem občanům osobní svobodu, která mohla být omezena nebo odňata jen na základě zákona. Podle § 31 byly „*obrana státu a jeho lidově demokratického zřízení vrcholnou povinností každého občana*“ a služba v armádě Československé republiky „*nejvyšší ctí*“.²⁾ Každý občan byl povinen účastnit se branné výchovy, konat vojenskou službu a uposlechnout výzvy k obraně státu (§ 31). Rozdělit občany k výkonu vojenské základní služby považované za

¹⁾ Ústava Československé republiky a předpisy s ní souvisící. Praha 1955, s. 17.
Srov. též: Ústava 9. května. Praha 1948.

²⁾ Ústava Československé republiky a předpisy s ní souvisící. Praha 1955, s. 31.

„vrcholnou povinnost“ na různé kategorie bylo tedy podle ústavy možné pouze zákonem.

Branný zákon č. 92/1949 Sb. z 23. března 1949 stanovil, že smyslem čs. branné moci (dobové označení pro ozbrojené síly, v užším pojetí pro armádu) je bránit svobodu a nezávislost českého a slovenského národa spolu s vymoženostmi národní a demokratické revoluce. Mezi její úkoly zahrnul i to (§ 1, odst. 4), že „vojenských osob v činné službě smí být použito také při pohromách ohrožujících lidské životy nebo důležité hospodářské statky a po přechodnou dobu v mimořádných případech, vyžadují-li toho důležité hospodářské zájmy státu. Podrobnosti, zejména pokud jde o právní poměry vznikající z takového použití, stanoví vláda nařízením.“³⁾

Branný zákon tedy neumožňoval, aby vojenská základní služba v celé délce probíhala formou pracovního nasazení vojáků, dokonce i krátkodobé výpomoci musely být upraveny vládním nařízením, zejména pokud šlo o právní poměry. V případě vzniku a existence PTP došlo k porušení této části zákona, stejně jako § 3 o organizaci branné moci, podle něhož „podrobnosti o právních poměrech příslušníků branné moci, plynoucí z jejich příslušnosti k ní [...], o způsobu, jakým se vojenský výcvik a vojenská služba vůbec vykonávají, jakož i o organizaci branné moci upraví v mezích tohoto zákona, popřípadě v mezích vládních nařízení vydaných k jeho provedení, Ministerstvo obrany národní obrany služebními předpisy.“⁴⁾

³⁾ Branný zákon. Praha 1950, s. 33–34. Ustanovení o „přechodné době“, „mimořádných případech“ a úpravě vládním nařízením splňovalo nasazení vojáků v dolech na krátkodobé turnusy, které bylo ošetřeno i vnitřními normami armády. Vládní nařízení č. 209/1949 znalo také vojenské výpomoci (§ 75), které však mohly být pouze ozbrojené nebo záchranné při ochraně veřejného klidu a pořádku či živelních pohromách.

⁴⁾ Tamtéž, s. 34.

Podle důvodové zprávy k § 3 byla úpravou vyřešena otázka povahy služebních předpisů Ministerstva národní obrany tak, že služební předpisy se staly akty admi-

Vzhledem k tomu, že vznik pomocných technických praporů, zvláště ní podmínky přidělování k nim i průběhu služby u nich nebyly upraveny až do roku 1952 žádným služebním předpisem, lze jejich vznik a existenci považovat za odporující platnému dobovému právnímu řádu. Ale ani vydání Statutu, jak si ukážeme níže, nelze označit za akt, který by otázku zákonnosti vojenských pracovních jednotek vyřešil.

Pracovní nasazení vojáků bylo v roce 1950 upraveno čl. 145 Věcního věstníku MNO ze 4. září 1949, bylo ho však možno provádět pouze krátkodobě (nikoliv po celou dobu základní vojenské základní služby), a především v zemědělství a lesnictví. Možnost provádění prací ve prospěch vojenské správy (tj. ve vojenských výcvikových prostorech), ve stavebnictví či hornictví tento předpis neznal. Navíc zůstala zachována úprava čl. 372 Věcního věstníku MNO z roku 1948 (tedy z doby vytvoření silničních praporů), která vyžadovala, aby šlo o pomoc (pracovní nasazení) dobrovolnou.⁵⁾

Statut vojenských pracovních jednotek

Až do poloviny roku 1952 byly všechny otázky vzniku, naplňování, výstavby, vnitřního života i pracovního nasazení pomocných technických praporů (ale i vojenských pracovních jednotek jako celku) řešeny

nistrativními, zatímco rozkazy byly považovány za „výkon moci velitelské“. To znamenalo, že rozkazem nešlo nahradit služební předpis. Tamtéž, s. 147.

⁵⁾ Úprava dokonce používala termínu „dobrovolné pohotovostní zemědělské brigády“ a stanovovala, že na ně lze uvolnit nejvýše 4 % ze skutečných počtů jednotek. Věcní věstník MNO 1948, č. 46, čl. 372.

Přesto vojenská správa poskytovala výpomoci i jiného druhu. Např. v červnu 1948 rozhodl ministr národní obrany o nasazení 200 vojáků na dobu dvou měsíců na stavbu vysoké pece v Trineckých železárnách. VHA-MNO, čj. 10 619 pol. kab. min. 1948.

Archivní materiály potvrzují, že armáda dokonce většinu žádostí o krátkodobé pracovní výpomoci zamítala, ač se týkaly právě zemědělských a lesnických sezónních prací (žně, sklizeň brambor, boj proti škůdcům apod.). VHA-MNO, čj. 5969, 5993, 10 405 a 10 422 GŠ/OMS 1950.

pouze rozkazy a rozhodnutími různých stupňů velení. Byly dokonce obvykle upravovány až tehdy, když vyvstala potřeba, a v řadě případů v rozporu s platnými služebními předpisy armády. Týkalo se to dokonce i těch oblastí, které bylo možno z pohledu „pétápáků“ označit za „pozitivní“, například otázky odměňování za vykonanou práci.

Dne 18. srpna 1952 schválil ministr národní obrany Statut vojenských pracovních jednotek,⁶⁾ první dokument komplexně upravující práva a povinnosti jejich příslušníků, zásady pracovního nasazení, odměňování, náležitostí apod. Statut přiznával pomocným technickým praporům zvláštní charakter: „*Zřizují se, aby prací byly převychovány politicky nespolehlivé osoby a staly se z nich užitečné, produktivní síly, které by i po návratu do civilního života se spolehlivě zapojily do práce ve výstavbě našeho státu.*“⁷⁾ Šlo tedy o jednotky, jejichž úkolem nebyla branným zákonem stanovená obrana státu nebo příprava na ni, ale výhradně pracovní činnost spojená s ideologickým působením, již žádný právní předpis týkající se armády nebo vojenské základní služby neznal.

Statut dále uváděl typy jednotek a vtělované osoby, organizaci a podřízenost praporů, kádrové zabezpečení (vyšší i nižší velitele), povinnosti vojáků, udělování odměn, výši a podmínky výplaty mezd, materiální, zdravotnické a další zabezpečení, odměny velitelů apod. Operoval s pojmy, které odporovaly brannému zákonu i dalším předpisům (např. klasifikace E, jak bude ukázáno dále) a vázal základní náležitosti vojáků, jako byly dovolená, volno (k opuštění posádky) na určité podmínky, konkrétně plnění či překračování plánu. Stejným způsobem podmiňoval také vyplácení mezd, z nichž vedle zákonných srážek (daň, pojistné) odebíral i další částky ve prospěch vojenské správy.

⁶⁾ VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952.

První pokus o komplexnější úpravu byl učiněn v prosinci 1951, kdy Hlavní stavební a bytovací správa (HSUS) vydala Zatímní směrnice pro činnost vojenských pracovních jednotek. Řada ustanovení byla později převzata do Statutu. VHA-MNO, čj. 11 017 SUS 1951. Viz příloha 7 a 8.

⁷⁾ VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952.

Vázání na určité podmínky mělo navíc diskriminační charakter, protože tyto podmínky byly stanoveny pro různé klasifikace a dokonce i jednotky rozdílně.⁸⁾

Především však Statut vojenských pracovních jednotek neměl charakter služebního předpisu: chybělo mu označení příslušné řady (Zákl, Adm, Pěch), nebyl mezi předpisy zařazen a neměly ho k dispozici všechny složky a jednotky armády.

Způsob výběru k PTP a délka základní vojenské služby

Ve stejném rozporu s dobovým právním řádem byl způsob výběru či určování do pomocných technických praporů, průběh vojenské služby v nich i její délka. Branný zákon z roku 1949 i prováděcí vládní nařízení stanovily, že „*zástupce vojenské správy činí odvodní rozhodnutí na podkladě lékařské klasifikace podané důstojníkem zdravotnictva*“,⁹⁾ tj. znaly pouze zdravotnickou klasifikaci, nikoliv politickou. Přidělování klasifikace E či dokonce její přednost před zdravotními hledisky bylo proto – stejně jako určování k službě v PTP – nezákonné.

Podle § 27 branného zákona trvala základní vojenská služba 24 měsíců, za určitých podmínek (§ 28–31) bylo možné i určení k náhradní službě (ze zákona, na žádost a z moci úřední) v délce pět měsíců. Po odsouzení 24 (5) měsíců byl voják přeložen do zálohy a měl do hodnosti poddůstojníka povinnost (§ 39) vykonat vojenská cvičení v úhrmné době 16 týdnů (u náhradní služby 20 týdnů) s tím, že případné prodloužení základní služby se odečítá od stanovené délky cvičení. I v případě návaznosti cvičení na základní vojenskou službu nemohl voják – pokud vláda svým nařízením

⁸⁾ Bližší rozbor jednotlivých ustanovení Statutu bude proveden v příslušných kapitolách.

⁹⁾ Branný zákon. Praha 1950, s. 81. Je otázkou, jak chápat určování do zdravotních klasifikací Cj a Cd u osob, které de facto i de iure nebyly schopny „normální“ vojenské služby a byly rovněž využívány výhradně k pracovnímu nasazení po celou délku vojenské základní služby.

nestanovila mimořádné prodloužení vojenské základní služby – být v činné službě déle než 28 měsíců. To bylo u většiny příslušníků pomocných technických praporů s klasifikací E porušeno a jejich základní vojenská služba či cvičení trvaly podstatně déle.

Branný zákon sice znal institut výjimečného vojenského cvičení (§ 39, odst. 8), ale pouze z výcvikových důvodů nebo při zavádění nových bojových prostředků, což v případě osob povolávaných na výjimečné cvičení od roku 1951 splněno nebylo. Navíc toto cvičení mohlo trvat jen po dobu „nezbytné potřeby“ a započítávalo se do úhrnné doby cvičení, tj. mohlo trvat maximálně čtyři měsíce.

Prodloužení základní vojenské služby nebo cvičení „na neurčito“ branný zákon ani žádný jiný předpis neznal. Prodloužení na předem určenou dobu bylo možné jen v odůvodněných případech a na základě rozhodnutí vlády; tyto podmínky v případě prodloužení vojenské služby v osobám klasifikace E splněny nebyly.

VPJ z pohledu mezinárodních dohod

Vzhledem k tomu, že na přelomu čtyřicátých a padesátých let minulého století žádný právní předpis mezinárodní povahy neupravoval otázky průběhu vojenské základní služby, resp. možnosti využít příslušníky armády či ozbrojených sil k plnění ekonomických úkolů, lze na PTP vzhledem k jejich charakteru vztáhnout pouze dohody o nucené práci, především Úmluvu o nucené nebo povinné práci, přijatou valným shromážděním Mezinárodní organizace práce v Ženevě 10. června 1932. Vstoupila v platnost k 1. květnu 1932 a Československá republika tento dokument – podobně jako většina evropských států a USA – neratifikovala. Byl totiž zaměřen proti zneužívání práce domorodého obyvatelstva v koloniích a závislých územích.

Nelze přímo říci, že by vytvořením PTP došlo k porušení Úmluvy, protože pro Československo, které k ní nepřistoupilo, nebyla závazná. Z hlediska obecnějšího chápání priority mezinárodního práva však by-

la existence pomocných technických praporů v rozporu hned se čtyřmi články této Úmluvy.

Podle čl. 2 šlo u PTP o formu nucené nebo povinné práce, neboť se jednalo o druh činnosti, která se „*na komkoliv vymáhá pod pohrůzkou jakéhokoliv trestu a ke které se daná osoba nenabídne dobrovolně.*“ Výjimka byla možná jen pro veřejné účely (za to by snad šlo nasazení PTP na plnění ekonomických úkolů považovat) a za podmínek a záruk stanovených v dalších člancích Úmluvy.

Úmluva se dokonce přímo zabývala možností využití vojáků či příslušníků jiných ozbrojených složek k pracovnímu nasazení (na základě zákonů o povinné vojenské službě), ovšem tato činnost musela mít vojenský charakter. Toto ustanovení by šlo patrně vztáhnout na ty příslušníky PTP, kteří se podíleli na pracích ve prospěch vojenské správy s vojenským charakterem, tj. především na výstavbě vojenských objektů (sklady, kasárna apod., nikoliv už ale byty pro vojáky z povolání) a zajišťování činnosti vojsk (ve vojenských výcvikových prostorech apod.).

I v tomto případě však docházelo k porušování čl. 12 Úmluvy, podle kterého nesmělo takové nasazení trvat déle než 60 dnů v jednom kalendářním roce; toto omezení se týkalo všech forem „přípustné“ nucené nebo povinné práce. Stejně tak byl porušován čl. 14, určující, že jakákoliv nucená nebo povinná práce musí být finančně odměňována v hotovosti podle sazeb obvyklých u daného druhu práce v dané zemi. Mzdu měl dostávat přímo pracovník a bylo zakázáno z ní srážet daně a jakékoliv poplatky za služby (za stravu, ošacení, ubytování), které je zaměstnavatel povinen poskytovat pracovníkům pro zachování jejich schopnosti pokračovat v práci. Stejně tak nebylo možné strhávat ze mzdy jiné částky než ty, které mají oporu v právních předpisech (výživné, pokuty apod.).

Vytvořením těžkých PTP, určených pro práci v dolech, a jejich nasazením byl porušen čl. 21 Úmluvy, který přímo zakazoval užívat nucené nebo povinné práce pro činnost v podzemí hlubinných dolů.

IV. Vznik, organizace a výstavba vojenských pracovních jednotek, jejich typy a počty

Zvláštní jednotky pro „politicky nespolehlivé“ brance a později i vojáky v záloze byly vytvářeny od podzimu 1948 a postupně se změnily v druh vojska (třebaže oficiálně tak nikdy nebyly chápány nebo označovány) s několika typy jednotek, schopnými „využít“ všechny vojáky z různých důvodů neschopné řadové služby a vykonávat všechny druhy prací pro potřeby vojenské správy i civilního sektoru.

Silniční prapory ženijních pluků

Prvními jednotkami vytvořenými pro tzv. politicky nespolehlivé brance se staly silniční prapory ženijních pluků. Jejich zřízení navrhlo v červenci 1948 Obranné zpravodajství a mělo jít o zvláštní útvary ženijního vojska – odloučené prapory ženijních pluků, které budou dislokované ve vojenských výcvikových prostorech (dobově vojenských výcvikových táborech, VVT), aby se zabránilo možnosti těchto vojáků působit na ostatní příslušníky armády. „Silničáři“ měli projít jen základním výcvikem a sloužit prakticky beze zbraně, nasazení měli být především na zemní práci.

Přestože se velení ženijního vojska bránilo a upozorňovalo na nedostatek velitelů a neschopnost postavit jednotky nad 500 mužů, bylo nakonec 5. srpna pod časovým tlakem rozhodnuto vytvořit k 1. říjnu 1948 tzv. silniční (IV.) prapory ženijních pluků.¹⁾ Jednotky byly v rozkaze charakterizovány jako „zvláštní útvary pro nespolehlivé a méně spolehlivé“, podléhaly velitelství příslušných pluků po velitelské, materiální i politické stránce, po stránce finanční a proviantní velení VVT, kde byly dislokovány. Prapor měl klasickou organizaci: tři sil-

¹⁾ VHA-MNO, čj. 1312 hl. št. 4. odd. 1948.

niční roty po třech četách, každá o třech družstvech s 15 muži. Celkem měl předepsáno pět důstojníků, pět rotmistrů, čtyři dělesloužící poddůstojníky a 147 mužů, což znamenalo, že na počátku se počítalo s naplněním jen jedné roty.

Silniční prapory byly vytvořeny u ženijního pluku 1 Povážského ve VVT Mimoň (krycí číslo VÚ 6361), u ženijního pluku 2 ve VVT Jince (VÚ 4934, posádka Svatá Dobrotivá), u ženijního pluku 3 Karpatského ve VVT Město Libavá (VÚ 9991) a u ženijního pluku 4 Československých partyzánů ve VVT Lešt' (VÚ 4563). Důstojníci byli „posbírání“ vedle ženijního vojska také u dělostřelectva a pěchoty; všechny tři druhy vojska vybraly ty nejméně schopné nebo nejvíce problémové.

Na podzim 1948 přišlo k silničním praporům asi 400 mužů ve věku 20 a 21 let, kteří dostali cejch „politicky nespolehlivý“ z nejrůznějších důvodů. Byli mezi nimi studenti vyloučení ze škol, synové lidí kolaborujících za války s okupačním režimem či funkcionářů a aktivistů nekomunistických stran a organizací z doby před únorem 1948, mnozí se stali obětí vyřizování osobních účtů. Nikomu z nich nebyly důvody jeho „zvláštní“ služby sděleny.

Vytipování branci nastupovali přímo k silničním praporům, které byly již na jaře posílány o vyloučené posluchače vojenských akademií²⁾ a ty vojáky základní služby, jimž byla z různých důvodů odňata poddůstojnická hodnost.³⁾ K silničním praporům přišli v létě 1949 také poddůstojníci základní služby jako instruktoři. U praporů byly sice zřízeny druhé roty, ale počet nově příchozích vojáků zdaleka nenaplnil očekávání OBZ: od října do prosince 1949 se jednalo o 336 mužů.⁴⁾

²⁾ VHA-MNO, čj. 60 576 I/3. odd. 1949.

³⁾ Tamtéž. Obvykle šlo o uplatnění čj. 42 017 hl. št. 5. odd. 1948 (osoby politicky, státně a národně nepřátelské) a odnětí hodnosti bylo podle předpisu A-I-1 prováděno správním řízením, tj. rozhodnutím velitele bez možnosti odvolání.

Spolu s branci, kteří k jednotkám přišli v říjnovém nástupním termínu, dosáhl počet mužů u silničních praporů asi 2000.

Vznik prvních PTP

K 1. září 1950 byly reorganizací silničních praporů vytvořeny první čtyři pomocné technické prapory: 51. v Mimoni (VÚ 6461), 52. ve Svaté Dobrotivé (VÚ 4934), 53. v Měště Libavá (VÚ 4991) a 54. v Lešti (VÚ 4563).⁵⁾ Zůstaly podřízeny velitelství ženijního vojska jako samostatná vojsková tělesa se čtyřmi rotami, které měly mít po 200 mužích; celkový počet praporu (včetně velitelství a dalších složek) se měl pohybovat kolem 1000 vojáků z povolání i v základní službě. Dostaly pojmenování lehké a byly určeny především pro stavební práce. Rozkaz z července 1950 předjímal pozdější zřízení čtyř dalších tzv. těžkých praporů pro práce v dolech; ty měly mít šest rot po 200 mužích, tj. kolem 1400 osob.

Ve chvíli vzniku prvních čtyř PTP v nich sloužili pouze vojáci, kteří od podzimu 1948 přišli k silničním praporům. Jednalo se o zhruba 2000 mužů, z nichž asi třetina byla k 1. říjnu 1950 po odsloužení 24 měsíců propuštěna do civilu. Již od 5. září začali k PTP přicházet také duchovní, řeholníci a seminaristé, jimž vojenská správa v rámci celostátního tažení proti církvím zrušila zkrácenou základní vojenskou službu a začala je povolávat na dva roky. Aby nemohli působit na ostatní „politicky nespolehlivé“, byly pro ně zřízeny odloučené roty (5.–7., tzv. farářské).⁶⁾

⁴⁾ VHA-MNO, čj. 66 174 a 66 658 I/3. odd. 1949 a čj. 24 851, 24 873 a 26 133 VŽV 1949. Byla uplatňována zásada přemísťovat vojáky české národnosti na Slovensko a Slováky do Čech a na Moravu.

⁵⁾ VHA-MNO, čj. 1786 hl. št. 4. odd. 1950. Viz příloha 9.

⁶⁾ VHA-MNO, čj. 14 998 VŽV 1950. O novém způsobu vojenské základní služby kněží, duchovních a posluchačů seminářů bylo rozhodnuto na 22. zasedání UPS v červnu 1950 včetně zrušení všech odkladů nebo určení k náhradní službě. Po prezentaci a vystrojení museli složit přísahu a bez jakéhokoliv výcviku byli odesláni jako výpomoc k Českoslo-

Od 1. října 1950 se začaly pomocné technické prapory plnit novými branci, kteří nastoupili k výkonu základní vojenské služby. Zpočátku přicházeli ti, kteří byli za „politicky nespolehlivé“ označeni již při odvodovém řízení, spolu s nimi byli do PTP odesíláni i mnozí Němci, Maďaři a Romové, kteří byli shledáni „národně nespolehlivými“ či neuměli česky ani slovensky; některé odvodní komise (a později i prověřovací komise) určovaly do PTP také negramotné a trestané. Přesnější počet branců, kteří nastoupili v říjnu 1950 přímo k pomocným technickým praporům, nelze pro neúplnost archivních materiálů zjistit, ale vzhledem k problémům, které s prověřováním tzv. politické spolehlivosti za strany orgánů SNB a StB byly ještě v létě, jednalo se jen o několik desítek či stovek mužů.⁷⁾ Rozhodující „přiliv“ do prvních PTP představovali vojáci vybraní na základě „třídní a politické“ prověrky u útvarů z téměř 90 000 branců nastoupivších k výkonu vojenské základní služby. Již k 1. prosinci 1950 sloužilo ve čtyřech lehkých PTP celkem 4345 mužů, z nichž 3854 mělo klasifikaci E.⁸⁾

Vytvoření prvních těžkých PTP

K 1. říjnu 1950 vytvořeny také první čtyři těžké (báňské, důlní) pomocné technické prapory, určené k výpomoci při těžbě uhlí v hlubiných i povrchových dolech. Jednalo se o 55. PTP v Ostravě-Radvaních (VÚ 9115), 56. PTP v Horní Suché (VÚ 1546), 57. PTP v Kladně-Libušíně (VÚ 5447) a 58. PTP v Mostě (VÚ 9304).⁹⁾ Část jejich příslušníků představovali branci-horníci klasifikací A a B, kteří byli

venským stavebním závodům, budujícím objekty pro armádu i civilní sektor: byty, nemocnice, průmyslové objekty, silnice, železniční tratě apod.

⁷⁾ VHA-MNO, fond UPS, 1950, k. 3 (22. zasedání UPS, bod 2). Na vině byla i vojenská správa, která se snažila využít prověřování ke zpravodajským účelům, což orgány SNB nemohly nebo nechtěly plnit.

⁸⁾ VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1951.

⁹⁾ VHA-MNO, čj. 14 846 VŽV 1950. Viz příloha 10.

povolávání k pětíměsíční náhradní službě a působili zpravidla v roli instruktorů. Prapory byly rovněž podřízeny velitelství ženijního vojska a měly „klasickou“ organizaci: členily se na roty po třech četách, každá z čet měla tři družstva.

Jejich úkolem bylo nahradit vojenské báňské oddíly (VBO), zajišťující již od roku 1946 část těžby uhlí: k 1. říjnu 1950 měly celkem 8500 mužů.¹⁰⁾ Ty byly skutečně v průběhu října a listopadu 1950 zrušeny a jejich úkoly postupně plně převzali „pétépáci“. Do listopadu 1951 zůstal zachován pouze kombinovaný báňský oddíl (KBO) Ostrava s odloučeným pracovištěm v Handlové, který působil vedle PTP, probíhala v něm výměna mužstva a zachoval si všechny výhody VBO.

K 1. prosinci 1950 sloužilo ve čtyřech těžkých PTP celkem 5645 mužů, z nichž 3928 mělo klasifikaci E. Celkem měly pomocné technické prapory ke stejnému datu 9990 mužů, 7780 bylo tzv. politicky nespolehlivých.¹¹⁾

Další výstavba lehkých PTP

K 15. dubnu 1951 byly z 3000 branců klasifikace E povolanych k výkonu základní vojenské služby vytvořeny tři nové lehké pomocné

¹⁰⁾ VHA-MNO, fond UPS, 1950, k. 3 (22. zasedání UPS, bod 1). Vojenské báňské oddíly byly vytvořeny k 1. 9. 1946 v dolech na Ostravsku, Kladensku, Mostecku, Sokolovsku a v Handlové pod názvem kombinované báňské oddíly pro technické důlní práce (KBO). Nahradily tzv. dobrovolné uhelné brigády vykonávané od léta 1945 a vojáci do nich byly vybíráni především podle civilních profesí. Nasazení trvalo tři a půl měsíce a vojáci měli nárok na všechny služební náležitosti i náležitosti horníků (mzda, příplatky, deputátní uhlí). Po roce 1948 pracovalo v dolech pět skupin VBO (v Ostravě, Kladně, Zbūchu, Trutnově, Rosicích a Mostě) a počet jejich příslušníků se prudce zvyšoval. Mnohé nasvědčuje tomu, že od roku 1949 začaly být VBO používány také k politické perzekuci některých branců, kteří nebyli po třech a půl měsících odesláni zpět k útvaru, ale „dosloužili vojnu“ v dolech. Viz Bílek, J.: Pétépáci aneb Černí baroni úplně jinak. Plzeň 1996, s. 42–43.

¹¹⁾ VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1951. Viz příloha 11.

technické prapory určené pro pomoc ve vojenském stavebnictví: 59. PTP v Mostě (VÚ 7332), 60. v Děčíně (VÚ 3827) a 61. v Rumburku (VÚ 1046),¹²⁾ které byly po krátkém základním výcviku 8. května zasaženy na pracoviště. Jejich příslušníci byli vybráni při jarních odvozech již podle nového systému doplňování čs. armády, kdy ze 159 320 branců dostalo 9379 klasifikaci E; zhruba třetina z nich byla povolána předčasně v polovině dubna a poprvé došlo k naplnění PTP pouze osobami s klasifikací „politicky nespolehlivý“.

Zbývající branci klasifikace E z jarních odvodů nastoupili do armády na podzim, kdy z nich vedle dvou těžkých PTP byl postaven 62. (lehký) PTP v Děčíně (VÚ 5115),¹³⁾ který byl nasazen rovněž v rámci vojenských stavebních podniků, vytvořených k 1. lednu 1951 z podniků vyčleněných z Československých stavebních závodů.¹⁴⁾

Velký nedostatek pracovních sil pro vojenské stavebnictví spolu s potřebou izolovat některé osoby propouštěné z rušených táborů nucené práce či odmítající proces kolektivizace na vesnici vedl na podzim 1951 k rozhodnutí zřídit institut tzv. výjimečných vojenských cvičení. To umožnilo velký početní růst pomocných technických praporů a povolanci na výjimečné cvičení se stali hlavním „zdrojem“ pro jejich vytváření i doplňování.

Ministerstvo národní bezpečnosti se zavázalo dodat armádě do konce roku seznamy 12 000 „politicky nespolehlivých“, které měly umožnit postavení 12 nových lehkých i těžkých PTP. Nakonec se však podařilo koncem listopadu „objevit“ jen 3362 „osob práce se štítících“, z nich po dalších prověrkách a lékařských prohlídkách bylo k 1. prosinci 1951 povolá-

¹²⁾ VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1951.

¹³⁾ Tamtéž.

¹⁴⁾ Jednalo se o vojenské stavební podniky Posista, Konstruktiva, Armastav, Sevostav a Stavoindustría, jejichž úkolem se stala nejen bytová výstavba pro armádu, ale také budování kasáren, letišť, skladů a dalších vojenských objektů, komunikací a příprava stavební výroby: těžba písku, štěrkopísku, kamene apod.

no 2468 na výjimečné cvičení. Ke stejnému datu byly vytvořeny další tři lehké pomocné technické prapory: 63. PTP v Komárně (VÚ 6006), 64. ve Varnsdorfu (VÚ 8039) a 65. v Dolních Životicích (VÚ 1538).¹⁵⁾ Protože většinu jejich příslušníků představovali lidé z venkova, zpravidla rolníci nebo synové rolníků odmítajících vstoupit do JZD, začalo se těmto praporům říkat „kulacké“. Byly nasazeny na pomoc vojenskému stavebnictví. Na konci roku 1951 tak existovalo již 11 lehkých pomocných technických praporů, v nichž sloužilo více než 11 000 mužů.¹⁶⁾

Poslední lehké PTP (kulacké) byly vytvořeny z branců podzimního nástupního termínu a osob povoláných na výjimečné vojenské cvičení k 1. září 1952. Jednalo se o 66. PTP v Bílině (VÚ 7330), 67. ve Zdechovicích u Přelouče (VÚ 7339) a 68. v Komárně (VÚ 6160).¹⁷⁾ Tím dosáhl celkový počet lehkých pomocných technických praporů čísla 14 a na podzim 1952 v nich sloužilo okolo 15 000 mužů. Další lehké PTP nebyly už zřízeny a v roce 1953 začal proces jejich postupné reorganizace na technické prapory.

Výstavba těžkých PTP

Celkový počet těžkých PTP se zvýšil na šest v září 1951, kdy byly zřízeny IV. PTP v Orlové (VÚ 6197) a V. v Horní Suché (VÚ 7347), které se staly součástí 55. pomocné technické skupiny (PTS).¹⁸⁾ Uzávěřel se tak proces koncentrace těžkých pomocných technických praporů do Ostravsko-karvinského revíru, který započal v dubnu 1951 redis-

¹⁵⁾ VHA-MNO, čj. 4647 OMS 1951.

¹⁶⁾ VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1951.

¹⁷⁾ VHA-MNO, čj. 2004 OMS 1952. Prapory měly stejnou organizaci jako ostatní lehké PTP. Část branců povoláných k 1. 9. 1952 doplnila počty již existujících PTP.

¹⁸⁾ VHA-MNO, čj. 12 326 SUS 1951. Odvedenci prošli krátkým výcvikem v Mostě a Mímoní a po zdravotních prohlídkách byli v polovině října odesláni po železnici na pracoviště.

lokací 58. PTP z Mostu do Karviné.¹⁹⁾ K řízení tří PTP a kombinovaného báňského oddílu byla vytvořena 55. pomocná technická skupina (VÚ 9115), jejíž jednotky byly přečíslovány: 55. PTP se stal I. PTP, 56. PTP byl přejmenován na III. PTP a z 58. PTP vznikl II. PTP.²⁰⁾ Tím se začaly lehké a těžké pomocné technické prapory dočasně lišit formou číslování. Specifické postavení si udržel 57. PTP v Kladně-Libušíně, k němuž byly přičleněny dvě odloučené roty 58. PTP ve Zbůchu; prapor tak měl osm rot.

Posílení 55. PTS o dva nové PTP v září 1951 umožnilo učinit k 1. listopadu téhož roku zásadní krok: zrušit kombinovaný báňský oddíl (část jeho příslušníků přešla ke IV. a V. PTP) a veškerou těžbu uhlí zajišťovanou armádou provádět výlučně silami pomocných technických praporů. Jejich počet se ustálil na šesti a na konci roku 1952 pracovalo na Ostravsku a Karvinsku více než 7500 mužů (z nichž mělo 5100 klasifikaci E) a v 57. PTP v Kladně-Libušíně sloužilo okolo 1500 vojáků (většinou klasifikace E). Celkem měly těžké pomocné technické prapory v prosinci 1952 více než 9000 příslušníků, „politicky nespolehlivých“ bylo asi 6500.

Na konci roku 1952, kdy počet lehkých i těžkých pomocných technických praporů dosáhl vrcholu, existovalo těchto jednotek celkem 20, počet jejich příslušníků se pohyboval kolem 25 000 a asi 15 000 z nich mělo klasifikaci E.

Vytvoření technických praporů, vznik VPJ

V roce 1951 začal být vytvářen nový typ vojenských pracovních jednotek, který dostal pojmenování technické prapory (TP). Zdrojem pro jejich naplňování se stali branci klasifikací Cj a Cd, po politické stránce prověřeni, ale s různými zdravotními omezeními, jichž byl po-

¹⁹⁾ Tamtéž.

²⁰⁾ VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1951.

měrně velký počet. Úkolem nových jednotek bylo pracovní nasazení tam, kde ze státobezpečnostních důvodů nebylo možné nasadit PTP: především na stavbách podzemních skladů a dalších utajovaných objektů nezjistitelných pohledem z povrchu a také v příhraničním pásmu. Vzhledem k nedostatku pracovních sil v hornictví byly později vytvářeny rovněž těžké technické prapory na Ostravsku.

První dva lehké technické prapory byly zřízeny k 15. květnu: 1. TP měl sídlo v Děčíně (VÚ 7370), 2. TP v Mostě (VÚ 8030).²¹⁾ Obě jednotky se však ještě v létě stejného roku přestěhovaly: 1. TP do zámku Zelená Hora u Nepomuku a 2. TP do zámku Jezeří u Chomutova. Příslušníci technických praporů procházeli běžným základním výcvikem (tzv. přijímačem) včetně výcviku ve střelbě, jejich hlavním „bojovým úkolem“ ale byla pracovní činnost.

Vytvořením technických jednotek se de facto vytvořil nový druh vojska, který dostal pojmenování „vojenské pracovní jednotky“ (VPJ). Oficiálně tak chápán nikdy nebyl, i když početním stavem již v roce 1951 předstihl řadu druhů vojsk a většinu druhů služeb čs. armády: k 1. říjnu 1951 sloužilo ve 14. PTP téměř 20 000 mužů a ve dvou TP více než 2000 mužů. Celkem tak měly vojenské pracovní jednotky na 22 000 příslušníků.

Postupná přeměna PTP v technické prapory, změna charakteru VPJ

Od roku 1952 začal počet zřizovaných technických praporů převyšovat počet nově vytvářených PTP a poměr, který ještě v roce 1951

²¹⁾ VHA-MNO, čj. 2546 SUS 1951. U 1. TP v Zelené Hoře u Nepomuku sloužil od října 1953 do září 1955 Miloslav Švandrlík, autor známých Černých baronů. Nejprve byl zařazen jako silničář-střelec z lehkého kulometu, později jako mostní montážník a nakonec měl vojenskou odbornost stavebník, ale po většinu služby vykonával především administrativní práce. U pomocného technického praporu nikdy nebyl, a jeho vyličení poměrů u jednotky má proto k realitě PTP dost daleko.

vyzníval jednoznačně ve prospěch pomocných technických praporů, se začal postupně měnit ve prospěch technických jednotek. Jestliže podle původních předpokladů měly být v roce 1952 vytvořeny dva těžké a tři až šest lehkých PTP, skutečnost byla zcela jiná: oproti třem lehkým PTP (66.–68.) byly k 1. listopadu zřízeny čtyři technické prapory: 3. TP ve Dvoře Šternberk u Zelené Hory (VÚ 8023), 4. v Podolinci (VÚ 8036), 5. v Kysíblu a 6. ve Fulneku.²²⁾ Jestliže organizace 3. a 4. TP byla totožná s organizací prvních dvou technických praporů, potom 5. a 6. TP dostaly označení „ženijní“ a měly vedle čtyř rot také rotu ženijních specialistů. Byly určeny pro potřeby velitelství ženijního vojska, především pro práce ve VVT, kde převzaly výstavbu utajovaných objektů, na nichž vojenská správa nechtěla zaměstnávat „politicky nespolehlivé“. Přišli do nich branci klasifikací Cj a Cd, do 5. a 6. TP také ve větší míře stavbaři, tesaři a další řemeslníci klasifikací A a B.

Na konci roku 1952 byl poměr mezi PTP a TP 20 : 6 a ve vojenských pracovních jednotkách sloužilo okolo 30 000 mužů, z nich asi 25 000 v PTP.

K zásadnímu obratu došlo v roce 1953, kdy skončil prudký početní růst vojenských pracovních jednotek, typický pro léta 1950–1952. Jako nové prapory byly zřizovány už jen technické a řada PTP byla reorganizována (či přesněji přejmenována) na TP. Na konci roku se poměr mezi pomocnými technickými a technickými prapory změnil na 10 : 19 a vojenské pracovní jednotky dosáhly svého početního maxima jak v jednotkách, tak v příslušnicích, jichž bylo k 1. listopadu 1953 už více než 35 000; v PTP z toho sloužilo okolo 9000 mužů.

Příčin tohoto vývoje bylo hned několik. V prvé řadě to byl nedostatek branců a záložníků klasifikace E: z více než 167 000 mužů odvedených na jaře 1953 mělo pouze 1500 klasifikaci „politicky nespolehlivý“; naproti tomu stoupal počet branců klasifikací Cj a Cd, jichž bylo

²²⁾ VHA-MNO, čj. 2590 OMS 1952.

téměř 6500. Z nich spolu s téměř 3000 negramotných, Romů a Maďarů byly k 1. červenci 1953 postaveny poslední tři (těžké) technické prapory (a vojenské pracovní jednotky vůbec): 7. TP v Orlové (VÚ 4416), 8. TP v Karviné (VÚ 3864) a 9. TP tamtéž (VÚ 3830). Prapory v Karviné se staly součástí 55. PTS.²³⁾ Povolávání na výjimečné cvičení v roce 1953 prakticky ustalo.

Další z příčin postupné přeměny PTP na TP byly vnitropolitické: na přelomu února a března roku 1953 zemřeli J. V. Stalin a K. Gottwald. Začalo docházet k pozvolnému uvolnění v mezinárodních vztazích, protože SSSR přistoupil k modifikaci své politiky, od ostře konfrontačního kursu postupně přecházel k tzv. politice uvolnění neboli navazování normálnějších vztahů se západními státy. Součástí nového kursu byla vstřícnější a „rozumnější“ politika, spočívající mj. v odstraňování nejkřiklavějších případů porušování zákonů a mezinárodních konvencí. Tomu se muselo přizpůsobit s dalšími sovětskými satelity také Československo, protože existence PTP byla předmětem kritiky ze zahraničí a různým orgánům docházelo stále více stížností na represivní charakter jednotek. Na nezákonné přidržování k další činné službě si stěžovali také rodinní příslušníci „pétépáků“.

Velení armády muselo brát nové trendy do úvahy, současně ale nechtělo přijít o pracovní jednotky, které plnily důležité úkoly ve prospěch vojenské správy a především při těžbě uhlí a bytové výstavbě pro armádu; přinášely také armádě nemalý zisk. Proto začalo postupně měnit pomocné technické prapory na technické.

K zásadní reorganizaci vojenských pracovních jednotek došlo k 1. listopadu 1953, kdy bylo sedm PTP (51., 53., 59., 60., 61, 64. a 66.) přemě-

²³⁾ VHA-MNO, čj. 4325 OMS 1952. 8. TP měl při vzniku 948 mužů (na předepsané počty mu chybělo 80 mužů) a 9. TP 1022 mužů (chybělo 34). U 8. praporu bylo 39 členů nebo kandidátů KSČ a 252 členů ČSM, u 9. TP šlo o 111 komunistů a 417 svazáků.

něno na technické prapory stejného čísla.²⁴⁾ Součástí reorganizace byla prověrka „výsledků převýchovy“, při níž byla několika stovkám „pétépávků“ odebrána klasifikace E, a ti, kteří byli shledáni „převychovanými“ a odsloužili nejméně 24 měsíců základní služby, byli propuštěni do civilu, obvykle s podmínkou podepsání náboru do hornictví nebo stavebnictví. Ti, jimž zůstala klasifikace E, byli z větší části přeřazeni do zbývajících PTP, někteří zůstali v nových technických praporech.

Ke stejnému datu byla reorganizována také 55. pomocná technická skupina na Ostravsku: II., VI. a V. PTP se změnila na 10., 11. a 12. TP, I. a III. PTP se staly 13. a 14. PTP.²⁵⁾ Další změnou bylo podřízení 5. a 6. TP velitelství ženijního vojska. Tyto TP byly i vnitřně reorganizovány a nově dislokovány.²⁶⁾

Na konci roku 1953 tvořilo vojenské pracovní jednotky 19 technických praporů a 10 pomocných technických praporů, poměr mezi příslušníky klasifikace E a ostatními se změnil zhruba na 1 : 4. Jednotky dosáhly svého maxima a v dalších měsících se jejich počet a stavy už jen snižovaly.

Reorganizace VPJ, konec PTP

Trend, který byl nastoupen ve druhé polovině roku 1953, pokračoval i v roce následujícím. Již k 1. lednu 1954 byly zrušeny 54. a 62. PTP²⁷⁾ a počet pomocných technických praporů poklesl na osm. Na počátku března došlo k celkové reorganizaci vojenských pracovních

²⁴⁾ VHA-MNO, čj. 19 629 OMS 1953.

²⁵⁾ Tamtéž.

²⁶⁾ VHA-MNO, čj. 20 741 VŽV 1953. K datu předání měl 5. TP celkem 944 osob, 6. TP pak 1008 osob, všechny klasifikací A, B, Cj a Cd. Odvolání obou praporů z vojenského stavebnictví bylo umožněno tím, že do vojenských stavebních podniků nastoupilo několik tisíc nových pracovníků v rámci známé akce přesunu administrativních sil do výroby.

²⁷⁾ VHA-MNO, čj. 19 629 OMS 1953 a čj. 6110 VVPJ 1953.

jednotek, při níž se vytvořil střední stupeň velení – tři technické skupiny (TS) – a 55. PTS byla přeměněna též na technickou skupinu.²⁸⁾ Velitelství technických skupin mělo organizaci velitelství pluku (oddělení, náčelníci druhů vojsk a služeb) a řídilo činnost přímo podřízených jednotek. Protože současně došlo k přeměně dalších tří PTP (52., 13., 14.) na technické a ke zrušení 63. PTP, poklesl počet pomocných technických praporů na pouhé čtyři.

V nové organizaci platné od 1. března 1954 podléhaly velitelství 1. technické skupiny 51., 59. a 61. TP a 67. PTP, 2. technické skupiny 1., 2., 52., 60. a 64. TP, 3. technické skupiny 3., 4. a 53. TP a 65. a 68. PTP. Na Ostravsku tvořilo 55. TS sedm technických praporů (7., 8., 10.–14.). Dva prapory (7. TP a 57. PTP) byly podřízeny přímo velitelství vojenských pracovních jednotek. Ty tvořilo od března celkem 23 praporů, z nichž bylo 19 technických. Sloužilo v nich necelých 34 000 mužů, klasifikaci E z nich měla asi desetina, tj. okolo 3000 vojáků.

Dne 21. dubna 1954 rozhodl politický sekretariát ÚV KSČ o zrušení posledních čtyř pomocných technických praporů, klasifikace E a výjimečných vojenských cvičení k 30. dubnu.²⁹⁾ K tomuto datu byly 57., 65., 67. a 68. PTP reorganizovány na technické jednotky stejného čísla a ti jejich příslušníci, kteří odsloužili nejméně 24 měsíců základní vojenské služby, byli v průběhu června a července propuštěni do zálohy, mnozí opět po podpisu závazku k práci v hornictví nebo stavebnictví. Celkem měly poslední čtyři PTP k datu své reorganizace okolo 4000 mužů, z nichž mělo asi 2700 klasifikaci E. Skoro tisíc mužů

²⁸⁾ VHA-MNO, čj. 554 OMS 1954.

²⁹⁾ SÚA, fond 02/5, sv. 14, aj. 79. VHA-MNO, čj. 1085 OMS 1954. Srov. Internačné formy politickej perzekúcie. Košice 1992, s. 72–76.

z nich tvořily osoby povolane na výjimečné cvičení, které byly propuštěny na počátku května 1954.³⁰⁾

Většina „ěčkařů“ odsloužila v pomocných technických (a později i v technických) praporech více než 24 měsíců základní vojenské služby stanovených branným zákonem, někteří byli na vojně dokonce bezmála čtyři roky. Také mnozí ze záložníků povolaných na výjimečné cvičení na něm strávili více než dva roky.

Konec pomocných technických praporů a vytvoření vojenských technických jednotek, jak se vojenské pracovní jednotky od května 1954 jmenovaly, bylo provázeno bombastickou propagandistickou kampaní, osvětující hlavně charakter, poslání a prospěšnost jednotek pracujících v dolech. Veřejnost měla být přesvědčena především o tom, že do nich vojáci nejsou zařazováni z politických důvodů nebo z trestu, ale že jde o „plnohodnotnou vojenskou službu ve specializovaných útvarech a jednotkách“. Proto byli k 1. květnu 1954 někteří jednotlivci i celé jednotky oceněni Řádem práce a vyznamenáními Za zásluhy o výstavbu a Za vynikající práci.

³⁰⁾ Přesnější data o počtech bývalých „ěčkařů“ a jejich odchodu z armády na jaře 1954 nelze zjistit, protože byli propouštěni do zálohy či z výjimečných cvičení za různých podmínek a někdy i po velmi malých skupinkách nebo dokonce po jednotlivcích.

V. Orgány řízení a velení, důstojníci a velitelé u pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek

Pomocné technické prapory ani později vojenské pracovní jednotky nebyly přes svou specifickou i početnost nikdy oficiálně označeny za druh vojska nebo služby čs. armády. Z pohledu příslušníků armády i veřejnosti však o zvláštní druh vojska nebo alespoň vojenské služby šlo a označení „pétápák“ se velmi rychle vžilo pro všechny vojáky, kteří plnili ekonomické úkoly, ať již formou dlouhodobých výpomocí nebo krátkodobých brigád, např. při sezónních zemědělských pracích.

Součást ženijního vojska

Při svém vzniku byly pomocné technické prapory (a již předtím silniční prapory ženijních pluků) součástí ženijního vojska, které řídilo velitelství ženijního vojska (VŽV), jež bylo do poloviny srpna 1950 součástí generálního štábu (GŠ), po reorganizaci MNO se dostalo do přímé podřízenosti ministra národní obrany. VŽV však řízení PTP ponechávalo z velké části na velitelství tří vojenských oblastí (od poloviny září 1950 dvou vojenských okruhů), jimž byly podřízeny i po stránce materiální. Po politické linii podléhaly PTP politickým oddělením divizí, v jejichž prostoru byly dislokovány.¹⁾

Velitelství ženijního vojska vidělo v pomocných technických praporech především přítěž, která mu jen komplikuje hlavní úkol, jímž byl bojový výcvik ženijních jednotek. Proto se o „pétápáky“ nijak – někdy dokonce až ostentativně – nezajímalo a jejich problémy řešilo až tehdy, když přesáhly určitou mez, obvykle po stížnostech nebo mimořádných událos-

¹⁾ VHA-MNO, čj. 1786 hl. št. 4. odd. 1950.

tech. Více pozornosti věnovalo velitelství pouze jednotkám pracujícím ve vojenských výcvikových prostorech, protože ty plnily některé úkoly ženistů. Jinak se velitelství omezovalo na to, že rozdělovalo příslušníky PTP podle požadavků jednotlivých vojenských i civilních žadatelů.

V důsledku nezájmu velitelství ženijního vojska o PTP se vytvořila u jednotek velmi složitá situace a především silná nekázeň, která zasáhla i velitelský sbor a promítala se do plnění úkolů. Proto velení armády již od podzimu 1950 hledalo pro „pétépáky“ novou řídicí složku, která by se úkolu zhostila lépe a byla také schopna zajistit velení dalším jednotkám, s jejichž vznikem se počítalo.

Podřízení Stavební a ubytovací správě MNO

K 1. lednu 1951 byly pomocné technické prapory podřízeny přímo Stavební a ubytovací správě MNO (SUS), složce ministerstva, která zajišťovala všechny investiční a stavební akce pro armádu, což byl v době častých a mnohdy zásadních reorganizací a redislokací téměř nadlidský úkol. Správa byla podřízena náměstkovi ministra pro materiální věci, jímž byl div. gen. B. Laštovička, měla čtyři skupiny a samostatný referát, celkem 61 předepsaných tabulkových míst.²⁾ Pro řízení PTP (a také kombinovaného baňského oddílu) v ní bylo nově vytvořeno 4. oddělení s postavením a pravomocemi štábu vyšší jednotky.³⁾ Tím se jednotky dostaly z podřízenosti velitelství vojenských okruhů, což na jedné straně zjednodušilo systém velení, ale na druhé straně vytvořilo předpoklady pro stále větší komplikace s řízením stále početnějších jednotek.

Nové oddělení SUS na složitý úkol nestačilo a mělo logicky zájem především o lehké prapory pracující ve vojenském stavebnictví, tj. plnící hlavní úkol správy. Řízení důlních praporů na Ostravsku přenechalo od června 1951 zcela na 55. PTS, a 57. PTP v Kladně se tak stal

²⁾ VHA-MNO, čj. 2560 OMS 1950.

³⁾ VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1951.

bezmála „bezprizorným“ a jeho velitel se dostával do stále větší závislosti na vedení dolu.

Už v polovině roku 1951 bylo zřejmé, že SUS nemůže stačit na řízení tak početného molochu, jakým se pomocné technické prapory a technické prapory stávaly.

Vznik velitelství VPJ

V rámci přípravy reorganizace MNO k 1. říjnu 1951 byla řešena také otázka vytvoření složky k řízení vojenských pracovních jednotek. Nakonec bylo rozhodnuto vytvořit k 1. listopadu 1951 reorganizací a podstatným posílením 4. oddělení SUS novou samostatnou součástí MNO: velitelství vojenských pracovních jednotek (VVPJ), podřízené přímo náměstkovi ministra pro věci materiální. Přestože se 4. oddělení 2. listopadu přemístilo do nového objektu v Opletalově ulici, kde získalo dostatek prostoru, zůstalo až do konce roku součástí Hlavní stavební a ubytovací správy (HSUS), jak se jmenovala SUS po reorganizaci MNO k 1. říjnu 1951.⁴⁾

Velitelství vojenských pracovních jednotek zahájilo činnost až k 1. lednu 1952 a vedle skupin kádrové, finanční a bojové přípravy mělo čtyři specializovaná oddělení: politické, plánovací a evidenční, kontrolní a týlové. V jeho čele stál ve funkci náčelníka plk. Vladimír Holý, který vedl už 4. oddělení SUS. Podle předepsaných počtů mělo mít VVPJ 58 důstojníků a 16 občanských zaměstnanců.⁵⁾ Ve skutečnosti mělo při

⁴⁾ VHA-MNO, čj. 4566 OMS 1951. V listopadu 1951 byla zřízena také Hlavní správa vojenských staveb (HSVS) jako zvláštní složka sektoru materiálního náměstka, která převzala většinu úkolů souvisejících s vojenským stavebnictvím. Měla osm specializovaných oddělení (technické, zásobovací, finanční) a 127 tabulkových míst. VHA-MNO, čj. 9957 NM 1951.

⁵⁾ VHA-MNO, čj. 4711 OMS 1951 a čj. 4470 NM 1951. Návrh na vytvoření VVPJ zvažoval možnost zřízení tří velitelství neboli skupin vojenských pracovních jednotek (SVPJ) v Praze (či Svaté Dobrotivé), Trenčíně a Ostravě, jimž by podléhaly jed-

vzniku jen 17 důstojníků, dva poddůstojníky z povolání, dva vojáky základní služby a 21 občanských zaměstnanců, úkoly politického oddělení plnil jediný zástupce velitele pro věci politické.

Pod řízení VVPJ přešly všechny vojenské pracovní jednotky, které existovaly nebo byly v následujících letech vytvořeny. Uřídit je představovalo složitý úkol, a to tím spíše, že velitelství stále bojovalo s nezaplněním předepsaných počtů (což ale bylo v té době vzhledem k nedostatku vojáků z povolání typické pro všechny druhy vojsk i služeb) a muselo se také vyrovnávat s tím, že se v mnoho případech stalo odkladěním pro nejméně schopné důstojníky z materiálního sektoru MNO. Další komplikací bylo to, že řadu rozhodnutí VVPJ musel schvalovat náměstek ministra pro věci materiální, jímž se po gen. B. Laštovičkovi stal od ledna 1952 div. gen. V. Thoř.

Plk. Holému se nedá upřít snaha zlepšovat postavení příslušníků vojenských pracovních jednotek a byl patrně jediným, kdo se na MNO a GŠ nedíval na „pétápáky“ i „tépáky“ jako na cosi méněcenného, co si nezaslouží bližší pozornost. Většina jeho návrhů však byla zamítnuta.

Velitelství řídilo činnost vojenských pracovních jednotek až do jejich přeměny ve vojenské technické jednotky v květnu 1954, kdy se samo reorganizovalo na velitelství vojenských technických jednotek, do jehož čela byl 15. června 1954 postaven plk. František Sedláček. Na samém sklonku své existence v březnu 1954 bylo VVPJ reorganizováno a vedle štábu mělo čtyři oddělení: kádrové, prověřkové, týlové a bojové přípravy. Podle tabulkových počtů mělo mít jednoho generála, 34 důstojníků a 37 občanských zaměstnanců, skutečnost však byla podstatně horší.⁶⁾ Rozhodlo se také vytvořit mezistupeň velení: čtyři

notlivé prapory. Nakonec bylo rozhodnuto mezistupeň velení nevytvářet s výjimkou 55. PTS na Ostravsku. VHA-MNO, čj. 4470 NM 1951.

⁶⁾ VHA-MNO, čj. 778 OMS 1954.

technické skupiny, které měly zajistit pružnější řízení jednotek.⁷⁾ Samo si ponechalo v přímé podřízenosti dva těžké prapory: jeden PTP a jeden TP. Důvody tohoto kroku nejsou známé.

Vojáci z povolání u VPJ

Kdo četl Černé barony od Miloslava Švandrlíka, ten si jistě představuje důstojníky sloužící u pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek jako majora Halušku, zvaného Terazky, nebo poručíky Troníka a Hamáčka. V řadě směrů Švandrlík velmi dobře vystihl intelekt i charakterové vlastnosti vojáků z povolání, kteří přicházeli k PTP, současně se ale dopustil velkého zjednodušení. Ne všichni důstojníci viděli v „pétépácích“ to, co jim bylo vtlučováno do hlavy při různých politických školeních a velitelských přípravách, a našli se mezi nimi i takoví, kteří se snažili svým podřízeným jejich osud ulehčit – a někdy na to i sami dopltili.

Celkově nízká kvalita velitelského sboru celé čs. armády byla dána složitým obdobím, jímž právě procházel – řada zkušených vojáků z povolání byla z armády vyhozena a na jejich místo přicházeli lidé z různých náborů i rychlopříprav, jimž chybělo nejen vojenské, ale často i vyšší základní vzdělání a kteří měli řadu charakterových vad. V armádě prudce zvyšující své počty byl celkový nedostatek vyšších i nižších velitelů, proto se přednostně naplňovaly prvosledové svazky a útvary v západním pohraničí. Týlové jednotky byly často na snížených počtech nebo dokonce rámcované.

⁷⁾ VHA-MNO, čj. 554 OMS 1954. Velitelství technické skupiny mělo následující organizaci: velitelství, náčelník dělostřeleckého zásobování, náčelník automobilní a traktorové služby, oddělení organizační, politické, kádrové, bojové přípravy, technicko-plánovací, týlové, finanční, dopravní družstvo. Předepsané počty pro každou skupinu činily 28 důstojníků, 6 poddůstojníků z povolání, 5 vojáků základní služby a 19 občanských zaměstnanců, u 55. TS byly zvýšeny na 40 důstojníků, 8 poddůstojníků z povolání, 27 vojáků základní služby a 23 občanských zaměstnanců.

Velmi špatná kvalita velitelského sboru pomocných technických praporů a později i vojenských pracovních jednotek byla „založena“ už při jeho vzniku v roce 1950. K nově vytvořeným PTP poslalo ženijní vojsko spolu s dalšími druhy vojsk ty nejméně schopné a nejvíce problémové důstojníky, jichž se chtělo zbavit. Přestože podle předpokladů X. odboru MNO mělo jít o nejlepší důstojníky, znalé ženijních i dalších prací, přišli k PTP lidé, kteří neměli velitelské zkušenosti, neuměli řídit vojenské ani pracovní kolektivy a dostalo se jim navíc pouze ideologického „zaškolení“, aby byli k „nebezpečným“ podřízeným tvrdí a nekompromisní. Nemálo vojáků z povolání bylo k vojenským pracovním jednotkám přeloženo z trestu, obvykle za opilství nebo drobné zpronevěry. Nechyběli ani důstojníci z OBZ, kteří buď měli nějaký „škraloup“ nebo dostali za úkol sledovat ostatní příslušníky velitelského sboru.

Jedinou starostí důstojníků často bylo, aby podřízení splnili nebo překročili plánované úkoly (podle toho byli velitelé hodnoceni), a mnozí se postupně „spřátelili“ s vedením podniků a závodů, kde byla jejich jednotka nasazena tak, že rozhodující slovo při přidělování práce, ale i dovolených či odměn získali ředitelé, mistři a další vedoucí pracovníci.

Už od počátku „vyniklo“ mezi veliteli praporů a rot několik důstojníků, kteří se pro vojáky stali skutečným postrachem a noční můrou svým hulvátstvím a snahou po co největším ponížení „protistátních živlů“. Jedním z nich byl škpt. Bedřich Āoupalík, velitel 52. PTP ve Svaté Dobrotivé, který vítal své podřízené slovy: „*S vašími hlavami vydláždíme silnice, vy nepatříte nikam jinam než na Bory nebo na Pankrác!*“ a měl k nim řadu podobných „milých“ promluv.⁸⁾ K velmi nepřijemným velitelům patřil také škpt. Josef Žižala, zvaný Velký Pepa, velitel 51. PTP v Mimoní, který se později stal velitelem I. technické skupiny. Josef Eger z Karlových Varů na něj vzpomíná: „*Malý, podsaditý, brunátný a vždy připravený rozeřvat se pro cokoliv na ko-*

⁸⁾ K osobě B. Āoupalíka viz Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 14–31.

hokoliv. [...] Při prvním uvítání na apelplacce nás hned nazval stádem křipků, jimž je třeba vyrazit z palic nadějí na prošvindlování se vojnou pomocí sabotérského chytračení, jako je lpění na právech, simulantství a tak. [...] Přislíbil nám ‚pocení a chcání krve‘ se sdělením hned zároveň, že ‚nejsme vojáci, nýbrž jsme pouze u vojáku.‘ [...] Nejsilněji se nám předvedl v jiný den. Spatřili jsme ho, an hnal kohosi před sebou táborovou ulicí a řval tak nepřičetně, že všem nám u toho běžel po hřbetu mráz. [...] Tím hnaným byl náš první dezertér.“⁹⁾

U některých velitelů tušili i samotní pětépáci, že jejich zloba a tvrdost nepramení z přesvědčení, ale jsou v určitém smyslu podobnou obětí nelidského systému jako jejich podřízení. Juvenál Antonín Valíček z Boršic vzpomíná na škpt. Františka Švece, velitele roty a později celého 54. PTP, takto: „*Nervózní starý mládenec, který se uměl náramně rozčilovat. [...] Měl středoškolské vzdělání, měl zájem o kulturní život. Umožnil založení mužského pěveckého sboru.*“¹⁰⁾ Škpt. Švec býval velitelem posádkové hudby a k PTP se dostal za trest. Vladimír Pavlíček z Prahy, který byl členem pěveckého sboru u roty v Podbořanech, ho viděl takto: „*Když byl odvolán, aby v Komárně velel našemu praporu, na rozloučení jsme mu zazpívali prvně zpaměti. Byl dojat a slza, kterou uronil, nám ukázala, že pod hrubou slupkou se skrývá citlivé jádro. Politického poručíka Ervína před námi nabádal, aby nás měl rád, protože my jsme z něj udělali, co je, a aby měl pochopení pro náš zpěv. Byl to jediný ‚lidský‘ projev, s nímž jsme se na vojně jako kolektiv setkali. Vyzněl však naprázdno.*“¹¹⁾

⁹⁾ Z dopisu Josefa Egera z 28. 8. 1996. Archiv autora. Poručík Sebera při uvítání nováčků u 55. PTP na Ostravsku v říjnu 1951 „řval, že můžeme být rádi, že nás nechají dýchat socialistický vzduch, a když se nebudeme ukázněně chovat, tak nás pověsí na stromy kolem kasáren.“ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 91–92. Srov. Bílek, J.: Pětépáci aneb Černí baroni úplně jinak. Plzeň 1996, s. 94–95.

¹⁰⁾ Z dopisu P. Juvenála Antonína Valíčka z 19. září 1991. Archiv autora.

¹¹⁾ Ze vzpomínek ing. Vladimíra Pavlíčka. Rukopis v archivu autora. Škpt. Švec byl v roce 1953 už jako příslušník VVPJ z armády propuštěn, protože na podnět mjr.

Na mnohé velitele „pétépáci“ i po letech vzpomínají v dobrém. Velitele 5. roty 54. PTP npor. Jozefa Mikoviče charakterizuje Karel Měrka z Ostravy slovy „tátovsky dobromyslný velitel“ a někteří jeho podřízení s ním a později s jeho rodinou udržovali styky i po odchodu do civilu.¹²⁾

Na velitele 6. (kněžské a bohoslovecké) roty stejného PTP por. Adolfa Brenkuse vzpomíná Josef Forbelský z Prahy takto: „*Při ubytování v dřevěném baráku starých kasáren mě vzal stranou, a když jsme byli dostatečně daleko od ostatních, se mě zeptal: ‚Vojáku, brigádní generál Ladislav Forbelský byl vaším příbuzným?‘ Odpověděl jsem, že to byl můj otec. Brenkus reagoval velice přátelsky, až měkce: ‚Jozko, zlé časy jsou, i já jsem sešňerovaný vyššími veliteli a předpisy. Tak to jsi ty, ten kučeravý školáček, kterého jsem v Rožnavě vídal! Tvému tatínkovi za moc vděčím, umožnil mi po základní službě v době hospodářské krize zůstat v roce 1932 jako dělesloužící. Vynasnažím se ti službu ulehčit, ale oba na veřejnosti vystupujeme, jako kdybychom se neznali.‘“¹³⁾*

Por. Brenkus patřil mezi ty důstojníky předmnichovské armády, kteří měli své „vroubky“ z minulosti odčinit „převýchovou třídních nepřátel“ a tak prokázat svůj kladný vztah k novému režimu. K těmto li-

Bohumila Košuta, bývalého důstojníka OBZ a později velitele 53. PTP, obvinil náčelníka VVPJ pplk. Holého, jeho zástupce a další důstojníky z „nesprávného poměru k lidově demokratickému zřízení“. VHA-MNO, čj. 66 079 HKS 1953.

¹²⁾ Z dopisu Karla Měrky z 23. března 1997. Archiv autora.

¹³⁾ Z dopisu Josefa Forbelského z 24. 4. 1999. Archiv autora. Ján Janok vzpomíná na npor. Mikoviče takto: „*Pre jeho náboženské presvedčenie ho dali k nám. On sa snažil spríjemniť nám tieto chvíle. Bol nižšej postavy, mal fúzy, čierne vlasy a mal správne vojenské vystupovanie, vedel dobre kričať, aby vojaci vedeli, kto je veliteľom. Keď sa však skončil výcvik, zavolať si ma do súkromia a predstavil sa mi a prezradil svoje zmýšľanie. Nakonec mi povedal: ‚Ja kričím len tak, aby som ukázal inštruktorom, že ma musia rešpektovať, ale vy sa ma nemusíte báť, ja vám chcem pomôcť.‘ A toto dodržal, kým ho práve pre toto dobré srdce nepreložili od nás.“* Z dopisu MUDr. Jána Janoka z Bratislavy z 27. 10. 1996. Archiv autora.

dem, kteří se dostávali do neřešitelného dilematu a obvykle byli z armády vyhozeni, patřil i mjr. Jan Nový. Přišel na Ostravsko jako velitel jednoho z vojenských baňských oddílů a později se stal velitelem IV. PTP v Orlové. Byl u svých podřízených natolik oblíbený, že byl pro své „měkké“ zacházení s podřízenými a především náboženské smýšlení vyhozen z armády.¹⁴⁾

Bylo by chybou představovat si, že taková byla většina velitelů a důstojníků u PTP a VPJ, opak byl pravdou: šlo o výjimky potvrzující pravidlo, že k těmto jednotkám přicházeli vojáci z povolání, jichž se jejich nadřízení i přes nedostatek velitelů rádi zbavovali. V mnoha případech šlo o skutečné primitivy, vylévající si na podřízených vztek a pocity méněcennosti, které nutně museli tváří v tvář většinou vzdělaným mladým chlapcům (a později i dříve narozeným záložníkům) zakoušet. Mnohým dotazům nebo žádostem podřízených ani nerozuměli, proto postupovali vždy podle vštípených pouček a z pozice síly.

Souhrnná zpráva o PTP a TP, projednaná v červnu 1952 Vojenskou radou ministra národní obrany, konstatuje, že „*důstojníci zbraní a týlu nebyli vždy kádrově správně vybírání a přemísťování k PTP, a tak se stávalo, že ti důstojníci, kteří se provinili určitými poklesky u bojových útvarů, nebo ti, kteří prokázali minimální služební způsobilost u bojových útvarů, byli přemísťováni k PTP jako velitelé.*“¹⁵⁾ Mnozí důstojníci byli přesvědčeni, že jejich přemístění k PTP je druhem trestu, což v nich vyvolávalo nespokojenost, pocity ukřivděnosti a nepřátelské nálady vůči podřízeným.

Velitelé sice procházeli velitelskou a bojovou přípravou podle programů MNO, ale jak konstatuje již zmíněná zpráva, „*vzhledem k dříve*

¹⁴⁾ Srov. Bílek, J.: Pétépáci aneb Černí baroni úplně jinak. Plzeň 1996, s. 93.

¹⁵⁾ VHA-MNO, fond Vojenská rada ministra národní obrany 1952, k. 25 (14. zasedání VR MNO). Pro úplnost je třeba uvést, že zejména důstojníci ve funkcích velitelů rot, popř. čet, byli dlouhodobě odloučeni od svých rodin, což negativně ovlivňovalo jejich psychiku i vztah k podřízeným.

*zastávaným funkcím a nedostatku příležitostí k odbornému vzdělání nejsou všichni velitelé na výši k zdárnému školení svých podřízených.*¹⁶⁾

Náčelník VVPJ pplk. Holý mnohokrát poukazoval jak na nedostatek velitelů, tak ještě častěji na odborné a morální kvality některých z nich a požadoval jejich odvolání, ale bylo to jako příslovečné házení hrachu na zed'.¹⁷⁾

Poddůstojníci z povolání

Řadu nižších velitelských funkcí u vojenských pracovních jednotek zastávali – podobně jako u ostatních útvarů čs. armády – poddůstojníci z povolání. Tato kategorie vojáků v činné službě se vytvořila podle sovětského vzoru v roce 1949 z bývalého rotmistrovského sboru: schopnější a zkušenější rotmistři byli povýšeni na důstojníky (podporučíky a poručíky), ti méně schopní nebo mající různé „vroubky“ se stali poddůstojníky z povolání. Většina to chápala jako degradaci, a to tím spíše, že poddůstojník z povolání měl být neustále se svými vojáky, tj. byl ubytován v kasárnách (někde dokonce přímo se svými podřízenými),

¹⁶⁾ Tamtéž. Největší problémy byly s důstojníky z tzv. stranického náboru podle § 37 a 39 branného zákona, kteří neměli žádné vojenské a většinou ani civilní vzdělání a přicházeli k PTP „vyzbrojeni“ jen různými poučkami. Mnozí byli přímo umanutí představou, že musí „třídní nepřátele“ co nejvíce ponížít a zdepat, o což se ze všech sil snažili. Strach z nich měli dokonce i mnozí důstojníci, protože „náboráři“ je nutili jednat s vojáky tvrdě a bezohledně, jinak si na ně stěžovali.

¹⁷⁾ „Důstojníci k těmto útvarům byli většinou veleni bez jakékoliv praxe, vůbec neznalí nové řády (povětšinou z náboru). Velitelem 64. PTP byl ustanoven důstojník, který naprosto nemá žádných schopností a předpokladů pro velení. [...] Musil býti pod stálou instrukcí jednoho z funkcionářů VVPJ,“ napsal pplk. Holý v červnu 1952. VHA-MNO, fond Vojenská rada ministra národní obrany 1952, k. 25 (14. zasedání VR MNO).

Velitel 5. TP měl ve služebně politické charakteristice uvedeno: „Po odborné stránce vzhledem ke svým odborným znalostem se naprosto nehodí k zastávání funkce velitele. Může se uplatnit toliko v ženijním skladu. Jeho vědomosti jsou na tak nízké úrovni, že by nesplnil ani podmínky kladené na žáka poddůstojnické školy.“ VHA-MNO, fond Vojenská rada ministra národní obrany 1953, k. 28 (21. zasedání VR MNO).

stravoval se s mužstvem apod. Část poddůstojníků z povolání u těžkých PTP byla získána také z řad vojáků základní služby-horníků.

Kdo byl přeřazen z rotmistrovského sboru mezi poddůstojníky z povolání a ještě byl převelen k PTP nebo vojenským pracovním jednotkám, musel to nutně brát jako jednu z nejhorších situací, která ho mohla potkat. Byl obvykle s menší skupinou do síly čtyři ubytován na pracovišti nebo v jeho blízkosti v provizorních podmínkách a v jistém smyslu byl vydán „napospas“ vedení podniku i svým podřízeným. Ředitelé a další vedoucí pracovníci se snažili vojáky maximálně využít a k tomu potřebovali získat souhlas jejich velitele, proto si ho často „kupovali“ za různé výhody, ať již finanční nebo naturální. Velitel ale současně zodpovídal za svěřenou jednotku (skupinu) a byl hodnocen podle jejich pracovních výsledků. Proto se na jedné straně snažil vyjít vstříc vedení pracoviště, na druhé straně musel odmítat alespoň ty nejkřiklavější snahy zaměstnavatelů o porušování předpisů a snažit se pro své vojáky (a vlastně i pro sebe) získat trochu důstojnější ubytovací a další podmínky, protože nevyspalý nebo nespokojený podřízený jen těžko plnil a překračoval plán. V mnoha případech to vojáci pochopili a mohli svého velitele přimět k různým ústupkům. Ten je ale potom neměl v lásce ještě víc.

Antonín Kotten, bývalý příslušník 54. PTP, na jednoho ze svých velitelů vzpomíná v souvislosti s Vánoce takto: *„Náš vrchní bachař, rotný, nikdy nežertoval. A nic ho taky nedojímalo, ani kouzlo Svaté noci, jež působilo snad na každého normálního člověka. Na rotného však nikoliv. A tak jsme za dvacetikilometrového pochodu mohli jen závistivě vzpomínat na ty, co se právě s radostí připravovali k oslavě narození Krista. Zbavení lidské důstojnosti stali jsme se hříčkou nemsmyšlných choutek našeho alkoholického velitele, na jehož čele dosud hořelo znamení revoluce. Jen jsme si nebyli jisti, zda je zpit revoluční vášní nebo kořalkou. Zřejmě obojím, protože i na Hod Boží vánoční,*

*pro celý křesťanský svět snad největší svátek v roce, jsme na nádraží vykládali vagóny.*¹⁸⁾

Náčelník vojenských pracovních jednotek pplk. Holý hodnotil poddůstojníky z povolání v roce 1952 takto: „*Jejich politické ani vojenské znalosti nedostačují k plnění funkcí, do nichž byli zařazeni. [...] Doba určená k velitelskému školení poddůstojníků z povolání (osm hodin měsíčně) ukázala se nedostačující. [...] Po stránce politické nejsou velitelé zcela zárukou, rovněž tak neovládají řády a nemají potřebný výcvik. Část poddůstojníků z povolání, kteří byli získáni nábořem u KVV, je v některých případech i přítěží útvaru.*“¹⁹⁾

Proto bylo v roce 1953 organizováno pro poddůstojníky z povolání od vojenských pracovních jednotek několik kurzů v délce šest až osm týdnů, kde si měli doplnit své odborné a politické znalosti. Po celou dobu se však nepodařilo naplnit předepsané počty těchto vojáků z povolání na více než 60 %.

Poddůstojníci základní služby a instruktoři

Přímé velení pracovním skupinám ve vojenských pracovních jednotkách zajišťovali poddůstojníci základní služby, kteří někdy plnili i funkce instruktorů dohlížejících na správné vykonávání pracovních činností. Tento úkol v jiných případech zajišťovali vojáci základní služby, kteří byli v daném oboru vyučení (havíři, zedníci, tesaři apod.) či civilní zaměstnanci včetně mistrů.

Pokud jde o poddůstojníky základní služby, byli zejména k pomocným technickým praporů vybírání ti, kteří měli tzv. správný třídní původ a prošli ideologickým školením, které je mělo „vyzbrojit“ pro tvrdé zacházení s podřízenými. Byla mezi nimi řada Maďarů, kteří neu-

¹⁸⁾ Obrana lidu, 10. 8. 1991, č. 32.

¹⁹⁾ VHA-MNO, fond Vojenská rada ministra národní obrany 1952, k. 25 (14. zasedání VR MNO).

měli pořádně česky ani slovensky. Další zásadou bylo dávat k Čechům jako nejnižšího velitele Slováka a naopak.

První poddůstojníci základní služby přišli k pomocným technickým praporům od ženijního vojska, pěchoty a dělostřelectva a podobně jako v případě důstojníků využili velitelé útvarů této příležitosti k tomu, aby se zbavili těch nejméně schopných nebo nejvíce problémových. Ideologické zpracování vedlo k tomu, že mladí chlapi s řadou vlastních problémů viděli v „pétépácích“ opravdu nebezpečné nepřátele a jednali s nimi tvrdě až krutě. Mnohým také způsobila závratě hlavy možnost beztrestně ponižovat a šikanovat v řadě případů starší a především vzdělanější podřízené.

Juvenál Antonín Valíček, příslušník 54. PTP, na jednoho ze svých velitelů vzpomíná slovy: *„Za několik dní jsme dostali nového velitele, četaře Jána Fábryho, učitele. [...] Ten nás začal prohánět ani ne v práci, ale po návratu domů. Samé prohlídky, cvičení s plnou polní, noční poplachy a pochody. Vybral si určité lidi na barák, kde sám bydlel, ti mohli klidně spát, a my, bydlící na dřevěných barácích, jsme měli noční poplachy a pochody. Jednou jsme tak okolo půlnoci pochodovali ze soboty na neděli pod Badín a tam jsme na hřišti cvičili přískoky ve sněhu a pak pochodovali nazpět do Hronseku. Vrcholem prohánění byla poslední noc na Hronseku před rozdělením [kněžské – pozn. aut.] roty. Od večera asi do půlnoci byl jeden poplach za druhým. Po nástupu na chodbu jsme museli cvičit v plné polní v podporu ležmo za rukama. Potom rozchod, a sotva jsme dolehli, nový poplach. Fábry některým z nás uděloval milostivě ukončení poplachů. Mně se te milosti dostalo asi po osmém poplachu.“⁽²⁰⁾*

²⁰⁾ Z dopisu P. Juvenála Antonína Valíčka z 19. září 1991. Archiv autora. Vojáci si na čet. Fábryho stěžovali, ale tím jen přilili olej do ohně a uškodili sami sobě. Byl to také on, kdo jim s radostí oznámil prodloužení jejich vojenské služby na neurčito.

Vincent Kotuliak ve svých deníkových vzpomínkách uvádí: *„To se však nelíbilo veliteli družstva, desátníku K. [...] Desátníček má totiž na nás, hochy ze školy, notně*

Prudký nárůst počtu PTP a vytvoření prvních TP v roce 1951 vedly ke zvýšené potřebě nejnižších velitelských funkcí, které měli zastávat prověřeni a spolehliví poddůstojníci základní služby. Pro jejich přípravu byly k 1. červnu 1951 vytvořeny dvě poddůstojnické školy PTP: první v Mostě (pro lehké prapory), do níž bylo povoláno 600 vybraných branců, druhá v Ostravě (pro důlní jednotky), jejímiž žáky se stali vybraní a politicky prověřeni vojáci z řad těžkých PTP, především vojáci-horníci klasifikací A a B. Obě školy zahájily výuku v polovině června a první běh ukončily na konci září 1951. Sto nejuvědomělejších absolventů bylo vybráno pro zvláštní politický kurz ve Vojenské politické škole ve Velvětech a na počátku prosince 1951 byli vyřazeni jako pomocníci ZVP rot.²¹⁾

Poddůstojnické školy PTP pokračovaly v činnosti i v dalších letech a vycvičily celkem 720 poddůstojníků. Pořádaly i kurzy pro pomocníky finančních hospodářů a intendantního a proviantního zásobování, sběračů raněných a kuchařů.

Úkolem instruktorů bylo řídit pracovní kolektivy po odborné stránce, tj. dohlížet na řádné provádění prací včetně dodržování technologické kázně a zásad bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. U některých menších skupin plnili tento úkol civilní zaměstnanci podniku, především mistři. Mezi instruktory a velitele družstev byli za „odměnu“ zařazováni i vojáci, „kteří našli poměr k práci a k našemu lidově demokratickému

spadeno. Při setkání musím vždy vyvinout velkou dávku sebezapření, abych se nedopustil kázeňského přestupku velkého rozsahu.“ Kotuliak, V.: Černí svědkové. Deník příslušníka PTP Karviná 1951–1953. Rukopis v archivu autora.

Někteří poddůstojníci základní služby ponížovali své podřízené i v nejtěžších chvílích. Karel Grubner, sloužící u 57. PTP, vzpomíná na voj. Kočího, který obdržel telegram, že mu umírá otec. Na žádost o volno dostal odpověď: „*Váš otec zemře i bez vás, odchod!*“ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 70.

²¹⁾ VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1951.

zřízení a byli zbaveni klasifikace E. [...] Zkušenosti prokázaly, že tito vojáci jsou velmi dobrými veliteli družstev na pracovištích. ²²⁾

Odborná i morální kvalita instruktorů byla značně rozdílná: vedle těch, kteří se opravdu snažili co nejdříve a nejlépe zaučit své nezkušené a mnohdy i k manuální činnosti nešikovné svěřence a pracovali s nimi, se našli i tací, co vojáky honili a šikanovali a vystupovali spíše jako jejich strážci. Juvenál Antonín Valíček vzpomíná také na úkoláře, který „*s puškou na rameni nás hlídal, zda-li sedíme na jizbách a čteme pokrokovou literaturu.*“ ²³⁾

Političtí pracovníci u VPJ

Specifické poslání plnili na počátku padesátých let v čs. armádě zastupci velitelů pro věci politické (ZVP), vytvoření podle sovětského vzoru na všech stupních velení od roty výše. U pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek byli jako „politrucci“ využíváni vojáci z povolání (důstojníci a poddůstojníci) a poddůstojníci základní služby.

Téměř po celou dobu byla politická práce u VPJ ovlivněna tím, že nebyla řízena z jednoho centra, ale vojenskopolitickými odděleními velitelství územně příslušných vojenských okruhů a divizí, která však

²²⁾ VHA-MNO, fond Vojenská rada ministra národní obrany 1952, k. 25 (14. zasedání VR MNO).

²³⁾ Z dopisu P. Juvenála Antonína Valíčka z 19. září 1991. Archiv autora.

Zdá se, že rozdíl mezi velitelem (poddůstojníkem základní služby) a instruktorem byl často nepostizitelný a že vztahy mezi vojáky z povolání a nejnižšími veliteli (instruktory) nebyly právě ideální. Ing. Vladimír Pavlíček ve svých vzpomínkách mj. uvádí: „*Den začínal budíčkem. Celkem brzy naši instruktoři vzdali ranní rozcvičku. Po snídani byl nástup – svolávaný instruktory: ‚Padám na ten nástup!‘ – s přidělováním pracovních úkolů. [...] Po rozdělení úkolů byl rozchod a odchod do práce a velitel roty štábní kapitán Švec ‚postavil do latě‘ naše ‚instruktory‘ a řval na ně ještě víc než na nás. Tím si upevňoval svou autoritu a nepřímou nás chránil před jejich zvůli.*“ Ze vzpomínek ing. V. Pavlíčka. Rukopis v archivu autora.

o pracovní jednotky nejevila prakticky žádný zájem. Velitelství vojenských pracovních jednotek nemělo až do jara roku 1953 nejen politické oddělení, ale dokonce ani zástupce velitele pro věci politické. Proto řízení politických oddělení jednotlivých praporů suplovalo politické oddělení náměstka ministra pro materiální věci, které svolávalo čas od času porady ZVP vojenských pracovních jednotek. Situace se změnila až v roce 1953, kdy bylo po řadě urgencí pplk. Holého vytvořeno politické oddělení VVPJ, v jehož čele stál mjr. Jan Sauer se zástupcem kpt. Milanem Horou.

Zástupci pro věci politické byli u všech pomocných technických i technických praporů, zpravidla šlo o důstojníky z povolání v nižších hodnostech (poručík, nadporučík, kapitán), u rot byla vytvořena funkce pomocníků ZVP, kterou zastávali poddůstojníci z povolání i v základní službě. Při velitelství 55. PTS v Ostravě pracovalo politické oddělení.

„Politíči“ důstojníci a poddůstojníci u PTP a VPJ byli až do centralizace řízení politické práce do jisté míry „bezprizorní“ a měli sami organizovat činnost svých podřízených. Protože podobně jako v případech velitelů přicházeli k těmto jednotkám i na politické funkce lidé, jichž se chtěli jinde zbavit, byla i kvalita „politruků“ na velmi nízké úrovni. Většinou šlo o mladé důstojníky bez větších zkušeností, kteří své zařazení k pracovním jednotkám považovali za formu trestu nebo ponížení, další – sotva vyšší ze školy nebo různých rychlokurzů – zase věřili tomu, že mají před sebou „zaryté nepřátele socialismu a pracujícího lidu“; nechyběli ani ti, kteří považovali právě „ostruhy“ získané u PTP za dobrý odrazový můstek k dalšímu služebnímu postupu.

Obecné vzdělání i přehled těchto „politruků“ byl až na výjimky na velmi nízké úrovni, zatímco mezi „pétápáky“ byla řada vyhozených středoškolských a vysokoškolských studentů i lidí s vysokoškolským vzděláním. Proto byla pozice ZVP rot i jejich pomocníků velmi těžká, vždyť poučky, jimž je naučili ve škole nebo v kurzech a kterým často ani oni sami pořádně nerozuměli, jim nebyly příliš platné při diskuzích s těmi,

kteří měli „přesvědčit a převychovat“. Obvykle museli sáhnout k příkazům a zákazům nebo dokonce k trestům, což u podřízených posilovalo přesvědčení o jejich totální neschopnosti a hlouposti.

Vladimír Lopaťuk, příslušník 54. PTP, vzpomíná na „politruka“, který při politickém školení líčil, jak dokonale jsou zabezpečeny hranice Československa s kapitalistickými státy. Na otázku jednoho z vojáků, zda se to týká i našich hranic s Itálií, důstojník odpověděl, že samozřejmě, ty že jsou dokonce hlídány mimořádně bedlivě.²⁴⁾

Rozbor vzniku a existence pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek, připravený na konci roku 1951 Hlavní stavební a ubytovací správou MNO, mj. uvádí, že „školení vedené politickými pracovníky dávalo zarytým reakcionářům podklad pro nalezení vhodné argumentace proti zásadám socialismu a našeho zřízení.“²⁵⁾

Ještě horší a komičtější situace byla u rot a odloučených skupin, kde funkce ZVP a jejich pomocníků zastávali poddůstojníci z povolání nebo poddůstojníci základní služby, kteří někdy neabsolvovali ani krátkodobé politické „zaškolení“. S lidmi pracovat neuměli, obecné znalosti a rozhled měli minimální a bylo je často možné snadno zesměšnit.

„Svobodník, který prováděl politickou výchovu, četl, spíše koktal nějaký nezáživný text, ve kterém se vyskytovalo slovo beletrie,“ vzpomíná Karel Grubner od 57. PTP. „Přestože mezi námi byli nositelé akademických titulů, byl svobodník zaskočen otázkou: ‚Soudruhu svobodníku, nerozumím slovu beletrie.‘ Svobodník byl očividně vyveden z míry, a když se po chvíli civěnil do textu vzpamatoval, prohlásil: ‚Soudruhu, to je asi nějaké cizí slovo.‘“²⁶⁾

²⁴⁾ Z rozhovoru s V. Lopaťukem 7. 6. 2001. Archiv autora.

²⁵⁾ VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1951.

²⁶⁾ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 70.

Jiný příklad přístupu „politruků“ uvádí Ján Ondo, který sloužil u 51. PTP: *„Jeden prednášateľ hovoril o práci asi toto: Práca sa delí na manuálnu a abstraktnú. Manuálna práca je konkrétna práca rúk, napríklad práca obuvníka zhotovujúceho topánky. Abstraktná práca je práca rozumu, tedy predstavy projektanta, ktorý navrhuje, akú topánku treba vyrobiť. Prihlásil som sa do diskusie a prednášajúcemu som povedal, že jeho názor je mylný. To nie je môj názor, ale názor istého sovietskeho autora. Čítal som to v odporúčanej literatúre. [...] Ako môžete spochybňovať dielo sovietskeho autora?!“²⁷⁾*

Na druhou stranu právě tito nejmladší „politrucci“ byli ochotni bezmyšlenkovitě vykonávat jakékoliv rozkazy svých nadřízených, donášet na vojáky, vyhrožovat jim a někdy je i trestat. Protože neměli žádnou přirozenou autoritu, vynucovali si ji i šikanováním a nemístnou tvrdostí.

Příznějme ale politickým pracovníkům i to, že jejich situace nebyla právě snadná. Často museli svádět boje s veliteli, kteří chtěli, aby jejich podřízení znali jen práci, výcvik a spánek, a odmítali jim dávat jakékoliv volno nebo úlevy. Přitom jedním z úkolů „politruků“ byla podpora a rozvíjení různých zájmových, kulturních a sportovních aktivit vojáků (byli podle toho i hodnoceni) a jen díky ZVP praporů a rot mohli vojáci pracovat v různých kroužcích a souborech, sportovat, zúčastňovat se soutěží, navštívit kino či divadlo, jít na výlet. Bylo v tom samozřejmě více než dost formality, ale v prostředí PTP i to málo chvilkové osobní svobody a věnování se něčemu jiného než jen dřině a „převýchově“ znamenalo pro vojáky mnoho.

Politici pracovníci u VPJ (a zejména PTP) byli vystaveni několika tlakům a vzhledem ke svým charakterovým vlastnostem, životním zkušenostem i předsudkům se dostávali někdy do téměř neřešitelných situací. Proto mezi nimi bylo dost těch, kteří problémy řešili alkoholismem, a počet různým způsobem potrestaných „politruků“ svědčí o tom, že je-

²⁷⁾ Ondo, J.: Armáda bez zbraní. Trnava 1996, s. 54–55. Srov. Bílek, J.: Pětépáci aneb Černí baroni úplně jinak. Plzeň 1996, s. 105–107.

jich služba opravdu nebyla snadná. V mnoha případech na ně dokonce velitelé jednotek svedli i to, za co ZVP objektivně nemohli. Tím samozřejmě nechceme nijak snižovat jejich nemalý podíl na ovzduší nedůvěry, šikanování a bezbřehého formalismu, které bylo pro poměry u PTP a do jisté míry i u technických praporů typické už od jejich vzniku.

VI. Složení pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek, prověřování výsledků tzv. převýchovy

Představa o pomocných technických praporech jako jednotkách složených výhradně z „politicky nespolehlivých“ či představy o jejich příslušnících jako o lidech pocházejících z tzv. třídně nepřátelských živlů (kapitalisté, vesničtí boháči, živnostníci apod.) se ukazují jako nesprávné. Jednotky, které měly svým represivním charakterem a posláním potrestat příslušníky „vykořisťovatelských tříd“ a těžkou prací a politickým působením je „převychovat“ v tzv. uvědomělé budovatele a obránce socialistické vlasti, ve skutečnosti svým složením poměrně věrně kopírovaly třídní a sociální rozvrstvení v čs. společnosti i změny, kterými na počátku padesátých let procházela.

Postupná změna složení jednotek

Zjistit složení silničních praporů ženijních pluků je již prakticky nemožné, vojenská správa jejich příslušníky nijak nerozlišovala (národnostně, sociálně) a kritéria jejich výběru byla natolik neurčitá a navíc v praxi nedodržovaná, že ani při nejlepší snaze nemůžeme přímé předchůdce PTP nijak blíže charakterizovat. S velkou pravděpodobností se ale svým složením nijak výrazněji nelišili od pozdějších „pétépáků“.

„Silničáři“ vytvořili na podzim 1950 základ pro prvních osm pomocných technických praporů, které byly naplněny branci několika klasifikací. Nejpočetněji byli zastoupeni branci klasifikace E, tedy „politicky nespolehliví“ – těch bylo ze zhruba 10 000 „pétépáků“ na konci roku 1950 bezmála 8000, tj. čtyři pětiny. 2000 mužů představovali branci klasifikací A a B, kteří zastávali funkce nejnižších velitelů a instruktorů, spolu s muži klasifikací Cj a Cd – ti doplnili jednotky na

předepsané počty. Více než tisíc z „éčkařů“ tvořili duchovní, řeholníci a seminaristé, povolání do PTP již na počátku září 1950.

Poměr mezi vojáky klasifikace E a ostatními se v dalších letech měnil ve prospěch mužů klasifikací A, B, Cj a Cd i přesto, že tzv. kulacké PTP byly vytvářeny téměř výhradně ze záložníků s klasifikací E povolaných na výjimečné vojenské cvičení. Příčinou byl vznik technických praporů v květnu 1951 a jejich stále stoupající počet (i díky reorganizacím PTP na technické jednotky). Jestliže ještě v říjnu 1952 sloužilo z necelých 28 000 příslušníků vojenských pracovních jednotek zhruba 25 000 v PTP a asi 20 000 z nich mělo klasifikaci E, potom již o rok později z více než 35 000 vojáků VPJ bylo v pomocných technických praporech jen okolo 9000, ale bezmála 14 000 mělo klasifikaci „politicky nespolehlivý“. Bylo to dáno tím, že i po reorganizaci PTP na TP v něm zůstala část „éčkařů“.

Jestliže Zatímní směrnice pro činnost vojenských pracovních jednotek z prosince 1951¹⁾ i Statut vojenských pracovních jednotek z října 1952²⁾ určovaly, že pomocné technické prapory (lehké i těžké) se vytvářejí z osob tzv. politicky nespolehlivých (u těžkých měli být včleňováni i horníci) a technické prapory z osob „politicky spolehlivých“, potom praxe postupně vedla k tomu, že se jednotlivé kategorie začaly „promíchávat“ a vojenské pracovní jednotky představovaly velmi pestrrou směsí vojáků různých klasifikací. Ti často ani sami nevěděli, proč svou vojenskou základní službu vykonávají v tom kterém praporu, jakou mají odvodní klasifikaci a zda jim nebyla změněna.

Rozdílnost, typická pro roky 1950–1952, kdy „éčkaři“ nemohli sloužit jinde než v PTP a branci ostatních klasifikací představovali v pomocných technických praporech spíše jen „doplňk“ na plné počty, se v roce 1953 začala postupně stírat a vojenské pracovní jednotky se změnily v opravdu

¹⁾ VHA-MNO, čj. 11 017 HSUS 1951.

²⁾ VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952.

podivnou a svéráznou součást armády. Vedle mladých chlapců i záložníků na výjimečném cvičení s klasifikací E v nich sloužili také Romové, Němci a Maďaři, analfabeti, alkoholici a recidivisté trestaní za kriminální delikty, chlapci s různými zdravotními neduhy a postiženími, vyučení řemeslníci a horníci, plníci obvykle úlohu instruktorů; s výjimkou „éčkařů“ byli všichni po politické stránce „čistí“.³⁾

Počáteční homogennost PTP zůstala do značné míry zachována pouze u tzv. kněžských (farářských, řeholnických) rot, kam kromě řemeslníků ve funkcích instruktorů nebyli vojáci ostatních klasifikací zařazováni, aby se nedostali pod vliv „zarytých reakcionářů“, a z části také u tzv. kulackých praporů, vytvářených až na výjimky z osob povolaných na výjimečné vojenské cvičení.

Zdá se velmi pravděpodobné, že promíchávání vojáků jednotlivých klasifikací v PTP i VPJ bylo záměrné, aby se narušila vnitřní soudržnost jednotek i kolektivů a vytvořily se předpoklady pro vnitřní konflikty, donášení apod.

³⁾ Jaroslav Mezník charakterizuje složení těžkého PTP, kde sloužil, takto: „*Společnost, která se v Petřvaldě sešla [...] dala by se rozdělit do několika skupin. První skupinou byli lidé se špatným kádrovým profilem – obecně politicky nespolehliví. Byli to například synové kulaků a také lidé, kteří prošli krátkodobým kriminálem. Druhou skupinou, a v té době velkou, byli horníci z povolání. Byli z toho dost nešťastní, protože si představovali, že až půjdou na vojnu, tak se ze šachty alespoň na nějakou dobu dostanou, ale ocitli se tam znovu. [...] Třetí skupinu tvořili mladí muži, kteří byli maďarské národnosti.*“ J. Mezník uvádí i zajímavé údaje o Němcích sloužících v PTP: „*Byli to zkušené hoši, kteří si toho již hodně vytrpěli. [...] Velmi často pocházeli z pohraničních smíšených manželství. [...] Službu u PTP brali s rezervou. [...] Byli tu s námi bývalí vojáci Wehrmachtu, kteří bojovali u Stalingradu nebo se účastnili při osvobození odporu proti spojeneckým jednotkám. [...] Byl s námi také velitel německé ponorky, který, když se vrátil ze zajetí, dostal československé občanství, musel si odsloužit vojnu a nemohl skončit nikde jinde než u pétépáků.*“ Až paradoxní pestrost jednotek dokládají další slova J. Mezníka: „*Našimi kolegy byli i tři partyzáni, kteří se účastnili Slovenského národního povstání. Jeden z nich měl i řadu vyznamenání.*“ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 60–62.

Prověrky tzv. politické převýchovy u PTP

Smyslem služby v pomocných technických praporech bylo nejen „politicky nespolehlivé“ brance a později záložníky izolovat a potrestat prací, ale také se pokusit o jejich „převýchovu“. Při vzniku PTP se počítalo s tím, že dva roky základní služby jsou dostatečně dlouhou dobou k tomu, aby se i „zaryté reakcionáře“ podařilo změnit v „uvědomělé občany lidově demokratického státu“. Protože proces „převýchovy“ mohl na jednotlivé vojáky působit různě, měly se u jednotek konat prověrky, při nichž by byli vojáci dosahující nejlepších pracovních i dalších výsledků zbaveni klasifikace E a za odměnu a jako příklad hodný následování pro ostatní měli být přeřazeni do technického praporu či na jinou, lehčí práci v rámci jednotky. Prověřování prováděla komise složená ze ZVP jako předsedy, velitele (praporu, roty, popř. čety) a předsedy útvarové organizace KSČ a útvarové skupiny ČSM. S každým navrženým vojákem měl být proveden pohovor, na jehož základě měla komise rozhodnout, zda dotyčný bude zbaven klasifikace E a přeřazen k TP, nebo zůstane dál jako „politicky nespolehlivý“ u PTP.⁴⁾

Až do poloviny roku 1952 rozhodovala o provedení prověrek řídicí složka PTP, resp. VPJ (velitelství ženijního vojska, Ubytovací a stavební správa, velitelství vojenských pracovních jednotek), a šlo o akce více méně nárazové, při nichž bylo prověřováno poměrně málo vojáků, obvykle náhodně vybraných. Do 30. října 1951 prošlo prověrkami účinnosti „převýchovy“ jen 858 vojáků, z nichž bylo 600 prověřeno kladně a 258 bylo shledáno „nepřevychovanými“.⁵⁾

⁴⁾ VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1951.

⁵⁾ Tamtéž.

Podrobnosti o těchto prověrkách zatím nejsou k dispozici, a nelze proto říci, zda už při nich docházelo k stanovení tzv. směrných čísel, tj. celkového počtu vojáků, kteří budou prověřeni, a procentu, jež bude shledáno „převychovaným“. Na podzim 1951 ale dostal ZVP 53. PTP odměnu 2000 Kčs za „velmi dobré provedení prověrky politicky nespolehlivého mužstva“ a „úspěchy v politické výchově“. Tamtéž.

Systém do provádění prověrek vnesl až Statut pro činnost vojenských pracovních jednotek ze srpna 1952, který stanovil, že „osoby zařazené v PTP mají možnost, aby prokázaly změnu svého smýšlení, jakož i poměrem k práci, že našly správný poměr k naší lidově demokratické republice. Takovéto vojáky, u nichž velitel roty nabyl přesvědčení, že změnili svůj dřívější negativní poměr k našemu zřízení, navrhne prověřovací komisi PTP k prokádování. Výběr pro prověrku musí být konán z třídního hlediska a zaměřen především na ty vojáky, kteří vysoko překračují normy, vyhlášují pracovní závazky, jsou propagátory a šířiteli nových pracovních metod, zpevňují normy atd.“⁶⁾

Vojáky, u nichž se „změna poměru“ potvrdila, navrhl velitel praporu zbavit klasifikace E a přeřadit k bojovým útvarům, v případě vojáku 2. ročníku základní služby je bylo možné využít i jako instruktory u PTP nebo přeřadit k technickým praporům.

Zcela nově byly stanoveny čtyři termíny k podávání návrhů na zbavení klasifikace E: vždy k 5. lednu, 5. dubnu, 5. červenci a 5. září. Návrhy se posílaly na velitelství vojenských pracovních jednotek, jež je schvalovalo. Novým ustanovením bylo rovněž vedení záznamů o vojácích, do nichž byli každý týden povinni velitelé družstev, čet a rot učinit příslušné „kádrové záznamy“.

Již při přípravě prověrek na rok 1953 upozornilo velitelství VPJ, že ne všichni velitelé a političtí pracovníci chápou plně jejich význam a poslání. Vlastní průběh prověřování ukázal, že se nejednalo o plané obavy.⁷⁾ Velitelé i ZVP přistupovali k prověrkám velmi laxně a formálně a nejčastěji podávali hromadné návrhy na zbavení klasifikace E celých

⁶⁾ VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952. Ve Statutu bylo poprvé určeno, kdo je „politicky nespolehlivý“ voják, zařazovaný do PTP: pod tímto označením „jest nutno rozumět osoby, které pro své subjektivní smýšlení nebo svým sociálním původem – příslušností k vykořisťovatelským třídám (i k aparátu těchto tříd) – nedávají záruku dělnické třídě, že jsou spolehlivými občany našeho státu.“

⁷⁾ VHA-MNO, čj. 5013 VVPJ 1952.

jednotek, což vedlo k vracení návrhů velitelstvím vojenských pracovních jednotek a poměrně malému počtu prověřovaných „ěčkařů“.⁸⁾

Prověřování v mnoha (a možná dokonce ve většině) případech připomínalo frašku. Jan Placek z Nové Vsi vzpomíná na prověrky takto: *„Na otázku, zda bych po vojně šel zase pracovat na kulacký rodný lány, prohlásil jsem bez rozmyslu: ‚Raději bych šel do továrny, tam se pracuje osm hodin a je jistá vejplata, kdežto doma dělám od rána do tmy a táta mi dá v neděli, co chce.‘ Prověřující důstojník nařídil písaři zapsat: ‚Vojín pochopil vedoucí úlohu dělnické třídy před prací soukromého zemědělce,‘ – a byl jsem prověřen. [...] Slovák Laco na otázku, zdali bude po vojně chodit ještě v rodný vsi do kostela v neděli, řekl, že ne. Byl prověřen, nám řekl, že nemůže doma chodit do kostela, protože ho červený zavřeli a faráře poslali k PTP. Takže bude chodit do sousední vsi. [...] Další kluk z okolí Budějovic, co koktal, na otázku, zda se bude zase bránit vstupu do JZD začal odpovídat: ‚Ne-ne n-ne...‘ Byl přerušen prověřkářem: ‚Výborně vojáku, budete platným členem socialistický společnosti, protože jste úplně převychován.‘ On nám na cimře řekl, že byl prověřen omylem kvůli koktání. Ve skutečnosti chtěl říct: ‚Ne-ne ne-jni žžádnej dů-dů-důvod, ppproč bych ddo jezzzdde le-lelez.‘“⁹⁾*

Prověrka na podzim 1953

Velké reorganizaci vojenských pracovních jednotek k 1. listopadu 1953 předcházela prověrka všech jejich příslušníků s klasifikací E, o níž rozhodl ministr národní obrany v polovině září 1953.¹⁰⁾ Měla

⁸⁾ VHA-MNO, čj. 6066 VVPJ 1953.

⁹⁾ J. Placek uvádí i příklad „důvodu“ k neprověření jednoho z vojáků: *„Na otázku, jestli jeho otec kulak zaměstnával v třicátých letech námezdní síly, odpověděl: ‚Ne, všechno si dělali sami.‘ Bohužel to bylo špatně. Politickej odpověděl, že jeho otec byl pěkněj darebák, protože v době nezaměstnanosti nedopřál dělníkům práci.‘ Prověřen nebyl.“* Zpravodaj PTP, září 2000, č. 37, s. 20.

¹⁰⁾ VHA-MNO, čj. 11 398 SM 1953.

vytvořit předpoklady pro přeměnu některých PTP na technické papory a zahájit proces postupného rušení pomocných technických praporů.

Prověrka se konala v době od 1. října do 13. listopadu 1953. Řídila ji ministerská prověřovací komise a prováděly ji zvláštní útvarové komise; konečné slovo při schvalování výsledků měla OMS. Průběh prověrky a její výsledky umožňují jedinečnou analýzu složení vojáků klasifikace E i přesné zjištění jejich počtu, ukazují ale také změnu pohledu a přístupu k „politické nespolehlivosti“ mezi roky 1950 a 1953.

Na podzim 1953 sloužilo u vojenských pracovních jednotek celkem 13 682 vojáků klasifikace E, z nichž bylo kladně prověřeno 10 987, tj. 80,3 %.¹¹⁾ Podle sociálního původu pocházelo 8252 „ěčkařů“ z dělnických a maloroľnických rodin; pokud k nim připočítáme ještě 3430 mužů z tzv. drobné buržoazie neboli řemeslníků, úředníků, drobných živnostníků apod., zjistíme, že lidé z pracujících vrstev představovali více než 86 % „politicky nespolehlivých“, zatímco z tzv. vykořisťovatelských vrstev (kulaků a buržoazie) pocházely jen 2000 z nich, tj. necelých 14 %. Třídní přístup projevily komise při prověřování: zatímco lidí dělnického nebo maloroľnického původu prověřily okolo 90 %, pak „vykořisťovatelů“ jen mezi 25 a necelými 50 %.

Z výsledků prověrky vyplývá také závěr, že nejvíce „ěčkařů“ přišlo k PTP v letech 1951 a 1952 (šlo o 11 235 osob), třebaže u ročníku nástupu 1950 můžeme předpokládat, že určitý počet „politicky nespolehlivých“ mohl být v předchozích letech prověřen nebo odešel z jednotek na základě náboru do stavebnictví a hornictví.

Zajímavé bylo rozdělení vojáků s klasifikací E na ty, kteří ji dostali a k PTP byli zařazeni „právem“ a kteří „neprávem“. Mezi ty první patřili kněží, řeholníci, seminaristé, lidé pokoušející se o přechod státních hranic (šlo o bezmála polovinu všech takto označených), podílející se na nepřátelské činnosti či mající „nepřátelský třídní původ“: celkem se

¹¹⁾ VHA-MNO, čj. 12 647 NM 1953.

jednalo o 7412 mužů, z nichž téměř 80 % představovali lidé z tzv. pracujících vrstev.

Do druhé skupiny – „neprávem zařazení a nejasní“ – patřilo celkem 6270 osob. Klasifikaci E dostali a do PTP byli zařazení (většina v letech 1951–1952) pro nesouhlas se zřizováním JZD, trestné činy nepolitické povahy, svou národnost (německá, maďarská) či zcela bez uvedení důvodu. I mezi nimi představovali lidé z tzv. vykořisťovaných tříd okolo 70 %.¹²⁾

Oprávněnost či neoprávněnost zařazení však ještě automaticky neznamenala prověření nebo naopak nepověření: zatímco z „neoprávněně“ zařazených bylo zbaveno klasifikace E okolo poloviny, pak z tzv. oprávněně postižených jen zhruba čtvrtina.

Ze statistických údajů vyplývá, že lidé dělnického a malorolnického původu, kteří měli být podle dobových tezí základem a oporou komunistického režimu, představovali nejen většinu příslušníků PTP s označením „politicky nespolehlivý“, ale dokonce i největší procento těch, kteří byli ještě na podzim 1953 shledáni jako „oprávněně zařazení“. Proč tomu tak bylo a co z toho vyplývá pro charakteristiku komunistického režimu na počátku padesátých let i odporu proti němu, to by si zasloužilo hlubšího a komplexnějšího studia.¹³⁾

Závěr je přesto možno učinit již nyní: dobové tvrzení, které bývá někdy opakováno i nyní, že „politicky nespolehliví“ branci a záložníci zařazovaní k PTP se rekrutovali především z řad nepřátel nového re-

¹²⁾ Zajímavé je, že mezi neoprávněně postižené se dostalo i 297 synů kulaků, ale ani jeden příslušník buržoazie.

¹³⁾ Při prověře vyšla najevo řada zajímavých zjištění týkajících se poměrů u jednotek i osob velitelů. Např. velitel IV. PTP, který měl zajišťovat převýchovu kněží, byl sám silně věřící, velitel 63. PTP navrhl prověřit kladně všechny své „éčkaře“, u 53. PTP byla velmi nízká kázeň a vysoký počet mimořádných událostí, přesto jeho velitel navrhl zbavit klasifikace E prakticky všechny vojáky apod. Někteří důstojníci byli za svůj přístup k prověrkám a za zjištěné závady různým způsobem postiženi. Tamtéž.

žimu, tj. bývalé buržoazie, vesnických boháčů a části živnostníků, je nepravdivý. Obětí mimosoudní perzekuce, již existence PTP nepochybně byla, se naopak v naprosté většině stali lidé dělnického a malorolnického původu.

VII. Průběh služby u pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek, materiální a další zabezpečení vojáků

Průběh vojenské služby u pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek i náležitosti vojáků byly určovány základními řády platnými v té době v čs. armádě s úpravami a doplňky postupně vydávanými pro tento druh služby. Po vydání Statutu vojenských pracovních jednotek v roce 1952¹⁾ byly specificky upraveny prakticky všechny oblasti života jednotek, často poměrně dost odlišně od podmínek ostatních druhů vojsk a služeb.

Nástup k PTP a VPJ

Jestliže pro doplňování armády branci povolánými k výkonu základní vojenské služby byl určen jako nástupní termín 1. říjen (s odvodním řízením na jaře stejného roku), pak především pomocné technické prapory byly doplňovány v průběhu celého roku. První vojáci přišli k PTP již na počátku září 1950 a další „politicky nespolehliví“ byli povoláváni k výkonu vojenské služby podle potřeb vojenské správy, resp. podle toho, kdy se jich podařilo „nalézt“ dostatečný počet k vytvoření nové jednotky.

Již na jaře 1951 byly 3000 z více než 9000 právě odvedených branců povolány v mimořádném nástupním termínu (15. duben) a vznikly z nich 59.–61. PTP.²⁾ Někdy mezi odvodem (i ten se v případě tzv. politicky nespolehlivých mohl konat mimo řádný termín) a povoláním k výkonu vojenské základní služby uběhla doba jen několika málo dnů. Např. páter Václav Kulhánek, v roce 1950 student bohosloví, do-

¹⁾ VHA-MNO, čj. 3724 VVPJ 1952.

²⁾ VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1951.

stal v úterý 12. září předvolání k odvodu na 14. září a po dalších dvou dnech narukoval v sobotu 16. září k útvaru v Komárně.³⁾

Po zřízení institutu výjimečných vojenských cvičení již většina „branců-ěčkařů“ nastupovala na vojnu v řádném (podzimním) nástupním termínu, stejně tak rukovali i vojáci do technických praporů.

Pomocné technické prapory byly také častěji než jiné jednotky doplňovány v průběhu výcvikového roku vojáky od bojových i týlových jednotek, u nichž byla až dodatečně zjištěna „politická nespolehlivost“. Důvody k tomu byly různé: od dodatečných prověrek u útvarů přes kázeňské prohřešky až třeba po příslušnost k náboženským sektám.⁴⁾ U PTP skončila také většina žáků poddůstojnických škol, škol na důstojníky v záloze (ŠDZ) a dalších posluchačů vojenského školství vyloučených ze studia.⁵⁾

³⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 45. Stejně krátká doba uplynula i v případech, kdy byl brancům zrušen odklad vojenské služby, obvykle ze studijních nebo zdravotních důvodů. Např. Richard Smola byl o zrušení odkladu informován po 20. 9. 1951 a k PTP nastoupil k 1. 10. 1951.

⁴⁾ V červnu 1951 se velení armády rozhodlo prostřednictvím PTP vyřešit problém, s nímž se zatím marně potýkalo. Jednalo se o příslušníky náboženských sekt (jehovisté, adventisté sedmého dne a další), kteří odmítali službu se zbraní. Byli jako „odpírači“ odsouzeni, ale po odpykání trestu znovu odmítli službu v armádě a šli opět před soud. MNO dospělo k závěru, že při druhém odmítnutí budou zařazeni do PTP, kde je služba beze zbraně. Byly určeny i prapory pro jednotlivé vojenské věznice (např. z Prahy putovali „odpírači“ k 57. PTP, z Plzně k 60. PTP, z Brna k 53. PTP a ze Slovenska k 54. PTP). VHA-MNO, čj. 1026 OMS 1951 a čj. 716 a 1281 HSS 1951.

⁵⁾ V prosinci 1952 bylo k PTP odesláno dvanáct posluchačů ŠDZ zdravotnictva, vystudovaných lékařů, s odůvodněním, že „nemají kladný vztah k našemu zřízení, mají záporný postoj k věci dělnické třídy a nemají ani snahu, ani zájem dát na sebe působit výchovou.“ VHA-MNO, čj. 25 995 HT/ZS 1952.

Antonín Novák, který sloužil u 4. silničního praporu, ve svých vzpomínkách uvádí: „Dne 1. srpna 1949 jsem nastoupil do Vojenské letecké akademie v Hradci Králové. Prošel jsem základním výcvikem, složil vojenskou přísahu, splnil Tyršův odznak zdatnosti. Brzy jsem se mohl podívat domů. Moje modrá uniforma se dvěma zlatými pásky na ramenou způsobila určitý rozruch. Potkal jsem se s jedním funkcionářem KSČ a ten

Většina vojáků poslaných k PTP nevěděla, jaký druh vojenské služby jim byl určen, a obvykle spíš jen tušila, co toho bylo příčinou. U pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek byla rovněž poměrně velmi vysoká migrace, tj. predisponování vojáků k jiným jednotkám. Velmi často byl důvodem zdravotní stav, který neumožňoval sloužit např. u těžkých PTP v podzemí: voják proto musel být nahrazen jiným, zdravotně způsobilým.

Příchod k jednotce

„Poukázkou“ k nástupu vojenské základní služby nebo na výjimečné vojenské cvičení byl povolávací rozkaz vystavený doplňovacím okresním velitelstvem (DOV), později okresním (místním) vojenským velitelstvím. Určoval, kde a kdy se má dotyčný hlásit; případné odvolání proti povolání do armády nemělo odkladný účinek. V případě osob povolávaných do PTP docházelo často k tomu, že povolávací rozkaz přicházel současně s oznámením o zrušení odkladu k nástupu vojenské základní služby (týkalo se především vyloučených studentů) nebo že mezi doručením rozkazu a nástupem k útvaru byla doba jen několika málo dní.⁶⁾

ještě zatepla referoval na OV KSČ v Dobrušce, a jak je to možné, že ten ‚zpátečník a nestraník‘ Novák je na této škole. [...] Předsedou OV KSČ bylo svoláno jednání, které ovlivnilo celý můj život, neboť doporučilo mě ‚vyhození‘ z akademie. [...] Moje osobní věci byly zapečetěny a já byl odvezen k výsledkům do Prahy.“ Po vyloučení ze školy byl zařazen do Plaveckého Podhradí, kde pracoval v kamenolomu. Juza, J.: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 213–214.

⁶⁾ František Jakubec vzpomíná: „Dne 30. 11. 1951 mi pošta doručila předvolání na KVS [jde o omyl, mohlo jít o KVV – pozn. aut.] Pardubice, kde jsem měl být toho dne v 8:00 hod., tedy ještě před doručením předvolání. Pracoval jsem tehdy u svého otce, čalouníka, který odmítal delimitaci své živnosti do komunálního podniku. [...] Na KVS mne odvodní komise uznala za schopného dnem 1. 12. 1951 v 8:00 hod. nastoupit výjimečně vojenské cvičení v prostoru Města Libavé.“ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 73.

Už od počátku se u pomocných technických praporů využívala zásada, platná od roku 1951 i pro ostatní útvary a jednotky: branci a záložníci z Čech rukovali na Slovensko nebo alespoň na Moravu, branci ze Slovenska do Čech. Branec cestoval k útvaru vlakem na náklady vojenské správy a měl s sebou tzv. vojenský kufr o rozměrech 65×40×40 cm s dřevěným víkem, který mu v řadě případů během služby nahrazoval skříň, noční stolek, židli i psací stůl. Kufr však neměla většina příslušníků tzv. kněžských rot, kteří přišli k PTP přímo z internačních táborů.

Zpočátku narukovali branci přímo k již existujícím PTP, později byly u některých praporů (51., 52., 53., 54., 57., 60.) zřízeny tzv. příjímače, po jejichž ukončení byli vojáci odesíláni ke svým jednotkám. Část ale nadále nastupovala přímo ke svým útvarům.

První „přivítání“ proběhlo obvykle už na nádraží, kde na brance či záložníky čekali důstojníci a poddůstojníci od útvaru či útvarů, kteří je organizovali a odváděli nebo odváželi do kasáren. Příjezd byl často volen ve večerních nebo nočních hodinách, výjimkou nebyl nástupní termín v neděli.

Vincent Kotuliak popisuje svůj příjezd takto: *„Do Karviné jsme dojeli kolem půlnoci. Plných třináct hodin jízdy! V cílové stanici nás vystoupilo nečekaně mnoho, ačkoliv během jízdy jsem žádného sobě podobného tvora nezaznamenal. Na to, že se rukovalo na vojnu, byl náš příjezd tísnivě tichý. Na nádraží nás již očekávali. Bylo jich dost, většinou poddůstojníci se dvěma nebo třemi pásky [desátníci a četaři – pozn. aut.]. Hned nás natlačili na korbu nákladáku a jelo se.“⁷⁾*

Povolání na výjimečné vojenské cvičení bylo v případě soukromě hospodařících rolníků nebo jejich synů voleno často na dobu hlavních sezónních zemědělských prací, tj. buď na letní žně nebo podzimní sklizeň okopanin a orbu. Blíže viz Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 42.

⁷⁾ Kotuliak, V.: Černí svědkové. Rukopis v archivu autora.

Fraťišek Jakubec uvádí: *„V Olomouci na nádraží pobíhali vojáci se samopaly a cestující do Domašova – výstupní stanice Libavá – směřovali na patřičné nástupiště.“*

První seznámení s kasárnami či ubikacemi bylo často drsné. Vedle pevnosti v Komárně, pocházející ještě z 18. století, přišli někde „pété-páci“ do táborů – buď bývalých zajateckých (často ještě po nacistech), nebo nově vybudovaných.

J. Juza uvádí: „*Do Mimoně jsme dorazili kolem půlnoci. Zavazadla nám naložili na koňský potah a my šli pěšky do kasáren. Přivedli nás do tábora obehnaného ostnatým drátem, osvětleného ze strážních věží. Nejsem nijak bázlivý, ale i kluci daleko urostlejší než já se začali trást a křížovat ze strachu, že nás skutečně dali do koncentráku.*“⁸⁾

O „uvítání“ některými veliteli jsme si již pověděli v 5. kapitole, další nedílnou součástí nástupu na vojnu bylo v celé čs. armádě ostříhání vlasů, fasování výstroje a ubytování na ubikacích. Protože předpisový sestřih byl v armádě zaveden až v roce 1953, záleželo na libovůli velitele či velitelů, jak nechají své vojáky ostříhat: zda zcela dohola nebo jim ponechají nějaké vlasy. Vzhledem k tomu, že stříhání prováděli vedle najatých holičů také vojáci základní služby, dopadala úprava hlavy všelijak a někdy opravdu nezbyvalo jiné řešení, než nepodařený sestřih napravit dostřiháním dohola.⁹⁾ Při stříhání došlo obvykle

V Domašově na nádraží opět vojáci se samopaly přibylé ‚odsouzenec‘ drželi v houfu a doprovázeli jednotlivce do ústraní pro vykonání osobní potřeby. Přistavený autobus pobral, co se vešlo, vyklopil v Libavé a jel znovu.“ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 73.

⁸⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 49.

Podobným dojmem působil i tábor ve Svaté Dobrotivé, zvaný Santa Cruz: „*Byl kolem dokola obehnan plotem a na něm byl ještě ostnatý drát. Baráky byly dřevěné, jen velitelský dům zděný. V rozích stály hlídací věže, kde měl vždy někdo službu s automatickým samopalem nebo alespoň s pistolí. Působilo to dosti depresivně, protože když jsme viděli ostnatý drát, tak to připomínalo spíše koncentrační tábor, a ne kasárna lidově demokratické armády.*“ Tamtéž.

⁹⁾ Zdeněk Kyncl, který nastoupil k 54. PTP, vzpomíná: „*Druhý den ráno nás vyložili v Komárně a ubytovali v konírnách nedaleko Dunaje. Tam nás hned ostříhali dohola*

také k oholení vousů, především členům některých církevních řádů (kapucíni). Někteří „pétépáci“ vzpomínají na slova velitelů a instruktorů, že stříhání dohola je podle vzoru sovětské armády.¹⁰⁾

Následovalo fasování výstroje, o níž bude podrobněji pojednáno níže. Probíhalo v mnoha případech tak, jak popsal ve svých vzpomínkách Václav Scherkl: „*Před fasováním výstroje se udělal půlkruh, do kterého se rozprostřel stanový dílec a do něj nám naházeli to, co zbylo po německé armádě. [...] Na světnici jsme si poté věci vyměňovali podle velikosti.*“¹¹⁾

Posledním „bodem“ příchodu k jednotce bylo ubytování, kterému budeme věnovat bližší pozornost dále. V řadě případů si „pétépáci“ (a později i „tépáci“) museli nacpat slamníky.¹²⁾ Při ubytování se většinou také seznámili se svými veliteli a instruktory, kteří je „učili“ stlát postele, rovnat výstroj apod.

Vincent Kotuliak vzpomíná na první chvíle u těžkého PTP na Karvinsku: „*Aby dodal váhu svému poslání, jal se svobodník Konečný ihned kontrolovat stlaní postelí, složení a uložení fasovaných a hlavně povolených součástí vojenské výstroje. Nepatrný záhyb na dece, málo vypnuté prostěradlo či špatně ‚zařezávající‘ prádlo v kufru dalo ihned*

(stříhali nás bačové, co stříhají ovce). Nemohli jsme se mezi sebou vůbec poznat.“ Příslušníci pomocných technických praporů okresu Chrudim. Chrudim 2000, s. 33.

¹⁰⁾ Z rozhovoru s J. Forbelským 6. 7. 2001. Archiv autora.

¹¹⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 52.

Zdeněk Kyncl uvádí: „*Jako první nám dali hřebeny a zrcátka, dále jsme dostali pracovní výstroj. Byla po německé armádě a měla ještě znaky německé orlice. Vypadali jsme v tom jako německé armáda ustupující od Stalingradu.*“ Příslušníci pomocných technických praporů okresu Chrudim. Chrudim 2000, s. 33.

¹²⁾ „*Celá rota se musela ubytovat v jednom baráku o čtyřech místnostech. [...] Část vojáků se dala do umývání podlahy, stavění dřevěných poschodových postelí a několik nás jelo ke stohu do druhé části kasáren cpát slamníky.*“ Ze vzpomínek pátera Juvenála Antonína Valíčka. Archiv autora.

příležitost k rozházení postele a vysypání kufru na podlahu místnosti. A tak dosud málo útulná světnice v malém okamžiku připomínala vybombardované domy za války. ¹³⁾

Pro objektivnost uvedme, že podobně se k nováčkům chovali i poddůstojníci (a nezdědka také důstojníci) u bojových útvarů.

Tzv. přijímač

Aby mohl voják složit přísahu a stát se „plnohodnotným“ příslušníkem armády, musel projít alespoň základním výcvikem a poznat své základní povinnosti a práva. Tomuto počátečnímu období výcviku v délce tří až čtyř týdnů se říkalo „přijímač“ a procházel jím každý bravec, který nastoupil k výkonu základní vojenské služby. Až po absolvování přijímače a složení přísahy se na něj v plné míře vztahovaly vojenské řády a předpisy a měl nárok i na různé výhody, např. na vycházky, dovolenou apod.

U pomocných technických praporů byl přijímač podřízen tomu, že vojáci byli považováni za „politicky nespolehlivé“ a úkolem počátečního období nebylo vycvičit je v zacházení se zbraněmi, ale poskytnout jim pouze základy pořadové přípravy a znalosti základních řádů. Součástí přijímače bylo také masivní ideologické působení a osvojení si dalších znalostí, jako byla péče o svěřenou výstroj.

Rozdíl mezi přijímačem u PTP a u bojových útvarů nebyl velký, u PTP jen chyběla střelecká a taktická příprava¹⁴⁾ a větší důraz byl položen na politickou výchovu. Voják v jeho průběhu poznal denní řád, zvládl základní požadavky na kázeň, ubytování, stravování i hygienu, naučil se znát své nadřízené a zásady zdvořilosti mezi vojáky, pocho-

¹³⁾ Kotuliak, V.: Černí svědkové. Rukopis v archivu autora.

¹⁴⁾ U silničních praporů ženijního vojska probíhal také výcvik se zbraněmi, které byly na nezbytně nutnou dobu zapůjčeny od ženijních pluků, což se setkalo s ostrým nesouhlasem OBZ. VHA-MNO, čj. 3847 X/ 4. odd., 13 192 hl. št. 6. odd. a 26 133 VŽV 1949.

pil, co od něj bude vyžadováno: především tvrdá práce bez zbytečných stížností nebo protestů, které byly předem odsouzeny k nezdaru.

Jak vzpomíná většina „pétépáků“, byl přijímač většinou „*jen pořadovým cvičením a politickým školením.*“¹⁵⁾ Po jeho skončení složili vojáci přísahu, která se konala bez účasti veřejnosti a v objektu kasáren a neměla nijak slavnostní ráz jako u bojových útvarů. Příčinou byla nejen nedůvěra k „politicky nespolehlivým“, ale ve většině případů i úroveň jejich výstroje. Kněží, řeholníci a seminaristé obvykle skládali přísahu bez přijímače, prakticky ihned po prezentaci u jednotky, a následně byli odesláni na pracoviště. Důvodem byla snaha nedovolit delší koncentraci většího počtu těchto „zatvrzelých nepřátel“ na jednom místě a znemožnit jim jakékoliv působení na ostatní vojáky, čemuž by se v případě společného přijímače asi těžko podařilo zabránit.¹⁶⁾

Text vojenské přísahy byl každý voják povinen podepsat, někdy i pod silným psychickým nátlakem. Z právního hlediska se právě podpisem zavazoval plnit ustanovení základních řádů a předpisů, poslouchat své velitele, vykonávat rozkazy apod. Jsou známy i případy, kdy byl voják po odmítnutí podpisu přísahy postaven před soud a putoval do vojenské věznice.¹⁷⁾

Přijímač s přísahou absolvovali také příslušníci technických praporů a rovněž v jejich případě byl kladen důraz především na pořadovou přípravu a zvládnutí základních požadavků na vojáka. Prošli také krátkým výcvikem se zbraněmi: obvykle se jednalo o malorážky nebo vzduchovky, které byly u jednotky v malém počtu, proto žádný voják neměl svou zbraň.

¹⁵⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 66.

¹⁶⁾ Tamtéž, s. 67.

¹⁷⁾ Tamtéž, s. 66–67.

Vojáci nastupující na výjimečné vojenské cvičení žádným přijímačem neprocházeli, dostali jen velmi krátký základní zácvik a byli odesláni na pracoviště.

Složením přísahy se uzavírala jedna etapa základní vojenské služby a nastávala nová. Většina vojáků nezůstala u „mateřské“ jednotky, ale byla odeslána na různá, často i velmi vzdálená pracoviště. Většina pamětníků se shoduje v tom, že již v průběhu přijímače pochopili, co je čeká, a v prvních týdnech vojenské služby se vytvořila mnohá pouta, která přetrvala nejen měsíce a roky společného pobytu v uniformě.¹⁸⁾

Denní řád

Již v průběhu přijímače poznávali vojáci, co je to denní řád neboli rozvrh zaměstnání, v němž se počítalo i s osobním volnem. Denní řád určoval, co má voják dělat od budíčku po večerku, stanovil dobu na výcvik, hygienu, stravu i odpočinek. V čs. armádě neexistoval nějaký univerzální denní řád, který by byl striktně dodržován ve všech jednotkách a zařízeních, stanoveny byly pouze některé zásady, které musel obsahovat. Vedle budíčku, večerky a času na hygienu a stravu to byla ranní rozcvička, rozvod do zaměstnání, denní rozkaz a osobní volno i odpočinek.¹⁹⁾

Ve své „klasické“ podobě platil denní řád pouze v době tzv. přijímače a jen pro tu část vojáků, která zůstala při velitelství praporu, v ostatních případech byl různými způsoby obcházen nebo porušován.

¹⁸⁾ Kryštof Kolowrat, který u 52. PTP prožil 20 měsíců, to charakterizuje slovy: „*V takové životní situaci, když jsme byli všichni ve srabu, tak všichni drží pospolu. To ale platí obecně. Žádné rozdíly se nedělaly, kdo co je, byli jsme na tom všichni stejně.*“ Juza, J.: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 162.

¹⁹⁾ Zákl-I-1, Řád vnitřní služby československé branné moci. Praha 1950. Řád pouze určoval, že např. voják má nárok na nejméně 1 hodinu volna po zaměstnání pro své osobní potřeby, 1 až 1,5 hodiny denního odpočinku apod.

Vyplývalo to především z faktu, že hlavním úkolem PTP a později i TP byla pracovní činnost, jíž se muselo podřídit vše ostatní včetně výcviku, výdeje stravy a dokonce i budíčku a večerky. Nejen u důlních praporů se pracovalo na směny, tj. vždy zhruba třetina jednotky spala, třetina odpočívala a třetina byla na pracovišti. U velmi malých skupin také bylo nemožné zajistit provádění rozzcvičky, rozvod do zaměstnání nebo denní rozkaz, protože vše bylo provizorní: od ubytování přes stravování až po možnost odpočinku. Lze říci, že denní řád se lišil nejen jednotku od jednotky, ale dokonce i podle jednotlivých míst nasazení a dokonce i podle zastávaných profesí. Navíc měl oproti letnímu výcvikovému období v zimním období časový posun, budíček byl později a tím se posunul i celý rozvrh dne.

Tam, kde se nedělalo na směny, byl budíček mezi 5. a 6. hodinou ráno, záleželo na vzdálenosti pracoviště i pracovním zařazení vojáka. Např. kuchaři museli vstávat dříve, aby stačili připravit snídaní. Po budíčku následovala rozzcvička, která se však různě obcházela, potom ranní hygiena (mytí a úklid) a snídaně.²⁰⁾ Někde probíhal nástup do práce formou rozvodu do zaměstnání, jinde nikoliv. Po nejméně osmi hodinách práce následoval oběd (na některých pracovištích i dříve a bez návratu do kasáren, jinde byla pracovní doba obědem rozdělena) a po něm krátká doba osobního volna. Odpolední dobu vyplnila pořadová příprava, popř. jiný druh výcviku, s politickým školením a politickými informacemi. Okolo sedmé večer byla večeře a osobní volno, zpravidla organizované, jež končilo nástupem k vyhlášení denního rozkazu, který byl obvykle kolem 21. hodiny, v neděli už odpoledne. V něm byli vojáci seznámeni s rozdělením služeb na příští den, udělenými odměnami a tresty i dalšími věcmi podstatnými pro chod jednotky. Současně byla provedena kontrola počtů a po rozkaze se konalo

²⁰⁾ Ján Janok, sloužící u 54. PTP, uvádí ve svých vzpomínkách, že „*keď bol inštruktor na izbe, vstávali sme pred budičkom a zúčastňovali sme se na sv. omši, ktorú nám jeden z kňazov odslúžil.*“ Z dopisu MUDr. J. Janoka z Bratislavy z 27. 10. 1996. Archiv autora.

denní hlášení, umožňující vojákům rozhovor s velitelem, přednesení žádostí, stížností apod.

Konec dne představovala večerka, většinou mezi 22. a 23. hodinou, a po ní noční klid. V kasárnách a někdy i v odloučených ubikacích rot a čet se před večerkou konalo tzv. čepobití neboli „večerní procházka“, ve skutečnosti pochod se zpěvem budovatelských písní.

Tam, kde se pracovalo na směny, tj. především u těžkých PTP a TP, pevný denní řád de facto neexistoval. Vstávalo se ve třech různých časech a tomu byl podřízen celý další denní řád. Jednotka se prakticky nikdy nesešla celá, na jednotlivých ubikacích spali vojáci z různých směn, snídalo se, obědvalo i večerelo v různém čase, těžko mohlo docházet k rozvodu do zaměstnání či vyhlásování denního rozkazu, problémy byly i s výcvikem a politickým školením.

Vojáci důlních praporů sice méně trpěli různými „buzeracemi“, ale byli většinou nevyspalí: když šla spát noční směna, odpolední vstávala a připravovala se na zaměstnání apod.²¹⁾

²¹⁾ „Z dvanácti kluků na naši světnici má pět ranní směnu, čtyři odpolední a tři noční. Takže skutečnost je vlastně taková, že se navzájem málo stýkáme, jen někdy krátce odpoledne s těmi, co chodí na ranní. My z noční směny dopoledne spíme – pokud se nám podaří vůbec zaspát; hoši z odpolední nám v tom nechtíc vydatně překážejí při výkonu svých povinností, to jest při úklidu, nástupech a podobně.“ Kotuliak, V.: Černí svědkové. Rukopis v archivu autora.

„Denní řád byl asi takový: ranní směna měla budiček ve 4:00 hod., ve 4:30 byl nástup na snídání, po snídání odchod na šachtu, převlečení do fáraček, odchod do cejchovny (místnost, kde naddůlní – óbrštajgr – rozděloval práci), odchod k těžní kleci a sfárání. Po vyfárání ranní směna musela společně odejít do kasáren na oběd, po obědě společný odchod na ubikace, nástup na vojenské zaměstnání, společná večeře, společný odchod na ubikace, 21:00 večerka. [...] Odpolední směna měla budiček v 7:00 hod., nástup do vojenského zaměstnání v 9:00, nástup na oběd v 11:30, odchod na šachtu a totéž, co ranní směna. Nejhůře na tom byla noční směna. Budiček ve 14:00, oběd, vojenské zaměstnání, večeře a ve 20:30 odchod na šachtu.“ Ze vzpomínek Mojmirá Uherka, příslušníka IV. PTP. Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 101–102.

Denní řád navíc nebyl velmi často dodržován: pracovní doba trvala více než osm hodin, cesta na pracoviště a z pracoviště si někdy vyžadovala i více než hodinu, místo osobního volna byli vojáci nuceni k různým činnostem. Nejhorší však byly především u lehkých praporů zpočátku noční poplachy, někdy jen plané a spojené pouze s nástupem v „plné polní“, jindy ale představující noční dálkový pochod (až 30 km). Někdy šlo o pomstu důstojníků či poddůstojníků za nekázeň, zesměšnění apod.

Protože ale nevyspalý a unavený voják nebyl schopen podávat na pracovišti potřebný výkon a velitelé byli hodnoceni (a odměňováni) především podle plnění pracovních úkolů, u většiny jednotek noční poplachy brzy skončily a byly spíše výjimečné, rozhodně méně časté než u bojových útvarů.

Zvláštní pozornost si zaslouží vycházky, které ale byly u pomocných technických praporů spíš výjimkou než pravidlem. Jejich udělení přicházelo v úvahu až po přísaze a bylo zcela v pravomoci velitele a vedle zásad bojové pohotovosti, určujících počet „vycházkářů“ u bojových útvarů, bylo jedním z kritérií i procento plnění plánu v minulém měsíci. Vycházku ztěžovalo mj. i to, že voják neměl v naprosté většině vycházkovou uniformu u sebe, ale vydával mu ji staršina (velitel) jednotky. U některých PTP se vycházkové uniformy vzhledem k počtu jen půjčovaly.

Existovala i snaha o „organizované“ vycházky, tj. pohyb mimo vojenský prostor ve skupině pod vedením poddůstojníka nebo instruktora.²²⁾

²²⁾ Vratislav Hart, bývalý příslušník 52. PTP, uvádí ve svých vzpomínkách, že „pétépák“ měl při vycházce u sebe „*jakousi psí známku s číslem, kterou po návratu opět odevzdal.*“ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 22.

Ján Ondo, sloužící u 51. PTP, tuto známku specifikuje: „*Dostávali sme plechové osobné známky hrubé asi dva milimetre a s priemerom štyry centimetre. Číslo týchto známok si zapisovala služba na vrátnici.*“ Sám si takovou známku vyrobil z kartonu a úspěšně s ní chodil „načerno“ na vycházky. Ondo, J.: Armáda bez zbraní. Tmava 1996, s. 24–25.

U technických praporů – a zejména těžkých na Ostravsku – vládla při udělování vycházek oproti PTP (ale i bojovým útvarům) poměrně značná volnost.

Výcvik a výchova

Vojenský výcvik u pomocných technických praporů (a později i technických praporů) prakticky skončil s tzv. přijímačem. Je zajímavé, že po celou dobu existence PTP pro ně nebyly vydány programy bojové či jiné přípravy a přesnější zmínky o výcviku nenajdeme ani ve Statutu vojenských pracovních jednotek z roku 1952. Proto byl další výcvik zcela na libovůli velitelů a byl využíván především jako forma šikování nebo přímo trestu. Skládal se až na výjimky pouze z pořadové přípravy, tj. pochodování a různých obrátů.²³⁾

„Po těžké práci na šichtě následovalo místo odpočinku nesmyslné tzv. vojenské zaměstnání, kdy nás odpočinutí důstojníci honili několik hodin v pořadových cvičeních ‚vpravo bok, vlevo bok, čelem vzad, pochodem vchóód a zastavit stát‘. Tento dril nás nutili zpestřovat si zpěvem budovatelských písní, zejména sovětských, aby nás ideologicky povznesli,“ vzpomíná V. Pavlíček.²⁴⁾

Někteří velitelé považovali za výcvik i pochodová cvičení spojená s různými zpestřeními, která měla vojáky co nejvíc unavit a současně i ponížit. Někdy se však měnila v komedii. Ján Ondo vzpomíná na pochodové cvičení u 51. PTP, jehož předmětem byl atomový útok: *„Podstatou tohto cvičenia bolo nájsť vhodný úkryt. Ale kde? Na ceste? To je hlúposť. Nuž tak alespoň v priekopách popri ceste. Do nich sme sa mali vrhnúť ,tesne pred výbuchom‘. ‚Vystrelenie červenej rakety zna-*

²³⁾ Již v červnu 1950 bylo rozhodnuto „zrušit v pom. tech. praporech všechn bojový a střelecký výcvik a ponechat jen výcvik pořadový.“ VHA-MNO, fond UPS 1950, k. 3 (20. zasedání UPS, bod 5).

²⁴⁾ Ze vzpomínek ing. V. Pavlíčka. Archiv autora.

mená výbuch atómovej bomby,‘ vysvetlil nám Ivko pred pochodom. Vystrelil ju vtedy, keď sme my, štvrtá rota, boli za oblúkom cesty, na konci nejakej dediny. Keďže nás Ivko nemohol vidieť, posadali sme si na okraj cesty... a fajčiari si zapálili. Poniektorí v drepe hľadeli priamo na raketu, do ‚epicentra výbuchu‘. “ Při vyhodnocení cvičení kapitán Vasilko, jemuž vojáci říkali „Ivko“, vyzvedl právě čtvrtou rotu za správné zalehnutí.²⁵⁾

Ve vzpomínkách bývalých „pétépáků“ se výcvik prakticky neobjevuje, pokud už ano, splývá s úmerným pochodováním a pořadovými obraty. Příčina bude pravděpodobně v tom, že postupem doby bylo i pořadových cvičení stále méně, protože zbytečně odčerpávala vojákům síly tolik potřebné pro plnění a překračování plánu. Stala se více méně opravdu jen formou šikany a trestu, používaného především nižšími veliteli ve chvílích, kdy si se svými podřízenými nedovedli jinak poradit.²⁶⁾

Pro technické prapory byly od výcvikového roku 1952–1953 vydávány programy bojové přípravy, které určovaly hlavní cíle výcviku i jeho formy. Smyslem bylo vedle „výchovy vyspělého a lidově demokratickému zřízení oddaného obránce naší vlasti“ především vštípení základů taktiky spolu se zvládnutím ženijních prací v týlu a používání ženijní techniky. Celkem bylo na výcvik věnováno za rok 320 hodin s důrazem na zimní výcvikové období, protože v letním byly vhodné podmínky k pracovnímu nasazení.²⁷⁾

²⁵⁾ Ondo, J.: Armáda bez zbraní. Trnava 1996, s. 12.

²⁶⁾ Vincent Kotuliak, příslušník těžkého PTP na Ostravsku, uvádí, že pravidelně „v neděli dopoledne jsme si hráli na vojáky se vším všudy, co k tomu patřilo: pochodování, nácvik pořadového kroku, cviky se zbraní, obraty, co hrdlo ráčí.“ Kotuliak, V.: Černí svědkové. Rukopis v archivu autora.

²⁷⁾ VHA-MNO, čj. 4478 VŽV 1952. Výcvik se skládal z všeobecné přípravy, do níž patřily tělesná, pořadová, střelecká, protichemická a taktická příprava spolu se základními řády (celkem 82 hodin, z toho v zimním výcvikovém období 64), a ze ženijní přípravy, zaměřené na vojenské stavby, dřevěné mosty, opevňování a zastírání, ničení a minování v celkovém rozsahu 238 hodin (165 v zimním výcvikovém období).

Jestliže v případě výcviku si velitelé PTP nedělali těžkou hlavu, potom s politickou výchovou – či dobově „přípravou“ – tomu bylo zcela jinak. Vždyť jedním z hlavních úkolů vojenské služby v PTP se stalo „*převychovat politicky nespolehlivé osoby, aby se z nich staly užitečné, produktivní síly, které by se i po návratu do civilního života spolehlivě zapojily do práce ve výstavbě našeho státu.*“²⁸⁾

Výsledky této „převýchovy“ byly pravidelně posuzovány při návrzích na zrušení klasifikace E a podle nich byli hodnoceni nejen političtí pracovníci u jednotek, ale i velitelé.

Politické působení na příslušníky PTP (a v menší míře i na vojáky TP) mělo dvě základní formy a po této stránce se nijak nelišilo od způsobů ideologického působení na vojáky u ostatních útvarů armády. Tou první byla politická výchova, která probíhala formou školení dvakrát týdně, obvykle v úterý a ve čtvrtek nebo v pátek, u některých kněžských rot se školilo třikrát týdně. Místem byla obvykle jídelna, v posádkách byla k dispozici tzv. politickovýchovná světnice (PVS), výjimkou nebyla za hezkého počasí ani louka či jiný venkovní prostor. Témata jednotlivých přednášek byla stanovena celoarmádně, velitelé a političtí pracovníci je však mohli upravit vzhledem k charakteru jednotky a jejím úkolům.

Politická školení obvykle prováděli velitelé nebo ZVP rot či jejich pomocníci, čas od času přijížděli důstojníci z velitelství praporu nebo nadřízených politických složek. Úroveň školení odpovídala úrovni politických pracovníků, jež byla většinou velmi nízká. Až na výjimky se omezovali na „papouškování“ různých pouček z děl „klasiků marxismu-leninismu“ nebo četbu materiálů, které byly pro politickou výchovu vydávány v armádě centrálně, mnohdy ani oni sami pořádně nerozuměli tomu, co vojákům říkali.²⁹⁾ Není divu, že politická výchova

²⁸⁾ VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952.

²⁹⁾ „*Politické školení se konalo zhruba dvakrát týdně. Jeho úroveň byla směšná. Pokud to byli naši velitelé, tak situaci vůbec nezvládali. [...] Jiná situace nastala, když přijeli*

byla stále víc formální a vzhledem k rozdílu ve všeobecném vzdělání a rozhledu mezi přednášejícím a jeho posluchači se často „politruk“ dostával do velmi nepříjemných situací.³⁰⁾

Druhou formou politického působení byly tzv. politické informace, které se konaly nejméně jednou týdně a političtí pracovníci na nich měli vysvětlovat vojákům aktuální politická témata. O úrovni těchto zaměstnání platí totéž, co jsme si řekli o politických školeních: byla velmi nízká a stále více formální. Protože se o předneseném až na výjimky nediskutovalo, byli „politruční“ ušetřeni nepříjemných chvil.³¹⁾

Politické působení na „politicky nespolehlivé“ se v naprosté většině zcela míjelo účinkem a bylo dokonce kontraproduktivní: ještě více je přesvědčovalo o tom, že pravda je na jejich straně, neboť snaha zjednodušit svět a člověka do různých pouček a tezí odhalovala skutečnou „hloubku a vědeckost“ komunistické ideologie. Přesto podle hlášení pro nadřizené složky dosahovala politická výchova u PTP i TP velmi dobrých výsledků a měla pochopitelně – jak se dobově oblíbenou terminologií říkalo – „i řadu rezerv, na které bude upřena pozornost

političtí pracovníci ze Svaté Dobrotivé, pod kterou naše jednotka ve Stříbře spadala. Pak to bylo horší,“ vzpomíná Jiří Pešek, který sloužil u 52. PTP. Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 85.

Ján Ondo, který sloužil u 51. PTP, uvádí, že k jejich jednotce byli posíláni také frekventanti politického studia ze školy v Lipníku nad Bečvou, aby se naučili správně přednášet. Ondo, J.: Armáda bez zbraní. Trnava 1996, s. 52.

³⁰⁾ Jan Holeš, příslušník 51. PTP, vzpomíná: „*Bylo nám divné, že Lenin podle našeho školitele vše řekl ,pátého ledna‘, udělal ,vše první‘, napsal ,pátého první‘. Jak se ukázalo, to vše vykonal Lenin ,pátého první‘ proto, že jeho iniciály ,V. I.‘ čel onen školitel jako datum.*“ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 121.

³¹⁾ Ján Ondo uvádí příklad, kdy přednášející prohlásil: „*Zakazujem vám takto diskutovať. Vaša diskuzia nie je konštruktívna!*“ Ondo, J.: Armáda bez zbraní. Trnava 1996, s. 54.

v dalším období. “ Pravidelně byli také za „úspěšné provádění politické práce a výchovy“ velitelé a jejich ZVP odměňováni.³²⁾

Na provádění politické výchovy u vojenských pracovních jednotek se vedle velitelů a jejich zástupců pro politické věci podílely také útvarové organizace KSČ a útvarové skupiny ČSM. Jestliže komunisté byli až na nepočtené výjimky pouze ve velitelském sboru,³³⁾ potom ve svazáckých organizacích pracovali vedle těch, kteří byli členy ČSM již před nástupem vojenské základní služby, také vojáci, kteří vstoupili do organizace až na vojně. Pro mnohé to byl jediný způsob řešení jejich nelehké situace: výměnou jim za to byly nabízeny různé výhody jako povýšení, zařazení na velitelskou funkci, lehčí práce, dovolenka apod.

K poměrně velkému nárůstu vstupu do ČSM došlo od podzimu 1952 a mohlo jít o jednu z reakcí na prodloužení vojenské služby pro „ěčkaře“ na neurčito, kdy někteří vojáci v zoufalství zvolili toto řešení. Přesná čísla o členství podle odvodních klasifikací nejsou k dispozici, ale na jaře 1953 bylo v ČSM téměř 8500 příslušníků vojenských pracovních jednotek, tj. více než čtvrtina celkové počtu.³⁴⁾ Pravděpodobně

³²⁾ K zahájení výcvikového roku 1951–1952 bylo z toho důvodu a za pracovní výsledky odměněno celkem 15 velitelů a ZVP částkami od 1500 do 4000 Kčs. VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1951.

³³⁾ Pokud byl bráncem nebo záložníkem členem KSČ a měl dostat klasifikaci E, musely se k tomu vyjádřit příslušný stranický orgán a organizace a před označením za „politicky nespolehlivého“ musel být z KSČ vyloučen. Žádný takový případ se však autorovi v archivních materiálech nepodařilo objevit. Určitou výjimkou bylo pouze 90 členů a kandidátů KSČ (dokonce i předválečných), kteří se ocitli na prvních seznamech osob navržených na podzim 1951 k povolání na výjimečné vojenské cvičení. Tento „omyl“ byl napraven. Blíže specifikovat nelze tvrzení o stížnostech některých „pěťpáků“, kteří si v průběhu roku 1951 stěžovali na své zařazení k PTP, protože v civilu byli členy KSČ (nebo ČSM), a s nimiž byly uskutečněny pohovory. K dispozici je totiž pouze údaj, že z 858 prověřovaných jich bylo kladně prověřeno 600. VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1051.

³⁴⁾ VHA-MNO, čj. 20 957 SM 1953.

Zpráva z divizní konference ČSM u 55. PTS v Ostravě, konané v dubnu 1952, uvádí mezi delegáty i příslušníky I. až V. PTP a mj. kritizuje malou účinnost politickovýchovného

na základě stížností „*uvědomělých svazáků*“ upozornila Hlavní politická správa na podzim 1953 velitelství vojenských pracovních jednotek, že v útvarových skupinách ČSM u jemu podřízených jednotek jsou „*živly, které činnost oslabují, neproletářského třídního původu, a ti, kteří se vyhýbají politické činnosti*“. Zaznamenány byly dokonce případy, kdy „*pronikli i do plukovních výborů ČSM a výborů ČSM*“, což vyvolalo nesouhlas u „*uvědomělých*“ svazáků a zapříčinilo „*vnitřní rozklad některých skupin ČSM*“. ³⁵⁾ Nejvyšší orgán KSČ v armádě současně rozhodl, aby všichni „*éčkaři*“ byli z mládežnické organizace okamžitě vyloučeni. ³⁶⁾

Další průběh „*akce*“ není v archivních materiálech zachycen, ale lze předpokládat, že situace v organizaci ČSM u vojenských pracovních jednotek se odchodem „*politicky nespolehlivých svazáků*“ nijak nezměnila a zůstala i nadále poplatná dobovému formalismu stejně jako celá oblast tzv. převýchovy.

Ubytování příslušníků PTP a VPJ

Ubytování vojáků, kteří nastoupili do silničních praporů dislokovaných ve VVT, bylo provizorní. Většinou se jednalo o dřevěné baráky, sloužící pouze pro dočasný pobyt cvičících jednotek s řadou nedostatků – od hygienických (suché latríny, studená voda, v lepším případě tekoucí) přes nedostatek prostoru pro uložení výstroje a ostatních věcí až po potíže s vytápěním. Některé jednotky byly zpočátku dokonce

působení svazáků na ostatní vojáky. Naopak s uspokojením konstatuje zvyšující se počet příslušníků PTP zapojených do různých forem kulturní a sportovní činnosti organizované také skupinami ČSM. VHA-MNO, čj. 9967 a čj. 10 331 NM/T 1952.

³⁵⁾ VHA-MNO, čj. 2779 HPS 1953.

³⁶⁾ Vyloučení měli být všichni, kteří se „*aktivně účastnili na protistátní činnosti zaměřené proti lidově demokratickému zřízení*“, a ti, „*kteří byli potrestáni pro pokus o překročení státní hranice*“ a nemají dělnický nebo malorolnický třídní původ. Všichni ostatní měli být „*řešení individuálně*“ s pomocí organizací KSČ a ZVP. Tamtéž.

ubytovány nouzově ve stanech, což se s příchodem podzemních plíska-
nic stalo velmi nepříjemné, a otázka ubytování musela být proto urych-
leně řešena, opět ale jen za cenu různých improvizací.

Po vzniku PTP nastal další problém: zatímco v posádce praporu
ubytování do značné míry plnilo vojenské normy, menší odloučené
jednotky nebo skupiny bydlící na svých pracovištích nebo v jejich
blízkosti byly ubytovány všelijak, obvykle velmi špatně.³⁷⁾ Ubikace
zajišťoval zpravidla zaměstnavatel a ten si se „špiony a zrádci“ příliš
starostí nedělal. Důležité bylo trochu slušnější ubytování pro velitele
jednotky nebo skupiny, který si jako jediný mohl stěžovat na neplnění
podmínek smlouvy o pracovním zasazení vojáků, mezi něž patřilo i
„ubytování odpovídající základním řádům.“³⁸⁾

Statut pro činnost vojenských pracovních jednotek z roku 1952 stano-
vil, že „ubytování obstarává vždy to velitelství nebo závod, k němuž budou
VPJ nebo jejich části pracovně přiděleny, a to za podmínek smluvně ujed-

³⁷⁾ I v posádkách však bylo ubytování značně rozdílné. Jiné podmínky vytvářela terezi-
ánská pevnost v Komárně („Přijal nás snad stometrový kasárenský blok s otevřenou
chodbou, z níž se vstupovalo do jednotlivých světnic, hlubokých, s malým zamří-
žovaných okénkem ven,“ píše ing. V. Pavlíček), jiné dřevěné či provizorně zděné
baráky v táborech obehnaných plotem na Ostravsku a Karvinsku nebo např. ve Sva-
té Dobrotivé. Některé jednotky, především TP, měly posádky v zámcích (Jezeří, Ze-
lená hora), obvykle po válce dost zdevastovaných.

³⁸⁾ Při vzniku lehkých PTP bylo rozhodnuto, že „ubytování zajistí Čs. stavební závo-
dy“ tak, „aby vyhovovalo základním požadavkům ŘVS [...], aby se ŘVS co nejvíce
přiblížilo.“ VHA-MNO, čj. 14 998 VŽV 1950.

Podobně v rozkaze o postavení 55.–58. PTP ze září 1950 bylo stanoveno, že ubyto-
vání bude zajištěno „péčí jednotlivých podnikových ředitelství, resp. správou dolů,
tak, aby se ubytovací podmínky postupně přiblížily podmínkám uváděným v ŘVS,
potřebám trvale k PTP přidělených vojenských osob z povolání.“ VHA-MNO, čj.
14 849 VŽV 1950.

*naných. Pokud jsou v místě volné vojenské objekty, lze v nich ubytovat tyto pracovníky po předběžném souhlasu příslušného PSP.*³⁹⁾

Vzpomínky na ubytovací podmínky jsou v některých případech opravdu otřesné. Např. Karel Šulčík uvádí: „*Po měsíci základního výcviku jsem přišel do Květušina na Šumavě, který již patřil pod celý vojenský prostor Boletice. Zbylo nás tu asi třicet ‚pétépáků‘ a pobýli jsme zde jen jeden měsíc. Budova, ve které jsme bydleli, měla okna bez skel, vše bylo otevřené, [...] barák byl celý vymlácený.*“⁴⁰⁾

Jeden z pracovních oddílů 53. PTP, pracující v Litoměřicích, bydlel „*ve sklepě, který sloužil za protiletický kryt,*“ a „*místnost byla přecpána, neboť na osobu připadlo 1,5 m² plochy.*“⁴¹⁾

Naproti tomu ve Stochově u Kladna bydlela část příslušníků 57. PTP v nově postavených bytovkách, kde v bytě 1+1 s velmi malou ku-

³⁹⁾ VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952. Podnik si poplatek za ubytování mužstva a poddůstojníků základní služby mohl odečíst ze sazby prokazatelných výdajů. Velitel se měl před každým pracovním zasazením jednotky nebo skupiny přesvědčit o tom, jak je zajištěno ubytování (stravování a další náležitosti), a případné nedostatky odstranit ještě před příchodem vojáků. Důstojníci byli ubytováni péčí závodů nebo vojenské správy za náhradu stanovenou vládním nařízením č. 5/1951 Sb.

⁴⁰⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 68.

Autor uvádí také vzpomínku Karla Šulčíka na další ubikaci: „*V Turnově jsme bydleli v prázdném polorozbořeném hotelu, v jehož dvoře byla bouda, kde byly zavřeny ovce a kozy. Po dřevěných schodech jsme chodili nahoru, kde nás bylo v poměrně malé místnosti namačkáno až deset. Uprostřed pokoje jsme měli úzkou uličku, ze které jsme se dostávali do postelí, které byly patrové.*“ P. Řezníček upozorňuje rovněž na to, že i v místech posádek bývali „pétépáci“ ubytováni obvykle mimo kasárna v různých táborech nebo provizoriích z důvodů obavy z „*infekce nebo snad infiltrace západního myšlení nebo něčeho jiného podobného.*“ Na vině mohla být i nízká kázeň. Tamtéž, s. 69.

⁴¹⁾ VHA-MNO, čj. 3802 VŽV 1951.

chyňkou a pokojem o velikosti 3,5×3,5 metru žilo na třech palandách šest mužů.⁴²⁾

Byly i případy, kdy si „pétépáci“ své ubytování sami stavěli: „*Najprv sme bývali v kine v Rybároch a v Hájnikách, kým sme si nepostavili ubytovanie na brehu Hrona za leteckými kasárňami,*“ vzpomíná Ján Janok.⁴³⁾

Ubytování příslušníků PTP – a z velké části i TP – zůstalo po celou dobu jejich pobytu na vojně až na nepočetné výjimky velmi špatné a snad nebylo prostředí, v němž by alespoň na čas některá z jednotek nebo skupin nežila. Od stanů přes různá dřevěná provizoria, zdevastované domy v pohraničí, prázdné hotely, zámky, kláštery, hospodářské objekty, jako byly stodoly nebo konírny, až po kasárna, nové bytovky či bývalá hornická učiliště – to vše bylo vojákům pracovních jednotek dočasným domovem.

Pokud jde o vybavení ubikace, měl voják v kasárnách „typizovaný“ železný kavalec se slavníkem, prostěradlem a dekou na přikrytí, při ubytování mimo vojenské objekty postel různého druhu (velmi často šlo o palandy). Skříňky na výstroj a noční stolek obvykle zastupoval vojenský kufř.

Zpráva o vystrojení PTP z ledna 1952 uvádí, že u 52. PTP „*připadají na muže čtyři prostěradla a výměna se provádí jednou za tři týdny*“, podobná byla situace také u 51. a 59. praporu, zatímco u 64. PTP je konstatováno „*velmi špatné ubytování a vystrojení. [...] Prostěradla a povlaky na podhlavníky špinavé, 150 polštářů čeká na výměnu.*“⁴⁴⁾

Velké problémy byly s hygienou, jak si ještě ukážeme, a také s topením. Řadu objektů nebylo možné vytápět vůbec, v dalších nemohla

⁴²⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 69–70.

⁴³⁾ Z dopisu MUDr. J. Janoka z Bratislavy z 27. 10. 1996. Archiv autora.

⁴⁴⁾ VHA-MNO, čj. 21 303 HINTS 1952.

instalovaná kamna místnost prohřát. Navíc si vojáci museli zpravidla sehnat dřevo nebo jiné topivo sami. Podle vojenských předpisů musela být kamna při večerce vyhaslá, což vytvářelo velké problémy tam, kde se pracovalo na směny, a často přímo neřešitelné potíže při sušení mokrého oblečení a obutí.

Až na několik málo výjimek neodpovídalo ubytování „pétépáků“ a „tépáků“ požadavkům základních vojenských řádů a lze ho označit za nedůstojné, a dokonce i za další formu šikanování či trestu. Řídící složky vojenských pracovních jednotek o tom dobře věděly a na problém upozorňovaly své nadřízené, ale až na nejkřiklavější případy se žádosti a připomínky neřešily. Vedení podniků vždy našla nějaký způsob, jak vojáky z povolání ubytovat v relativně slušných podmínkách, a ti si s tím, jak bydlí jejich podřízení, obvykle těžkou hlavu nedělali.

Na částečnou omluvu armády snad lze uvést jen to, že špatné ubytovací podmínky byly typické i pro většinu bojových jednotek a řešily se postupně budováním nových kasáren a dalších objektů – a to byl jeden z hlavních úkolů lehkých pomocných technických i technických praporů.

Výstrojní podmínky u PTP a VPJ

Vystrojení vojáků PTP i TP bylo další oblastí, v níž se projevoval přezíravý vztah velení armády k těmto jednotkám. Výstrojní situace byla na počátku padesátých let špatná v celé armádě, u „pétépáků“ však nabývala tragikomických rozměrů. Dostávali to, co bylo vyřazováno z výstroje bojových i týlových jednotek, tedy především tzv. trofejní výstroj neboli výstroj, kterou po sobě zanechaly armády, jež ve válečných letech vstoupily na území Československa. Proto se jejich oblečení skládalo z oděvních součástí čs. předmnichovské, německé, sovětské, britské i americké armády, nechyběly dokonce ani uniformy a doplňky z nacistického Afrikakorpsu. Nebylo výjimkou, že i v četě nebo družstvu byli vojáci vystrojeni značně rozdílně a pohled

na nastoupenou jednotku připomínal vše možné, jen ne armádu s výstrojní kázní.

Podle základních řádů měl každý voják nárok na služební (cvičný) stejnokroj, vycházkovou uniformu, pracovní oblečení, oblečení pro sportovní činnost, popř. další. Většina výstroje se dále dělila na zimní a letní, jejich nošení bylo stanoveno rozkazem. V případě „pétépáků“ bylo prakticky vše, co souviselo s výstrojí, nepředpisové, ale s tím si nikdo nelámal hlavu. Služební stejnokroj nebyl stejnokrojem, ale směsicí oděvních součástí různého původu, vycházkovou uniformu většina vojáků nevlastnila, pracovní oblečení dodával zaměstnavatel (zejména doly a stavební podniky) a podobně jako vojenská správa se i on snažil dávat vojákům to, co už nikdo jiný nosit nechtěl.

Situace u jednotek byla značně rozdílná, někde lepší a jinde horší, ve všech případech ale neradostná. Potvrzují to i vzpomínky bývalých „pétépáků“. Např. Josef Eger píše: *„Já jsem dopadl celkem slušně. [...] Boty půllitry jsme měli šmahem nové, dosud v bezbarvě šedohnědém odstínu kůže, jež dosud nepoznala černění, podobaly se svou topoností gumákům v JZD. V neupravených čepicích jsme vyhlíželi obzvlášť směšně, až jsme se jeden za druhého styděli. [...] I opasky jsme dostali trapně nové, žlutohnědé, nepoužité, každý bylo možno obtočit kolem těla dvakrát, plánoval se nám takový blahobyť, nebo výrobci marnotratně plýtvali kůží?“⁴⁵⁾*

Vladimír Pavlíček, sloužící u 54. PTP, má následující zkušenost: *„Vycházková uniforma s černými výložkami byla dobrá, jen někteří starší a objemnější ‚branci‘ museli čekat, až jim krejčí vsadí klíny do kalhot jiného odstínu khaki. Pracovní uniforma připomínala světovou válku: kanadské boty, italské rajtky, americká bunda a německý plášť*

⁴⁵⁾ Z dopisu J. Egera z Karlových Varů z 28. 8. 1996. Archiv autora.

s kapucí. Ten nás naučili skládat do bandalíru a nosit na torně-teleti na zádech. ⁴⁶⁾

Velmi svízelná situace v celé armádě byla s obuví, jíž byl nedostatek. Proto směla či spíše musela řada vojáků od pracovních jednotek používat vlastní obuv, která odporovala výstrojním předpisům a většinou k ní voják nenesl služební stejnokroj, ale pracovní – resp. teplákovou – soupravu. V tomto oblečení chodil i na rozvody do zaměstnání či na vyhlášení denního rozkazu. ⁴⁷⁾

Výstrojní situaci u PTP přibližuje zpráva z ledna 1952, kterou zpracovala na základě kontrol u jednotek Hlavní intendantní správa (HINTS). Podle ní byly u většiny praporů k dispozici tři sady oděvů (vycházkový, cvičný a pracovní), ale problém byl s praním osobního prádla, např. u 59. a 64. PTP si je vojáci museli prát sami (ač Řád vnitřní služby stanovil povinnost vojenské správy zabezpečit praní a další údržbu), v čemž jim bránil nedostatek vody, nebo ho posílat k vyprání rodinám. ⁴⁸⁾

Zpráva je poučná ještě v jednom směru: konstatuje, že „některé útvary dostaly nové součástky výstroje (mošny, tlumoky, polní láhve, jídelní nádobí, stanové dílce, opasky ap.),“ a stanoví, že „vojenské okruhy budou upozorněny, aby PTP byly v první řadě vystrojeny vyřazeným materiálem.“ ⁴⁹⁾

Statut pro činnost vojenských pracovních jednotek z října 1952 stanovil, že „mužstvo VPJ musí býti vystrojeno soupravou cvičného a pracovního stejnokroje. Mimoto udržují útvary zálohu vycházkového stejnokroje pro případné vycházky, dovolené apod. až do výše 50 % plánovaného počtu mužstva útvaru, nepočítaje v to instruktory, kterým

⁴⁶⁾ Ze vzpomínek ing. V. Pavlíčka z Prahy. Archiv autora.

⁴⁷⁾ Srov. Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 55.

⁴⁸⁾ VHA-MNO, čj. 21 303 HINTS 1952.

⁴⁹⁾ Tamtéž. Zpráva uvádí, že u PTP se projevuje největší nedostatek pracovních kalhot, který bude řešen „využitím trofejní látky“.

*bude vycházkový stejnokroj zapůjčen pro celou dobu základní služby. Vycházkový stejnokroj bude stále pod uzávěrem staršiny setniny nebo velitele odloučené pracovní skupiny. [...] Event. speciální součástky oděvu a obuvi, kterých je třeba k řádnému výkonu a ochraně při práci, obdrží od podniku, a to ve stejném množství a druhu jako civilní zaměstnanci.*⁵⁰⁾

Statut řešil také opravy výstroje a praní prádla: obojí bylo záležitostí vojenské správy a provádělo se buď ve správkárně či prádelně vlastního útvaru, nebo u nejbližšího zařízení tohoto druhu, které mohlo výjimečně být i civilní.⁵¹⁾

Pokud jde o označení příslušnosti k druhu vojska, potom až do roku 1951 neexistovalo v celé čs. armádě (s výjimkou letectva, které mělo nárameníky v modré barvě, ostatní druhy vojsk a služeb v zelené). Se změnou uniforem v roce 1951 došlo i k odlišení barev nárameníků a zavedení rozlišovacích znaků druhů vojsk. Pro vojenské pracovní jednotky byla od 1. května 1951 určena na cvičné (služební) a pracovní stejnokroje zelená barva nárameníků (měla ji pěchota i další druhy vojsk) a na vycházkové uniformy barva černá (měli ji i ženisté), ale bez rozlišovacího znaku druhu vojska (stejně jako u pěchoty).⁵²⁾

⁵⁰⁾ VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952. Vojáci velmi brzy přišli na to, jak se dá získat vycházková uniforma (koupí, vypůjčením), a využívali toho. Blíže viz Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 54.

Na podzim 1953 bylo ustanovení o výstroji vojáků VPJ upraveno: provádělo se podle předpisu Mat int-XII-601 norma 1, cvičný stejnokroj byl používán vedle výcviku také při kulturně masové činnosti, vycházkový zůstával nadále pod uzávěrem staršiny nebo velitele. Speciální součástky výstroje dodával zaměstnavatel. VHA-MNO, čj. 4357 INTS 1953.

⁵¹⁾ VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952.

⁵²⁾ Černá barva výložek neměla s pojmenováním „černí baroni“ podle všeho vůbec nic společného. Srov. Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 54–55.

Stravování u PTP a VPJ

Stravování u vojenských pracovních jednotek bylo zajišťováno podobně jako v celé armádě podle stravních norem ve vojenských kuchyních a v případě pracovního nasazení u podniků také péčí zaměstnavatele. Je třeba si uvědomit, že až do poloviny roku 1953 probíhalo stravování (ale také vystrojování) armády v podmínkách tzv. vázaného hospodářství, kdy k nákupu potravin i některých dalších potřeb bylo třeba lístků (potravinových, tzv. šatenek apod.).

Vojáci silničních praporů nasazení na zemní práce ve vojenských výcvikových prostorech se stravovali buď u příslušného útvaru (přímo či dováženou stravou) nebo se pro ně připravovala strava v polních kuchyních. Jejich stravní norma byla shodná s normou pro ženisty, tj. pro osoby s vyšším výdejem energie. Sestavování jídelního lístku se účastnil hlavní lékař útvaru, který měl také za povinnost kontrolovat jakost a uložení potravin a přípravu stravy. Odpovědnost za množství, kvalitu a kalorickou dostatečnost stravy nesl velitel útvaru.

Příprava stravy v polních kuchyních probíhala často improvizovaně, mnohem nepříjemnější však byl častý nedostatek místa na její konzumaci, dokonce i v místech posádek chyběly jídelny, proto se jedlo pod stany či různými přístřešky, v případě vojáků silničních praporů na hromadách prken, poražených kmenech apod. Mezi stravou připravovanou pro silniční prapory a ostatní ženijní jednotky nebyl prakticky žádný rozdíl.

Při vzniku PTP byla uplatněna nová stravní norma CH,⁵³⁾ tzv. zvýšená (měli na ni nárok příslušníci tankového, ženijního a výsadkového vojska a jednotky při pobytu ve VVT), s příslušným přídavkem potravin podle čl.

⁵³⁾ Proviantská norma CH (v g za den, v lomítku letní/zimní norma): chléb 600/700, mouka pšeničná 100, těstoviny vodové 50, luštěniny 30, maso hovězí 220, máslo 20, sádlo nebo 100% tuk 40/60, kávovin. konzerva 30, marmeláda 45, cukr 15, sýr 50, mléko egaliz. 120, vejce čerstvá 16, brambory 500, zelenina/ovoce 300, vitamín. koncentrát 1 dávka. Celkem šlo o 3948,9 kcal v letním a 4304,4 kcal v zimním výcvikovém období. VHA-MNO, fond UPS 1950, k. 5 (39. zasedání UPS, bod 6).

14 předpisu Normy stravních dávek čs. armády pro ty vojáky, kteří vykonávali těžké zemní práce nebo činnosti podobného druhu. Příslušníci těžkých PTP pracující v podzemí nebo v hutích měli nárok na přídatky ve stejné výměře jako civilisté pracující na stejných místech.⁵⁴⁾

Důstojníci a poddůstojníci z povolání se stravovali obvykle zvlášť ve vojenské závodní kuchyni (VZK), měli však také možnost využít závodních kuchyní podniků, u nichž byli nasazeni, nebo se stravovat v pohostinských zařízeních; v obou posledně jmenovaných případech dostávali příplatky na stravu.⁵⁵⁾

Stravování bylo i u PTP a VPJ zajišťováno v zásadě dvojím způsobem: péčí vojenské správy, kdy stravu připravovala vojenská kuchyně přímo u útvaru nebo kuchyně nejbližšího vojenského útvaru (jídlo se mohlo konzumovat v kasárnách, na ubikacích či dovážet na pracoviště), nebo péčí podniku podle předem dojednaných smluvních podmínek, přičemž cenu si podnik odečítal ze mzdy vojenských pracovníků.⁵⁶⁾

Vedle velitele a hlavního lékaře útvaru odpovídal za stravování náčelník proviantního zásobování praporu, který mj. určoval schopného poddůstojníka, jenž na jednotlivých pracovištích (ubikacích apod.) odpovídal za převzaté zásoby proviantu, přípravu a výdej stravy, pořádek a čistotu v kuchyni, vedení dokumentace apod. Úkolem proviantního náčelníka bylo nejméně jednou za měsíc zkontrolovat všechna odloučená pracoviště, jejich zásoby, evidenci atd.⁵⁷⁾

⁵⁴⁾ VHA-MNO, čj. 11 017 HSUS 1951. Příklad (mimo těžké PTP) v letním období měl peněžní limit 3,60 Kčs, v zimním 5,50 Kčs. Nejčastější formou přídatku byl pro vysokou kalorickou hodnotu a nízkou cenu špek, který však mnozí vojáci používali často k topení. Viz Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 113.

⁵⁵⁾ VHA-MNO, čj. 11 017 HSUS 1951.

⁵⁶⁾ Tamtéž.

⁵⁷⁾ Tamtéž.

Zejména při kontrole stravování u podniků byli proviantní náčelníci velmi benevolentní a za menší „všimně“ v přírodním podobě přivírali obě oči. Také v hospodaření

V podstatě stejné ustanovení, týkající se stravy, převzal Statut pro činnost vojenských pracovních jednotek.⁵⁸⁾ Snižování přidělu jídla při neplnění pracovní normy, o kterém hovoří některých „pétépáci“, nemělo – na rozdíl od jiných postihů a trestů – oporu v žádném předpisu ani vnitřní normě a bylo s velkou pravděpodobností svévolným rozhodnutím velitele a formou šikanování.⁵⁹⁾

Stejně jako v případech ubytování či vystrojení se rovněž ve stravování lišila situace nejen útvar od útvaru, ale i pracoviště od pracoviště. Pracovní oddíl 53. PTP v Litoměřicích v březnu 1951 chodil na jídlo „*hodinu tam a hodinu zpátky*“, a když z různých důvodů přišel pozdě, „*nebyla mu za trest vydána večeře*.“⁶⁰⁾

Josef Eger o stravování u odloučené skupiny 51. PTP píše: „*Pomocník dozorcího zatím jel s některým šoférem do štábu autopraporu pod Prašným mostem pro snídani ve várnících; býval to čaj, černá káva z kostek nebo i bílá, kostička másla, kolečko salámu anebo tvrdého syra, chléb, den za dnem téměř bez obměny. V neděli káva bílá a k ní pro každého notný kus makové bábovky, poctivě plněné. [...] V poledne opět dovezeny ze ŠAPu várnice, služba je rozestavila na lavici v první (de facto) místnosti a byl nástup s ešusy. [...] Po polév-*

s proviantem si nepočínali vždy poctivě. V roce 1953 bylo podáno trestní oznámení na proviantního náčelníka 53. PTP, který se svými podřízenými, vojáky základní služby, dlouhodobě rozkrádal proviant. Podobné problémy muselo VVPJ řešit také u 63. a 65. PTP. VHA-MNO, fond NM, Tajné rozkazy 1953, rozkaz č. 4.

⁵⁸⁾ VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952.

Po zrušení potravinových lístků požádalo VVPJ o stanovení nového přídatku k základní stravní normě pro příslušníky PTP pracující v dolech, který by nahradil potraviny vydávané podle tzv. hornických lístků. Podle propočtů byla norma CH o 1442 kcal nižší než nutná kalorická hodnota denní stravy. Hlavní intendantní správa rozhodla, že u důlních PTP bude uplatněn přídatek 12e předpisu PROV-II-1. VHA-MNO, čj. 17 904 HINTS 1953.

⁵⁹⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 113.

⁶⁰⁾ VHA-MNO, čj. 3802 VŽV 1951.

ce, většinou z těstovin a bez chuti, obligátní hnědá, řidčeji bílá (obvykle okurková, již jsem miloval) omáčka se slepencem asi pěti plátků knedlíku do jednoho kusu, kousek flaksy coby maso. [...] Za dezert dodáno brčálově zelené jablko nebo nic, jeden čas býval rajčatový salát. [...] Nedělním obědem býval zákonitě vepřový řízek se štouchanými brambory a ponejvíce okurkovým salátem či čalamádou, což je nahrubo krájená kyselá zelenina s výraznou převahou okurek. [...] Občas prostřídal čalamádu švestkový nebo třešňový kompot v počtu tři bobulí a snad půl lžice šťávy. [...] Studená nedělní večeře sestávala z chleba, vuřtíka a vařeného vejce nebo kousku sýra s kostičkou či plátkem másla.⁶¹⁾

U některých jednotek či skupin se jedlo na tehdejší poměry velmi dobře. Václav Vávra vzpomíná na poměry u 52. PTP ve Svaté Dobrotivé, kde byli v kuchyni dva vyučení kuchaři, z nichž jeden se dokonce učil v Paříži a uměl připravit řadu specialit.⁶²⁾ Vzpomínky na výbornou kuchyni má také Josef Forbelský od 54. PTP. V Hájnicích vytvořili studenti bohosloví pod vedením vyučeného kuchaře tak skvělou kuchyň, že „dokonce tehdy začínající poddůstojnice z povolání zažádaly velitele letiště Tri Duby plukovníka Horského, aby se mohly stravovat v pětépací jídelně, protože jejich kuchyň vaří lépe než posádková.“⁶³⁾

⁶¹⁾ Z dopisu J. Egera z Karlových Varů z 28. 8. 1996. Archiv autora.

U odloučených jednotek a skupin se často jedlo opravdu v „bojových“ podmínkách, jak vzpomíná Jan Holeš: „Pracovali jsme po pás ve sněhu v lese při odstraňování polomů [v Kynžvartě], zakoušeli zimu i hlad. Vždyť i to jídlo ve várnících, která za námi vozili do lesa, v ešusech hned zmrzlo. Proto jsme si u ohňů ohřívali i zmrzlé ‚blbouny‘ a opékali chleba, aby aspoň trochu teplé stravy přišlo do žaludku.“ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 122.

⁶²⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 114.

⁶³⁾ Z dopisu J. Forbelského z Prahy z 16. 4. 2001. Archiv autora.

Ing. V. Pavlíček vzpomíná na stravování v závodní kuchyni podniku společně se zedníky, kteří různými způsoby šetřili část listků pro rodinu, za níž dojížděli jednou za dva týdny. Kuchaři vojákům dávali různé potraviny jako vyrovnání jejich „přídě-

Lze říci, že stravování u PTP a TP se nijak výrazněji neodlišovalo od poměrů v celé armádě. Občas i u těchto jednotek došlo k protestům proti kvalitě jídla, což bylo „řešeno“ nočním pochodem s plnou polní,⁶⁴⁾ ale šlo spíše o výjimky.

Zdá se, že „pétépáci“ dostávali mnohem větší množství balíků, než tomu bylo u jiných útvarů. Duchovním posílaly babičky z jejich farností buchty i další potraviny a v některých případech dokonce velitelé zakazovali balíky přijímat, neboť jich denně chodilo okolo 50 kg a vojáci stravu z vojenské kuchyně vyhazovali.⁶⁵⁾

Vzhledem k podmínkám, za nichž v některých případech docházelo k uchovávaní potravin, přípravě i výdeji stravy u vojenských pracovních jednotek, je až neuvěřitelné, k jak málo případům epidemických

lu“, např. hroudu másla nebo celou štangli salámu. Z dopisu ing. V. Pavlíčka z Prahy. Archiv autora.

⁶⁴⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 114–115.

⁶⁵⁾ Tamtéž, s. 115.

Ing. V. Pavlíček vzpomíná, že někteří vojáci u 54. PTP dostali za půl roku až 55 balíků. Poručík Sádovský, velitel roty, na to reagoval slovy: „*Když vám zakážu balíky, bude Svobodná Evropa hlásit: ‚Poručík Sádovský týrá faráře hlady, nedovolí jim přijímat balíky.‘ Když vám je nezakážu, pak kdo dostane tuto knihu [došlé pošty] do ruky, řekne: ‚Poručík Sádovský je týral hlady, proto jim museli lidi posílat tolik balíků.‘ Čože já mám s vámi robiť?‘*“ Z dopisu ing. V. Pavlíčka z Prahy. Archiv autora.

Ján Ondo vzpomíná, že duchovní Tonko, sloužící s ním u 53. PTP, dostával balíky se stále stejným obsahem: pečenou husou nebo kachnou, dortem a litrem vína. Od J. Ondy je i další vzpomínka: „*Na Jozefa doviezol balíkov za plný voz. Väčšina z nich bole pre vojaka kňaza z dedinky od Znojma, kde bol farárom. Jeho farníci sa pretekali v posielaní dobrôt. My sme ho volali otec Jozef. [...] Keď uvidel, koľko balíkov dostal, dal ich odniesť do jedálne a so súhlasom veliteľa roty všetkých pohostil.*“ Ondo, J.: Armáda bez zbraní. Trnava 1996, s. 64–65.

onemocnění z jídla došlo. Jednalo se především o úplavici a žloutenku, u nichž ale mohl být zdroj nákazy také mimo vojenskou stravu.⁶⁶⁾

Lékařská a zdravotnická péče, hygienické podmínky u PTP a VPJ

Stejně jako jiné oblasti zabezpečení vojáka byly u PTP i VPJ také lékařská a zdravotnická péče na nízké úrovni a někdy se i dost značně lišily – podobně jako hygienické podmínky – u jednotlivých útvarů i pracovišť. Často se jednalo o různé improvizace, které měly nahradit postupy odpovídající základním řádům, především Řádu vnitřní služby (Zákl-I-I).

Statut pro činnost vojenských pracovních jednotek stanovil, že zdravotní zabezpečení příslušníků VPJ je zajištěno péčí vojenské správy a provádí ho buď hlavní lékař místní nebo nejbližší posádky, popř. civilní zdravotnické zařízení. Hlavní lékař útvaru měl nejméně dvakrát do měsíce zkontrolovat zdravotní zabezpečení všech odloučených součástí na jejich pracovištích.⁶⁷⁾ S ohledem na celkový nedostatek lékařů v čs. armádě na počátku padesátých let nesloužili u PTP i VPJ až na výjimky studovaní vojenští lékaři (v roce 1952 byli z 20 hlavních lékařů jen tři důstojníci z povolání, jeden byl navíc přeložen z trestu), ale funkce vykonávali velmi často lékaři v základní službě či ze studií vyloučení medicí, popř. absolventi ŠDZ a poddůstojnických škol (u nižšího zdravotnického personálu). Při velitelstvích praporů fungovaly jen ošetřovny poskytující základní péči, složitější případy byly odesílány do vojenských nemocnic nebo do civilních zdravotnických zařízení.⁶⁸⁾ Vzhledem k poměrně častým pracovním úrazům byla lékařská

⁶⁶⁾ Srov. Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 112–113.

⁶⁷⁾ VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952.

⁶⁸⁾ Josef Forbelský vzpomíná na lékaře nemocnice v Podbořanech, kteří jemu i dalším vojákům 54. PTP poskytli péči po pracovních úrazech: „*Od prvního okamžiku byli [...] velice laskaví k pětépáckým úrazem postiženým vojákům. Nebáli se ani při občasné kontrole vojenského lékaře obhajovat další pobyt nemocných na jejich oddě-*

péče pro vojáky VPJ více než potřebná, přesto si mnozí odnesli následky svých zranění nebo nemocí až do civilu.

Kvalita i přístup vojenských lékařů k vojákům u útvarů byly dost rozdílné. Většina se v duchu Hippokratovy přísahy snažila nemocné léčit podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, mnohdy i proti vůli velitelů.⁶⁹⁾ Jozef Šimončič, který byl příslušníkem 54. PTP, přímo uvádí: „*Tu by bolo treba vzdať hold lekárom vojenských útvarov (na ich ošetrovne chodili chorí pétépáci), ktorí boli ľudskí a uľahčovali pétépákom údel, ako mohli a vedeli. Npor. MUDr. Rudolf Mikláš u letcov v Hájnikách; napriek protestom veliteľov PTP sa mu podarilo niekoľko chorých chlapcov dostať do civilu.*“⁷⁰⁾

Pro objektivitu dodejme, že vojenští (ale i civilní) lékaři byli pod silným tlakem velitelů: nemocný voják nepracoval, což při větší absenci ohrožovalo plnění úkolů a plánu, tj. hlavního kritéria hodnocení jednotky i jejího velení včetně odměňování. Proto někteří velitelé všemi možnými i nemožnými způsoby bránili vojákům v návštěvě lékaře a v každé úlevě hledali bezmála sabotáž. Jan Huleš vzpomíná na

lení a ve svých propouštěcích zprávách navrhovali další léčbu, takže rekonvalescenti měli ještě nějaký čas lehkou službu, případně zdravotní dovolenou.“ Ze vzpomínek J. Forbelského z Prahy, archiv autora.

⁶⁹⁾ Vladimír Pavlíček, sloužící u 54. PTP, uvádí: „*Když doktor měl u nás provést zdravotní prohlídku pohlaví (Schwanzparade), bylo mu to trapné a omlouval se příkazem. Když po Novém roce mezi námi řádila chřipka, nechal celou rotu dva dny doma a obcházel všechny postele a rozdával acylpyrin.*“ Z dopisu ing. V. Pavlíčka z Prahy, archiv autora.

Naopak J. Eger o svém vážném pracovním úrazu, který zanechal následky, uvádí: „*Vojenský lékař ve štábu autopraporu, kam jsme příslušeli sociálním zázemím, jen ránu zběžně okouknul, předepsal octanové obklady a asi na 10 dnů práci nebo službu v sedě. Bez dodatečné kontroly, bez rentgenu a čehokoliv, jako by bývalo šlo jen o lehké podvrtnutí nebo namožený sval.*“ Z dopisu J. Egera z Karlových Varů z 28. 8. 1996. Archiv autora.

⁷⁰⁾ Šimončič, J.: Pomocné technické prapory (PTP) 1950–1954. Viera a život 2000, č. 3, s. 265.

velitele 51. PTP: „*Recept soudruha majora Žížaly na ošetření bolavého zubu byl jednoduchý: ‚Měl sis tu držku nechat vydláždit v civilu!‘ A bylo po bolesti. [...] Na všechno – snad i na přeražený nos – stačil acylpyrin.*“⁷¹⁾

Podobně jako v celé čs. armádě probíhaly i u PTP a VPJ různé nárazové akce (povinné očkování, zjišťování pohlavních nemocí, podávání vitamínů) a vojáci byli také pravidelně prohlíženi lékařem, o čemž se vedla pro každého příslušníka zdravotnická dokumentace. V mnoha případech však byly prohlídky formální, a to dokonce i při nástupu základní vojenské služby nebo při nástupu na výjimečné cvičení, kdy byli schopnými uznáváni i lidé trpící vážnými nemocemi nebo zdravotními potížemi. Např. v polovině roku 1953 sloužili u 63. PTP vojáci s TBC, anginou pectoris a dalšími vážnými chorobami, nejstaršímu ze „záložníků na cvičení“ bylo 57 let.⁷²⁾

Velká koncentrace PTP na Ostravsku, časté úrazy v dolech a vysoká nemocnost vedly již od roku 1951 velitelství vojenských pracovních jednotek ke snaze zřídit vlastní nemocnici, určenou pro 55. PTS. Nemocní byli odváženi do vojenských nemocnic v Olomouci a Rožumberoku i do civilních zařízení, často k docela běžným zákrokům a ošetřením. Jen za první pololetí roku 1953 to přišlo vojenskou správou na více než 100 000 Kč, a jak uvádí další návrh na zřízení nemocnice z května 1953, bylo by možné při ošetření na místě vytěžit ročně až o 1000 t uhlí více.⁷³⁾ Konečné rozhodnutí bylo stále odkládáno a vše mělo být řešeno až v sou-

⁷¹⁾ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 121.

⁷²⁾ VHA-MNO, čj. 10765 NM 1953. Srov. Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 51.

⁷³⁾ VHA-MNO, čj. 2054 OS 1953. Nemocnice měla mít 39 zaměstnanců a 80 lůžek (pro asi 10 000 mužů VPJ na Ostravsku) a oddělení chirurgické, interní, stomatologické, ušní, rentgenologické a lékárnu. Za místo byla vybrána budova bývalé školy v Orlové, sloužící zatím jako ubytovna PTP.

vislosti se vznikem vojenských technických jednotek v polovině roku 1954. Nemocnice nakonec zřízena nebyla.⁷⁴⁾

Ti, kteří prošli na počátku padesátých let PTP i vězením, hodnotili úroveň lékařské a zdravotnické péče v obou případech zhruba stejně.⁷⁵⁾

Z různých důvodů nedostatečná péče o zdraví příslušníků PTP i VPJ se odrážela mj. také v nevyhovujících hygienických podmínkách. Ubytovací prostory byly často zamořeny hmyzem, především štěnicemi. Jan Holeš od 51. PTP uvádí: „*Pro zpestření života na barácích v Letňanech nás žraly štěnice, které jsme ve dne po práci bezvýsledně hubili, pravděpodobně sem byly přivezeny se starými postelemi a slavníky. Černý humor se objevil i na nástěnce v baráku, která se zachovala v korespondenci: Všude, kde je najdete, sypte na ně DDT!*“⁷⁶⁾ Někdy docházelo k doslovné „štěnicové kalamitě“ a v době dezinfekčních opatření dostali vojáci dokonce mimořádnou dovolenou, jíž se říkalo „štěnicová“, i proto, aby si z domova přivezli čisté prádlo.⁷⁷⁾

Velké problémy byly především v provizorních táborech a dalších ubikacích s umývárny a záchody. Voda tekla obvykle pouze studená, teplá jen jednou či maximálně dvakrát do týdne, proto někdy vojáci navštěvovali veřejné lázně. Výjimkou byli vojáci pracující v dolech, kteří se mohli podobně jako horníci osprchovat po každé směně.⁷⁸⁾

⁷⁴⁾ VHA-MNO, čj. 3357 HT/ZS 1953. Jediným „výdobytkem“ VVPJ na tomto poli bylo nové vládní nařízení o nemocenském pojištění příslušníků vojenských oddílů pracujících v podnicích socialistického sektoru (tj. nikoliv v rámci vojenské správy) z roku 1953, výhodnější pro pojištěnce a jejich nároky.

⁷⁵⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 108.

⁷⁶⁾ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 128.

⁷⁷⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 109.

⁷⁸⁾ „*Záchody byly suché, pouze taková bidýlka, a byly umístěné mimo obytné budovy. [...] [V Handlové] byly záchody tak zvané turecké, v létě z nich lezli červi až do baráků. [...] Umývárnou byla malá zděná budova v rohu tábora, kde byla koryta, do*

Ještě horší bylo, že voda v umývárkách byla často jedinou možností k uhašení žízně a také zdrojem pro vaření. Pokud byla hygienicky závadná, mohlo dojít k infekčním onemocněním, což se stávalo poměrně často. Velký podíl na tom měly i hygienické podmínky při přípravě a výdeji stravy – od různých kuchyňských provizorií přes nevhodné prostory pro skladování potravin až po nemožnost umýt si před jídlem ruce a po jídle nádobí a příbor. Jak uvádí P. Řezníček, nejčastějšími infekčními onemocněními u PTP byly úplavice a žloutenka. Nemocní byli často až se zpožděním převáženi do nemocnic (a po vyléčení ze žloutenky propouštěni do civilu), zásady karantény pro ty, kteří s nimi přišli do styku, nebyly dodržovány, což zvyšovalo riziko dalšího přenosu, a to dokonce i na vojáky z povolání.⁷⁹⁾

Zdravotní a hygienické podmínky u PTP a VPJ jako celku byly často velmi tristní a v některých případech se trvale podepsaly na zdraví vojáků. Je však třeba odmítnout podobná tvrzení, jako je následující: „*Ve Hvězdově nedaleko nás v jedné chalupě byli staří pětépáci. Nejstaršímu z nich bylo 84 let! Jiný byl bez ruky, další úplně hluchý atd. Když nastoupili do Hvězdova, tentýž den z nich prý čtyři zemřeli rozčilením.*“⁸⁰⁾

Volný čas, možnosti kulturního, sportovního a dalšího vyžití, vycházky a dovolené, pochvaly a tresty

Volný čas byl především zpočátku pro příslušníky PTP spíše výjimkou, protože jejich nadřazení se přesně v duchu pokynů starali o to, aby neměli příležitost k „nevhodným politickým debatám“ či jiné „nevhodné činnosti“. Neustálá a horečná celodenní organizovaná aktivita měla zajistit plnění jednoho z hlavních úkolů PTP: zaplnit duševní svět mladých chlapců novou myšlenkovou náplní, především tezemi tzv.

kterých tekla voda. [...] [V Květušíně na Šumavě] jsme se umývali v kašně, ze které pily krávy.“ Tamtéž, s. 110–111.

⁷⁹⁾ Tamtéž, s. 112–113.

⁸⁰⁾ Hořké vzpomínání II. Praha 1999, s. 142.

vědeckého světového názoru. Dokonce i na neděle byla pro „pétépáky“ připravována různá zaměstnání, pokud nemuseli nastoupit na mimořádné směny. Například u 53. PTP v Litoměřicích bývalo ještě na jaře 1951 pravidlem, že v sobotu a v neděli místo vycházek a volna uklízeli vojáci ubikace, dvůr i další prostory.⁸¹⁾

Postupem doby se však poměry u PTP přece jen uvolňovaly a volného času přibývalo. Doba po zaměstnání do večerky byla využívána různě. Někteří vojáci se věnovali odpočinku nebo četbě, další zájmové, především kulturní a sportovní činnosti, jiní byli na vycházkách. U tzv. kněžských rot byl volný čas věnován náboženské činnosti: povoleným nebo tajným mším a dalším úkonům, pro které byly vyhrazeny i neděle. Řadu církevních svátků komunistický režim neuznával, a proto je seminaristé, kněží i řeholníci slavili utajeně. Rozšířené bylo také tajné studium bohoslovectví, které končilo tajným vysvěcením, obvykle v době vycházky nebo dovolené.⁸²⁾

Stejně jako u ostatních jednotek a zařízení čs. armády existovala také v pomocných technických praporech – a později ve vojenských pracovních jednotkách – snaha zapojovat vojáky do organizované zájmové činnosti: kulturně-výchovné, sportovní i další. Organizovali ji političtí pracovníci a byli podle ní hodnoceni, proto bylo především v jejich zájmu, aby se do této činnosti zapojilo co nejvíce vojáků a soubory, kroužky nebo týmy dosahovaly co nejlepších výsledků. „Pétépáci“ se zpočátku k těmto snahám stavěli odmítavě, a pokud byli nuceni podobnou činnost provádět, přistupovali k ní s nesouhlasem a formálně. Brzy však poznali, že zájmová činnost je jednou z nejjištějších možností, jak se vyhnout pořadové přípravě či jiným formám

⁸¹⁾ VHA-MNO, čj. 3802 VŽV 1951. Pétépáci prováděli úklid i v objektech ženijního pluku za vojáky.

⁸²⁾ Náboženská činnost v PTP byla podle vývoje politické situace částečně tolerována či naopak tvrdě potírána. Někteří kněží, řeholníci či seminaristé byli dokonce za svou „protistátní činnost“ postaveni před soud a poslání na řadu let do vězení. Srov. Internačné formy politickej perzekucie. Košice 1992, s. 110.

šikanování a alespoň na chvíli zapomenout na tíživou realitu, třeba i díky tomu, že byli v kruhu stejně smýšlejících kamarádů a věnovali se něčemu, co je bavilo nebo mělo alespoň nějaký smysl. Šlo také o jednu z příležitostí, jak se dostat mimo kasárna nebo tábor.

Z kulturních kroužků byly nejčastější a neoblíbenější pěvecké. Velmi úspěšný byl „vojenský spevácký sůbor 54. PTP“ neboli Spevokol v Hájnikách pod Sliačom, který působil v letech 1950–1953. Základem souboru se stali mladí kněží a bohoslovci odeslaní do Komárna z internačního kláštera v Broumově, kteří po odvelení na pracoviště do Podbořan vytvořili pěvecký a instrumentální kroužek. Prvně jmenovaný pokračoval v činnosti i po převelení do Hájnik. Sbormistr Karel Měrka dokázal velmi šikovně skloubit povinné „vojenské a pokrokové“ písně se skladbami skutečných mistrů, požádal o pomoc Alexandra Moyzeše, Eugena Suchoně i Jaroslava Křičku, jenž pro „pétépácký“ sbor zkomponoval tři skladby, které přešly do repertoáru všech pěveckých sborů v armádě.⁸³⁾

První větší veřejný koncert měl sbor v Stredoslovenskom divadle ve Zvolenu v červenci 1951 a postupně se stal známým nejen v okruhu svého působiště. V srpnu 1952 natočil ve Sliači několik písní ze svého repertoáru pro bratislavský rozhlas; byly vysílány až do roku 1957. Zúčastnil se také několika armádních soutěží, ale vyhrát jako „pétépácký“, a navíc ještě „farářský“ nesměl.⁸⁴⁾

Podobné pěvecké kroužky a soubory byly i u dalších pomocných technických i technických praporů, žádný však nebyl tak úspěšný jako Spevokol 5. roty 54. PTP.

⁸³⁾ Měrka, K.: Několik vzpomínkových glos o vzniku a činnosti vojenského speváckého souboru v Hájnikách pod Sliačom v letech 1950–1953. Rukopis v archivu autora.

⁸⁴⁾ Spevokol zanikl před Vánoci roku 1953, kdy mu byla další činnost znemožněna novým velením roty i praporu. Zajímavou vzpomínku na vystoupení estrádní skupiny v rámci Spevokolu uvádí P. Řezníček. Viz Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 90–91. Viz příloha 14–16.

U některých jednotek pracovaly také divadelní kroužky, např. při 58. PTP v Karviné divadelní kroužek nastudoval operetu I. Dunajevského Svatba v Malinovce, do níž se podařilo „propašovat“ i tučet dívek z místního pěveckého sboru. Premiéra měla velký úspěch a nakonec se konaly i tři opravdové svatby vojáku a dívek ze sboru.⁸⁵⁾

Při 57. PTP v Kladně-Libušíně byl vytvořen orchestr Jiskra, který hrával po okolních obcích na tanečních zábavách i při jiných příležitostech a zahajoval i Filmový festival pracujících za Zimním stadionu na Kladně v roce 1952.⁸⁶⁾

Také sportovní zájmová činnost u PTP a TP byla poměrně bohatá. Vedle „dobrovolněpovinného“ plnění podmínek Tyršova odznaku zdatnosti (později Přípraven k práci a obraně vlasti) působila u praporů a rot různá mužstva (kopané, volejbalu, košíkové, házené, lehké atletiky), která se zúčastnila soutěží v rámci Armádních sportovních her, kde však pravidelně končila ze „státobezpečnostních“ důvodů v nižších kolech.⁸⁷⁾ Někteří „pétépáci“ i „tépáci“ byli také uvolňováni pro činnost v místních civilních sportovních týmech, vždy za předpokladu splnění nebo ještě lépe překročení plánu.⁸⁸⁾

Z dalších kroužků pracujících u PTP a TP si uveďme alespoň turistické, které se těšily velké oblibě především pro možnost dostat se ve volných dnech mimo kasárna. Například ing. Julius Lukeš vzpomíná na činnost v horolezeckém kroužku při 61. PTP, jehož členové chodili špl-

⁸⁵⁾ Zpravodaj PTP č. 36, s. 19–20.

⁸⁶⁾ Zpravodaj PTP č. 38, s. 18. Autor vzpomínky František Schwarzer z Boskovic vyslovuje otázku, která je platná nejen pro tento případ: Věděli tehdejší návštěvníci, kdo jim hraje a komu tleskají?

⁸⁷⁾ „Copak mohli soudruzi z velitelství připustit, aby nespolehlivé živly byly lepší než elita dělnické třídy z bojových útvarů nebo důstojnických škol?“ ptá se ve své vzpomínce Cyril Koryčanský z Hranic, který sloužil u 58. PTP. Zpravodaj PTP č. 36, s. 19–20.

⁸⁸⁾ Bližze viz Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 89–90.

hat na cvičné skály v okolí.⁸⁹⁾ Dařilo se také pořádat celodenní a vícedenní výlety i pro celé jednotky (čety a roty), jako byl zájezd 3. roty III. PTP z Karviné do Nízkých a Vysokých Tater v říjnu 1953, na kterém byly pořizovány fotografie přístrojem zapůjčeným od OBZ útvaru.⁹⁰⁾

Specifické byly technické kroužky, které někdy spojovaly zájmovou činnost s pracovní. Ing. Ladislav Mayer uvádí ve svých vzpomínkách, že kroužek pořádal tak rozdílné akce, jako byly přednášky o hydroelektrárnách a krásách Beskyd a Slovenska, a umožňoval i činnost zájemcům o motorismus.⁹¹⁾

Dovolená v délce 10 dnů za rok byla jednou z náležitostí, na které měl nárok každý voják základní služby. Její udělování u PTP však bylo řadou velitelů považováno za druh odměny, navíc Statut pro činnost vojenských pracovních jednotek potvrdil již dříve používanou praxi, kdy na dovolené a volnu (vycházce) mohlo být 5 % z celkového počtu vojáků roty (praporu). Ovšem jen za předpokladu, že u lehkých PTP (mimo tzv. kulackých) bude splněn plán nejméně na 130 %, u tzv. kulackých PTP na 140 %, u těžkých PTP na 95 % a u 57. PTP na 120 %. Základ 5 % se zvyšoval u lehkých PTP za každé 2 % a u těžkých PTP o 1 % překročení plánu nad stanovený limit o 1 %.⁹²⁾ To dávalo velitelům velké možnosti dovolenou, resp. vycházky, vojákům pod různými záminkami odmítat a používat jejich udělování jako formu šikanování. Poddůstojníci i důstojníci de facto rozhodovali o tom, zda se vojáci za celou dobu své služby vůbec podívají domů a na jak dlouho.

Nejvíce dovolených bylo udělováno v období Vánoc (nepsaně pro ženaté vojáky) a na konci roku (pro svobodné). I v tomto případě byla

⁸⁹⁾ Tamtéž, s. 89.

⁹⁰⁾ Mayer, L.: Uhlobaroni s černými výlozkami. Rukopis v archivu autora.

⁹¹⁾ Tamtéž.

⁹²⁾ VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952. U technického praporu stačilo k 5% základu splnit normy na 125 %, základ se zvyšoval o 1 % za další 2 % překročení plánu. Celkově nesměl počet dovolených a vycházek překročit 25 % celkového počtu jednotky.

situace u jednotlivých PTP a VPJ značně rozdílná a cestu domů na vánoční svátky či Nový rok mnozí nadřizení využívali k šikanování svých podřízených.⁹³⁾

Existovala i možnost udělení dovolené z rodinných nebo jiných zřetele hodných důvodů. Voják musel předložit řádné potvrzení o existenci uváděného důvodu (při nebezpečí z prodlení šlo důvod telefonicky ověřit na MNV), ale podle vzpomínek bývalých „pétépáků“ jim velmi často nebyla umožněna ani návštěva nemocných rodičů či jejich pohřbu. Jen v jednom případě voják tuto dovolenou dostal vždy: když se ženil.⁹⁴⁾

Také volno k opuštění posádky (VOP, známý „opušťák“) bylo formou odměny, obvykle za mimořádné pracovní nebo jiné výsledky. Jak uvádí P. Řezníček na základě vzpomínek bývalých „pétépáků“, poprvé se na „opušťák“ dostával voják obvykle až po půl roce služby. Uděloval se výhradně na volné dny, tj. na sobotu a neděli, v délce 48 hodin, což pro mnohé nebyla doba dostatečná ani k cestě do jejich bydliště a zpět k útvaru.⁹⁵⁾

Rovněž vycházky byly formou odměny, většinou byly udělovány na víkend (sobota odpoledne a neděle), a jak jsme si již řekli, byly vázány na překračování plánu. Opět bylo zcela na libovůli velitele, komu vycházku udělí, záviselo to rovněž na politické situaci a kalendáři: v době významných státních svátků nebyli raději „pétépáci“ pouštěni mimo vojenské objekty.

⁹³⁾ U 51. PTP v Mimoni bylo na Vánoce v roce 1952 uděleno celkem 410 dovolených, u 53. z 60 příslibených jenom pět. U 52. PTP ve Svaté Dobrotivé si vojáci „zasloužili“ vánoční dovolenou zhotovením dárku pro manželku velitele útvaru. Někdy byla dovolená udělována pod podmínkou, že voják bude přesvědčovat své rodiče o potřebě vstupu do JZD apod. Srov. Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 98–99.

⁹⁴⁾ Srov. Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 95.

⁹⁵⁾ Tamtéž, s. 95–96.

Je samozřejmé, že vojáci se snažili způsob udělování „opušťáků“ i vycházek nejrůznějším způsobem obcházet. Výjimkou nebylo, když jim dovolenky a vycházky podpisovali důstojníci z jiných útvarů,⁹⁶⁾ jindy si tyto odměny vymohli na vedoucích svých pracovištích za slib vyššího plnění plánu, v některých případech si s vědomím svých přímých nadřízených udělali „pořadí“ pro dovolenky i vycházky.⁹⁷⁾ Nechyběly však ani případy, kdy chodili na vycházky bez povolení, „přes plot“, či vymysleli různé podvody. Václav Král od 57. PTP vzpomíná, že když pracoval u odloučené roty v Postoloprtech, vyrobili si razítko Posádkové správy a s jeho pomocí si sami udělovali vycházky i „opušťáky“.⁹⁸⁾

Pokud jde o systém odměn a trestů, nijak se nelišil od toho, který byl uplatňován u ostatních útvarů a zařízení čs. armády. Také velitelská pravomoc na jednotlivých stupních velení byla stejná. Podle kázeňského řádu z roku 1950 mohly být vojínům a poddůstojníkům základní služby udělovány odměny od vyslovení pochvaly před nastoupenou jednotkou přes prominutí kázeňského trestu, udělení volna či věcného daru až po oznámení obci bydliště vojáka o vzorném plnění

⁹⁶⁾ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 124.

⁹⁷⁾ Páter Juvenál Antonín Valíček uvádí: „*Staršina Jokl se choval kamarádsky, nekonal žádná školení a zavedl pravidelné návštěvy domova na pořadí, které jsme si evidovali sami.*“ Z dopisu pátera Juvenála Antonína Valíčka z 19. 9. 1991. Archiv autora.

⁹⁸⁾ Zpravodaj PTP č. 39, s. 20.

Téměř „švandrlíkovskou“ vzpomínku uvádí Ján Janok, sloužící u 54. PTP: „*Komárno dalo zákaz na vianočné dovolenky. Ale náš veliteľ poslal asi polovicu roty na dovolenku, lebo boli dobré, výkony' na stavbách. Nečekané prišla kontrola z Komárna. Veliteľ práporu si najprv popil na Sliači a potom prišiel na kontrolu na ubytovňu. Služba mu podala hlásenie, ale on sa o to veľmi nezaujímal. Služba ma zobudila, že je tu kontrola a polovica mužstva je na dovolenke. Skoro ráno som šiel informovať nášho veliteľa do bytovky. [...] On ma upokojil, aby som len šiel domov, že on príde pred budičkom a všetko zariadi. Keď prišiel, zavola si inštruktorov, aby dali nastúpiť zbytok mužstva na dvore. Veliteľ čaty podal veliteľovi roty hlásenie, že čata číslo jedna je nástupena a ide vykladať vagóny. Odišli, ale nie vykladať vagóny, ale obišli ubytovňu a vrátili sa na dvor. Tam podal veliteľ čaty hlásenie, že druhá čata odchádza na vykladanie vagónov a vrátili sa ešte tri razy, lebo sme mali 5 čiat.*“ Dopis MUDr. J. Janoka z Bratislavy z 27. 10. 1996. Archiv autora.

služebních povinností. Udělení čestných odznaků včetně Vzorného vojáka nebo Třídního specialisty pro tzv. politicky nespolehlivé nepřipadalo v úvahu. Naopak docházelo k případům, že za pracovní výsledky – obvykle v soutěžích – byli posíláni na rekreaci do podnikových zařízení svých dočasných pracovišť. Někdy však velitelé nebo političtí pracovníci nahradili „éčkaře“ politicky spolehlivým vojákem.⁹⁹⁾

⁹⁹⁾ Viz Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 92–93.

VIII. Pracovní nasazení a pracovní podmínky u pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek

Vedle rozdílu v pracovním nasazení i podmínkách mezi lehkými a těžkými prapory je nutné rozlišovat mezi jednotkami pracujícími ve prospěch či v režii vojenské správy především ve vojenských výcvikových prostorech a jednotkami nasazenými jako výpomoc u vojenských stavebních i dalších podniků nebo v hlubinných a povrchových dolech. Mnozí „pétépáci“ za svou službu či výjimečné cvičení pracovali jak v režii vojenské správy, tak i na různých výpomocích, řidké nebyly ani případy, kdy voják sloužil postupně u více praporů, někdy u lehkých i těžkých.¹⁾

Jednotky pracující v režii vojenské správy

Jednalo se výhradně o lehké PTP i TP, které byly nasazovány na práce ve vojenských výcvikových prostorech, obvykle v podřízenosti velitelství ženijního vojska. V prvních měsících po vzniku PTP byly tímto způsobem využity všechny čtyři pomocné technické prapory (a před nimi už silniční prapory ženijních pluků), později, po vzniku vo-

¹⁾ Zdeněk Kyncl, který odsloužil 28 měsíců základní služby u 68. PTP, vzpomíná: „*Po třech týdnech výcviku jsme odcházeli na různá pracoviště. První byl Trenčín, odkud nás vozili do Dubnice nad Váhom na zemní práce do Škodovky. [...] Pracovali jsme na stavbách v celé republice a vykonávali různé práce. Velké Losiny, Kostelec u Heřmanova Městce, kde jsme kopali tunely, ve kterých byly umístěny cisterny s pohonnými hmotami pro pardubické letiště. Dále uhelné doły ve Zbůchu u Plzně, kde jsme byli ubytováni v místní věznicí po dvou až třech na jedné cele a pracovali na dole Masaryk tisíc metrů pod zemí v těžkých podmínkách za čtyřicetistupňového vedra. [...] Další naše putování v roce 1953 pokračovalo do Bechyně na stavbu letiště. [...] Pak jsme byli převeleni do Boru u Tachova na stavbu kasáren.*“ Příslušníci pomocných technických praporů okresu Chrudim. Chrudim 2000, s. 34.

jenských stavebních podniků, byla většina „lehkých pětépáků“ odvele-
na k nim a pro práce v režii vojenské správy zůstal vyčleněn jen velmi
malý počet vojáků PTP. Protože za svou práci nedostávali žádnou
odměnu kromě služného (popř. některých příplatků za ztížené pracovní
podmínky), musela jejich ubytování, stravování i další zabezpečení
a náležitosti hradit vojenská správa ze svého rozpočtu; nebyli proto
pro ni ziskoví, ale odváděli velký kus velmi nepříjemné a namáhavé
práce, obvykle za příslušníky ženijního vojska.

Vojenské výpomoci v režii vojenské správy se poskytovaly na zá-
kladě ročního plánu, který zpracovávala řídicí složka PTP, resp. VPJ,
podle požadavků jednotlivých složek MNO a velitelství vojenských
okruhů. Jako záloha pro nepředvídané okolnosti bylo vyčleněno 200
vojáků. Vedle plánovaných mohly být v odůvodněných případech
použity i nárazové výpomoci v maximálním počtu 40 mužů.²⁾

Pracovní podmínky takto nasazených vojáků byly většinou velmi
špatné. Prováděli nejtěžší zemní práce s minimálním zázemím. Např.
už na podzim 1950 budovali tábor a pozdější kasárna v Lešanech, kam
byly vzhledem k omezeným ubytovacím i dalším kapacitám nasazová-
ny oddíly o 150 mužích.³⁾ „Pětépáky“ pracující v kasárnách a na cvi-
čišti ženijního učiliště Litoměřicích na jaře roku 1951 nazývá i materi-
ál velitelství ženijního vojska „děvčaty pro všechno“, protože praktic-
ky dělali posluhovačky žákům školy: řezali dřevo na topení, stěhovali
nábytek, uklízeli sklady, donášeli uhlí, krmili prasata, čistili za poslu-
chače ženijní materiál apod.⁴⁾

Původně nesměli být „pětépáci“ nasazováni na stavby utajovaného
charakteru a všechny stavby v podzemí, ale v září 1952 padlo i toto

²⁾ VHA-MNO, čj. 17 204 VŽV 1950 a 3725 VVPJ 1952. Viz příloha 17.

³⁾ VHA-MNO, čj. 3156 a 3538 OMS 1950.

⁴⁾ VHA-MNO, čj. 3802 VŽV 1951.

poslední omezení.⁵⁾ To umožnilo, aby „politicky nespolehliví“ zajišťovali prakticky veškeré práce ve vojenských výcvikových prostorech i na dalších investičních akcích zajišťovaných v režii vojenské správy. Poměrně často byli zaměstnáváni také ve skladech jako pomocné síly, kdy byli využíváni pro nebezpečné práce, jako bylo nakládání, vykládání nebo jiné manipulace se střelivem, výbušninami, chemickými prostředky apod.

Lze říci, že z hlediska pracovních a životních podmínek na tom byli vojáci pracující v režii vojenské správy asi nejhůř. Za svou často opravdu otrockou práci nedostávali žádnou odměnu, byli dokonale izolováni ve vojenském prostoru a jejich ubytování, stravování apod. bylo obvykle jen provizorní a nedostatečné.

Lehké prapory a jejich zasazení

Lehké prapory pracující mimo režii vojenské správy byly až na výjimky nasazeny ve vojenském stavebnictví. O každém pracovním zasazení byla předem sepsána pracovní smlouva, obsahující hlavní body:

- 1) jednotku a počet vojáků,
- 2) dobu zasazení s datem nástupu a ukončení práce včetně denní pracovní doby,
- 3) způsob ubytování,
- 4) způsob stravování,
- 5) zdravotnické zabezpečení,
- 6) zajištění nástrojů a speciální výstroje pro práci,
- 7) ujednání o mzdách produktivních a neproduktivních pracovních sil,

⁵⁾ VHA-MNO, čj. 6411 NM 1952. Od tohoto data byly PTP nasazeny na stavby deseti muničních skladů po celém území republiky, obvykle prováděných vojenskými stavebními podniky.

8) mzdové vyrovnání pro případ, že by vinou podniku nemohla být vykonávána domluvená pracovní činnost.⁶⁾

Pokud se smluvní strany nedohodly jinak, bylo povinností zájemce o vojenskou pracovní výpomoc (termín pro zasazení PTP a VPJ) poskytnout jednotce ubytování a stravování vlastní péčí. Velitel pracovní jednotky nesměl být ve své velitelské pravomoci nijak omezován závodem, jemuž byla výpomoc poskytnuta, což v praxi nebylo často dodržováno. Vedení podniků a někdy i jednotliví mistři chtěli rozhodovat nejen o tom, jaké konkrétní práce budou vojáci vykonávat, ale mít hlavní slovo i při udělování odměn a dovolených. Vzhledem k tomu, že dokázali najít způsoby, jak na tom zainteresovat velitele (různé výhody), dařilo se jim v řadě případů prakticky velet jednotkám. Podniky pohlížely na „pětépáky“ jako na levnou a v podstatě bezprávnou pracovní sílu, nasazovaly je na čtrnácti- i šestnáctihodinové směny, svěřovaly jim nejpodřadnější, nejtěžší a nejnebezpečnější práce. Nezřídkada došlo k tomu, že civilní pracovníci přestali po příchodu vojáků pracovat s odůvodněním, že „*ti lumpové musí plnit plán i za ně.*“ Jak konstatuje zpráva z konce roku 1951, „*vojenské oddíly z řad politicky nespolehlivých se staly rozhodující silou na mnoha pracovištích. [...] Stávaly se případy, kdy vojáci najeli na zpevnění norem, zatímco civilní pracovníci nikoli, a ještě pracovní úsilí vojáků znevažovali a vysmívali se jim.*“⁷⁾

Velkým problémem bylo zasazování vojáků po poměrně malých pracovních skupinách v síle družstva nebo čtyř, popřípadě ještě menších kolektivů po třech až devíti vojácích. Podnikům to umožňovalo s nimi různě manipulovat a velitelé ztraceli přehled, kde vlastně jejich podřízení pracují i co dělají. Na konci roku 1951 pracovali vojáci na 180 různých místech po celém území republiky a například 61. PTP

⁶⁾ VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952. Statut pro činnost vojenských pracovních jednotek převzal systém, který byl používán již od roku 1951.

⁷⁾ VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1951.

s posádkou v Rumburku měl svá pracoviště na území Libereckého, Českobudějovického, Pardubického, Hradeckého, Plzeňského a Jihlavského kraje. Vojáci 54. PTP byli zasazeni nejen na celém území Slovenska, ale odloučené součásti byly dokonce až v Podbořanech.⁸⁾ Proto byl na jaře roku 1953 připraven plán na pracovní nasazení podle organických celků, který se však nepodařilo prosadit do praxe.⁹⁾

Jaké byly pracovní podmínky vojáků lehkých PTP a TP zasazených především u vojenských stavebních podniků? Opět se velmi lišily podle jednotlivých pracovišť. Různá byla už cesta na pracoviště: „*V roce 1951 nás vozili v zimě na nákladních autech Praga RND se sklápěčkou po 22 mužích asi 8 km na stavbu kasáren do Strašic,*“ vzpomíná Otakar Med, sloužící u 52. PTP.¹⁰⁾ Většinou ale byli vojáci ubytováni v blízkosti svých pracovišť a do zaměstnání chodili pěšky, obvykle v sevřeném tvaru pod velením poddůstojníka.

Většina příslušníků lehkých praporů pracovala u vojenských stavebních podniků Posista, Konstruktiva, Armastav, Severostav a Stavindustria, kde vedle pomocných prací vykonávali po zaškolení a pod vedením instruktorů nebo civilních mistrů i odborné práce, jako bylo zdění, omítání, osazování dveří a oken apod. Část vojáků byla nasazena u generálního ředitelství Vojenských lesů a statků ve vojenských lesích, část byla dávana k dispozici různým podnikům. Někdy „pétépáci“ střídali naprosto odlišná zasazení opravdu více než často a mnohdy na hodně vzdálených místech. Josef Hajný vzpomíná: „*V listopadu jsme odjeli do Bartošovic na Ostravsku kopat krmnou řepu na statek, což trvalo asi jen jeden týden. [...] Z Bartošovic nás poslali*

⁸⁾ Tamtéž.

⁹⁾ VHA-MNO, čj. 2152 VVPJ 1953. Hlavní správa vojenských staveb, která řídila vojenské stavební podniky, vznesla ihned požadavek, aby byl snížen předepsaný počet jednotek VPJ, např. u roty ze 118 na 73 a u družstva na pouhých 6 mužů, což by opatření zcela znehodnotilo.

¹⁰⁾ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 25.

jako odloučenou četou do Nemšové, kde jsme vyklízeli vojenské sklady plné sena. Seno jsme nakládali do vagónů a sklady se zase pro změnu plnily konzervami. [...] Asi 6. ledna ráno nás sezvali a vyjeli jsme na Doubravu kopat uhlí. [...] 11. února 1951 jsme jeli do Nového Jičína, protože v Šenově se stavěla opravna. [...] Po roce nás převeleli do Olomouce, kde jsme pracovali na stavbě bytovek. ¹¹⁾

Poměrně časté byly u PTP mimořádné směny konající se v době osobního volna, obvykle o sobotních odpoledních a v neděli. Nejčastější prací bylo vykládání železničních vozů s cementem a dalším stavebním materiálem, což patřilo k nejtěžším činnostem. ¹²⁾

Spíše výjimečně byli příslušníci PTP a TP zaměstnáváni administrativními pracemi, především v kancelářích. Šlo o ty vojáky, kteří ovládali

¹¹⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 72.

Jan Horák, sloužící u 53. a později u 65. PTP, postupně pracoval v lese, při úklidu demolic po ostravské operaci v linii čs. předválečného opevnění na Opavsku a na stavbě Kružberské přehrady. Z dopisu Jana Horáka z Mostu ze 4. 3. 1990. Archiv autora.

Bohuslav Mikeš narukoval v únoru 1952 k 54. PTP do Komárna, byl odeslán na stavbu vojenského letiště v Pardubicích, potom prováděl výkopy v Novákách a Košicích, stavěl vojenskou nemocnici v Ružomberoku a končil na výkopech pro bytovou výstavbu v Banské Bystrici. Z dopisu Bohuslava Mikeše ze Štěpánova z 3. 4. 1990. Archiv autora.

„Pokud si dobře pamatují,“ uvádí Josef Jarkovský, který sloužil u 66. a 68. PTP, „tak jsem po dobu vojny pracoval na patnácti místech, např. ve Stružné u Karlových Varů, Milešově, Benešově, Slapech, Praze atd. Všude se jednalo o různé stavby, např. výstavba muničních skladů, bytovek pro důstojníky apod. Patřili jsme pod n. p. Konstruktiva. Pracoval jsem většinou jako zedník, přidavač, závozník apod.“ Juza, J.: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 147.

¹²⁾ Srov. tamtéž, s. 74.

psaní na stroji či jiné podobné činnosti. Na jedné straně sice byli ušetřeni dřiny a většinou i šikanování, na druhou stranu ale pobírali pouze služné.¹³⁾

Těžké prapory a jejich zasazení

Těžké pomocné technické i technické prapory byly zasazeny na práce v uhelných revírech na Ostravsko-Karvinsku, Kladensku, Mos-tecku a v Handlové, po jistou dobu vypomáhaly také na Trutnovsku a ve Zbůchu u Plzně. O jejich zaměstnávání byla sepisována podobně jako v případě lehkých praporů pracovní smlouva se stejnými náleži-tostmi. Nejprve se zasazování důlních PTP řídilo směrnicemi pro vo-jenské báňské oddíly, které vycházely z příslušných vládních usnesení o národohospodářské výpomoci čs. dolům a ustanovení Věcního věst-níku MNO čl. 280 z roku 1950,¹⁴⁾ od počátku roku 1952 bylo postupo-váno podle Zatímních směrnic pro činnost vojenských pracovních jednotek,¹⁵⁾ nahrazených na podzim téhož roku Statutem pro činnost vojenských pracovních jednotek.

Podmínky zasazení se lišily podle revírů, dolů a dokonce i jednotli-vých pracovišť, do značné míry záleželo i na tom, jak dokázalo vedení šachty ovlivňovat rozhodování velitelů, popř. jak se velitelé řídili tím, že jsou na výsledcích práce svých podřízených finančně zainteresová-ni. Zejména zpočátku, po příchodu nedokázali „pétépáci“ plnit plán, a proto často trávili v podzemí daleko více času než jen osmihodino-

¹³⁾ V mnoha případech byli především „pétépáci“ zaměstnáváni v kancelářích načerno. V listopadu 1951 dostal podnikový ředitel Vojenských lesů Mimoň písemnou důtku za to, že zaměstnával tři vojáky (katolické kněze) z oddílu PTP, který byl ředitelství přidělen na těžkou práci, po tři měsíce v podatelně. VHA-MNO, čj. 2163 NM 1951.

¹⁴⁾ VHA-MNO, čj. 4090 NM a 14 849 VŽV 1950. Odlišnostmi byly pouze jiné srážky ze mzdy (tzv. srážka ve prospěch vojenské správy) a minimalizování počtu poddů-stojníků nenasazovaných do práce pro snížení režie dolů.

¹⁵⁾ VHA-MNO, čj. 11 017 HSUS 1951. Přílohou byl i vzor pracovního ujednání mezi vojenskou správou a podnikem.

vou směnu. Někdy byli drženi v podzemí do doby, než se jim podařilo plán splnit. Také v období dovolených nebo vysoké nemocnosti horníků byli nuceni nastupovat na mimořádné či prodloužené směny v délce 10 až 16 hodin.¹⁶⁾

Nejtěžší podmínky byly u 57. PTP v Kladně-Libušíně, kterému byly stanovovány nejvyšší normy. „Bydlel jsem na ‚Sokolovu‘, v místnosti, kde nás bylo 22. Další baráky byly ‚Pětiletka‘ a ‚Dukla‘, kulturák a jídelna s kuchyní,“ vzpomíná František Škarda. „Mimo objekt byl strážní barák, sklad a basa. Uvnitř areálu byl ještě prasečák a sociálka. Vše oploceno prkenným plotem, nahoře s ostnatým drátem. Stálá stráž chodila uvnitř kolem plotu. [...] Hned druhý den [po nástupu na vojnu – pozn. aut.] byly rozděleny směny a fáralo se. [...] Moje pracoviště bylo na ‚Kübecku‘, což byla jedna z prvních šachet na Kladensku. Vzdálenost od těžní jámy 3 km. [...] Nakládalo se ručně velkou lopatou, 90 lopat [asi 7 q uhlí – pozn. aut.] do jednoho vozíku. Za směnu jsme jich udělali 20 až 40, podle toho, jaký ten havíř [kterému většinou dělali ‚pétépáci‘ tzv. folovače neboli pomocníka – pozn. aut.] byl úderník.“¹⁷⁾

¹⁶⁾ Srov. Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 80.

Statut pro činnost vojenských pracovních jednotek stanovil, že pracovní doba trvá 8 hodin denně (mimo dny všeobecného pracovního klidu), ale současně umožnil ukládat vojákům přesčasovou práci ve velkém rozsahu. Velitel praporu či roty měl právo zvýšit limit pracovní doby o 240 hodin ročně, u 20 % pracovníků mohl náměstek ministra pro věci materiální přidat dalších 240 hodin ročně a u 10 % dokonce 480 hodin, tj. měsíční fond pracovní doby činil 312 hodin, neboli každý den odpracoval voják více než 3 hodiny navíc. Obvykle byli takto postihováni v rámci tzv. převýchovy vojáci s klasifikací E. VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952.

¹⁷⁾ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 60.

„Fárali jsme do 5. patra v hloubce 800 metrů,“ vzpomíná jiný příslušník 57. PTP, Jiří Hnědý. „Pot, žízeň, deprese a dřina. Tma a vedro, ruce plné puchýřů a na těle vyrážka od svědivého potu. Letní vedro je nesrovnatelné s tím hustým, černým vedrem přes čtyřicet stupňů pod zemí.“ Tamtéž, s. 55.

Těžké podmínky byly však i u ostatních důlních praporů. „*Pracujeme vleže, vsedě, několik desítek centimetrů nad námi kamenný strop podepřen malými železnými stojkami; vždy se kolem nich opatrně posouvám, bojím se do některé drcnout lopatou, aby náhodou nevypadla,*“ uvádí V. Kotuliak o dole Ludvík v Radvanicích, kde pracoval jako příslušník 56. PTP. „*Stísněnost prostoru mne nutí dýchat rychleji, neustále se musím mrknutím oka přesvědčovat, že se výška stropu nezmenšuje, že je to jen optický klam v nedostatečném osvětlení.*“¹⁸⁾

Je opravdu těžké vžít se do situace mladých i starších mužů, kteří byli nuceni vykonávat náročnou a nebezpečnou práci v podzemí, o níž dosud v lepším případě jen slyšeli nebo četli. Jejich pocity zachytil velmi dobře V. Pavlíček, který sloužil u stejného PTP jako V. Kotuliak: „*Místo toho, abychom jako nováčkové začali s vojenským výcvikem, čekala před námi brána důlního závodu a první sfárání na místa, která se nám tím na řadu měsíců a let stala denní součástí života. Naše začátky nebyly příjemné. Museli jsme se přeorientovat na tvrdou hornickou práci, zvyknout si na střídání směn – ranní, odpolední, noční – vždy v určitém rytmu, i celkově se přizpůsobit zvykům a mluvě havířů, s nimiž jsme prožívali svůj úděl. Kdy na mně v začátcích havíř požadoval, abych mu podal ‚fajsl‘, tak jsem určitě sáhl na něco jiného.*“¹⁹⁾

Způsob odměňování příslušníků PTP a TP

Vojáci pracující mimo režii vojenské správy byly za svou práci odměňování podle Státního katalogu prací, výkonových norem a příslušných mzdových vyhlášek stejně jako civilní pracovníci příslušného podniku. Rovněž výkonové normy pro vojenské pracovníky měly být

¹⁸⁾ Kotuliak, V.: Černí svědkové. Rukopis v archivu autora.

¹⁹⁾ Z dopisu ing. V. Pavlíčka z Prahy ze 4. 10. 2000. Archiv autora. Stávalo se, že havíř nebyl se svým „folovačem“ spokojen, protože podle jeho názoru nepracoval dostatečně pilně, a stěžoval si na něj nebo dokonce požadoval jeho výměnu.

stanovovány podle stejných měřítek.²⁰⁾ Přesné podmínky pro odměňování měl velitel pracovního oddílu projednat s vedením podniku nejen před každým novým pracovním přidělením, ale i při každém novém druhu práce a přesně instruovat své podřízené o odměně za konkrétní práci včetně navýšení při překračování norem. Tento postup byl v praxi dodržován spíše výjimečně, obvykle vojáci netušili, jakou mzdu by měli za svou práci pobírat

Bylo to způsobeno tím, že mzdy nebyly vypláceny vojákům, ale na účet vojenské správy, navíc se z nich prováděly různé zákonné i další srážky a docházelo také k případům, kdy voják neměl z trestu na výplatu mzdy nárok.

V zásadě pracovali příslušníci PTP i TP buď v úkolové, nebo v časové mzdě. Z hrubé mzdy jim byly sráženy příslušné částky na sociální a úrazové pojištění a daň ze mzdy (podle platných norem) a dále tzv. režijní položka vojenské správy, která u PTP činila 90 Kčs denně pro vojáky klasifikace E, pro ostatní „pétépáky“ a příslušníky technických praporů 50 Kčs denně²¹⁾ (podnik si z ní mohl ponechat částku vynaloženou na ubytování, stravování apod. vojenských pracovníků). Po odečtení vyživovacích příspěvků pro rodinné příslušníky a dalších případných srážek byl zbytek rozdělen na dvě poloviny: jedna byla uložena na vkladní knížku vedenou na jméno vojáka u Státní spořitelny, druhá byla vždy patnáctého každého měsíce spolu se služným a dalšími náležitostmi hotově vyplacena vojákovi. Se spořitelním vkladem nesměl jeho majitel do odchodu do civilu bez souhlasu velitele disponovat, knížka byla navíc uložena u velitele nebo staršiny jednotky.²²⁾

²⁰⁾ VHA-MNO, čj. 11 017 HSUS 1951 a 3725 VVPJ 1952.

²¹⁾ Věcní věstník MNO, čl. 280/1950. Po měnové reformě v červnu 1953 činila srážka 30 Kčs denně.

²²⁾ Poměrně častá byla defraudace uložených peněz veliteli nebo staršiny rot, protože neexistovala prakticky žádná kontrola a sám voják neměl přehled, kolik by měl mít na knížce uloženo. Navíc se na zcizení přišlo často až po delší době, když provinilec

Výplata mzdy byla také vázána na splnění určitých podmínek. Při úkolové mzdě museli vojenští pracovníci u lehkých PTP splnit výkonové normy na 120 %, u tzv. kulackých PTP na 130 %, u těžkých PTP pod zemí na 90 % a na povrchu na 100 % (pro 57. PTP byly oba limity zvýšeny o 10 %); u technických praporů stačilo splnit normy na 100 %. U časové mzdy se rozlišovalo mezi manuálně pracujícími a technickými silami. V prvním případě bylo podmínkou k vyplacení mzdy plnění výkonových norem u lehkých PTP na 150 %, u těžkých PTP na 100 % (57. PTP měl opět limit zvýšený o 10 %), u TP stačilo 125 %. V případě technických sil byla výplata vázána na výkony manuálních pracovníků příslušné jednotky, skupiny apod.²³⁾

Na mzdu neměli nárok ti vojáci, kteří sice splnili výkonové normy, ale hrubě se provinili proti vojenské kázni, zejména opilstvím. Mzdu šlo odejmout nejvýše na 21 dní v měsíci a z takto ušetřených prostředků měly být dotovány odměny pro zvlášť zasloužilé pracovníky, kolektivy a velitele. V praxi byly využívány pouze pro velitele, kteří se svévolným odnímáním mezd snažili do fondu odměn co nejvíce přispět.²⁴⁾

Platy vojenských pracovníků byly značně rozdílné a závisely nejen na druhu vykonávané práce, ale i na poměrech u jednotky a podniku.

už u jednotky nesloužil. Např. při kontrole u 53. PTP na podzim 1952 byly vedle rozkrádání proviantu a výstroje, zneužívání vojáků pro soukromé stavby a další trestné činnosti zjištěny rovněž finanční machinace s vklady. Na velitele praporu i některé jeho podřízené bylo podáno trestní oznámení. VHA-MNO, fond NM, tajné rozkazy, sign. 80 1/92. Tajný rozkaz č. 4/1953. Srov. Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 82.

²³⁾ Limity pro výplatu mezd šlo snížit pomocí tzv. zpevňování norem, což bylo často proti vojákům zneužíváno.

²⁴⁾ Další odměny mohli velitelé obdržet za vysoké překračování plánu. Např. při plnění norem na 200 % měl velitel družstva u lehkých PTP (u těžkých PTP na 120 % a u TP na 190 %) nárok na měsíční odměnu 500 Kčs a za každých dalších 10 % (u těžkých PTP 5 %) navíc dostával 300 Kčs. U 57. PTP byly všechny limity o 20 % vyšší. Vedle velitele praporu (roty) dostávali odměny také ZVP, náčelníci štábu, vedoucí plánovací kanceláře, směnaři a staršínové. VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952.

V důsledku různých srážek (jak už bylo řečeno, „pétépáci“ si platili ubytování, stravování a další náležitosti, dokonce i služné) byly mzdy obvykle podstatně nižší, než jakých dosahovali civilní pracovníci vykonávající stejnou práci. Např. pracovníkovi u těžkého PTP zbylo při práci v podzemí ze 155 Kčs denní mzdy jen 34,45 Kčs a na povrchu při nádenické činnosti z 90 Kčs dokonce jen 6,60 Kčs.²⁵⁾

Podle statistik si vojáci lehkých PTP a TP pracující u vojenských stavebních podniků vydělali v roce 1952 v průměru 784 Kčs měsíčně (jde o částku, kterou dostali „na ruku“, stejná jim byla uložena na vkladní knížku), u těžkých praporů v dolech 2440 Kčs. Maximální mzdy však dosahovaly v jednotlivých případech opravdu mimořádné výše: u lehkých praporů šlo o 16 500 Kčs, u těžkých o 40 000 Kčs měsíčně.²⁶⁾

Většina „pétépáků“ (ale i ostatních příslušníků VPJ) přesto odcházela do civilu s částkami, které zdaleka neodpovídaly jejich mzdám. Na vině byla měnová reforma v červnu 1953, která znehodnotila všechny vklady. Např. Jiří Růžička, sloužící u 52. PTP, si po dvou a půl letech odnášel 1145,12 Kčs.²⁷⁾ František Škarda (57. PTP) píše: „*Dle mých záznamů jsem vydělával ve staré měně od 4000,- do 6000,- měsíčně a z toho jsem dostával na ruku 785,- až 2019,- Kčs. [...] Za těch 39 měsíců u PTP jsem si přinesl do civilu 2739,- Kčs, tu spořitelní knížku mám uschovanou v rodinném archivu. V nové měně činila částka na ruku 90-300,- Kčs.*“²⁸⁾

²⁵⁾ VHA-MNO, čj. 14 981 VŽV 1950.

Při tzv. dobrovolných („dobrovolněpovinných“) směnách a přesčasech nebyly kromě zákonných (daň, pojištění) žádné další srážky uplatňovány, což vedlo u části vojáků ke snaze využívat mimořádné směny k získání vyšších mezd. Skutečným výsměchem byla třicetiprocentní srážka z mezd „politicky nespolehlivých“, která byla v prvních měsících existence PTP odváděna na účet Hlavní politické správy a sloužila k financování politicko-výchovné činnosti. VHA-MNO, čj. 15 361 VŽV 1950.

²⁶⁾ VHA-MNO, čj. 21 SM 1953, příl. 12.

²⁷⁾ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 18.

²⁸⁾ Tamtéž, s. 61.

Pro některé „pétépáky“ však poměrně vysoké mzdy znamenaly i nepříznivý zvrat v životě. „Antonín nastoupil k pomocným technickým praporům do Ostravy-Radvanic,“ vzpomíná na svého bratra z rolnické rodiny na Rychnovsku, sloužícího u I. PTP, Vladimír Hostinský. „Z domova nebyl zvyklý na tolik peněz, které si těžkou prací nejen on vydělával. Komunisté měli zájem, aby se těžilo hodně uhlí, a proto dávali ‚pétépákům‘ pro nás civily nepochopitelně velké peníze. Bratr tomu bohužel podlehl. Hrozně se změnil, stal se z něho ‚bohém‘. Z vojny si přinesl závislost na alkoholu. Začal i kouřit. Říkával: ‚Doma peníze nejsou, zato represe a tvrdá dřina ano. Tady je také dřina, ale také i peníze. Hlavní bylo splnit pracovní normu.‘ [...] Pokud přišla řeč na vojenskou službu u PTP, říkával: ‚No co, já jsem se tam měl dobře!‘ [...] Dostal se k penězům, které jej neuvěřitelně změnily, byl to již jiný člověk.“²⁹⁾

Podle jedné verze – pravděpodobně nesprávné – právě vysoké mzdy příslušníků PTP a TP na Ostravsku daly vzniknout termínu „černí baroni“, který později použil pro svou knihu Miloslav Švandrlík. Mohli si prý dovolit platit v hospodách opravdu jako nějáci baroni...

Bezpečnost při práci, úrazy a mimořádné události u PTP a TP

Úsilí velitelů i vedení podniků o plnění a překračování plánu za každou cenu spolu se snahou mnohých vojáků o maximální výdělky vedly k tomu, že předpisy o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci nebyly dodržovány nebo byly různými způsoby obcházeny. Záleželo na konkrétním veliteli, instruktoru nebo civilním mistrovi, jak se k práci vojáků postavil. Příslušníci PTP – a většinou i TP – zahajovali pracovní činnosti, které nikdy předtím nedělali, bez řádného zaškolení, poučení o bezpečnosti práce a často i bez příslušného vybavení ochrannými pomůckami. Vzpomínky „pétépáků“ jsou v tomto směru prakticky stejné: „Fá-

²⁹⁾ Juza, J.: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 135–136.

rat jsme začali již druhý den po příjezdu,“ uvádí Vladimír Sekanina, sloužící u 58. PTP.³⁰⁾ *„Je nám oznámeno, že hned druhý den, to jest 2. října 1950, půjdeme již fárat na důl. [...] Vyfasoval jsem vojenský německý plášť, kalhoty, blůzu, boty, pracovní košile a čepice. Vše po německé armádě,*“ vzpomíná Josef Hrdina od 57. PTP.³¹⁾

Zranění a úrazů bylo u PTP a vojenských pracovních jednotek poměrně hodně. Podle svědectví pamětníků se *„těžké a smrtelné úrazy evidovaly, byly protokolovány. Běžné úrazy (tržné rány, zlomeniny, zhmožděniny apod.), i když ošetření provedla nemocnice, se neevidovaly. Raněný byl převelen do vojenského zaměstnání u roty, bez nároku na nemocenské dávky, odškodnění za úraz a ani odpočinek na vojenské ošetřovně. Pohlíženo na něj bylo spíše jako na sabotéra.*“ Alespoň taková byla praxe u 60. PTP v Děčíně.³²⁾

K většímu počtu úrazů docházelo samozřejmě u těžkých praporů pracujících v podzemí dolů, tedy na rizikových pracovištích, ale ani u lehkých PTP nebyl počet zraněných nebo dokonce usmrčených zanedbatelný. Zjistit počet vojáků, kteří si z pracovního zasazení odnesli větší nebo menší zdravotní problémy či dokonce byli usmrceni, není zatím možné, protože celkové statistiky nejsou (zdá se, že ani nebyly vedeny) pro celou dobu existence PTP a VPJ k dispozici. Jen za rok 1952 však došlo u všech vojenských pracovních jednotek k 2750 leh-

³⁰⁾ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 108.

³¹⁾ Juza, J.: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 137.

³²⁾ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 37.

Jaroslav Zlámal, sloužící u 54. PTP, uvádí, že *„na zabezpečovací práce v hlubkovém příkopu nebyl ani materiál, ani čas. Stalo se nám, že v některých místech na okrajových stěnách zůstávaly viset větší balvany.*“ Jeden z nich později spadl a zabil vojína Oldřicha Spáčila. Tamtéž, s. 32.

Pohřeb O. Spáčila v Prostějově se změnil v akci, která vyvolala mezi „uvědomělými občany“ velké pobouření. Blíže viz Bílek, J.: Pětépáci aneb Černí baroni úplně jinak. Plzeň 1996, s. 105–107.

kým, 518 těžkým a 40 smrtelným úrazům, což znamená, že poškození na zdraví utrpěl zhruba každý desátý voják.³³⁾

Mnohé úrazy nepochybně souvisely i s nízkou kázní, která u PTP a VPJ byla. Přes všechnu snahu a šikany velitelů se nedařilo přinutit vojáky k slepému plnění rozkazů a silný tlak, který byl především na „politicky nespolehlivé“ soustavně vyvíjen, vyvolával u nich obranný protitlak. Mnohdy na první pohled zoufalé a nesmyslné činy vyplývaly také z toho, že vojáci po prodloužení vojenské služby či výjimečného cvičení „na neurčito“ nevěděli, kdy a zda vůbec se dostanou zpátky do civilního života. To spolu se šikanováním, nemožností navštívit své blízké (mnozí z povolání na výjimečné cvičení byli manželé a otci)³⁴⁾ i pocitem, že už vlastně nemají co ztratit, vedlo k poměrně častým zběhnutím a dezercím, pokusům o sebevraždu či alespoň přetahování vycházek nebo útěkům těch, jimž nebyla vycházka povolena. Zvláště velký počet tzv. mimořádných událostí býval v období Vánoc a konce roku, kdy vojáci prožívali svůj osud mnohem emotivněji.

Velmi časté bylo zběhnutí, které se po dopadení zběha obvykle řešilo kázeňským trestem, uděleným velitelem jednotky. Pouze těžší případy – popřípadě ty dezerce, při nichž se podařilo dostat do zahraničí – byly řešeny u vojenských prokuratur a soudů. Podle jediné statistiky, pořízené VVPJ, došlo za rok 1952 k celkem 307 zběhnutím, v 234 případech se podařilo dezertéry dopadnout.³⁵⁾

³³⁾ VHA-MNO, čj. 21 SM 1953, příl. 1.

³⁴⁾ „*Kluci, kteří měli doma děti, tak na tom byli hůře a někdy byli i na pokraji zhroucení. [...] Na záchodě se nám všel kamarád, zaměstnáním učitel. [...] Doma měl dvě děti, nemohl se dostat na dovolenou a chodily mu i takové zlomyslné dopisy, že je mu žena nevěrná,*“ vzpomíná Petr Frank. Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 120.

³⁵⁾ VHA-MNO, čj. 21 SM 1953, příl. 1.

Ve stejném období došlo také k 234 samovolným vzdálením. K řadě z nich došlo při cestách do nemocnice nebo zpět, proto byla v roce 1953 přijata opatření, která tomu měla zabránit. VHA-MNO, čj. 264 VVPJ 1953.

Sebevraždami se snažili vojáci řešit situace, s nimiž si dlouhodobě nevěděli rady: šikanování nadřízeného, zákazy vycházek, neudělování volna nebo dovolené, prodloužení vojenské služby „na neurčito“ či příchody dopisů o vážném onemocnění v rodině, psaní plná výčitek nebo oznámení dívky o rozchodu. Bližší údaje o počtu sebevražd – dokonaných i neúspěšných – však zatím nejsou k dispozici.³⁶⁾

Další z mimořádných událostí, k nimž docházelo u PTP častěji, bylo pobuřování (za rok 1952 celkem 45 případů), ale pod tento termín bylo možné ukryt leccos od skutečného projevu nesouhlasu se stávajícím režimem až po naprosto nevinný žert.³⁷⁾

Poměrně vysoký počet mimořádných událostí u vojenských pracovních jednotek – za rok 1952 jich bylo 4992³⁸⁾ – vedl velitelství vojenských pracovních jednotek ke snaze o zvýšení kázně u PTP i TP. Přijalo celou řadu opatření (včetně personálních vůči některým velitelům), ale výrazněji upevnit kázeň se nepodařilo. Mimořádně špatná byla u technických jednotek, zejména důlních praporů.

Mezi zběhy byli někdy i vojáci z povolání. Např. 10. 7. 1953 zběhl rotmistr z povolání P. Š., člen KSČ od roku 1947, který zpronevěřil celou sumu na výplaty pro své podřízené. Poručík V. M. od 66. PTP ve stejné době připravil své podřízené o 5000 Kčs. VHA-MNO, čj. 9829 NM 1953.

³⁶⁾ Vzpomínky bývalých příslušníků PTP zachycují pouze jednotlivé případy, často bez konkrétních jmen nebo další údajů: „*Dodnes však nezapomněl na krušné chvíle u PTP, jež dohnaly některé až k sebevraždě, jako třeba kamaráda odloučené roty v Horní Suché. Podlehl psychickému teroru a obviňování, že rodiče jsou kulaci a okrádají družstvo. V otevřeném sejfu našel pistoli a zastřelil se. Druhý se nechal z podobných důvodů přejet, další se oběsil na kravatě.*“ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 106.

³⁷⁾ Srov. Ondo, J.: Armáda bez zbraní. Trnava 1996, s. 36–44.

³⁸⁾ VHA-MNO, čj. 21 SM 1953, příl. 1.

Snahy o zvyšování kvalifikace, soutěžení a náborové akce

Zasazování nekvalifikovaných vojáků i na velmi odborné práce a tendence dosahovat stále vyššího plnění plánu spolu se snahou, aby podepsali závazek k další práci ve stavebnictví nebo hornictví, vedla v roce 1952 k zahájení odborného přeškolení vojáků. Tyto krátkodobé kurzy měly zvýšit kvalifikaci vojenských pracovníků především ve stavebnictví. Úkolem byla pověřena Hlavní správa vojenských staveb, ale protože u vojenských stavebních podniků byl permanentní nedostatek pracovních sil, neuskutečnila se původně velmi široce založená akce v plánovaném rozsahu.

Za rok 1952 provedla HSVS celkem 74 kurzů, v nichž se přeškolilo více než 1500 vojáků. Nejvíce kurzů (52) bylo uspořádáno pro zedníky a prošlo jimi 870 příslušníků PTP a TP.³⁹⁾ Jak takové přeškolení vypadalo v praxi, vzpomíná Antonín Kop, který absolvoval zednický kurz o nových metodách práce v létě roku 1952 u n. p. Stavindustria: *„Kurz se uskutečnil u pracovní roty v Trenčíně. V poměrně krátké době jednoho měsíce jsme získali (vzhledem k předchozímu středškolskému vzdělání a technickým sklonům) poměrně solidní stavební znalosti. O stavebních materiálech, druzích zdiva, pojiva, vazbách zdiva, vlastnostech nosníků, o čtení prováděcích stavebních plánů, zakládání staveb, zdění do Tencerova rámu, Zimmermannova metoda, zdění v trojce, v pětce apod.“*⁴⁰⁾

Dále bylo v roce 1952 uspořádáno 10 kurzů pro omítkáře (91 účastníků), tři pro řidiče stavebních strojů (89), dva pro betonáře (43) a pět jiných (17). Specifické poslání měly kurzy technického minima, kterými na čtyřech místech prošlo 475 vojáků. Měly tři stupně a jejich cílem bylo poskytnout novým pracovníkům alespoň nejzákladnější

³⁹⁾ VHA-MNO, čj. 21 SM 1953.

⁴⁰⁾ Z dopisu Antonína Kopa z Hor Matky Boží z 28. 4. 1999. Archiv autora.

znalosti a dovednosti o jejich nové „profesí“. V jistém smyslu tak nahrazovaly zaučení.⁴¹⁾ O absolvování kurzu se vydávalo osvědčení.

Na počátku roku 1953 byly u těžkých praporů zřízeny večerní odborné kurzy, které navštěvovalo více než 1200 příslušníků PTP i TP.⁴²⁾ O jejich osudu však – podobně jako o kurzech u lehkých praporů v roce 1953 – archivní dokumenty zatím mlčí.

To samé si můžeme říci o odborném školení prováděném u všech vojenských pracovních jednotek v rámci výcviku. Probíhalo tedy mimo pracovní dobu a už jen to přinášelo velké komplikace, způsobené nedostatkem času. Měsíčně byly na tuto činnost věnovány v průměru jen jedna až tři hodiny.⁴³⁾

Počátek padesátých let byl v celém Československu, a tedy i v čs. armádě, ve znamení různých pracovních iniciativ, soutěží, hnutí apod. Vzpomeňme jen libčicko-myjavské hnutí, stachanovské hnutí, socialistické soutěžení, sběr druhotných surovin či hnutí úderníků a zlepšovatelů. Ačkoliv šlo o akce s jednoznačným politickým a ideologickým podtextem, které k nám byly implantovány ze SSSR, navíc velmi často jen formální, protože do nich lidé byli nuceni, přinášely někdy i nepochybně pozitivní ekonomické výsledky.

Tyto tendence se začaly projevovat také u vojenských pracovních jednotek. Jestliže až do roku 1951 byl kladen důraz pouze na plnění výkonových norem bez přihlídnutí k produktivitě práce, začalo být od roku 1952 organizováno rozsáhlé socialistické soutěžení, které mělo několik forem. Tou nejjednodušší bylo uzavírání socialistických závazků (dobově „smluv“) k splnění a překročení plánu na počest různých výročí (Vítězný únor, osvobození, narozeniny K. Gottwalda a J. V. Stalina), které bylo vždy k určitému datu vyhodnoceno a zpravidla i odměněno. Ve

⁴¹⁾ VHA-MNO, čj. 21 SM 1953. Viz příloha 18.

⁴²⁾ Tamtéž.

⁴³⁾ Tamtéž.

většinu případů šlo o formální akci, jíž se musel zúčastnit každý a při níž se vojáci zavazovali k tomu, co stejně museli splnit.⁴⁴⁾

Další formou soutěžení byla akce individuálního zpevňování norem. Začala v květnu 1952 a ukázala „měkkost některých výkonových norem“ i nutnost jejich změny. Do konce roku se podařilo u VPJ ušetřit téměř 110 000 tzv. normohodin, tj. přes 1,5 milionu Kčs.⁴⁵⁾

Ve vojenských pracovních jednotkách se rozvíjelo také zlepšovatelské hnutí. Při jednotkách pracovaly kroužky zlepšovatelů a patrně nebudeme daleko od pravdy, když poměrně velký počet nápadů a návrhů přicházejících od vojáků přičteme na vrub tradiční české i slovenské šikovnosti a „koumáctví“, kombinovaných se snahou vojáků ušetřit si zbytečnou dřinu. Za rok 1952 přineslo zlepšovatelské hnutí armádě úspory ve výši 2,3 milionu Kčs.⁴⁶⁾

Hlavní a nejvyšší formou socialistického soutěžení u vojenských pracovních jednotek se od února 1952 stala Mírová pracovní soutěž. Integrovala do sebe všechny ostatní druhy soutěžení, neboť měla „na podkladě hodnocení pracovních výkonů, zlepšovacích návrhů, socialistických závazků, bojové a politické přípravy, znalosti řádů určit nejlepšího jednotlivce, úderku, nejlepší pracoviště a rotu.“⁴⁷⁾ Soutěž

⁴⁴⁾ Nic na tom nemohlo změnit ani překonání několika stávajících celostátních „rekordů“ především ve stavebnictví. Na počest 28. října 1952 (Dne znárodnění) překonala v údernické směně zednická parta v Hradci Králové dosud nejlepší výkon ve zdění do tzv. Tencerova rámu. O den později jí však rekord vzala parta tří vojáků na staveništi v Klecanech (na počest XIX. sjezdu KSSS), aby koncem listopadu jako dar k narozeninám K. Gottwalda dosáhla ještě hodnotnějšího výkonu. Tamtéž. Viz příloha 19 a 20.

⁴⁵⁾ Akce měla i negativa, protože velitelé jednoduše nařídili zpevňování norem podle své úvahy všem a málo dbali na to, zda jsou jejich požadavky reálné. O zpevňování norem projevila nezájem i většina závodů a některé se akci dokonce bránily. Na rok 1953 stanovilo VVPJ směrná čísla: ušetřit 605 000 normohodin a 9,1 milionu Kčs. Tamtéž.

⁴⁶⁾ Tamtéž.

⁴⁷⁾ VHA-MNO, čj. 14 SM 1952.

měla dvě kola, první u útvarů, druhé v rámci VVPJ. Od počátku se však potýkala s vážnými problémy: jednotlivci i kolektivy byli veliteli i podniky přemístováni bez ohledu na druh práce, úsilí vojáků bylo civilními pracovníky znevažováno nebo dokonce znehodnocováno.

V prvním ročníku v kategorii jednotlivců zvítězil „éčkař“ voják K., mezi úderkami obsadili první místo „pétépáci“ z Trenčianských Biskupic a nejlepším pracovištěm bylo vyhlášeno pracoviště 54. PTP v Trenčíně. Z praporů se na prvním místě umístil 51. PTP.⁴⁸⁾

Proč se i tzv. politicky nespolehliví zapojovali do podobných akcí? Jednak museli, protože odmítnutí mohlo být postiženo jako neuposlechnutí rozkazu, jednak mnozí socialistické soutěžení brali jako jednu z mála přijatelných možností ke zlepšení své situace. Organizované plnění a překračování norem a plánu bylo považováno za důkaz úspěšné „převýchovy“ a neslo s sebou různé výhody: udělení volna nebo dovolené, prodloužené vycházky, lepší zacházení ze strany velitelů, kteří soutěžící vojáky nešikanovali, protože podle jejich výsledků byli sami hodnoceni a odměňováni. Nemálo příslušníků VPJ se k soutěžení nechalo zlákat také jeho finanční stránkou: vyššími mzdami a odměnami.⁴⁹⁾

Od roku 1952 začaly také v širším měřítku náborové akce do hornictví a stavebnictví, které měly napomoci získat potřebné – a často už dobře zapracované – pracovní síly pro odvětví, kde se jejich nedostatek projevoval nejakutněji. Podpis „dobrovolného“ závazku k práci v dolech nebo na stavbách (obvykle u stejného závodu, kde už voják pracoval) byl jedním z mála způsobů, jak se po absolvování dvou let základní vojenské služby dostat i po jejím prodloužení „na neurčito“ do civilu. Stejnou možnost měli i záložníci povolání na výjimečné vojenské cvičení.

⁴⁸⁾ VHA-MNO, čj. 21 SM 1953. Vedle jednotlivců i kolektivů z vojáků byli vyhlášeni a odměněni i nejlepší směnaři, technici, instruktoři a velitelé. Viz příloha 21.

⁴⁹⁾ Zajímavé je, že zmínky o soutěžení se ve vzpomínkách bývalých „pétépáků“ neobjevují. Důvod nelze zatím ani hádat.

Nábor byl prováděn veliteli, politickými pracovníky i pracovníky podniků, vojáci z povolání byli podle jeho výsledků hodnoceni a odměňováni. Proto docházelo k různým formám nátlaku na podřízené včetně vyhrožování, např. „*Když nepodepíšete, půjdete na Sibir.*“⁵⁰⁾ S vojákem, který souhlasil s nástupem do dolu nebo k stavebnímu podniku, byla sepsána smlouva, obvykle na dobu určitou (1–5 let). Následovalo přeložení do zálohy a nástup do zaměstnání. Závazky „na brigádu“, jak se říkalo mezi vojáky, podepisoval poměrně značný počet vojáků, v červnu 1953 se zavázalo tímto způsobem přejít do n. p. Posista 562 a do n. p. Konstruktiva 517 příslušníků VPJ.⁵¹⁾ V praxi však často docházelo k tomu, že vojáci po propuštění odjeli do místa bydliště a k podnikům v dohodnutém termínu ani později nenastoupili. Ty si stěžovaly armádě a ta zaslala dotyčným upozornění, že pokud se nedostaví na nová pracoviště do stanoveného termínu, budou znovu povoláni do armády.⁵²⁾

Od roku 1953 byla pro náборы stanovována směrná čísla, tj. počet vojáků, které je třeba získat. Pro doly (oficiálně rezort Ministerstva paliv a energetiky) se místo stovky požadovaných vojáků podařilo získat 1473, do vojenských stavebních podniků namísto 340 celkem 1244.⁵³⁾

⁵⁰⁾ Blíže viz Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 126.

⁵¹⁾ VHA-MNO, čj. 2461 HSVS 1953.

Vladimír Sekanina, sloužící u 58. PTP, vzpomíná: „*V první řadě se jednalo o přesvědčování, abychom podepsali závazek na brigádu v dolech v délce od tří do pěti let. Tato akce začala před koncem dvouleté prezenční služby, tedy v srpnu a září 1952. Těm, kteří nepodepsali závazek, byl pobyt na vojně prodloužen nejprve o mimořádné cvičení v délce dvou měsíců, později na neurčito. Mnoho ‚pétépáků‘ většinou s ohledem na rodiny závazek podepsalo, ostatní byli neustále různým způsobem přesvědčováni.*“ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 114. Viz příloha 22.

⁵²⁾ VHA-MNO, čj. 2461 HSVS 1953. V květnu 1953 šlo o „několik stovek“ pracovníků, kteří byli vyzváni, aby nastoupili do 31. 5. 1953.

⁵³⁾ VHA-MNO, čj. 20 356 NM 1954. Z těchto vojáků bylo 1323 tzv. politicky prověřených, 150 mělo klasifikaci E. Propuštěni byli ve dvou termínech: větší část

Mnozí z vojáků už na nových pracovištích zůstali dlouhodobě, v místě nového bydliště se oženili a založili rodiny. Jiní se po uplynutí závazku vrátili do svých domovů.

Vztah spolupracovníků a veřejnosti k příslušníkům PTP a TP

Pro vztah dělníků a havířů na pracovištích k „pétépákům“ (a vojákům pracovních jednotek jako celku) i pro pohled veřejnosti na ně platí to, co jsme si řekli již mnohokrát: situace se lišila podle jednotlivých pracovišť i posádek, resp. míst ubytování. Velitelské orgány si těchto vztahů nevěšimaly, pokud nedošlo k mimořádné události, např. rvačce v hospodě s civilisty. I tu se ale raději snažily všemi způsoby „ututlat“. Proto jsme odkázáni výhradně na vzpomínky bývalých „pétépáků“, které oscilují od krajně nepřijemných až po naopak velmi příjemné zážitky.

Zdá se, že vztahy mezi vojáky a civilními zaměstnanci na stavbách byly spíše neutrální až dobré. „*Dělníci na stavbě nad námi drželi ochrannou ruku,*“ vzpomíná Otakar Kopecký, sloužící u 51. PTP v Mimoně.⁵⁴⁾ „*Na staveništi byli s námi na odborné práce civilní zaměstnanci a nemohu říci, že by se k nám chovali nějak špatně. Něco o nás věděli a bylo možné s nimi mluvit na rovinu. Dalo se i nadávat, protože nadávali i oni,*“ uvádí Petr Frank.⁵⁵⁾

Pokud nebyly vztahy dobré, bylo to zapříčiněno buď zaujetím některých pracovníků (obvykle členů KSČ, kteří mnohdy v „pétépácích“ opravdu viděli „vyvrhele“ a „agenty imperialismu“), nebo ještě častěji tím, že byli na výsledcích práce vojáků sami finančně zainteresováni.

k 25. 11., zbytek k 31. 12. 1953. Za výsledky náboru byli odměněni velitelé 51., 52., 54. a 61. PTP a 10., 12., 13. a 14. TP.

⁵⁴⁾ Juza, J.: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 169.

⁵⁵⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 75.

Proto se je snažili nutit k vyšším výkonů či dokonce požadovali, aby „pétépáci“ plnili normy i za ně nebo o nedělich při mimořádných směnách doháněli plán.

„Vzpomínám si např., že mi při vykládání cementu vypadl pytel z rukou a cement se rozsypal,“ uvádí Luděk Duchoň, sloužící u 67. PTP. „Šofér Konstruktivy Pardubice mě chytil za límec a vedl k polírovi do boudy jako sabotéra. Brečel jsem, říkal jsem: ‚Mistře, já toho bastarda zabiju lopatou.‘ Dobrý příkrslý polír mi uvařil grog, rozsypaný cement nechal hodit do míchačky a mě poplácal po rameni, že se nic nestalo.“⁵⁶⁾

Totéž, co o vztazích na stavbách, lze říci i o poměrech v dolech. „Po nějakou dobu jsem pracoval v šachtě na výměně výdřevy se zkušeným starým předválečným havířem panem Bulavou. Byl to pamětník, příjemný člověk s perlou v uchu. [...] Dozvídal jsem se od něj mnoho zajímavých věcí,“ vzpomíná V. Pavlíček.⁵⁷⁾

„Mohu říci, že nám nikdo nenechával znát nějakou nadřazenost anebo řečmi nás nějak napadal či zesměšňoval apod. Štajgři byli též férovi a nedělali žádný rozdíl mezi námi a civily,“ uvádí František Škarda o situaci u 57. PTP.

Opačné zážitky uvádí Ján Ondo, sloužící na Ostravsku: „Majster a predák štekali na nás ako psi. Sústavne vydávali nové rozkazy a nenechali nás odpočinúť.“⁵⁸⁾

Rovněž vztah civilního obyvatelstva v místech posádek a pracovního zasazení byl velmi rozdílný. Jan Holeš, který sloužil u kněžské

⁵⁶⁾ Z dopisu L. Duchoně z Dietlikonu z 5. 1. 1990. Archiv autora.

⁵⁷⁾ Ze vzpomínek ing. V. Pavlíčka. Rukopis v archivu autora. „Instruktoři s námi nikdy soukromě nemluvili, jen úředně. Zedníci s námi mluvili jen pracovní. Lidé ve městě se na nás dívali s odstupem jako na podezřelé a nemluvili s námi,“ uvádí na jiném místě svých vzpomínek o situaci v Podbořanech V. Pavlíček.

⁵⁸⁾ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 85.

roty 51. PTP, vzpomíná na matku a dceru Kmoníčkovy, které jim v Luštěnicích zprostředkovávaly styk s domovem a přáteli a pomáhaly i jinak, aby nakonec byly za trest vystěhovány a dcera propuštěna ze zaměstnání.⁵⁹⁾

Jozef Šimončíč, sloužící u 54. PTP, dokonce paušalizuje: „*Postoj civilného obyvateľstva k pétépákom bol dobrý. Ľudia rýchle pochopili, o čo ide. [...] Pétépáci na stavbách, v baniach a v železniariach sa denne stretávali s robotníkmi a tam platilo: jeden za všetkých a podaná ruka.*“⁶⁰⁾

Vše nasvědčuje tomu, že vztah veřejnosti k „pétépákům“ i „tépákům“ se nijak výrazněji nelišil od vztahu k ostatním vojákům: někde byli vítáni, jinde nikoliv. Navíc o tom, kdo „pétépáci“ skutečně jsou a jaké jsou podmínky jejich služby, měla na počátku padesátých let značná část veřejnosti značně zkreslené představy (a mnohdy je má dokonce i dnes).

Rozdílné byly též vztahy s vojáky od bojových útvarů. Ti sice byli při politických školeních i jiných příležitostech poučováni o tom, co jsou „pétépáci“ vlastně zač, ale většina tomu podle všeho nevěřila. Vzájemný poměr byl obvykle neutrální, nechyběly však ani vztahy poměrně přátelské. Jan Holeš od 51. PTP uvádí: „*My ve Stráži jsme bydleli v menším baráku za plotem vojenského objektu parašutistů. Oficiálně se s námi nesměli stýkat, při pochodu kolem našeho pracoviště museli pravidelně zpívat píseň se slovy: ‚Kdo nejde s námi, jde proti nám, ale nás nesmí z cesty svést.‘ Ale neoficiálně se k nám chovali družně a přátelsky.*“⁶¹⁾

⁵⁹⁾ Tamtéž, s. 120–126.

⁶⁰⁾ Šimončíč, J.: Pomocné technické prapory (PTP) 1950–1954. Viera a život 2000, č. 3, s. 265.

⁶¹⁾ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 124.

Zajímavou skutečnost uvádí Bohumil Hes, který u 53. PTP odsloužil 25 měsíců: „*Za našim ‚blázincem‘ měli kasárna tankisté. Ti, když chtěli, aby s nimi holky tancovaly na zábavách, půjčovali si kabáty od našich uniforem.*“ Juza, J.: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 128.

Pokud již došlo k projevům nepřátelství ze strany vojáků od bojových útvarů, bylo to způsobeno buď „ješitností“ příslušnosti k „lepšímu“ druhu zbraně, nebo – a to častěji – tím, že „pétépáci“ měli díky mzdám mnohem více peněz než ti, kteří pobírali jen služné. Jiří Pešek vzpomíná na poměry v posádce Stříbro, kde se mezi vojáky bojových útvarů tradovalo, že „pétépáci“ jsou „*takový póvl, taková druhořadá sorta, takže i na zábavách docházelo k různým třenicím a pranicím.*“⁶²⁾

Výsledky činnosti PTP a VPJ

Uvést si všechna místa, kde „pétépáci“ i „tépáci“ pracovali, je nemožné, stejně jako vypočítávat akce, na nichž se podíleli, a připomínat výsledky jejich práce: od kasáren, muničních skladů a letišť přes těžbu kamene, výstavbu silnic a železničních tratí až po bytovou výstavbu, nemocnice a občanskou vybavenost. Jestliže domy a objekty postavené vojáky ještě ve většině případů stojí, potom po jejich práci v zemědělství a lesním hospodářství už zůstaly jen vzpomínky. Do podobné situace se dostaneme i v případě těžkých praporů: stovky tun vytěženého uhlí dávno zmizely, ale na celém území Československa neexistoval patrně jediný důl, kde by alespoň po určitou dobu tito vojáci nepracovali.⁶³⁾

Po praporech, rotách, četách i v malých skupinkách pěti nebo tři vojáků byli zasazováni všude tam, kde byl nedostatek pracovních sil či kde šlo o těžkou a nebezpečnou dřinu, kterou civilní zaměstnanci odmítali nebo kde by jejich nasazení bylo příliš riskantní. Na všech místech odvedli vojáci obrovský kus práce a na mnoha pracovištích to byli dokonce právě oni, kdo měl na plnění plánu hlavní podíl.

⁶²⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 133.

⁶³⁾ Karel Štáva ze Smečna uvádí přehled dolů na Kladensku, kde byli zasazeni „pétépáci“: Důl Zápotocký, Gottwald, Nejedlý I, Nejedlý II, Fierlinger I, Fierlinger II, Čs. armády, Nosek. Zpravodaj PTP č. 35, s. 15–16.

Již první komplexnější zpráva o PTP a TP z prosince 1951 konstatuje, že „vojenské oddíly z nespolehlivých se staly hlavní silou na mnoha pracovištích“⁶⁴⁾ a vojáci pro splnění nebo překročení norem pracovali denně místo osmi i čtrnáct nebo šestnáct hodin; pracovní doba nad deset hodin se stala u většiny lehkých praporů (a také části těžkých) bezmála pravidlem.

Také hodnotící zpráva o PTP a TP z června 1952 ukazuje, že pracovní výkony vojenských pracovníků byly v řadě případů opravdu „údernické“: plnění norem dosáhlo v roce 1952 v průměru asi 170 % a některé prapory (např. 51. PTP) plnily normy i na více než 200 %.⁶⁵⁾

Na stavbách dosahovali vojáci v roce 1952 průměrného plnění norem na 164,3 % (lehké PTP), resp. 156,8 % (tzv. kulacké PTP), u TP se jednalo o 148,5 %.⁶⁶⁾ Vzhledem k tomu, že ani na jednom z pracovišť nepracovali „lehcí pětépáci“ samostatně, nebylo možné zjistit skutečné výsledky a přínos jejich úsilí.

U těžkých praporů byl plán plněn na více než 100 % (produktivita práce vojáků byla o 20 až 40 % vyšší než u civilních horníků) a v Ostravsko-karvinském revíru bylo zasazeno pod zemí až 5600 vojenských pracovníků, což představovalo 27,5 % všech havířů pracujících v hlubině. Za rok 1952 vytěžili přes 3 600 000 tun uhlí, což bylo 34,2 % celkové roční těžby celého revíru.⁶⁷⁾

⁶⁴⁾ VHA-MNO, čj. 1326 HSUS 1951.

⁶⁵⁾ VHA-MNO, čj. 14 SM 1952. Zpráva mj. uvádí i to, že „byli to právě příslušníci útvaru PTP, za jejichž pomoci byly odbourány přes velké potíže ze strany civilního osazenstva volné soboty horníků na Kladensku, Mostecku a Ostravsku, jsou to pracovníci PTP, kteří odhalují na pracovištích škůdce a sabotéry, kteří poukazují na nedostatky ve využívání strojů, na plýtvání se stavebním materiálem, na měkké normy.“

⁶⁶⁾ VHA-MNO, čj. 21 SM 1953.

⁶⁷⁾ Tamtéž.

Celkem pracovalo v roce 1952 v OKR více než 6600 vojáků. V červenci 1953, kdy na Ostravsko přišli první brigádníci z akce ÚRO, byli vojáci přesunuti z Orlové na

Jen pro ilustraci: v roce 1953 pracovali příslušníci těžkých praporů na dolech 1. máj, Mír, Čs. armády 0, I, II a III, Doubrava, Gottwald, Pionýr, Žofie, Ludvík, Václav, Fučík, Fučík II, Stalin a Hub (Ostravsko-karvinský revír), Nejedlý, Gottwald, Zápotocký a Nosek (Kladenský revír) a Kohinoor, Pluto, Fierlinger a Stalingrad (Mostecký revír). Příslušníci lehkých praporů byli rozeseti po 180 pracovištích po celé republice. Budovali vojenské sklady, letiště a další objekty v Čáslavi, Lešanech, Bechyni, Vimperku, Boleticích, Strašicích, Janovicích nad Úhlavou, Stříbře, Líních, Plané, Žatci, Klimentově, Podbořanech, Klecanech, Milovicích, Mimoní, Jincích, Hranicích, Bohuslavicích, Bílku, Poličce a Budišově, stavěli vojenské nemocnice a rekreační zařízení v Bedřichově, na Malém Šišáku, Ovčárně a Slapech, v Plzni, Olomouci, Ružomberoku, byty pro vojáky z povolání i občany spolu s vybaveností v Praze, Hradci Králové, Českých Budějovicích, Plzni, Brně, Olomouci, Novákách, Žilině, Trenčíně, Bratislavě, Zvolenu, Banské Bystrici, Košicích, větší investiční celky v Přelouči, Kružberku, Martině, Hronseku i na dalších místech. Podíleli se rovněž na plnění úkolů u všech vojenských lesů a statků, pracovali v kamenolomech a při těžbě písku, pomáhali budovat železniční tratě, silnice a cesty.

Není divu, že finanční rentabilita vojenských pracovních jednotek byla od počátku velmi dobrá, vždyť vojenští pracovníci si nejen platili svou základní vojenskou službu, ale ještě nemalou částkou přispívali do armádního rozpočtu. Jediné celkové vyúčtování provedené za rok 1952 ukazuje, že za pracovní zasazení dostala vojenská správa od podniků více než 562 milionů Kčs, výdaje na VPJ dosáhly 521 milionů Kčs. Po odečtení všech

Karvinou, kde byly těžební podmínky daleko těžší. Zatímco v prvním revíru těžba výrazně poklesla, ve druhém se naopak zvýšila. VHA-MNO, čj. 12 268 SM 1953.

Vzhledem k reorganizacím VPJ na jaře 1954 a přípravám na vytvoření vojenských technických jednotek nebyl podobný rozbor jejich práce a výsledků za rok 1953 jako v předchozích letech pořízen.

nákladů na jednotky i jejich velitelství tak odvedli vojáci do armádního rozpočtu více než 40 milionů Kčs (ve staré měně).⁶⁸⁾

Hlavní „přínos“ vojenských pracovních jednotek byl ale především v tom, že „*mohou být nasazovány kdykoliv a kdekoliv a tím HSVS oproti civilnímu sektoru může bez ohledu na místní zdroje pracovních sil krýt poměrně snadno všechny nedostatky v plnění plánu i v plánu pracovního zasazení. U HS VLS je situace obdobná a vojenští pracovníci jsou zasazováni tam, kde není možno zajistit práci civilními pracovníky, anebo tam, kde civilní pracovníci pracovat nemohou.*“⁶⁹⁾

Otevřenější a lepší přiznání toho, že příslušníci vojenských pracovních jednotek byli velením armády považováni za mobilní a současně zcela bezprávnou pracovní sílu, bychom asi těžko našli. I z tohoto pohledu je označení pomocných technických praporů za vojenskou obdobu táborů nucené práce zcela oprávněné.

⁶⁸⁾ VHA-MNO, čj. 21 SM 1953. Lehké PTP vyprodukovaly za rok 1952 zisk ve výši téměř 19 milionů Kčs a těžké dokonce bezmála 39 milionů Kčs, na lehké TP doplatila vojenská správa přes 12 milionů Kčs a na těžké TP skoro 5 milionů Kčs.

⁶⁹⁾ Tamtéž.

IX. Osudy příslušníků PTP po propuštění z armády, snahy o jejich organizování a rehabilitaci

Osudy „pétépáků“ po jejich propuštění do zálohy si byly podobné jako vejce vejci, a přesto byl každý jiný a neopakovatelný. Všichni si s sebou odnášeli Kainovo znamení politicky nespolehlivých, ačkoliv jejich klasifikace E byla formálně zrušena. Obvykle negativně ovlivnilo nejen jejich osudy, ale i život jejich nejbližších, především dětí.

Velká část „pétépáků“ nastupovala po propuštění do civilního života na doly a k vojenským stavebním podnikům v rámci „dobrovolného“ náboru, další se vraceli do svých bydlišť. Prakticky všichni museli podepsat prohlášení o svém dobrém zdravotním stavu a zavázat se, že ani v budoucnu nebudou po armádě požadovat náhrady za případnou újmu na zdraví způsobenou v průběhu vojenské služby.¹⁾

Jak byli jako „nespolehliví občané“ vedeni a sledováni v místě bydlišť, to zůstává zatím nezodpovězenou otázkou. Ale nepochybně byli v evidenci bezpečnostních orgánů a snad i některých dalších (orgány KSČ, národní výbory?), protože se setkávali s různými obstrukcemi, ústrky i šikanováním. Lišila se obvykle jen míra těchto přímých i nepřímých perzekucí. Pro většinu to neznamenal nic nového, jen pokračování toho, s čím se oni sami a především jejich rodiny setkali už v době služby u PTP.

„Po mém nástupu k PTP žena zůstala sama s dvanáctiletou a šestiletou dcerou,“ uvádí Bohuslav Mikeš. *„O vše se musela starat sama, žádné finance a přídavky nedostávala. [...] Vše pokračovalo dál – problémy jsme měli s umístěním našich nadaných dcer – hlavně té starší. Nejdříve na gymnázium, a když v roce 1957 maturovala, jako premi-*

¹⁾ Blíže viz Hořké vzpomínání II. Praha 1999, s. 241.

antka třídy se nedostala na vysokou školu, bylo jí doporučeno získat si dělnický původ.“²⁾

Někteří „pétépáci“ se neměli kam vrátit, protože jejich manželství i rodiny nevydržely mnohoměsíční odloučení: „Protože jsem se dostal domů jen na několik dnů, a to nám ještě vojnu o dva měsíce prodloužili, moje manželství se rozpadlo. S manželkou jsme se rozvedli, i když jsme měli dvě děti. Ty zůstaly u mé bývalé ženy. [...] V roce 1955 jsem založil novou rodinu, podruhé se oženil,“ uvádí Karel Kozel, který od 1. října 1951 do 28. listopadu 1953 prošel 51. PTP a IV. PTP.³⁾

Většina bývalých „pétépáků“ nemohla sehnat slušné místo odpovídající jejich kvalifikaci i schopnostem. A pokud se jim na nějaké přece jen podařilo nastoupit, obvykle byli po krátkém čase propouštěni – někdy se sdělením důvodu, spočívajícím ve „škraloupu“ z minulosti, jindy bez.

²⁾ Z dopisu Bohuslava Mikeše ze Štěpánova z 2. 2. 1990. Archiv autora.

Nátlak byl vyvíjen i na manželky „pétépáků“: „Předseda MNV Jáchym Adamec mně tehdy řekl: ‚Dokud budete Auerová, učit nebudete, kazila byste děti, protože byste neučila v duchu socialismu. Proti Vám nic nemáme, ale proti Vašemu manželovi ano. Rozvedte se!‘“ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 135.

„Sama jsem si prožila své,“ uvádí manželka Antonína Fáborského, který sloužil u 63. PTP. „Prošla jsem mnohá zaměstnání, např. jsem myla láhve v sodovkárně. Z místa vedoucí cukrárny jsem byla na příkaz OV KSČ propuštěna. Míst byla celá řada, samozřejmě samá pomocná. [...] Bylo toho moc. Nápor na nervy se odrazil i v mém zdraví.“ Juza, J.: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 108–109.

³⁾ Tamtéž, s. 176.

Jindy byl „důvod“ nemožnosti návratu domů jiný: „V únoru 1952 jsem dostal dopis, ve kterém mě maminka oznámila, že otec byl odsouzen k šesti letům vězení, konfiskaci majetku a byl mu zakázán pobyt ve Svobodných Dvorech,“ uvádí Josef Smetana, který odsloužil 26 měsíců u I. PTP. „Přesně za rok, koncem ledna 1953, jsem se dozvěděl, že matka byla se sestrou vystěhována do severního pohraničí. [...] Takto jsem ztratil svůj domov, ze kterého jsem odešel 30. září roku 1951. Po třiceti devíti letech, v lednu 1990, jsem se vrátil do zdevastovaných ruin nezpůsobilých k obývání.“ Tamtéž, s. 276–278. Viz příloha 24.

„Našel jsem si místo v Agroprojektu,“ vzpomíná Jiří Růžička. „Přes ujištění tehdejšího velitele PTP, který nás propouštěl, že jsme už úplně jiní lidé, než když nás do PTP povolali, a že nyní je všechno smazáno (dodnes nevím co!) a všude mám otevřené dveře, nebyl jsem po dojití kádrových materiálů přijat s poukazem, že jsem byl v PTP. Téměř dva měsíce jsem zoufale sháněl místo, vždy se stejným výsledkem. Nakonec jsem přes lékařská doporučení o zákazu těžké práce skončil jako závozník v Uhelných skladech. Odtud jsem byl po měsíční práci propuštěn na příkaz MNV ve Slivenci. [...] Skončil jsem jako poslední pomocný dělník v olovu a kadmiu.“⁴⁾

Mnozí si také z vojny odnášeli zdravotní potíže a problémy, které je provázely už do konce života: „Z působení v dolech si přinesl trvalé následky,“ říká o svém manželovi Vlasta Hanzlíková. „Po příchodu do civilu sehnal pouze těžkou manuální práci. [...] Ve spojitosti s následky nemoci dýchacího ústrojí z dolů odešel předčasně do invalidního důchodu.“⁵⁾

Některé bývalé „ěčkaře“ se také po obchodu do civilu pokoušela získat ke spolupráci StB. František Kudláček, který byl k PTP poslán již v září 1950 jako student teologie a sloužil plných 40 měsíců, uvádí: „Začátkem roku 1957 jsem byl předvolán místní policií k pohovoru se dvěma pracovníky StB, kteří mě přemlouvali, abych šel do Litoměřic a pokračoval ve studiu teologie. Slibovali mi všestrannou pomoc, ovšem za ochotu ke spolupráci, což jsem radikálně odmítl.“⁶⁾

⁴⁾ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 19.

Vykonávání nekvalifikovaných a špatně placených prací se promítlo i do důchodů (včetně invalidních), které byly bývalým „pětépákům“ vyměřeny. Např. Jan Horák obdržel v roce 1975 důchod ve výši 550 Kčs měsíčně, který do roku 1990 stoupl na 1000 Kčs. Z dopisu Jana Horáka z Mostu ze 4. 3. 1990. Archiv autora.

⁵⁾ Příslušníci pomocných technických praporů okresu Chrudim. Chrudim 2000, s. 25.

⁶⁾ Tamtéž, s. 32–33. Před odchodem do civilu bylo od vojáků jednotky, kde F. Kudláček sloužil (pravděpodobně V. PTP Horní Suchá), „požadováno písemně prohlášení, že nepůjdeme studovat teologii, nebudeme se stykat se svými profesory, a mož-

Ze zatím neznámých (a ani netušených) důvodů neměli někteří „pétáci“ po odchodu do zálohy do civilu větší problémy.

„Ve studiu jsem mohl po propuštění z vojenské služby bez překážek pokračovat, vždyť jsme byli už převychováni vysoce uvědomělými důstojníky a poddůstojníky,“ uvádí ing. Stanislav Švorc, který sloužil 26 měsíců u 51. PTP. *„Moje příslušnost k PTP mi nebyla nikdy předhazována, zato důvod služby u PTP, tj. příbuzenský poměr s Bohumilem Laušmanem, dost často.“*⁷⁾

Většina z bývalých „politicky nespolehlivých“ byla povolána nejméně na jedno vojenské cvičení. U některých pokračoval trend „služby beze zbraně“, jak dokládá např. Bohumil Václavík, který za 26 měsíců své základní služby prošel 52., 58. a II. PTP: *„Já jsem po celou dobu vojny neměl zbraň vůbec v rukou, ani později na vojenském cvičení v Rokytnici v Orlických horách.“*⁸⁾

nost uplatnění byla pouze zůstat na šachtě v Horní Suché nebo jít pracovat do stavebnictví. Nastoupil jsem tedy jako pomocný dělník v lednu 1954 u Pozemních staveb v Chrudimi, kde jsem pracoval do konce dubna 1956. Díky bývalé majitelce podniku na výrobu nábytku v Chrastí jsem nastoupil jako účetní, kde jsem pracoval až do důchodu, stále však s kádrovým postižením.“

⁷⁾ Tamtéž, s. 49.

MUDr. Václav Boček, který strávil 32 měsíců u 53. a 61. PTP, vzpomíná: *„Posudky jsem měl dobré, chtěl jsem to zkusit. Ještě v roce 1958 jsem si podal přihlášku na Lékařskou fakultu v Plzni. Byl jsem v průměru o deset let starší než ostatní uchazeči. Dopadlo to dobře, byl jsem přijat.“* Také jeho se pokusila získat StB ke spolupráci: *„Učil jsem se venku, když ke mě přišli dva pánové a začali se zvědavě vyptávat. Znali mě jménem, řekli, že jsou z plzeňské Bezpečnosti, a ptali se, co se děje v zemědělství. [...] Později přišli za mnou i domů a stále vyzvídali informace o různých lidech. Většinou chodili v pro mne vypjatých dnech, před zkouškami. Dokonce mě odvezli na StB do Plzně. [...] Vy jste se na studium dostal podvodem, neuvedl jste pravdivé údaje! Víte, Vaše žena nemusí učit a Vaše děti nemusí vzít do škol, pokud nebudete spolupracovat. Věřte, že to nebude zadarmo.“* Juza, J.: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 77.

⁸⁾ Tamtéž, s. 308.

Jiní se dostali při cvičení k druhům vojsk a na místa, kde by „nepolehlivé“ nikdo nečekal: „*V květnu 1958 jsem byl povolán na cvičení do Písku. Že prý nás přeškolí na PL kanóny na V3S. [...] Pak bylo ještě cvičení v roce 1961 na letišti v Plané u Českých Budějovic,*“ vzpomíná Ladislav Růžička.⁹⁾

Patrně nejlépe vystihl pocity i osudy bývalých „pétépáků“ ing. Rudolf Novák, když na závěr svého vzpomínání na čtyřicetíměsíční pobyt v PTP napsal: „*Byli jsme poznamenáni na celý život! Neustálá kádrová závada. Celý život člověk – občan druhé kategorie, a to se vztahovalo i na děti. Více a poctivěji pracovat a za menší odměnu, bez nároku spravedlivého ocenění, vždy pozadu, nejen za komunisty, ale i za těmi indiferentními, i do důchodu méně.*“¹⁰⁾

První pokus o organizování a rehabilitaci v roce 1968

Totalitní režim o PTP – podobně jako o dalších formách politických perzekucí – nemluvil a nedovolil také, aby kdokoliv jeho zločiny připomínal. Poprvé se veřejnost o existenci pomocných technických praporů dozvěděla alespoň část pravdy v roce 1968. Tehdy poprvé vyšla knížka Miloslava Švandrlíka Černí baroni, která na jedné straně vzbudila zájem o pracovní jednotky armády na počátku padesátých let a naznačila jejich složení i poslání, na druhé straně ale byla pro skutečné „pétépáky“ „medvědí službou“. Většina čtenářů získala dojem, že služba u PTP byla jedna velká legrace a že si příslušníci těchto jednotek vlastně nemají na co stěžovat, tím méně pak žádat o rehabilitaci.

Nic na tom nemohly změnit ani první pokusy o pravdivé vyličení vzniku, existence, účelu a poslání PTP, jako byl článek Jiřího Fabšiče,

⁹⁾ Řezníček, P.: Ze vzpomínek některých příslušníků PTP. Dipl. práce, České Budějovice 2001, s. 134.

¹⁰⁾ Juza, J.: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 221.

opírající se o dokumenty Vojenského historického archivu (kde autor pracoval), otištěný v *Obraně lidu*.¹¹⁾ Stejný deník přinesl i vzpomínky bývalých „pétépáků“ na jejich službu.

Příslušníci PTP měli být zařazeni mezi osoby postižené komunistickým režimem, na něž se měl vztahovat připravovaný zákon o mimosoudní rehabilitaci. V rozhovoru s plk. Karlem Gajewským z vojenské prokuratury bylo poprvé veřejně přiznáno, že PTP „*byly jedním z projevů politických nesprávností,*“ které „*je třeba dnes napravit všude tam, kde se napravit dají, a dát neprávem postiženým satisfakci, především morální.*“¹²⁾ Rovněž poprvé bylo řečeno, že „pétépáci“ „*pro republiku a naši společnost v padesátých letech udělali hodně.*“ Ministerstvo národní obrany v té době shromažďovalo dostupné materiály a provádělo přípravy na realizaci zákona o mimosoudní rehabilitaci, který měl být schválen Národním shromážděním.

Již od jara 1968 byly podnikány kroky k založení Svazu PTP, který by sdružil bývalé příslušníky pomocných technických praporů a usiloval o jejich morální i jinou rehabilitaci. Dne 25. května 1968 se konalo v Praze na Žofíně I. shromáždění PTP, na kterém byl v hlavním referátu (ale i v následných vystoupeních) podán pravdivý obraz o PTP a službě v těchto jednotkách. Mimo jiné v něm zaznělo: „*Příslušníci PTP měli a mají dodnes většinou zavřené dveře do strany a jako nešťápci nebo jinošťápci nemohli jsme se v minulých letech podílet na rozhodování a řízení našeho veřejného života. S pocitem označení politických nepřátel neměli jsme odvahu narážet hlavou do zdi. Nechtěli jsme vypadat jako pokrytci, protože tak by se na nás vedoucí*

¹¹⁾ *Obrana lidu*, 8. 6. 1968. Kratochvíl, A.: *Žaluji I. Stalinská justice v Československu*. Praha 1990, s. 256–261.

¹²⁾ *Obrana lidu*, 20. 7. 1968.

*činitelé v nejlepším případě dívali. Veřejnost nebyla totiž nikdy informována, o jakou skupinu obyvatel se v našem případě jedná.*¹³⁾

Ani tentokrát však nebylo umožněno, aby se veřejnost o „pétépácích“ a jejich službě dozvěděla pravdu či se postižení lidé dočkali alespoň částečné satisfakce. Přípravný výbor Svazu PTP v čele s Jaroslavem Němečkem již nestihl podat žádost o registraci nové organizace a po srpnu 1968 s nastupující normalizací byly veškeré aktivity podobného druhu rychle a nekompromisně ukončeny.¹⁴⁾

Někteří bývalí „pétépáci“ se angažovali v průběhu tzv. Pražského jara také v jiných organizacích při pokusu o „demokratizaci“ veřejného a politického života. Např. Jan Metelka se stal funkcionářem Federace lokomotivních čet, usilující o nové odbory. Byl za to propuštěn ze zaměstnání.¹⁵⁾ Podobně dopadli i další, někteří volili raději emigraci.¹⁶⁾

Vytvoření Svazu PTP a vývoj po roce 1989

V sedmdesátých a osmdesátých letech se část bývalých „pétépáků“ zapojila do různých forem odporu proti totalitnímu režimu: někteří se stali členy Charty 77, Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, Společnosti

¹³⁾ Hlavní referát I. shromáždění PTP ze dne 25. 5. 1968 v Praze na Žofině. Archiv autora. Viz příloha 25.

¹⁴⁾ Protože na tzv. indexu se ocitly i Švandrlíkovi Černí baroni, tajně rozmnožování a půjčování, prohloubilo se ve veřejnosti ještě víc přesvědčení, že zachycují opravdu skutečnost, jaká byla v PTP.

¹⁵⁾ Z dopisu Jana Metelky z Plzně z 13. 1. 1990. Archiv autora.

¹⁶⁾ Z dopisu Lud'ka Duchoně z Dietlikonu z 5. 1. 1990. Archiv autora. „*Okupaci v roce 1968 jsem prožil jako zásobovač rudných dolů v Měděnci. Politicky jsem se angažoval pro Dubčeka, byl jsem dokonce zvolen do ZV ROH,*“ uvádí Antonín Novák, který sloužil u 54. PTP. „*Jenže přišla normalizace. Já jsem se díky svému příteli dozvěděl, že jsem na OV KSČ v seznamu těch lidí, kteří jsou určeni na převýchovu. To představovalo podle tehdejšího pojetí dva až čtyři roky vězení. S manželkou jsme situaci rozebrali a já se rozhodl pro emigraci.*“ Juza, J.: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 215.

přátel USA i dalších a byli za to pronásledováni. Nové možnosti se před nimi otevřely až po pádu komunistického režimu na konci roku 1989. Již v únoru následujícího roku se sešli zástupci bývalých „pétépáků“ v Průmyslovém paláci na pražském Výstavišti na 2. řádném celostátním sjezdu PTP a rozhodli o vytvoření Svazu pomocných technických praporů s celostátní, tj. českou i slovenskou působností. Nová organizace vedená ing. Josefem Horákem byla registrována Ministerstvem vnitra 10. května 1990 a zahájila činnost. Zpočátku šlo především o podchycení co největšího počtu bývalých „pétépáků“ a o to, aby se veřejnost seznámila s jejich skutečnými osudy. Současně byly podnikány kroky k rehabilitaci příslušníků PTP v rámci nápravy křivd minulosti.

V květnu 1992 na 3. celostátním sjezdu v Brně došlo k rozdělení na Český, Moravskoslezský a Slovenský svaz PTP, jejichž činnost zastřešovala Ústřední rada Svazu PTP, později Svazu PTP-VTNP (vojenských táborů nucených prací).¹⁷⁾ Po rozdělení Československa se Svaz PTP-VTNP v České republice člení na dvě organizační části, Český a Moravskoslezský svaz PTP-VTNP. Předsedou Ústřední rady je Vladimír Lopaťuk. Svaz je členem Asociace Vojáci společně, která sdružuje 16 organizací vojenského a odbojového charakteru. Patří rovněž k zakládajícím členům Mezinárodní konfederace vojenských táborů nucených prací České, Slovenské, Polské a Maďarské republiky, jejímž prezidentem je V. Lopaťuk.

Na základě zákonů č. 87/1991 Sb. a 267/1992 Sb. o mimosoudních rehabilitacích se podařilo částečně napravit alespoň nejkřiklavější křivdy, jichž se na „pétépácích“ dopustil komunistický režim. K tomu byla Ministerstvem obrany zřízena rehabilitační komise PTP, která spolu s odvolací komisí posoudila žádosti o rehabilitace. Vedle příplatku k důchodu, který se řídí délkou vojenské služby u PTP, mají bývalí „politicky nespolehliví“ nárok na lékařskou péči ve vojenských zdravotnických

¹⁷⁾ Zpravodaj PTP březen 2000, s. 1. Do té doby existovaly vedle okresních výborů Zemský okruh Morava a Slezsko a Svaz PTP na Slovensku.

zařízeních, rekondiční pobyty, bezplatné jízdné veřejnými dopravními prostředky, slevu na telefon, bezplatnou pečovatelskou službu a odškodnění za poškození zdraví během své vojenské služby.

Svaz PTP se svými oblastními a okresními výbory vyvíjí opravdu bohatou činnost. Jeho vrcholných akcí se tradičně zúčastňují nejvyšší představitelé Ministerstva obrany a generálního štábu, rozvíjí se spolupráce organizací PTP a vojenských útvarů v místech posádek (včetně připínání stuh Ústřední rady PTP na prapory útvarů a zařízení), konají se desítky setkání bývalých „pétépáků“ podle jednotek i míst zasazení, besedy na školách apod. Svaz odhalil několik pamětních desek na místech utrpení „pétépáků“ (Most, Kladno, Zaječov apod.) a uspořádal řadu výstav včetně putovních, které seznamují veřejnost s historií PTP. Dokumentační komise připravila dvě knihy vzpomínek na službu u PTP pod názvem Hořké vzpomínání, okresní výbory (Rychnov nad Kněžnou, Praha-západ, Chrudim) začaly přistupovat k zachycení vzpomínek svých členů.

„Pétépáci“ však zdaleka nežijí jen historií, čile se zajímají i o současné dění a podporují všechny snahy o spravedlivé vyrovnání s minulostí, skutečnou demokracii a svobodu. Těžce nesou, že naše společnost začíná zapomínat na nedávnou minulost a ztrácí i vůli důsledně napravit křivdy minulosti.

X. Zneužití armády k politické perzekuci v dalších zemích sovětského bloku

K vytvoření zvláštních vojenských jednotek určených k izolaci, potrestání a tzv. převýchově lidí označovaných za „politicky nespolehlivé“ nedošlo na přelomu čtyřicátých a padesátých let minulého století pouze v Československu. Lze říci, že bylo dokonce jedním z průvodních znaků počátečního období výstavby ozbrojených sil sovětského bloku. Podobně jako v našich podmínkách šlo i v ostatních případech o kárné jednotky, které měly vedle represivního poslání i významnou funkci při řešení ekonomických problémů v některých odvětvích národního hospodářství (těžba uhlí, stavebnictví) a rozhodující měrou se podílely rovněž na investiční výstavbě pro potřeby obrany země.

Podle současného stupně poznání byly tyto jednotky vytvořeny vedle SSSR (kde se jim říkalo „rabočie bataliony“, tj. „pracovní prapory“) také v Bulharsku a Rumunsku (o jejich výstavbě a existenci zatím není nic bližšího známo), a především v Polsku a Maďarsku, kde vyšly první odborné práce zabývající se jejich osudy¹⁾ a vznikly organizace bývalých příslušníků těchto jednotek usilující o rehabilitaci a nápravu křivd. Tyto snahy se zatím v obou zemích – na rozdíl od České a Slovenské republiky – nepodařilo dovést k úspěšnému završení.

¹⁾ V Polsku jde o studie Zygmunta Wojdalského: *Wojskowy Korpus Górniczy* (Vojenský báňský sbor), *Dzieje najnowsze* 1983, č. 3, a Edwarda Nalepy: *Wojskowe bataliony górnicze w Polsce w latach 1949–1959* (Vojenské báňské prapory v Polsku v letech 1949–1959), *Pregład historyczny* 1994, č. 1–2, v Maďarsku o monografii Károly Csonkaréiho: *Szigorúan Titkos! Dandár! (Přísně tajné! Brigáda!)*, Budapest 1994. Srovnání perzekučních jednotek ve všech třech zemích viz Bílek, J.: *Vojáci druhé kategorie*. I. HaV 1997, č. 5, s. 73–93, II. HaV 1997, č. 6, s. 57–86.

Báňské a stavební prapory v Polsku

V Polsku byly jednotky sloužící k politické perzekuci vytvořeny v polovině srpna roku 1949. Rozhodujícím podnětem byl nedostatek pracovních sil v hornictví, vyvolaný odchodem 50 000 německých zajatců, kteří byli do polských dolů posláni ze sovětské okupační zóny Německa a po vzniku Německé demokratické republiky repatriováni. Proto ministr národní obrany maršál Michal Żymierski rozhodl povolát do armády mimořádně 4000 mužů ročníků 1927–1928, kteří byli po výcviku beze zbraně zařazeni do nově vytvořených pracovních praporů (bataliony rabocze, později bataliony górnice) a posláni do dolů. Velitelství čtyř vojenských okruhů postavila vždy po jednom praporu a v polovině října byly jednotky zasazeny v Horním Slezsku.²⁾

V srpnu byly vytvořeny také první dva stavební prapory (bataliony budowlane) ve Varšavě a Rembertówě, které začaly po krátkém výcviku beze zbraně nahrazovat chybějící pracovní síly v polském stavebnictví, především při obnově Varšavy a dalších válkou zničených měst.³⁾

Podle nového zákona o všeobecné vojenské povinnosti z února 1950 byla zavedena kategorie tzv. náhradní vojenské služby, spočívající „ve vojenském výcviku a vykonávání prací ve prospěch obranyschopnosti státu a národohospodářských plánů“.⁴⁾ Zákon současně stanovil i základní kritéria výběru tzv. politicky a třídně zatížených, která byla trojí: společenská, politická a morální. Jejich výklad a použití byly svěřeny orgánům bezpečnosti, vojenské kontrarozvědky a stranickým složkám. Podle přísně tajného rozkazu ministra národní obrany z 1. února 1951 byla stanovena čtyři kritéria určení odvedence k náhradní vojenské službě:

²⁾ Nalepa, E.: *Wojskowe bataliony górnice w Polsce w latach 1949–1959. Przegląd historyczny* 1994, č. 1–2, s. 124.

³⁾ Problematika polských stavebních jednotek nebyla dosud zpracována vůbec, autor vychází ze stručné kartotéky pořízené ve Vojenském historickém ústavu ve Varšavě.

⁴⁾ Nalepa, E.: *Wojskowe bataliony górnice w Polsce w latach 1949–1959. Przegląd historyczny* 1994, č. 1–2, s. 124.

majetkové (kulacký, kupecký, továrnický apod. původ), minulostní (spjatost s předchozím režimem), státobezpečnostní (nepřátelský vztah k současnému režimu, udržování kontaktů s nepřátelskou emigrací) a politické (odsouzení za činy politické povahy proti lidovému Polsku včetně rodičů a příbuzných). Podobně jako PTP v Československu byly i polské perzekuční jednotky složeny z pestré směsice lidí od příslušníků polských jednotek na Západě a vojáků Armije Krajowej přes členy mládežnických odbojových skupin, pomořanských Slezanů a dalších, sloužících mnohdy z přinucení ve Wehrmachtu, přes přesídlence a repatrianty až po lidi trestané za kriminální delikty, negramotné apod. Ti všichni dostávali klasifikaci Z, která měla přednost před všemi ostatními kritérii včetně zdravotních.

Služba u báňských a stavebních jednotek byla podle platného zákona považována za jeden z druhů vojenské základní služby, což dnes ztěžuje úsilí o rehabilitaci a odškodnění takto postižených vojáků. Další problémy při snaze o vyrovnání s minulostí způsobuje skutečnost, že od dubna 1951 byly jednotky budovány a působily v rámci Všeobecné organizace Služba Polsku, což byla branná organizace, a prapory tedy nebyly – alespoň po oficiální a právní stránce – součástí armády, i když s nimi de facto disponovalo Ministerstvo národní obrany. Po zrušení organizace byla při ministerstvech hornictví a stavebnictví vytvořena generální ředitelství pro záležitosti uhelného hornictví (stavebnictví).

Báňské i stavební jednotky se sdružovaly do vyšších taktických celků – brigád a později sborů. Jejich počet kulminoval v říjnu 1956, kdy ve 28 báňských praporech sloužilo více než 35 000 mužů; stavební jednotky měly nejvyšší počty v prosinci 1952, tehdy ve 25 praporech sloužilo okolo 30 000 příslušníků.⁵⁾

⁵⁾ Tamtéž, s. 130.

Podmínky ubytování, stravování, pracovního zasazení apod. se příliš nelišily od reality československých PTP, polské jednotky byly však často ubytovány v bývalých zajateckých nebo dokonce nacistických koncentračních táborech (včetně Osvětimi). Vedle pracovní činnosti se vojáci podrobovali tzv. převýchově a vojenskému výcviku (pořadová příprava), prověrky ke zrušení klasifikace Z nebyly možné. Systém odměn (mezd) za pracovní činnost byl stejný jako v Československu, totéž lze říci o délce služby – ve většině případů přesáhla zákonem stanovené 24 měsíce. Specifikou bylo to, že některé jednotky byly nasazeny i na těžbu uranu.

Název polských „pétépáků“ není dosud známý (pokud vůbec nějaký byl), oni sami si říkali „kamarádi“. Podle vzpomínek byl vztah spolupracovníků i veřejnosti k vojákům perzekučních jednotek v Polsku většinou negativní, horníci se prý chovali lépe i k dříve v dolech zaměstnaným německým zajatcům a vojákům říkali „ruští zajatci“, „lumpové“ a jinými pejorativními názvy.⁶⁾

Báňské prapory byly postupně rušeny od prosince 1956 do listopadu 1959, stavební jednotky ukončily činnost mezi roky 1955–1957. O tom, jak byla dále řešena otázka vojenské základní služby „politicky nespolehlivých“, zatím polská odborná literatura mlčí.

Perzekuční jednotky v Maďarsku

Zvláštní vojenské jednotky k izolaci, tzv. převýchově a potrestání „politicky nespolehlivých“ byly v Maďarsku vytvořeny v červenci roku 1951. „Kulacké a jiné nepřátelské elementy“ byly posílány k útvarům tzv. pracovní služby (ženijním praporům a rotám). Po krátkém základním výcviku beze zbraně byly jako stavební jednotky zasazovány především na výstavbu vojenských zařízení, kde nahradily pracovníky civilních stavebních podniků, vězně a internované osoby. Po do-

⁶⁾ Tamtéž, s. 132.

končení většiny plánovaných staveb byla v roce 1953 část jednotek zasazena v hornictví.⁷⁾

Na rozdíl od Československa i Polska se systém výběru tzv. politicky nespolehlivých začal v Maďarsku vytvářet s předstihem již v roce 1950. Podle Dočasného odvodního nařízení byla zavedena klasifikace C, obdobná E a Z, již obdrželi všichni, „o nichž se dalo na základě třídního původu, politického smýšlení a vystupování říci, že jsou nepřáteli lidové demokracie.“⁸⁾ Výběr byl záležitostí orgánů bezpečnosti, armády a orgánů lidosprávy, zasahovaly do něj i stranické orgány a organizace, kritérii byl třídní původ, politická spolehlivost a vyspělost, morální stav, styky s příbuznými v zahraničí a sociální poměry. Většina maďarských „pétépáků“ pocházela z tzv. kulackých rodin, přesněji rodin středních a drobných rolníků odmítajících vstoupit do zemědělských družstev. V roce 1953 byla kritéria výběru poněkud „změkčena“, klasifikaci C ale dostávali i někteří záložníci povolávaní na cvičení. Do jednotek byli dále zařazováni členové náboženských sekt, vojáci hortyovské armády, negramotní, alkoholici, trestaní v civilu. Specifikou byly zvláštní pracovní (kárné) roty pro vojáky odsouzené k trestu odnětí svobody do dvou let.⁹⁾

Řídící složkou maďarských perzekučních jednotek bylo velitelství ženijního vojska Ministerstva národní obrany, pro řízení důlních jednotek bylo v roce 1954 zřízeno velitelství Ústřední báňské skupiny. Od června 1956 se řídicí složkou stalo velitelství vojenských technických pomocných útvarů. Vedle báňských a stavebních jednotek vznikly i jednotky určené pro zemědělské práce. Výrazem sdružování jednotek do vyšších celků pro lepší řízení bylo vytvoření stavební brigády v lednu 1952, reorganizované v červnu 1953 na Všeobecně stavebně průmyslový trust; na podzim téhož roku byla vytvořena také Báňská pra-

⁷⁾ Csonkaréti, K.: Szigorúan Titkos! Dandár! Budapest 1994, s.180.

⁸⁾ Tamtéž, s. 177.

⁹⁾ Tamtéž, s. 201.

covní skupina. Maximálního počtu dosáhly jednotky v Maďarsku v červnu 1956, kdy existovalo 15 báňských a devět stavebních praporů s více než 15 000 muži.¹⁰⁾

Podmínky služby a pracovního zasazení byly podobné jako v Československu a Polsku, vojáci však zpočátku nedostávali ani služné, až v roce 1953 jim bylo přiznáno 60 forintů měsíčně. Na mzdu nebo její část neměli nárok. Proto byly útvary pracovní služby velmi ziskové: za tři měsíce roku 1952 přinesly vojenské správě přes 2 000 000 forintů. Základní služba u perzekučních jednotek přesahovala zákonnou délku 24 měsíců o tři měsíce.¹¹⁾

Maďarští „pétépáci“ byli označováni termínem „muszos“, což byla zkratka z „munkaszolgálatos“ neboli „*ten, kdo vykonává pracovní službu*“, a říkali si tak i sami vojáci. Veřejností byli označováni jako „kulacký voják“ nebo „musulman“ a jak spolupracovníci, tak i běžní lidé k nim měli velmi negativní vztah.

V září 1956 byl schválen návrh na zrušení báňských i stavebních praporů, ale již k němu nedošlo, protože jednotky se v průběhu maďarského povstání na podzim 1956 rozpadly samy. Rozhodnutí ministerenské rady z prosince 1956 o jejich zrušení bylo již jen potvrzením faktického stavu.¹²⁾

Vznik, výstavba i zasazení vojenských perzekučních jednotek ve třech státech sovětského bloku mají celou řadu společných znaků, které naznačují, že proces byl inspirován a pravděpodobně i koordinován z jednoho místa. Významnou úlohu sehráli ve všech případech sověťští

¹⁰⁾ Tamtéž, s. 228.

¹¹⁾ Tamtéž, s. 185, 194–196.

¹²⁾ Tamtéž, s. 236–237. Některé jednotky se zapojily do maďarského povstání a jejich příslušníci se dopustili řady násilností. To je jedním z důvodů, proč se i dnes setkávají snahy bývalých „muszos“ o rehabilitaci a odškodnění v Maďarsku s lhostejností či nesouhlasem.

vojenští poradci. Různé hypotézy, objevující se především v polské publicistice, že šlo o dokonale propracovaný systém, jehož cílem byla likvidace odpůrců komunistického režimu, shromážděných ve zvláštních jednotkách, v prvních řadách útočících armád východního bloku či při otrocké dřině na Sibiři, nejsou však ničím podloženy. Řada skutečností naopak ukazuje, že pro vznik těchto jednotek bylo vedle tzv. státobezpečnostního hlediska přinejmenším stejně významné i hledisko ekonomické: snaha opatřit velmi levné, vysoce mobilní a prakticky bezprávné pracovní síly pro ta odvětví národního hospodářství, která se potýkala s největšími problémy. Tento moment dokonce velmi brzy převážil, protože rozhodujícím se stal požadavek udržet schopnost vojáka plnit a překračovat stanovené úkoly i za cenu uvolnění vnitřního režimu jednotek a naprosto formálního ideologického působení.

Závěrem

Vznik a existence zvláštních jednotek armády sloužících k politické perzekuci skutečných a především vykonstruovaných odpůrců komunistického režimu byly nedílnou součástí tzv. počátečního období budování socialismu, kdy KSČ upevňovala vítězství dosažené v únoru 1948 a zajišťovala svůj bezprostřední vliv na všechny oblasti života společnosti. Jako vládnoucí a nikým nekontrolovatelná síla dělila občany do několika kategorií od těch, kteří patřili mezi vyvolené, přes „mlčící loajální většinu“ až po nespokojence či ideové odpůrce, k nimž volila značně rozdílné přístupy. „Pétépáci“ patřili mezi ty, kteří se ocitli z pohledu KSČ na samém okraji společnosti a jimž bylo souzeno vypít si svůj „kalich hořkosti“ až do dna. Je obdivuhodné, že většina z těchto lidí, jimž služba v armádě nejen poznamenala celý život, ale podepsala se i na zdravotním stavu, nikdy neztratila elán a nadhled, s nimiž čelili jako mladí chlupáci tupé moci, snažící se zdeptat v nich všechno krásné, humánní a lidské. Z jejich pohledu se ony desítky měsíců dřiny a „převýchovy“ staly především výbornou školou skutečného kamarádství a dokáží na ně vzpomínat dokonce se stejným rozechvěním, jako se jiní přenášejí zpátky do let bezstarostného dětství i mládí.¹³⁾ Svědčí to o jejich velké morální síle, pramenící z přesvědčení, že pravda vždy byla na jejich straně.

¹³⁾ „*Rád vzpomínám na vzácné vzájemné vztahy a přátelství z doby vojenské služby u „pétépáků“*“, napsal ing. Otakar Kopecký, CSc. „*Ponižování, hrubé jednání a úmyslně tvrdý postup při tak zvané převýchově, kterou jsme prošli, nemůže změnit myšlení a postoje kulturních lidí a je nesmyslný.*“ Juza, J.: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 170

„*Na vojnu vzpomínám v dobrém,*“ tvrdí Josef Veverka. „*Byli jsme dobrá parta, skuteční kamarádi, to vyplývalo z našeho postavení. Práce mě nevadila.*“ Tamtéž, s. 319.

„*Já na vojnu nevzpomínám ve zlém,*“ uvádí Jiří Dusil. „*Na práci jsem byl zvyklý, a tak mně to příliš nevadilo. Nejhorší na tom všem bylo, že nikdo z nás nevěděl, kdy budeme z vojny propuštěni.*“ Tamtéž, s. 101.

Nechyběl a nechybí jim ani smysl pro humor. Zkratku PTP si vysvětlili jako „politicky trvale podezřelí“¹⁴⁾ a také pojmenování „černí baroni“ vzniklo jako jistý druh recese. Došlo k tomu na dole Františka v Sovinci, který původně patřil baronu Larischovi. Tam při čekání na autobus, který je odvážel do tábora, zašli vojáci po směně do kantýny na pivo a preclíky, což představovalo jedinou chvíli klidu a zdání normálního života, kterou se snažili co nejvíce prodloužit. Jejich strážci je popoháněli k odjezdu slovy: „*Nejste žádní baroni, koukejte hejbnout kostrou!*“ či „*Padám, padám, baroni!*“ Tak se zrodila přezdívka „černí baroni“, která byla později vztahena na všechny „pétépáky“ bez rozdílu.¹⁵⁾

„*Byli jsme mladí a na těžkou práci jsme si zvykli,*“ napsal V. Pavlíček. „*Později mi to bylo k užitku. Pokusili se nás zlomit nočními pochody, ale ani to se neosvědčilo. Armáda se k nám nechovala zle, jen předpisově, protože v zásadě v komunismus nevěřila – jen mlčela a byla loajální v atmosféře strachu. Jednotlivci k nám museli zaujmout postoj, obyčejně rozpačitý či bázlivý, jen zřídka vysloveně nepřátelský.*“¹⁶⁾ Těžko bychom asi našli jiných pět vět, které by o pomocných technických praporech i době řekly více a lépe.

„*Já se na vojnu u pomocných technických praporů dívám asi takto,*“ napsal Bohuslav Effenberk. „*Do práce bych musel chodit tak jako tak, a tady jsem si vydělal peníze, víc, než mohli doma našetřit. Měli jsme tam dobrou partu a dá se říci, že i štěstí na velitele. Proti ostatním vojákům co se týkalo peněz, jsme byli opravdu páni. [...] Živobytí jsme si sice museli platit, ale bylo mně vcelku jedno, jestli jsem na vojně nebo doma.*“ Tamtéž, s. 106.

¹⁴⁾ Hořké vzpomínání. Praha 1996, s. 35.

¹⁵⁾ Z rozhovoru s Josefem Horákem z Prahy 8. 6. 2001.

¹⁶⁾ Ze vzpomínek ing. V. Pavlíčka z Prahy. Archiv autora.

Soupis příloh

1	Materiál připravený gen. J. Procházkou pro 20. zasedání UPS 14. června 1950 (VHA-MNO, fond UPS 1950, k. 3)	174
2	Směrnice pro vytvoření a činnost útvarových výběrových komisí (VHA-MNO, čj. 83 432 X. odb. 1950)	181
3	Dotazník pro mužstvo odvodního ročníku 1950 (VHA-MNO, čj. 83 432 X. odb. 1950)	186
4	Úvodní část zprávy o činnosti výběrových komisí pro prověření politické spolehlivosti nováčků na podzim 1950 (VHA-MNO, fond UPS 1950, k. 6)	188
5	Dopis předsedy ONV Praha-východ o vyhledávání tzv. politicky závadných osob (archiv autora)	190
6	Předseda MNV Všenory sděluje dvě jména „politicky závadných“ (archiv autora)	192
7	Úvodní část první směrnice pro činnost vojenských pracovních jednotek z roku 1952 (VHA-MNO, čj. 11 017 SUS 1951)	193
8	Statut pro činnost vojenských pracovních jednotek ze srpna 1952 (VHA-MNO, čj. 3725 VVPJ 1952)	195
9	Návrh na organizaci PTP z června 1950 (VHA-MNO, čj. 13 877 hl. št. VŽV 1950)	219
10	Směrnice pro zajištění ubytování a zařazení do práce prvních těžkých PTP (VHA-MNO, čj. 14 849 VŽV 1950)	222
11	Zpráva o PTP pro náčelníka generálního štábu z prosince 1950, obsahující první zkušenosti z výstavby a činnosti nových jednotek (VHA-MNO, čj. 17 490 VŽV 1950)	228
12	Část první hodnotící zprávy plk. Holého o PTP a TP pro 14. zasedání vojenské rady ministra národní obrany z 11. června 1952 (VHA-MNO, fond VR MNO 1953, k. 25)	232
13	Část usnesení 14. zasedání Vojenské rady ministra národní obrany k další výstavbě a činnosti vojenských pracovních jednotek (VHA-MNO, fond VR MNO 1953, k. 25)	233
14	Vystoupení pěveckého sboru 54. PTP nahrál a vysílal Československý rozhlas v Bratislavě (archiv autora)	237
15	Poděkování KNV v Banské Bystrici za vystoupení vojáků na oslavách SNP (archiv autora)	238

16	„Pétépácké“ hudby hrály i na civilních zábavách (archiv autora) ..	240
17	Odůvodnění potřeby vojenských pracovních oddílů při plnění úkolů Vojenských lesů a statků v roce 1951 (VHA-MNO, fond UPS 1950, k. 6)	241
18	Potvrzení o absolvování kurzu technického minima u n. p. Stavoinindustria (archiv autora)	244
19	Socialistický závazek jednotlivce u lehkého PTP (archiv autora)	246
20	Socialistický závazek kolektivu (archiv autora)	248
21	Bleskovka pro vojenské pracovníky u n. p. Posista (archiv autora)	250
22	Pracovní smlouva na rok u n. p. Stavoinindustria byla pro „pétépáka“ podmínkou propuštění do zálohy (archiv autora)	252
23	Vojenská knížka „pétépáka“ sloužícího u 52. PTP a přidruženého k výjimečnému cvičení (archiv autora)	256
24	Výměr o vystěhování rodičů „pétépáka“ z bytu pro „státní nespolehlivost“ (archiv autora)	258
25	Úvodní část hlavního referátu předneseného na I. shromáždění PTP 25. května 1968 (archiv autora)	260
26	Přehled pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek	262

Mapové přílohy

1	Dislokace silničních praporů vytvořených v říjnu 1948	267
2	Dislokace pomocných technických praporů vytvořených na podzim 1950	268
3	Dislokace pomocných technických praporů vytvořených v roce 1951	269
4	Dislokace pomocných technických a technických praporů vytvořených v roce 1952	270
5	Dislokace vojenských pracovních jednotek k 1. listopadu 1953	271

Příloha č. 1

Materiál připravený gen. J. Procházkou pro 20. zasedání UPS 14. června 1950.

Materiál pro UPS.

Kádrové otázky mužstva

I. Třídní a politická repartice branců v r. 1950.

Až dosud bylo prověřování politické spolehlivosti branců prováděno orgány Ministerstva vnitra za řízení 5. odd. hl. štábu, přičemž orgány doplňovací služby hrály úlohu apolitického administrativního prováděče.

Proces prověřování politické spolehlivosti (ostatně na základě zastaralých a nedokonalých kritérií – viz přílohu č. 1 [není obsažena v této publikaci – pozn. ed.]) probíhá dosud takto:

Krajské vojenské velitelství – doplňovací služba rozešle po odvodech bezpečnostním referentům ONV dotazníky o odvedencích z jejich okresu. Ti je rozešlou k zjištění politické nespolehlivosti stanicím SNB, a jakmile je dostanou zpátky, zašlou je zpět KVV. KVV posílá dotazníky nespolehlivých branců doplňovací službě velitelství oblasti. Tato pak podle dispozic 5. odd. VO nespolehlivé vtěluje k IV. (silničním) praporům ženijních pluků, k útvarům, které dodávají mužstvo pro hospodářskou výpomoc, hipomobilním útvarům o snížených počtech apod.

Jak celá tato procedura je špatně a nedůsledně prováděna, svědčí už samotný fakt, že stávající IV. (silniční) prapory byly zatím o dvou plných rotách, a to ještě byly doplňovány během výcvikového roku. Výsledky zjišťování nespolehlivosti branců byly za uplynulý rok minimální a vlastně zkrachovaly již v první etapě, neboť podle tvrzení gen. Šimka Ministerstvo vnitra prý zapomnělo vydat směrnice podří-

zeným orgánům, provedlo to až po několikeré urgenci a seznamy nespolehlivých došly až po 1. říjnu, tedy po nastoupení služby, a to ještě v problematické kvalitě politické. Letos sice akce probíhá již podle směrnic, ale se zdržením, neboť orgány SNB ji provádějí slabě a pomalu. Tak například KVV Nitra hlásí, že má dosud tisíce neproověřených případů. V celé republice ke dni 1. 6. dosud neproověřeno přes 30 000 branců, ač lhůta uplynula 6. 6. Podle gen. Šimka lze očekávat, že do měsíce září přece jen většina zjištění o nespolehlivých dojde, takže by tato mohla být využita alespoň zčásti při provádění repartice.

Navrhují toto opatření:

1. Vydát 5. oddělením VO pokyn, aby nařizovaly vtělování do pomocných technických praporů nejen „nespolehlivých“ (jde o reakcionáře různých druhů), ale zásadně i synů velkostatkářů, fabrikantů, velkoobchodníků a jiných vykořisťovatelů, pokud tyto vlastnosti lze z dotazníků a obsažených v nich posudků SNB vůbec zjistit. Provede 5. odd. hl. št., odpovědný gen. Reicin.

2. Požádat Ministerstvo NB, aby vydalo podřízeným orgánům dodatečný rozkaz, aby pokud ještě prověření neprovedly, toto urychlily, a zejména výslovně zjišťovaly příslušníky vykořisťovatelských tříd s podrobnějšími údaji (rozsah znárodněného podniku, výměra statku apod.) tato zjištění zapisovaly do dotazníků. Provede gen. Reicin.

3. K 1. říjnu 1950 zřídit další pomocné technické prapory. Přesný počet zatím nemohu určit, ale bude zapotřebí nejméně dvojnásobek již k 1. říjnu. Provede hlavní štáb, odpovědný gen. Procházka.

4. Důstojníky vykonávající nevděčnou a odpovědnou službu v PTP zvýhodnit, zatím aspoň tím, že by bylo mimořádné povýšení ohlášené pro Aa útvary rozšířeno i na ně.

5. Provést změnu organizace pom. technických praporů v tom smyslu, že zbraněmi budou vybaveni jen poddůstojníci a komandované k nim

spolehlivé mužstvo. Zrušit v pom. tech. praporech všechen bojový a střelecký výcvik a ponechat jen výcvik pořadový. Provede hlavní štáb. Odpovědný gen. Procházka.

6. Nařídit rozkazem, otištěným v SDV, vytvoření prověřovacích komisí pro mužstvo u všech útvarů zbraní a služeb dnem 1. října. Komise bude mít toto složení: velitel nebo jeho zástupce, zástupce velitele pro věci politické, DOZ jako členové stálí, velitel setniny a osvětový poddůstojník jako členové virilní pro projednání případů své setniny. Úkol komise: Provést osobní předvolání osob mužstva, které jsou syny vykořisťovatelů, a zjistit přesně jejich poměry. Na základě jednání komise velitel útvaru navrhne 5. odd. VO-1 trvalé přemístění závadných osob k pomocným technickým praporům. Komise u útvarů by provedly svou činnost do konce měsíce října. Rozhodnutí by bylo provedeno najednou v měsíci listopadu. Jestliže by ovšem i po této lhůtě byly objeveny další závadné osoby, sešla by se komise mimořádně. V navrženém rozkazu varovat komise před ukvapeným rozhodováním a upozornit je na jejich odpovědnost. Kategorie osob závadných přesně stanovit podle přílohy 2 [není obsažena v této publikaci – pozn. ed.].

7. Je třeba rozhodnout, jak naložit s voj. osobami národnosti maďarské a německé.

Navrhují:

- a) Maďary odsunout do snížených útvarů.
- b) Němce odsunout do pom. tech. praporů.

II. Změna v odvodním systému v r. 1951.

1. Provádět, počínaje branci, kteří půjdou k odvodům v r. 1951 (bez ohledu na to, v jaké třídě), politickou prověrku branců ne v období od odvodů do nástupu základní (náhradní) služby, nýbrž již v období od

soupisu odvodem povinných (soupis se provádí od 1. do 30. 6. 1950) do odvodů (na jaře 1951 – březen–květen).

2. MNO, MNB a Ministerstvo vnitra vydá k těmto účelům neprodleně nové směrnice o prověřování spolehlivosti, které vytyčí nová kritéria (podle přílohy č. 2 [není obsažena v této publikaci – pozn. ed.]) a nový postup této prověrky. Postup vyplývá částečně již ze změny období, v němž se prověrka provádí. Soupis odvodem povinných provádějí totiž MNV a 30. června předávají seznamy ONV, které zařizují povolání k odvodům. Tomu by odpovídal tento postup: Ministerstvo vnitra vydá všem ONV pokyn, aby vyplnily podle seznamů odvodem povinných základní data v dotazníku pro brance (jméno, příjmení, bydliště). ONV takto vyplněné dotazníky dají k prověření OV SNB tak, aby posudky o brancích byly dodávány již ke dni odvodů. Dotazník s posudkem se stane podkladem jednání odvodní komise. Výhoda je v další decentralizaci, neboť KV SNB a KVV nebudou jako dosud touto akcí zatížena.

3. Zreformovat strukturu odvodních komisí takto:

Odvodní komise by se skládala z části A a B. Část A by tvořili dosavadní funkcionáři. Část B by sestávala z bezp. referátu ONV nebo jeho zástupce jako předsedy a dále z politického pomocníka armády, kádrového pracovníka doplňovací služby KVV jako členů stálých a zástupců stanic SNB a členů MNV obce bydliště odváděného jako členů pohyblivých.

Branec by zprvu prošel částí A, byl by lékařsky prohlédnut, ale rozhodnutí by mu ještě nebylo sdělováno. Z části A by se odebral k pohovoru do části B komise, která by několika vhodnými otázkami po sociálním původu, majetkových poměrech a soudních trestech nebo jiných trestech či represivních opatřeních proti němu nebo jeho rodičům provedených překontrolovala údaje prověrky SNB a s konečnou platností by rozhodla o klasifikaci, kterou by zapsala do odvodního záznamu.

4. Doplnit dosavadní odvodní klasifikační třídy.

Dosud máme:

A = schopen (o dvou kategoriích: bez vady, s nepatrnou vadou),

B = schopen místních služeb beze zbraně (písaři, řemeslníci apod.),

BS = schopen pro strážní službu,

Neschopen.

Podle informací gen. Šimka bylo za I. republiky odváděno průměrně 80,4 % branců. Podle jeho údajů bylo v r. 1945 (podle sovětských předpisů) odvedeno přes 90 % branců. Od toho roku procento odvedených na naléhání jednak býv. úsporného komisaře a gen. Škvařila stále klesalo až na nynějších 85 %. Podle tvrzení gen. Šimka lze odvádět zcela určitě 87–90 % branců, což je procento, které lze vypočítat odečtením mrzáků, tuberkulózních a jiných skutečně neschopných a dále počtu provedených superarbitrací po nastoupení vojenské služby od 100 % celkového počtu odvodem povinných.

Navrhuji zřídit dvě další kategorie:

C = „schopen pro PTP“ (osob nespolehlivých podle přílohy 2 [není obsažena v této publikaci – pozn. ed.] s určením pro PTP bez ohledu na zdravotní klasifikaci),

D = „schopen pro střední a těžší fyzické práce“, do níž by byly zařazeny ty osoby, které by jinak odvedeny nebyly, s určením taktéž pro PTP.

5. I v tomto případě je třeba rozhodnout, do které kategorie budou zahrnuti Maďaři a Němci.

6. Na základě těchto předběžných opatření by bylo zajištěno, aby převážná většina nespolehlivých byla již v repartici dirigována do PTP (i když při nedokonalosti prověrky SNB nelze vyloučit časté chyby). PTP by pak byly početně zesíleny i kategorií D natolik, že by mohly převzít provádění celé hospodářské výpomoci včetně dolů. Aby bylo zabráněno přepínání sil některých fyzicky slabších vojáků odvedených s klasifikací D, ale neschopných např. pro práci v dole, navrhuji pro-

vést rozřídění PTP na „těžké“ a „lehké“, tj. na prapory určené pro těžké práce a pro lehčí práce, a to provedením zvláštních zdravotních prohlídek po nástupu služby. Částečně by však bylo možné provést třídění již při odvozech rozdělením klasifikace D na DT a DL a rozdělením klasifikace C na CT a CL. Toto rozřídění navrhuji obdobně provést i při organizaci PTP (např. prapor v Libavě a Lešti označit za „těžký“ a v Sv. Dobrotivé za lehký) a podle toho provést již po 1. říjnu 1950 jejich předislokaci, a to tak, že by těžké pomocné technické prapory byly přemístěny do ubytovacích prostorů kombinovaných důlních oddílů, zatímco „lehké“ by zůstaly ve VVT jako pracovní záloha. Po 1. říjnu 1951 by bylo možné, jestliže budou dosaženy patřičné početní stavy v těžkých PTP, dosavadní kombinované důlní oddíly úplně anebo částečně zrušit.

[7. bod materiál neobsahuje]

8. Kádrová opatření:

a) Orgány doplňovací služby musí kádrovou politiku mužstva provádět samy (podle směrnic velení) a nesmí být jenom apolitickými „odborníky“, kteří – jako je tomu až dosud – nevedou ani jednání o těchto věcech s MNB a jakékoliv politické rozhodování a práci si nechávají obstarávat někým jiným. Navrhuje se proto kádrové otázky nespolehlivého mužstva vyjmout z kompetence 5. odd. hl. št. a přenést do I/3. Naplánovat v I/3 místo kádrového referenta pro mužstvo. Stejná místa naplánovat u doplňovací služby VO a u doplňovací služby KVV. V době odvodů budou tyto orgány (vzhledem k tomu, že každé KVV staví 2 odvodní komise) muset být na přechodnou dobu odvodů zdvojeny dalším důstojníkem doplňovací služby KVV, který bude přesně instruován.

b) Doplnit kádry pomocných technických praporů spolehlivými důstojníky.

9. Provedení.

Svolat poradou všech zúčastněných složek, uložit shora uvedené úkoly k rozpracování a provedení. Provede gen. Reicin.

Kladu otázku, zda by nebylo správné vzhledem k potřebné pomoci ze strany Min. vnitra a MNB, jakož i k zásadnímu rázu otázky, předložit zásady nové praxe k projednání v NROS.

Příloha č. 2

Směrnice pro vytvoření a činnost útvarových výběrových komisí.

MINISTERSTVO NÁRODNÍ OBRANY

DŮVĚRNÉ

Čj. 83 432 Dův. - X. odb. 1950

1 příloha [není obsažena v této publikaci – pozn. ed.]

Směrnice pro vytvoření a činnost útvarových výběrových komisí

I. Všeobecně

Velitelé všech útvarů zbraní a služeb, velitelé jejich odloučených částí a všichni velitelé jim na roveň postavení a vyšší, pokud jsou jim podřízeni příslušníci mužstva, zřídí dnem 1. 10. 1950 u svého útvaru (ústavu, úřadu, velitelství)

výběrovou komisí pro mužstvo nástupního ročníku 1950.

Komise bude mít zpravidla toto složení:

a) členové stálí: velitel útvaru nebo jeho zástupce, zástupce velitele pro věci politické (kde není ustanoven – funkcí nejvyšší politický pracovník), DOZ; v útvarcích, kde je kádrový referent, stává se tento rovněž členem komise; u velitelství, u nichž jsou zřízena kádrová oddělení, stává se členem komise zástupce kádrového oddělení;

b) členové střídavě přisedící: velitel a politický pracovník setniny při prověřování mužstva své setniny.

Komise má tyto hlavní úkoly:

Prověřit politickou spolehlivost všech příslušníků mužstva útvaru nástupního roč. 1950 (I. ročníku), prozkoumat jejich třídní původ a

1. vybrat politicky spolehlivé, schopné a nadané nováčky, příslušníky dělnické třídy, pracující inteligence, malého a středního rolnictva, bez ohledu na školské vzdělání do „výběrových středisek“ pro výběr do poddůstojnických škol, ŠDZ a Pohraniční stráže.

2. vytržít z útvarů syny příslušníků bývalých vykořisťovatelských tříd (továrníků, statkářů, velkoobchodníků) a jiné pro lidově demokratické zřízení nespolehlivé vojáky, kteří nadále v čs. lidově demokratické armádě **nebudou cvičeni ve zbrani**, a navrhnout je k přemístění do pomocných technických praporů.

II. Postup práce výběrové komise

A. Při úkolu třídícím:

Každému nováčkovi bude ihned po nástupu do základní služby velitelem setniny uloženo vyplnit dotazník. [...] Velitelé útvarů obdrží potřebný počet dotazníků od příslušného velitelství oblasti. Vyplněné dotazníky budou odevzdány výběrové komisi.

DOZ bude mít kromě toho k dispozici výsledky prověřování spolehlivosti branců prováděné orgány MNB.

Výběrová komise předvolá každého vojína k osobnímu rozhovoru, při němž si dá vojínem ještě blíže vysvětlit okolnosti a skutečnosti uvedené v dotazníku. Pokud by ani po provedeném rozhovoru nenabyla přesvědčení o správnosti údajů, zařídí péčí DOZ provedení dotazu u příslušných úřadů obce posledního bydliště nebo občanského působišť (závodu) vojína.

Osoby závadné vybere výběrová komise z těchto kategorií:

1) Osoby, které se dopustily trestných činů podle dekretů prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. a č. 138/1945 Sb. (velký a malý dekret) nebo podle nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb; dále osoby, které se dopustily trestných činů podle zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/48 Sb.

a) a byly odsouzeny, nebo

b) jsou za to stíhány.

2) Osoby dodané do táborů nucených prací.

3) Osoby, které byly nebo jsou majiteli továrny nebo jiného podniku s počtem zaměstnanců větším nežli 10.

4) Osoby, které vlastní nebo vlastnily pozemky ve výměře nad 20–30 ha podle úrodnosti, které lze označit jako venkovské boháče.

5) Osoby, které vlastnily velkoobchod.

6) Osoby, které vlastní nemovitý majetek, který je pramenem bezpracného zisku nejméně 10 000 Kčs měsíčně.

7) Osoby, které byly po únoru 1948 odstraněny akčními výbory z veřejných funkcí.

8) Osoby, které jsou dětmi nebo manželi osob uvedených v bodech 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 7.

9) Osoby, které po únoru 1948 byly z politických důvodů vyloučeny ze studia na školách.

10) Osoby, jejichž rodiče nebo sourozenci uprchli do zahraničí.

11) Osoby, které pokládá SNB za politicky nespolehlivé z jiných, zde neuvedených důvodů.

Zjistí-li výběrová komise, že v útvaru jsou závažné případy shora uvedených kategorií v 2. ročníku zákl. služby, zahrne je do své třídící činnosti a i je rovněž navrhne do pom. tech. praporů.

U osob jiných národností postupuje komise stejně jako u osob národnosti české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti.

Na základě usnesení komise navrhne velitel útvaru služebním postupem velitelství oblasti, v níž je útvar dislokován, vtělení navržených vojínů k pomocným technickým praporům.

Činnost komise musí být ukončena do konce měsíce října.

V případech, kdy i po uvedené lhůtě budou zjištěny další případy nutného přemístění z podobných důvodů, rozhodne o každém případě komise v mimořádném jednání a podá dodatečný návrh velitelství příslušné oblasti.

Ministerstvo národní obrany upozorňuje všechny příslušné velitele a členy výběrových komisí na **závažnost a odpovědnost** tohoto úkolu a varuje před nepromyšleným a ukvapeným jednáním. Zejména je třeba uvážene postupovat u synů osob, které se dopustily trestných činů podle tzv. malého dekretu prezidenta republiky č. 138/45 Sb., neboť v těchto případech jde někdy o malé ba i nepatrné delikty rodičů, pro které – zejména s odstupem doby – není vždy třeba počítat s nepřátelským poměrem dětí k lidově demokratickému zřízení. Ale i u jiných kategorií vypočítaných v bodech 1–7 mohou se vyskytnout vojáci, kteří se svými rodiči prokazatelně nesouhlasí, s nimi ve společné domácnosti nežijí a styky s nimi neudržují, a naopak se aktivně podílejí na budování socialismu, jsou i členy, ba funkcionáři Komunistické strany, úderníky apod.

Ministerstvo národní obrany na druhé straně však upozorňuje, že v pomocných technických praporech není třeba spatřovat **trestní** útvary, nýbrž že jsou to jednotky, které jsou součástí armády, jejichž úkolem je provádění nutných technických prací, že pomocné technické

prapory jsou zároveň nástrojem lidově demokratické převýchovy člověka a že vojáci do nich zařazení budou při plnění úkolů jim svěřených mít dostatek možnosti prokázat, že jsou dobrými občany lidově demokratické republiky. Proto MNO znovu připomíná závažnost shora uvedených kritérií a současně nutnost správného politického rozhledu, postřehu a hlavně **třídního rozhodování** všech členů komise.

B. Při úkolu výběrovém:

Vojíny, které uznala za spolehlivé, navrhne komise veliteli k zařazení do „výběrových škol“ pro výběr do PDŠ, ŠDZ a jednotky Pohraniční stráže. Výběr těchto vojnů pro poddůstojnické školy a školy na důstojníky v záloze, jakož i výběr vojnů pro odborný výcvik, provádějí velitelé vojskových těles podle příslušných ustanovení výcvikových směrnic jednotlivých druhů vojsk.

Tímto nařízením nejsou dotčena ustanovení výnosu MNO čj. 2900 Dův. hl. št./3. odděl. 1950 o výběru žáků do výběrových škol, do poddůstojnických škol a do škol na důstojníky v záloze, který u útvarů probíhá současně a ve shodě s výběrem vojnů z hlediska třídního.

Ministr národní obrany
Dr. Alexej Čepička v. r.

Příloha č. 3

Dotazník pro mužstvo odvodního ročníku 1950 (přepis otázek).

DOTAZNÍK

pro mužstvo odvod. roč. 1950

1. Příjmení a jméno
2. Narozen dne ...; v ...; okres ...
3. Národnost
4. Matefský jazyk
5. Náboženství
6. Členství v polit. stranách, veřejných organizacích a spolcích (kterých, odekdy, číslo legitimace)
7. Poslední bydliště
8. Všechna bydliště od roku 1945
9. Školní vzdělání (druh a místo školy)
10. Nebyla-li některá škola ukončena, uveďte důvody
11. Občanské povolání (vyučen)
12. Zaměstnání od r. 1945 (závod a zařazení v něm)
13. Pobyt v zahraničí (kdy, kde, jak dlouho, za jakým účelem)
14. Nynější majetek movitý a nemovitý
 - a) budovy (rozsah, výnosnost)
 - b) pozemky (výměra v ha, úrodnost)
 - c) zařízení výroben ap.
 - d) hospodářské stroje, auta ap.
 - e) ostatní majetek
15. Tresty od r. 1945 (důvody a výměra)
16. Kdo z nejbližších příbuzných je nebo byl v zahraničí (kdy, kde, jak dlouho, za jakým účelem)
17. Otec
18. Matka
19. Manželka

[Společné podotázky pro č. 17, 18, 19:]

Příjmení a jméno (u žen též příjmení za svobodna)

Bydliště

Zaměstnání 1. 10. 1938

Zaměstnání 5. 5. 1945

Členství v politických stranách a spolcích (odekdy a ve kterých)

Nynější zaměstnání

Nynější majetek movitý a nemovitý

- a) budovy (rozsah, výnosnost)
- b) pozemky (výměra v ha, úrodnost)
- c) zařízení výroben apod.
- d) hospodářské stroje, auta apod.
- e) ostatní majetek

Zda a co bylo z majetku znárodněno

Soudní tresty (důvod a výměra trestu), též tresty podle dekretů přes.
rep. čís. 16/1945 Sb. a č. 138/1945 Sb. (velký a malý dekret)

V ... dne ...

Podpis velitele setniny

Podpis

Příloha č. 4

Úvodní část zprávy o činnosti výběrových komisí pro prověření politické spolehlivosti nováčků na podzim 1950.

Ministerstvo národní obrany
Náměstek ministra ve věcech kádrových

Materiál pro UPS

Zpráva o činnosti VÝBĚROVÝCH KOMISÍ

pro prověření politické spolehlivosti nováčků za účelem podání návrhů k zařazení do pomocných technických praporů v roce 1950

Obsah:

[čísla stránek, vztahující se k originálu, vypuštěny – pozn. ed.]

- Zpráva o činnosti výběrových komisí v r. 1950
- Konkrétní závady, jež byly zjištěny při činnosti výběrových komisí u některých útvarů
- Zjištěné závady v prověřování branců orgány MNB
- Číselné tabulky výsledků činnosti výběrových komisí

Za správnost: div. gen. B. Reicin, v. r.

ZPRÁVA O ČINNOSTI VÝBĚROVÝCH KOMISÍ V ROCE 1950

Ministerstvo národní obrany svým výnosem čj. 83 423 Dův. X. odbor 1950 vydalo směrnice pro utvoření a činnost útvarových výběrových komisí, které měly za úkol prokádrovat příslušníky mužstva nástupního ročníku 1950.

Hlavním úkolem těchto komisí bylo prověřit politickou spolehlivost všech nováčků, prozkoumat jejich třídní původ a vytřídit z útvarů ty nováčky, kteří jsou pro lidově demokratické zřízení nespolehliví nebo svým třídním původem patří k vykořisťujícím třídám, a navrhnout je k zařazení do pomocných technických praporů.

Ačkoliv bylo výnosem nařízeno, že komise zřídí velitelé útvarů zbraní a služeb dnem 1. října 1950, bylo zjištěno, že velitelé v mnohých případech tak neučinili. Některé výběrové komise zahájily svoji činnost kolem 4. října 1950, většina komisí však až v druhé třetině měsíce října, a jak při pozdější kontrole bylo zjištěno, u některých útvarů začaly výběrové komise s prověřováním až v poslední jeho třetině.

Někteří velitelé útvarů nebo jejich zástupce jako stálí členové výběrových komisí nevěnovali činnosti komisí patřičnou pozornost a veškerou zodpovědnost za jejich výsledek přenášeli na své politické zástupce a zejména informační důstojníky. Nepochopili význam a důležitost těchto komisí a v mnohých případech se do komisí vůbec nedostavovali.

Zástupci velitelů pro věci politické jako stálí členové komisí zastávali ve většině případech svoji funkci dobře. Vyskytly se však některé případy, kdy ani zástupce velitele pro věci politické nejevil o činnost komise zájem, posílal za sebe méně schopné zástupce a v ojedinělých případech se dokonce komise vůbec nezúčastňoval.

Proto u některých útvarů ležela veškerá zodpovědnost za čin komisí jedině na informačních důstojnících, kteří sami často nemohli práci zvládnout jednak politicky, jednak časově.

Příloha č. 5

Dopis předsedy ONV Praha-východ o vyhledávání tzv. politicky závadných osob.

Okresní národní výbor Praha jih, Praha XVI, Štefánikova tř. 17, telefon: 483–41.

Čj. 43 / taj. 52

V Praze dne 10. května 1952

Všem předsedům MNV
okresu Praha jih.

Přísně tajné.

Věc: Politicky závadné osoby, jejich povolání k výjimečnému cvičení. Součinnost národních výborů při prověřování těchto osob.

Vážený soudruhu!

Ministerstvo národní obrany povolává pro splnění stavebních úkolů armády k výjimečnému cvičení politicky závadné osoby (muže) ve věku od 17 do 60 let bez ohledu na branný poměr, pokud nekonají vojenskou službu. Jde o osoby těchto kategorií:

- třídní nepřátelé lidově demokratické republiky – býv. továrníci, velkoobchodníci, statkáři, bankéři, vesničtí boháči, majitelé velkých činžovních domů a jejich synové, kteří projevují nepřátelský postoj k lidově demokratickému zřízení,
- osoby sabotující práci nebo často měnící zaměstnání, u nichž sabotáže práce jsou projevem nepřátelství k lidově demokratické republice, osoby poškozující řízení hospodářství státu, velké křečkování, šmelinaření apod., nepřátelé lidově demokratického zřízení a našeho spojení s SSSR, kteří svým chováním narušují a ohrožují morálně politickou jednotu obyvatelstva a výsledky jeho práce.

Připomínám, že tato akce je přísně tajná a že s ní mohou být obeznámeny osoby na ní zúčastněné.

Osoby přicházející v úvahu pro vyhledávání a povolání k výjimečnému cvičení, jak výše uvedeno, mají býti československé státní příslušnosti.

Předseda místního národního výboru sestaví za tím účelem seznamy těchto osob, které budou obsahovati: příjmení a jméno, datum a místo narození, poslední bydliště, branný poměr, zaměstnání, politický a třídní profil jednotlivých osob. Seznamy takto sestavené předloží předseda místního národního výboru předsedovi okresního národního výboru.

Připomínám, aby tato věc nestala se vyřizováním osobních účtů, je nutno postupovat podle uvedených kategorií.

Jedná-li se o příslušníka KSČ, je nutno vejít do úzkého styku s předsedou strany a tento příslušník musí být předem, než bude povolán k výjimečnému cvičení, ze strany vyloučen.

V případě nejasností obraťte se na mne, abychom tuto věc si blíže objasnili a neudělali případné chyby.

Zprávu podejte co nejdříve, abychom mohli zaříditi další.

Předseda ONV: [podpis nečitelný]

Příloha č. 6

Předseda MNV Všenory sděluje dvě jména „politicky závadných“.

Všenory II.

K čís. jedn. 43/taj. 52.

Doležal Pavel, nar. 3. 6. 1932 v Praze – bytem Všenory II. č. 120. V roce 1952 u voj. soupisu, zaměstnán jako jemný mechanik v Praze.

Jmenovaný svým chováním a jednáním narušuje morálku vždy v tom prostředí, kde se mu to daří. Patří taktéž do skupiny mládeže, která se orientuje na kostel a faráře, u něhož je stálým návštěvníkem. Dle svého vystupování nemá kladný poměr k dnešnímu zřízení a dá se řadit mezi třídní nepřátele.

Hojer Miloš, nar. 2. 6. 1932 v Praze – bytem Všenory II. č. 69. Student, nyní jako dělník v Pragocementu v Radotíně.

Jmenovaný byl členem ČSK, odkud byl vyloučen pro svůj záporný postoj k lid. dem. zřízení. Patří jako další do skupiny mládeže zapojené na kostel a faráře. Jeho matka byla odsouzena na deset let pro špionáž a protistátní činnost. Byl na jaře letošního roku u vojenského soupisu a nyní se chce ženit. Je veden jako třídní nepřítel a nesnaží se, aby si tuto pověst zlepšil.

Příloha č. 7

Úvodní část první směrnice pro činnost vojenských pracovních jednotek z roku 1952.

Zatímní

směrnice pro činnost vojenských pracovních jednotek

I. Podřízenost:

vojenské pracovní jednotky (dále VPJ) jsou podřízeny velitelství vojenských pracovních jednotek (dále VVPJ) a toto jim velí přímo, pokud nejsou sloučeny do skupin. V případě, že VPJ jsou sloučeny do skupin, velí VVPJ prostřednictvím skupiny.

II. Typy VPJ:

v podstatě jsou tři typy VPJ.

a) technické prapory – do nichž jsou včleněny vojenské osoby politicky spolehlivé, které konají i výcvik se zbraní podle zvlášť vydaných směrnic. Tyto útvary jsou vesměs používány (až na malé odchylky) ve prospěch vojenské správy na stavby nebo pro práci ve vojenských podnicích a zařízeních vojenské správy. Vyžaduje-li toho nutný celostátní zájem (nárazové práce), mohou býti tyto jednotky zasazeny i pro civilní sektor.

b) pomocné technické prapory – lehké, do nichž jsou včleňovány politicky nespolehlivé osoby. Tyto pomocné technické prapory jsou používány na práci tak jako technické prapory, ale podle zásad bdělosti a ostražitosti.

Vojáci zařazení v PTP – lehkých neprovádí výcvik se zbraní, nýbrž pouze beze zbraně, podle zvlášť vydaných směrnic velitelství VPJ.

c) pomocné technické prapory – těžké, do nich jsou včleňováni jednak vojáci politicky nespolehliví, jednak horníci. Tyto útvary jsou používány pro důlní práci. Politicky nespolehliví vojáci konají výcvik pouze beze zbraně, kdežto horníci – pol. spolehliví konají výcvik se zbraní v omezeném rozsahu, podle směrnic vydaných VVPJ.

III. Účel postavení VPJ:

1) PTP lehké a PTP těžké byly zřízeny z tohoto důvodu:

a) Pomocí práce převychovat politicky nespolehlivé osoby a během základní služby z nich v co největší míře učinit spolehlivé a produktivní síly, které by i po návratu do civilního života byly spolehlivou oporou našeho lidově demokratického zřízení.

b) Využít jejich práce plně pro plnění nejdůležitějších úkolů, v první řadě ve prospěch vojenské správy a dále v případě nutnosti v civilním rezortu.

Práci je proto nutno chápat jako výchovný prostředek, a ne jako trest, a to plně ze strany velitelského sboru, aby tak vhodně podloženými pracovními úkoly bylo dosaženo cíle, který sleduje vojenská správa zřízením VPJ.

Příloha č. 8

Statut pro činnost vojenských pracovních jednotek ze srpna 1952.

SCHVALUJI:

Ministr národní obrany arm. gen. Dr. Alexej Čepička v. r.

Výtisk čís.: 42

I.

STATUT PRO ČINNOST VOJENSKÝCH PRACOVNÍCH JEDNOTEK (VPJ)

I. Účel zřízení vojenských pracovních jednotek:

1) Pomocné technické prapory lehké a pomocné technické prapory těžké se zřizují, aby prací byly převychovány politicky nespolehlivé osoby a staly se z nich užitečné, produktivní síly, které by i po návratu do civilního života se spolehlivě zapojily do práce ve výstavbě našeho státu.

Jejich práce se plně využívá pro splnění nejdůležitějších úkolů, v prvé řadě ve prospěch vojenské správy a dále v případě nutnosti v civilním sektoru. Civilním sektorem rozumí se pouze socialistický sektor a družstevní organismus socialistického hospodářství.

2) Pracovní prapory byly zřízeny za tím účelem, aby na stavby a pro práci vojenské správy, na kterých nelze použít z hlediska bdělosti a ostráživosti pracovníky z řad PTP, nemusely býti odvelovány vojenské pracovní výpomoci z řad bojových útvarů.

II. Druhy a typy vojenských pracovních jednotek:

1) Do vojenských pracovních jednotek jsou vtělovány tyto druhy osob:

- a) politicky spolehlivé osoby zdravotní klasifikace Cj a Cd,
- b) politicky spolehlivé osoby občanským povoláním horníci,
- c) politicky nespolehlivé osoby povinné vojenskou základní službou (klasifikace E),
- d) politicky nespolehlivé osoby nepovinné vojenskou základní službou (nebo v záloze) reakčního zaměření (kulaci a štítící se práce),
- e) vojenské osoby odsouzené vojenskými soudy do 2 roků.

2) Podle politické spolehlivosti a charakteru práce, štěpí se vojenské pracovní jednotky na 5 základních typů:

a) technické prapory, určené pro stavební práce a pro potřebu VŽV, do nichž jsou včleněny vojenské osoby politicky spolehlivé, které konají i výcvik se zbraní podle zvlášť vydaných směrnic,

b) pracovní prapory, do nichž jsou včleňovány osoby politicky spolehlivé – horníci, kteří konají i výcvik se zbraní a jsou používány pro důlní práce,

c) pomocné technické prapory – lehké, do nichž jsou včleňovány politicky nespolehlivé osoby. Nekonají výcvik se zbraní a jsou používány převážně na stavební práce,

d) pomocné technické prapory – těžké, do nichž jsou včleňováni vojáci politicky nespolehliví. Do těchto útvarů jsou včleňovány i osoby spolehlivé, vojáci-horníci jako instruktoři. Tyto vojenské pracovní jednotky jsou používány vesměs pro důlní práce. Politicky nespolehliví vojáci konají výcvik pouze beze zbraně, kdežto horníci – pol. spolehliví konají výcvik se zbraní, ale v omezeném rozsahu, podle směrnic vydávaných VVPJ,

e) kárné roty, do nichž jsou včleňováni vojáci, kteří byli odsouzeni vojenskými soudy do 2 let.

III. Organizace vojenských pracovních jednotek.

Vojáci jsou organizováni v družstva, čety, roty a prapory o počtu asi 1000 vojáků. Detailní organizace jest uvedena v tabulkách proza-

tímních mírových počtů. Pomocné technické prapory mají svého velitele, štáb, orgány k politickému a materiálnímu zabezpečení a k provádění bojových – pracovních úkolů.

Velitelský sbor jest sestaven z důstojníků a poddůstojníků z pov., poddůstojníků a vojnů základní služby (pol. spolehliví). Velitelé a funkcionáři zařazení u VPJ mají práva a povinnosti vyplývající z ustanovení ŘVS a KŘ – bojovým úkolem jest v podstatě práce. Velitelé mají kázeňskou pravomoc vyplývající z jejich funkčního zařazení.

III. Dislokace vojenských pracovních jednotek.

Dislokace útvarů podléhajících VVPJ je stanovena příslušnými výnosy MNO.

Vždy, když se ukáže nutnost, navrhne velitel VVPJ s. NM mat. dočasné přemístění VS příslušného praporu, a to přímo na pracoviště (větší počet soustředěných jednotek – nutnost bezprostředního velení) nebo do blízkosti pracovníě zasazených jednotek. S. NM mat. rozhodne ve vlastní pravomoci o dočasném přemístění VS praporu, a to všech nebo pouze některých funkcionářů velitelství útvaru. Změna trvalé posádky může nastat výhradně po předchozí dohodě náčelníka GŠ s NM mat. a musí být potvrzena s. ministrem NO.

V. Podřízenost vojenských pracovních jednotek.

Vojenské pracovní jednotky jsou podřízeny velitelství vojenských pracovních jednotek (VVPJ) a toto jim velí přímo, pokud nejsou sloučeny do skupin. V případě, že VPJ jsou sloučeny do skupin, velí VVPJ útvarům prostřednictvím skupiny. Po stránce materiální jsou podřízeny velitelství toho vojenského okruhu, kde jsou dislokovány. Po politické linii jsou podřízeny a řízeny politickým oddělením NM pro věci materiální.

VI. Kádrové zabezpečení vojenských pracovních jednotek.

1) Velitelských kádrů:

Vzhledem k tomu, že VVPJ jest podřízen velký počet vojenských pracovních jednotek, jest nutno zdůraznit, že úkol na tyto jednotky kladený může splnit pouze vysoce politicky vyspělý velitelský sbor. Kádrová otázka je prvořadá a velitelé všech stupňů jsou plně zodpovědlni za výchovu, vyhledávání a rozmísťování kádrů. Jaké budou kádry u jednotlivých PTP, tak se bude jevit převýchova politicky nespolehlivých osob, pracovní morálka a kázeň toho kterého praporu. Toto vše jest první podmínkou produktivity práce. Jako pomocný orgán pro otázky kádrové má velitel VVPJ kádrové a organizační oddělení.

a) Kádry důstojníků potřebných pro plánované funkce v podřízených útvech vyžaduje VVPJ zčásti na MNO-HKS a zčásti potřebu těchto kádrů doplňuje výběrem z řad poddůstojníků z povolání, které navrhne MNO-HKS k jmenování důstojníky z povolání. Důstojníci, konající službu na plánovaných místech u VVPJ budou podle potřeby individuálně navrhováni k přemístění k bojovým útvarům po 3–4 letech služby u VPJ. Ti důstojníci, kteří se osvědčí, budou vyzvedávání na vyšší, odpovědnější funkce v rámci VVPJ.

b) Velký důraz je kladen na nejnižší velitelské kádry (velitelé družstva, čet). Tito velitelé nesmí se opírat jen o autoritu svých nadřízených velitelů, ale musí splňovat veškeré předpoklady kladené na poddůstojníky našeho vzoru – sovětské armády. Vzhledem k odlišnému poslání útvarů PTP zřizuje se každoročně poddůstojnická škola (kursy náč. služeb, vrchních kuchařů, řidičů atd.), kde budou připravováni budoucí poddůstojníci na své úkoly.

Za tím účelem vyžádá si každoročně VVPJ potřebný počet politicky spolehlivých branců od MNO-GŠT/OMS a zajistí tak potřebný počet poddůstojníků základní služby pro podřízené útvary. Z těchto poddůstojníků získá a vyškolí potřebný počet poddůstojníků z povolání a to tak, aby byly pokryty požadavky na kádry podřízených útvarů.

VVPJ proto po této stránce musí být úplně soběstačné a nesmí vyžadovat kádry poddůstojníků základní služby a poddůstojníků z povolání z řad bojových útvarů.

2) Politicky nespolehlivých vojinů zařazených u PTP:

V pomocných technických praporech jsou zařazeni vojáci politicky nespolehliví. Pod pojmem „politicky nespolehliví“ jest nutno rozuměti osoby, které pro své subjektivní smýšlení nebo svým sociálním původem – příslušností k vykořisťovatelským třídám (i k aparátu těchto tříd) nedávají záruku dělnické třídě, že jsou spolehlivými občany našeho státu.

Osoby zařazené v PTP mají možnost, aby prokázaly změnu svého smýšlení, jakož i poměrem k práci, že našly správný poměr k naší lidově demokratické republice. Takovéto vojáky, u nichž velitel roty nabyl přesvědčení, že změnili svůj dřívější negativní poměr k našemu zřízení, navrhne prověřovací komise PTP k prokádování. Výběr pro prověrku musí být konán z třídního hlediska a zaměřen především na ty vojáky, kteří vysoko překračují normy, vyhlašují pracovní závazky, jsou propagátory a šířiteli nových pracovních metod, zpevňují normy atd. Vojáci, u nichž byl přešetřením zjištěn kladný poměr k naší vlasti, budou pak na návrh velitele příslušného praporu zbaveni klasifikace E a po slavnostním vyhlášení u útvaru budou navrženi k přeřazení k bojovým útvarům. Bude-li kladné prověření provedeno až během II. ročníku základní služby, mohou býti zařazeni i jako instruktoři u PTP nebo přeřazení k technickým praporům.

Návrhy na zbavení klasifikace E a na přeřazení předkládají velitelé PTP k 5. lednu, 5. dubnu, 5. červenci a 5. září velitelství vojenských pracovních jednotek.

Za účelem zhodnocení ve vývoji vojáka vedou velitelé družstev, čet a rot potřebné záznamy o podřízených vojácích, do nichž týdně zapisují kádrové záznamy. Velitelé praporů a rot a jejich ZVP znají vždy důvody zařazení vojáků do PTP a odpovídají za včasné odstranění všech kádrových závad k zařazení vojinů do PTP.

Přešetřování politické spolehlivosti vojinů zařazených u PTP provádí u útvaru prověřovací komise v tomto složení: předseda: ZVP praporu, členové: velitel roty, ZVP roty, předseda ÚO KSČ, předseda ÚS ČSM, případně i velitel čety a družstva.

Komise po přešetření pak předloží návrh veliteli praporu, který po doplnění svým posudkem celý elaborát předloží ku konečnému rozhodnutí MNO-NM-VVPJ.

VII. Materiální podřízenost vojenských pracovních jednotek.

Nově zřizované útvary budou materiálně zabezpečovány péčí materiálních složek MNO. O materiální zabezpečení útvarů již zřízených, pečuje v plné míře velitelství toho vojenského okruhu, v jehož obvodu jsou útvary podléhající VVPJ dislokovány. Pro útvary podřízené VVPJ vyžadují vždy potřebné materiální zabezpečení přímo u velitelství příslušného vojenského okruhu.

VIII. Zdravotnické zabezpečení vojenských pracovních jednotek.

U útvarů v místě trvalé posádky jest zdravotní zabezpečení příslušníků VPJ zajištěno péčí voj. správy obdobně jako u bojových jednotek. U vojáků v pracovním zasazení provádí léčebnou péči buď hlavní lékař (lékař) místní nebo nejbližší posádky. V místech pracovního zasazení, kde pro vzdálenost toto zapojení na vojenskou ošetřovnu nelze provést, provádí odbornou léčebnou péči příslušná ONP. Přitom na všech pracovištích provádí odbornou lékařskou péči o chrup – pokud nelze příslušníka VVPJ do vojenské nemocnice – příslušná ONP.

VPJ jsou po stránce zdrav. zabezpečení přímo podřízeny tomu vojenskému okruhu, v jehož obvodu jsou dislokovány. Žádanky na zdrav. materiál překládají hlavní lékaři zdrav. oddělení příslušných voj. okruhů.

Hlavní lékař řídí chod zdrav. služby u celého útvaru podle článku 89–90 ŘVS a musí nejméně dvakrát měsíčně zkontrolovat zdrav. zabezpečení všech odloučených součástí na pracovištích.

IX. Povinnosti vojáků vojenských pracovních jednotek.

1. Velitelů:

a) všeobecné: velitel a příslušní funkcionáři mají veškeré povinnosti vytčené ŘVS,

b) zvláštní: velitelé zasazených vojenských pracovních jednotek plně zodpovídají za splnění úkolů své jednotky, učiní proto vše potřebné, aby úkol svěřený jednotce byl splněn včas a přesně. Místo těchto velitelů jest u pracovní jednotky na pracovišti, tak jako je tomu u bojového útvaru. Jejich práva a povinnosti nesmí být narušovány přímo nebo nepřímo tou součástí MNO nebo závodem – zařízením vojenské správy – u které pracovní jednotka jest zasazena.

c) Velitelé družstev pracují na společném pracovním úkolu se svým družstvem. Velitel družstva zodpovídá nejen za kázeň a politickou vyspělost, nýbrž také za pracovní výkon a morálku svého družstva. Po pracovní době je velitel družstva povinen shromáždit své družstvo a v krátké diskusi zhodnotit výsledky práce toho dne, zajistit klady a nedostatky vyskytnuvší se během pracovní doby. Na základě úkolových listů a provedeného zhodnocení velitel družstva nanese úkoly pro příští den.

d) Velitelé čet sice manuálně nepracují, ale odpovídají za práci, která byla jednotce přidělena, a v pracovní době jsou u svojí čety na pracovišti. Na podkladě rozkazů velitele roty nebo pokynů technického vedoucího řídí práci družstev. Denně svoji četou na pracoviště i z pracoviště odvádí v sevřeném útvaru. Mají-li četou na jednom pracovišti (jedné práci), mohou sami pracovat.

Každodenně po provedeném zhodnocení práce družstva shromáždí se velitelé družstev u velitele čety, který s nimi provede zhodnocení pracovního úkolu dne v rámci čety. O provedeném zhodnocení provedou stručný záznam v pracovním zápisníku velitele čety. Každodenně pak v tomto zhodnocení uvedou své rozhodnutí k odstranění nedostatků neb k popularizování kladů.

e) Velitelé rot v případě, že celá rota pracuje na jednom pracovišti, svoji rotu denně na pracoviště i z pracoviště odvádí v sevřeném útvaru. Po celou pracovní dobu jsou přítomni u své roty a na podkladě úkolových listů a případných pokynů technického vedoucího závodu řídí a kontrolují práci podřízených čet.

Velitelé rot provedou denně po pracovní době zhodnocení denní práce s veliteli čet (u odloučených čet nejméně jedenkrát týdně). Velitelé čet při hodnocení předkládají veliteli roty konkrétní návrhy na odstranění nedostatků, upozorňují na mimořádné pracovní výsledky a možnosti jejich okamžitého popularizování u celé pracovní jednotky. Této porady se zúčastní také ZVP roty a směnař pracoviště (roty). Je-li na pracovišti několik rot, provedou každodenně hrubé hodnocení denní práce velitelé pracovišť. Podrobné hodnocení provádějí velitelé pracovišť s veliteli rot jedenkrát týdně. Tomuto zhodnocení jsou přítomni i směnaři pracoviště. Velitelé rot a velitelé pracovišť vedou pracovní záznamníky obdobně jako velitelé čet.

f) Velitel útvaru nejméně dvakrát do měsíce shromáždí velitele rot, se kterými projedná problematiku jednotlivých pracovišť, dosud dosažené výsledky, přesvědčí se o odstranění závad, ve sporných případně nedořešených případech provede osobně zásah u vedení závodu. Na základě zpráv velitelů pracovišť vytyčí směrnici pro další činnost ve shodě s plánovanými úkoly útvaru.

g) Směnař pracoviště se zdržuje vesměs po celou pracovní dobu na pracovišti, přímo na místě zjišťuje a zachycuje potřebné údaje.

2) Vojínů zařazených u voj. prac. jednotek:

Kromě povinností vytčených ve vojenských řádech má voják zařazený u VPJ tyto povinnosti:

a) Podle zákona číslo 91/1918 Sb. musí pracovník pracovat na přikázaném úkolu zákonnou osmihodinovou pracovní dobu (mimo dny

všeobecného pracovního klidu), to znamená pro čtyřtýdenní plánovací období pracovní dobu celkem 192 hodin.

b) Na požádání vedení závodu prodlouží velitel praporu (roty) ve své pravomoci pracovní dobu nejvýše o 240 (přesčasových) hodin ročně.

Limit pro vojáka-pracovníka za čtyřtýdenní plánovací období může být tedy nejvýše 232 hodin.

c) Při odůvodněných požadavcích HSVS (vojenské stavby K a velké investiční celky) na přesčasové práce i přes tento uvedený limit nařizuje s. NM mat. ve vlastní pravomoci další prodloužení pracovní doby. Toto prodloužení může být pouze v tomto rozsahu:

Nejvýše 20 % pracovníků pracoviště může pracovat v průměru za čtyřtýdenní plánovací období 272 hodin (tj. nejvýše 480 hodin přesčasových ročně).

Nejvýše 10 % pracovníků pracoviště může pracovat v průměru za čtyřtýdenní plánovací období až 312 hodin (tj. nejvýše 720 hodin přesčasových ročně).

Při pětítýdenním plánovacím období upravují se automaticky limity čtyřtýdenního plánovacího období tak, že budou vyšší o 1/4.

d) Pro těžké PTP platnost odstavce c) povoluje podle požadavků Ministerstva paliv a energetiky s. ministr NO.

Velitel útvaru zodpovídá za to, že celkové procento stanovené těmito směrnice nebude překročeno.

e) Práci přesčasovou nelze nařídít těm vojákům klasifikace Cj a Cd, u nichž by byl ohrožen jejich zdravotní stav. Velitel práci přes čas u vojáků klas. Cj a Cd nařizuje na podkladě posudku vojenského lékaře.

f) Přesčasové hodiny se honorují podle vyhlášky Ministerstva práce a sociální péče č. 569/1945 takto:

Za každou hodinu nad zákonem stanovenou dobu počítá se ze základní hodinové nebo směnné úkolové sazby ve všedních dnech 25 %,

o nedělích a svátcích 50 % a za práci v noci (pokud nejde o pravidelné noční směny) 5 %.

g) Voják-pracovník jest povinen přesně plnit rozkazy dané velitelem pracovní skupiny. Na pracovišti jest povinen uposlechnouti odborných pokynů technického vedoucího, který jest určen závodem v tom případě, že není právě přítomen nadřízený velitel.

Vojáci zařazení ve VPJ jsou mimoto podrobeni politické výchově (podle směrnice HPS) vojenskému výcviku a podléhají plně ustanovení kázeňského řádu, jakož i vojenského trestního řádu.

X. Udělování odměn:

(podle KŘ, hlava XI, odst. c), d) vojákům ve voj. prac. jednotkách)

1) Z důvodu trvalého zvyšování produktivity práce a nadměrného počtu odměn podle KŘ, hlava XI, odst. c a d, stanoví se limity dovolených a „volna“ s přihlédnutím k vykonané práci v uplynulém měsíci. Pevné základní limity a progresivní odstupňování na podkladě výsledků práce dává záruku, že odměny ve formě „dovolených“ a „volna“ nebude zneužíváno a dostane se této odměny skutečně těm, kteří svojí prací a chováním si této odměny skutečně zaslouží.

Základ pro počet dovolených a volna, udělených u útvarů, se stanoví u všech lehkých PTP a TP a těžkých PTP: 5 % na měsíc z celkového stavu útvaru. Základ 5 % dovolených a volna může být uděleno toliko:

a) u lehkých PTP (mimo PTP, ve kterých jsou včlenění kulaci a osoby štítící se práce mladší 36 let), plní-li útvar normy nejméně na 130 %,

b) u lehkých PTP, do kterých jsou včlenění kulaci a osoby štítící se práce mladší 36 let, plní-li útvar normy nejméně na 140 %,

c) u TP, plní-li útvar normy nejméně na 125 %,

d) u těžkých PTP, plní-li útvar normy nejméně na 95 %,

e) u PTP 57, plní-li útvar normy nejméně na 120 %.

2) Toto základní procento se progresivně zvyšuje v případě, že útvar plní normy nad stanovený základ nebo ve stejném průměru zpevní o určité procento normy:

a) u lehkých PTP i TP za každá další 2 % zvýšeného plnění normy zvýší se počet dovolených a volna k opuštění ubytovacího prostoru o 1 %,

b) u PTP těžkých za každé další 1 % zvýšení v plnění normy zvýší se počet dovolených a volna k opuštění ubytovacího prostoru o 1 %,

c) u PTP a TP při každém zpevnění normy u útvaru o 2 % zvýší se počet dovolených a volna k opuštění ubytovacího prostoru o 1 %, při zpevnění normy o 5 % zvýší se o 3 %, při zpevnění normy o 7 % zvýší se o 5 %, při zpevnění normy o 10 % zvýší se o 8 %, při zpevnění normy o 15 % zvýší se o 14 %. Za každé další 1 % zpevnění normy nad 15 % zvýší se o 1 %.

Nejsou-li splněny uvedené limity, tzn. základní výše v plnění norem, dovolená a volno k opuštění ubytovacího prostoru nemůže být udělena.

Počet dovolených u útvarů nesmí přesahovat 1/4 celkového povoleného počtu.

3. Udělení volna k opuštění ubytovacího prostoru mohou velitelé s kázeňskou pravomocí velitelů rot udělovat:

a) jedině v době pracovního klidu a v dny předcházející těmto dnům,

b) těm vojenským pracovníkům, kteří svým pracovním výkonem překročí průměr plnění norem pracoviště nebo roty,

c) těm, kteří nedosáhnou průměr. plnění norem pouze v rozsahu 10 % velitelem útvaru stanovené kvóty.

d) technikům z řad PTP a TP může velitel praporu (roty) udělit dovolenou (volno) jen v případě, že pracoviště (svěřený jim úsek) plní

plán nebo plní-li vojenští pracovníci v průměru za celé pracoviště normu o 10 % vyšší než je průměr útvaru.

e) Dovolená z rodinných důvodů (neb jiných) se poskytuje jen ve zcela odůvodněných případech (výjimečně), a to na základě řádného potvrzení žadatele. Hrozí-li nebezpečí z prodlení, ověří si údaje velitel prostřednictvím MNV. Tyto dovolené jdou však na vrub kvóty připadající na útvar podle těchto směrnic.

f) Velitelé praporu stanoví kvóty nároku na dovolené a udělení volna na jednotlivým rotám (pracovištím) tak, jak jest výše uvedeno.

g) Dovolená (volno) udělené vojákům základní služby na plánovaných místech nejde na vrub stanovené kvóty a smějí býti dovolená (volno) udělována pouze v tom rozsahu, aby neutrpěla pohotovost jednotky.

XI. Materiální zabezpečení vojáků ve voj. prac. jednotkách:

Voják zařazený u PTP jest stejně materiálně zajištěn, jako u bojových jednotek.

Za práci, kterou vojáci zařazení u PTP konají, přísluší jim plat, z něhož se odečítají srážky na režii vojenské správy v denní částce 90,- Kčs. Tuto částku upraví čas od času MN podle skutečných nákladů voj. správy. U vojáků polit. spolehlivých se provádí srážka podle platného ustanovení V čl. 280/1950.

Vojenským pracovníkům náleží mzda podle státního katalogu prací výkonových norem a příslušných mzdových vyhlášek. Při stanovení výkonových norem pro voj. pracovníky musí býti použito stejných měřítek jako u civilních zaměstnanců. Vyplácení pracovních odměn upraví náčelník fin. hospodářství tak, aby všichni voj. pracovníci obdrželi k 15. každého měsíce denní služné podle náležitosti. Po předložení mzdových listin závodem provede náč. fin. hospodářství vyúčtování a čistou částku pracovní odměny vyplatí tak, aby nejpozději do 6. každého měsíce obdržel vojenský pracovník mzdu za uplynulý měsíc.

Odměny za vykonanou práci voj. pracovníkům se stanoví takto:

Vojenským pracovníkům vyplácí se podle povahy práce jednak mzda úkolová a jednak mzda časová, a to u všech útvarů VPJ bez rozdílu pokud pracují u HSVS, HSVLS nebo u civilního sektoru. Pouze v těch případech, kde pracují čistě v režii vojenské správy za vojenského odborného vedení (VVT sklady materiálu, ubytování atd.) obdrží pouze denní služné.

Z hrubé mzdy se sráží národní pojištění, daň ze mzdy podle zákona o dani ze mzdy a režijní položka vojenské správy.

Čistá odměna za práci přísluší pracovníkům jen tehdy jsou-li splněny tyto podmínky:

1) Práce v úkole – úkolová mzda:

Dosahuje-li výkon pracovníků v plnění výkonových norem u lehkých PTP (vyjma PTP u kterých jsou včlenění kulaci mladší 36 let): 120 %. U PTP lehkých, ve kterých jsou včlenění kulaci mladší 36 let: 130 %. U TP: 100 %. U PTP těžkých při těžbě pod zemí: 90 %. U PTP těžkých při těžbě na povrchu: 110 %. U 57. PTP při těžbě pod zemí: 100 %. U 57. PTP při těžbě na povrchu: 110 %.

(Při zjišťování % plnění, směrodatného pro posouzení, zda bude nebo nebude mzda vyplacena u PTP těžkých u prací pod zemí, je nutno přepočítat i odstraňování tektonické poruchy na procento plnění. Technická porucha jde na vrub plnění pracovníka.)

Při splnění podmínek bude 50 % čisté mzdy po všech zákonných srážkách včetně vyživovacího příspěvku pro rodinné příslušníky uložen na vkladní knížku Státní banky čs. Výběr z této vkladní knížky bude po dobu voj. služby pracovníků vázán na schválení velitele útvaru nebo velitelem pověřeného funkcionáře.

Nesplní-li pracovník podmínky, záležející ve splnění výkonové normy v průměru za plánovací období nejméně na uvedený limit, neobdrží mzdu vůbec a dostane pouze denní služné.

2) Práce v čase – nárok vojáka na časovou mzdu:

Voják má nárok na časovou mzdu, jsou-li splněny stanovené podmínky:

A) Manuálně pracující:

a) u PTP a TP: aa) je-li dosaženo zúkolování prací na pracovištích nejméně na 80 % (procento zúkolování se počítá bez stavu techniků), bb) jsou-li plněny na pracovištích výkonové normy u voj. pracovníků v průměru u lehkých PTP na 150 %, u TP na 125 %, u těžkých PTP na 100 %, u 57. PTP na 110 %.

B) Technické síly:

a) lehké PTP a TP: aa) splní-li pracoviště, za které odpovídají, plán nebo splní-li plán celá pracovní jednotka. Jinak obdrží pouze denní služné. bb) dosáhl-li prapor (pracoviště), na jehož pracovišti pracují, limit pro časovou mzdu.

b) u těžkých PTP: aa) plní-li plán svěřený jim úsek, stěna, revír (pracoviště), jsou-li na některém z těchto pracovišť přiděleni a odpovídají-li za ně v ostatních případech, plní-li plán celý důl (pracoviště), bb) dosáhl-li (překročil-li) prapor (pracoviště), na jehož pracovišti konají službu, stanovený limit pro časovou mzdu.

Časová mzda bude pracovníku z poloviny vyplacena přímo, druhá polovina bude uložena na vkladní knížku Státní banky čs. za stejných podmínek jako u mzdy úkolové.

Při nesplnění podmínek pro výplatu časové mzdy obdrží voj. pracovník pouze denní služné.

Bude-li vykazovat práce pracovníka zařazeného v časové mzdě tak malý výkon, že budou pracovníci zařazení v úkole jeho vinou ve svém výkonu brzděni, obdrží pouze denní služné.

3. Všeobecně:

Mzdu neobdrží ti pracovníci (v úkolové i časové mzdě) – příslušníci PTP (lehkých a těžkých i TP), kteří v běžném měsíci se provinili hrubě proti vojenské kázní, zejména opilstvím atd. Jejich mzda bude odvedena na zvláštní fond (šekový účet Čs. státní banky), ze kterého budou dotovány odměny pro velitele. O odebrání mzdy v největší výměře 21 dní v těchto případech rozhoduje velitel útvaru přímo nebo na návrh ZVP praporů a velitelů rot.

Do fondu pro dotování odměn spadají všechny propadlé mzdy z důvodu nesplnění podmínek uvedených pod bodem 1 a 2.

Ti vojáci, kteří obdrží pouze denní služné, mají nárok pouze na normu CH bez přídatku proviantu určeného pro zemní a jim na roven postavené práce (vyjma těžkých PTP a TP pracujících pod zemí).

Limity stanovené v části 1 a 2 se snižují při zpevňování norem tak, že za každé 1 % zpevnění se sníží limit o 1,5 %. Jsou-li tedy na pracovišti zpevněny voj. pracovníky normy v průměru o 5 %, snižují se limity o 8,5 %, jsou-li zpevněny o 12 %, sníží se limit o 18 % atd.

Příslušníci vojenských kárných rot (VKR), kteří vykazují kladný poměr k práci, všeobecně dobré chování a nebyli kázeňsky potrestáni, obdrží pracovní odměnu 3–10 Kčs denně.

O výši odměny rozhoduje velitel KR.

Nemocní a práce neschopní u VKR, nebyla-li tato pracovní neschopnost úmyslně zaviněna, obdrží kapesné ve výši Kčs 1,– denně.

Příslušníkům VKR, kterých z bezpečnostních důvodů nemůže být použito k práci, a dále těm, kteří byli v běžném měsíci kázeňsky potrestáni, nevyplácí se odměna žádná.

Peněžní náležitosti mužstva VKR se nevyplácí na ruku, nýbrž se ukládají v úložkách, z nichž se potom hradí denní potřeby příslušníků VKR, které se obstarávají hromadným nákupem.

Odměny příslušníkům voj. kárných rot za vykonanou práci odesílají se na šekový účet Čs. státní banky, zřízený pro odměňování příslušníků VPJ.

Velitelé VKR v případech, kdy zařazení vojáci prokázali zvlášť velké plnění norem, prosazovali novátorské metody práce atd., navrhnou tyto vojáky k mimořádné věcné (peněžité) odměně. Návrh předloží cestou příslušného velitele PTP.

Vojákům VPJ náleží strava podle stravní normy CH s případným přídatkem pro zemní práce a práce v dolech.

XII. Plánování činnosti vojenských pracovních jednotek.

Pracovní zasazení, jakož i celková činnost všech jednotek PTP, jest konána na podkladě řádně sestaveného měsíčního (14 denního) plánu. Jako pomocný prostředek pro zvládnutí všech velitelských úkolů s přihlédnutím k pracovišti jsou zavedeny u jednotlivých VPJ plánovací kanceláře. Tyto plánovací kanceláře jsou nejen spolehlivým ukazovatelem kázně, pracovní morálky atd., ale i produktivity práce, kontroly korunou, zvyšování pracovních výkonů a kontroly využití pracovních sil. Tyto plánovací kanceláře útvarů jsou centrálně řízeny VPJ. Útvary mají pak na jednotlivých pracovištích vlastní úkoláře, směnaře, kteří v podstatě svojí činností pomáhají zájmové součásti MNO nebo zařízení vojenské správy v plnění jejich úkolů.

XIII. Poskytování pracovních výpomocí.

1) VVPJ poskytuje vojenské pracovní výpomoci dle předem zpracovaného plánu na 1 rok. VVPJ sestaví plán pracovního zasazení VPJ na základě požadavků jednotlivých složek MNO a předloží jej každoročně k 1. listopadu NM mat. NM mat. plán pracovního zasazení projedná s náčelníkem GŠ a předloží ho do 15. listopadu ke konečnému schválení s. ministrowi. Veškeré pracovní výpomoci pak budou přidělovány zájmovým složkám MNO pouze na podkladě tohoto schválené-

ho plánu. V plánu musí být pamatováno se zálohou 200 vojáků na ne-předvídané úkoly.

VVPJ vyzve proto každoročně do 15. září složky MNO, jakož i velitelství vojenských okruhů k předložení požadavků kladených na pracovní síly na příští rok.

2) Mimo tyto plánované výpomoci mohou být i mimořádných případech poskytnuty výpomoci nárazové pouze však v omezené míře (nejvýše 40 vojáků) NM mat.

XIV. Podmínky pracovního zasazení:

1) Každé pracovní zasazení, ať již ve prospěch vojenské správy, nebo civilního sektoru, jest placeno podle státního katalogu práce, vyjma případů, kdy vojenské pracovní jednotky pracují čistě v režii vojenské správy (VVT, skladiště atd.).

2) Zájemce o vojenské pracovní výpomoci musí poskytnout vyslané vojenské pracovní jednotce ubytování a stravování. Ubytování musí být připraveno nejméně 3 dny před pracovním zasazením.

Velitel pracovní jednotky nesmí být ve své velitelské pravomoci nijak omezován žádným způsobem součástí nebo závodem, kterému byla pracovní výpomoc poskytnuta.

O pracovním zasazení sepíše se pracovní smlouva, která musí obsahovat tyto hlavní body:

- 1) jednotku a počet vojáků, který se zasazuje na práci,
- 2) dobu zasazení s přesným datem nástupu a ukončení práce (denní pracovní dobu celku, části nebo jednotlivce),
- 3) ubytování,
- 4) stravování,
- 5) zdravotnická opatření,
- 6) opatření nástrojů a speciální výstroje pro práci,
- 7) ujednání o mzdách produktivním silám a neproduktivním silám,

8) jakou mzdu bude platit závod za dny smluvního období, kdyby vinou závodu nemohla být konána práce (netýká se nedělí a svátků).

XV. Materiální zajištění zasazených VPJ nebo jejich součástí:

1) Ubytování: ubytování obstarává vždy to velitelství nebo závod, k němuž budou VPJ nebo jejich část pracovně přiděleny, a to za podmínek smluvně ujednaných. Pokud jsou v místě volné vojenské objekty, lze v nich ubytovat tyto pracovníky po předběžném souhlasu příslušného PSP.

Poplatek za ubytování mužstva a poddůstojníků zákl. služby může si pak podnik odečíst ze sazby prokazatelných výdajů, které však nesmí překračovat sazby stanovené vládním nařízením č. 5/1951 Sb.

Důstojníci jsou ubytováni buď péčí závodů, nebo vojenské správy za náhradu stanovenou vládním nař. č. 5/1951 Sb. (TR MNO čl. 114/1951).

Před každým zasazením pracovních jednotek PTP na nové pracoviště vejde velitel příslušné pracovní skupiny nebo jím zmocněný orgán ve styk se správou závodu a přesvědčí se zejména, zda stravování, ubytování atd. je zajištěno a odpovídá smluvním podmínkám. Případné závady odstraní dohodou se správou závodu, a to ještě před příchodem pracovní jednotky. Za dny pracovního klidu, neděle a svátky státem uznané, tj. za dny, kdy pracovníci PTP nepobírají od podniku mzdu, se vojenská srážka neprovádí.

Příslušníkům PTP, kteří nejsou pracovně zasazeni k některému podniku, náleží normální denní služné.

2) Stravování: pracovním oddílům náleží až do další úpravy norma stravních dávek CH s příslušným přídatkem potravin podle čl. 14 předpisu „Norem stravních dávek v čsl. armádě“. Tento přídatek náleží jen těm příslušníkům pracovních oddílů, kteří konají těžké zemní nebo podobného druhu práce.

Pro těžké PTP (nasazené na důlní a hutní práce) přísluší až na další úpravy kromě normy stravních dávek CH přídatky potravin ve stejné výměře jako civilním zaměstnancům v těchto pracovních oborech.

Důstojníci a poddůstojníci z povolání se stravují podle čl. 66 Směrnice pro výživu vojska a zásobování proviantem a dosud vydaných platných ustanovení.

Stravu dodá buď: a) závod – podle smluvních podmínek – a její prokazatelnou cenu si odečte ze mzdy, nebo b) vojenská správa – vlastní stravní hospodářství PTP neb nejbližší vojenský útvar, který bude pověřen péčí stravování VPJ.

Zásobování proviantem PTP a jejich odloučených částí, pokud bude stravování obstaráváno péčí vojenské správy, upraví náčelník proviantního zásobování PTP podle Směrnic pro výživu vojska a zásobování proviantem, výnosů MNO a nař. příslušného velitelství vojenského okruhu. Pro každé pracoviště určí schopného poddůstojníka, který bude zodpovídat za převzaté zásoby proviantu, přípravu a výdej stravy, pořádek a čistotu v kuchyni a vedení příslušných záznamů.

Náčelník proviantního zásobování PTP jest povinen zkontrolovat nejméně 1× za měsíc všechny odloučené pracovní oddíly, provést inventuru zásob a běžné vyúčtování.

Denní kontrolu a přípravy výdeje stravy zařídí velitel pracovního oddílu podle ŘVS a Směrnic pro výživu a zásobování proviantem.

Odběr proviantu z PS zařídí náčelník proviantního zásobování po předchozí dohodě s přísl. vel. voj. okruhu.

3) Výstroj: mužstvo VPJ musí býti vycvičeno soupravou cvičného a pracovního stejnokroje. Mimoto udržují útvary zálohu vycházkového stejnokroje pro případné vycházky, dovolené apod. až do výše 50 % plánovaného počtu mužstva útvaru, nepočítaje v to instruktory, kterým bude vycházkový stejnokroj zapůjčen pro celou dobu základní služby.

Vycházkový stejnokroj bude stále pod uzávěrem staršiny setniny nebo velitele odloučené pracovní skupiny, kteří jej budou vydávat mužstvu jen za okolností uvedených v předchozím odstavci.

Event. speciální součástky oděvu a obuvi, kterých je třeba k řádnému výkonu a ochraně při práci, obdrží od podniku, a to ve stejném množství a druhu jako civilní zaměstnanci.

Součástky výstroje příslušníkům VPJ a jeho odloučeným částem doplňuje náčelník intend. zásobování toho praporu, jemuž podléhají po stránce intendantčního zásobování.

Každý odloučený útvar VPJ musí mít dostatečnou zálohu výstroje.

4) Opravy výstroje, praní prádla a koupání: pokud pracovní oddíl nebude mít svou vlastní správkárnu a nebude-li moct provádět opravy výstroje ve správkárně vlastního útvaru, napojí se na nejbližší správkárnu, kterou po předchozím dotazu určí přísl. vel. voj. okruhu.

Praní prádla (ložního i osobního) třeba upravit podle VV čl. 316/50. Pracovní oddíl napojí se buď na nejbližší vojenskou prádelnu, kterou určí vel. voj. okruhu, a v případě, že by tato byla příliš vzdálena, zajistí velitel pracovního oddílu praní prádla u nejbližší civilní prádelny.

Koupání mužstva (aspoň 1× týdně), kuchařů a osob podléhajících silnému znečištění (denně) zařídí velitel pracovního oddílu po dohodě se správou podniku (instalováním sprchového zařízení, v civilních lázních nebo u nejbližšího útvaru).

5) Peněžní náležitosti, vyúčtování a výplata

a) Vyplácení pracovních odměn upraví náčelník finančního hospodářství tak, aby všichni příslušníci PTP obdrželi k 15. každého měsíce denní služné podle náležitostí.

b) Po předložení mzdových listin závodem a pracovních záznamů velitele praporu provede náčelník finančního hospodářství vyúčtování podle kapitoly XVII. a jednu polovinu pracovní odměny uloží přísluš-

níkům VPJ na vkladní knížku Státní banky československé a druhou polovinu vyplatí pracovníku. Tam, kde uzná velitel VPJ oprávněnost, může býti postupováno takto:

Mzdové listiny předá závod veliteli pracovního oddílu, který je přezkouší, od čisté mzdy odečte vojenskou srážku a vyživovací příspěvek pro rodinné příslušníky a 1/2 zbytku vyplatí pracovníku a druhou 1/2 uloží na vkladní knížku Státní banky čs. Srážku ve prospěch vojenské správy, jakož i nevyplácené odměny u osob, které neplní normy podle kap. XVII., odvede velitel pracovní skupiny ihned na šekový podúčet přísl. VPJ. U pracovní skupiny, kde je velitelem podd. zákl. služby neb takový velitel, u něhož by nebyla záruka správné manipulace se svěřenými penězi, může tento způsob výplaty provádět pouze náčelník finančního hospodářství nebo orgán určený velitelem PTP.

Tato úprava zavazuje velitele, politické pracovníky a náčelníky fin. hospodářství k větší bdělosti a důsledné kontrole všech pracovišť, aby nedošlo k event. zcizení nebo nedovoleným machinacím s penězi.

c) Režijní položka vojenské správy Kčs 90,- se sníží o event. srážky (za stravování, ubytování atd.), které závod provedl přímo ve mzdové listině, např. závod srazil ze mzdy ve mzdové listině Kčs 30,-. Srážka ve prospěch vojenské správy se v daném případě sníží o 30,- Kčs a bude činit pouze Kčs 60,-. Ze mzdy se sráží sociální a úrazové pojištění a daň ze mzdy podle zákonných ustanovení a podle platných tabulek, vydaných Ministerstvem financí. Veškeré mzdy převzaté od podniku (závodu) musí NFH přesně vyúctovat v příslušných účetních záznamech.

Za dobu přesunu na nové pracoviště, při dovolené, nemoci apod. obdrží příslušníci PTP pouze denní služné podle náležitostí.

d) Velitel pracovní skupiny každého pracoviště vede běžně „Pracovní záznam“ na každý měsíc. V pracovním záznamu má v evidenci všechny příslušníky pracovní skupiny s potřebným záznamem o druhu práce, prac. normách apod. a dále o dovolených, nemoci apod.

Pracovní záznam vede velitel pracovní skupiny trojmo. 2 stejnopisy předkládá koncem každého měsíce náčelníku fin. hospodářství VPJ.

e) Náč. fin. hosp. si vyžádá potřebný počet výtisků Státního katalogu prací výkonových norem a mzdových vyhlášek od podniku. Tyto výtisky podniky zapůjčí bezplatně. Každý velitel pracovní skupiny musí být obeznámen s těmito normami v rozsahu potřebném pro obor jeho pracovního přidělení. Velitel PTP a TP zařadí do programu školení, instruktáže o používání pracovních norem. Jako instruktorů může používat příslušníky VPJ s technickými znalostmi.

f) Všichni velitelé, političtí pracovníci a příslušní náčelníci poučováním, vysvětlováním a důslednou kontrolou nejen zajišťují plnění pracovních úkolů, ale zvláště pak používání novátorských metod (zkušenosti stachanovců).

XVI. Odměny velitelů a funkcionářů VPJ

Aby byl vystupňován zájem velitelů na plnění pracovních úkolů, budou vypláceny z fondu získaného z propadnutých mezd velitelům VPJ odměny:

1) u lehkých PTP: plní-li družstvo v průměru na 200 % za měsíc, vyplatí se velitele družstva Kčs 500,- a za každých 10 % nad stanovených 200 % opět Kčs 300,-, plní-li četa v průměru na 195 % za měsíc, vyplatí se veliteli čety Kčs 1000,- a za každých 10 % nad stanovených 195 % Kčs 400,-, plní-li rota v průměru na 190 % za měsíc, vyplatí se veliteli roty Kčs 1500,- a za každých 10 % nad stanovených 190 % Kčs 600,-, plní-li útvar v průměru na 185 % za měsíc, vyplatí se veliteli útvaru Kčs 2000,- a za každých 10 % nad stanovených 185 % opět Kčs 1000,-;

2) u TP: plní-li družstvo v průměru na 190 % za měsíc, vyplatí se veliteli družstva Kčs 500,- a za každých dalších 10 % nad stanovených 190 % opět Kčs 300,-, plní-li četa v průměru na 185 % za měsíc, vyplatí se veliteli roty Kčs 1000,- a za každých 10 % nad stanovených 185 % opět Kčs 400,-, plní-li rota v průměru na 185 % za měsíc, vy-

platí se veliteli roty Kčs 1500,- a za každých 10 % nad stanovených 180 % opět Kčs 600,-, plní-li útvar v průměru na 175 % za měsíc, vyplátí se veliteli útvaru Kčs 2000,- a za každých 10 % nad stanovených 175 % opět Kčs 1000,-.

Budou-li v družstvu, četě nebo v útvaru zpevněny normy v průměru o určité procento, sníží se předepsaný limit plnění u PTP lehkých, těžkých i u TP za každé 1 % plnění o 1,5 %.

3) u těžkých PTP: plní-li družstvo v průměru na 120 % za měsíc, vyplátí se veliteli družstva Kčs 500,- a za každých dalších 5 % nad stanovených 120 % opět Kčs 300,-, plní-li četa v průměru na 118 % za měsíc, vyplátí se veliteli čety Kčs 1000,- a za každých dalších 5 % nad stanovených 118 % opět Kčs 400,-, plní-li rota v průměru na 117 % za měsíc, vyplátí se veliteli roty Kčs 1500,- a za každých dalších 5 % stanovených 117 % opět Kčs 600,-, plní-li útvar v průměru na 115 % za měsíc, vyplátí se veliteli útvaru Kčs 2000,- a za každých dalších 5 % nad stanovených 115 % opět Kčs 1000,-;

4) u PTP 57: zvyšují se všechny pro těžké PTP stanovené limity o 20 % plnění.

5) Na odměnu za stejných podmínek jako velitel praporu (roty) má nárok ZVP praporu (roty), přičemž obdrží částku ve výši 80 % odměny velitele praporu (roty). Náčelník štábu praporu obdrží odměnu ve výši 70 % odměny velitele útvaru v případě, že útvar dosáhl stanovený limit. Vedoucí plánovací kanceláře útvaru při splnění podmínek útvaru obdrží odměnu ve výši 80 % velitele praporu, směnař roty (pracoviště) ve výši 80 % odměny velitele roty. Staršina pak obdrží odměnu ve výši 70 % velitele roty.

Je-li v družstvu, rotě nebo útvaru více než 20 % pracovníků (kromě techniků) v časové mzdě, vyplácení odměn odpadá.

6) Velitelům kádrových rot (všech stupňů) náleží odměna podle shora uvedeného ustanovení za předpokladu, že budou splněny pracovní podmínky jako u ostatních vojenských pracovních jednotek.

XVII. Opatření rázu finančního.

Propadlé mzdy úkolové, časové a za kázeňské přestupky poukazují náč. fin. hosp. na šekový účet MNO-NP-VVPJ šekovými výplatními lístky. Z těchto finančních prostředků budou vypláceny odměny všem velitelům a funkcionářům podřízených útvarů a velitelství VVPJ, kteří svým mimořádným pracovním úsilím zajišťují plnění úkolů.

Dále z těchto finančních prostředků budou hrazeny náklady na vyplácení odměn pracovních a jiných soutěží pořádaných v rámci útvarů VVPJ.

Dispoziční právo pro udělování odměn má velitel VPJ.

Kontování:

Režijní položka vojenské správy Kčs 90,- se kontuje v r. 1952 ve prospěch rozpočtu MNO – Státní příjmy, a to: Kčs 10,-; 1,50; 1,-; 14,-; 6,5; 0,5 (kap. 13, část 1, účet 8942); 0,5; 2,5; 2,5; 1,-; 50,- (kap. 13, část 2, účet 8942).

V případě, že by úhrada částek podle čl. XVI, odd. 1–6 nestačila na krytí zvýšených výdajů na výplatu odměn, bude úhrada kryta z režijní položky vojenské správy, a to ve výši Kčs 1,- denně z kap. 13, část 1, účet 8942.

XVIII. Hlášení.

VPJ zpracovávají a předkládají hlášení nařízená Seznamem pravidelných hlášení.

Mimo tato hlášení překládají VPJ vždy ihned po provedeném pracovním zasazení písemné hlášení o kádrovém, politickém a materiálním zabezpečení zasazené jednotky neb její části, a to tak, aby toto hlášení obdrželo VPJ nejpozději do 6 dnů po zahájení práce.

Příloha č. 9

Návrh na organizaci PTP z června 1950.

Ministerstvo národní obrany
Hlavní štáb – velitelství ženijního vojska

Praha 28. červen 1950

Věc: Pomocné technické prapory, návrh na organizaci.

Čj. 13 877 Taj. hl. št. / žen. 1950

Přílohy: 2 [nejsou obsaženy v této publikaci – pozn. ed.]

Hl. št. / 4. odděl.

Na základě ústního rozkazu p. náměstka pro věci kádrové na poradě dne 23. 6. 1950 předkládám v příloze 1 a 2 návrhy na organizaci samostatného lehkého a těžkého pomocného technického praporu, zpracované v dohodě se 4. a 5. odděl. hl. štábu.

1) Organizace PTP praporu:

Oba druhy (lehké i těžké) jsou shodně organizovány, pokud jde o početní stav čtyř (50 pracovníků) a roty (200 pracovníků).

a) Těžký prapor (důlní) má 6 rot (1200 pracovníků) s možností postavit ještě další 1–2 roty (plus 200–400 pracovníků). Stravování praporní. Potřeba mužstva pro vnitřní práce (kuchaři, personál jídelny, krejčí a obuvníci) kryta z počtů náplně praporu pod vedením poddůstojníků 2. ročníku sloučených ve štábní četě praporu. Roty označeny čísly a slovním označením hlavního pracovního úkolu.

b) Lehký prapor má jen 4 roty (800 pracovníků) vzhledem k předvídanému většímu počtu pracovišť a různých druhů práce (roty označeny podobně jako u těžkých praporů) s možností dle potřeby postavit ještě další 1–2 roty (plus 200–400 pracovníků). Stravování podle rot. Štábní četa jako u těžkého praporu.

c) Potřebné počty velitelských kádru (důst., poddůst. z pov. a mužstva 2. roč. zákl. sl.) jsou uvedeny v tabulkách až na počet důstojníků politických, který nebyl ještě HPS stanoven. Počet orgánů OBZ stanoven na základě požadavku hl. št. 5. odděl. Potřebný počet mužstva 2. roč. zákl. sl. (celkem 1422 mužů) pro postavení 12 praporů byl zajištěn 4. odděl. hl. št. zvýšením kontingentu žen. voj. (o 1136 mužů) a přidělením nad kontingent (286 mužů) k 1. 10. 1950.

2) Počet praporů:

Potřebný počet praporů jeví se vzhledem k dosud známému směrnému číslu stanoven 5. odděl. hl. št. (11 000 mužů = 10 % branců) k 1. 10. 1950 takto:

a) 4 těžké prapory o 6 rotách s možností postavit přechodně po 1–2 dalších rotách u každého praporu. Nestačí-li to, postavit dle potřeby místo těchto rot navíc další 2 nové prap. o 6 rotách. Celková kapacita lehkých praporů by tedy byla: při 4 praporech o 6 rotách (4800 pracovníků); při zvýšení o další 1–2 roty (+ 800–1600 pracovníků), tj. dohromady 5600–6400 pracovníků; při 6 praporech o 6 rotách (maximum) – 7200 pracovníků.

b) 4 lehké prapory o 4 rotách s možností postavit přechodně po 1–2 dalších rotách u každého praporu. Nestačí-li to, postavit dle potřeby místo rot navíc další 2 nové prapory o 4 rotách. Celková kapacita lehkých praporů by tedy byla: při 4 praporech o 4 rotách (3200 pracovníků); při zvýšení o další 1–2 roty (+800–1600 pracovníků), tj. dohromady 4000–4800 pracovníků; při 6 praporech o 4 rotách (maximum) – 4800 pracovníků.

c) Celková kapacita těchto praporů obou druhů by tedy byla: při 4 lehk. a 4 těž. prap. – 8000 pracovníků; s přidáním 1–2 dalších rot – 9600–11200 pracovníků; při 6 lehk. a 6 těž. praporech – 12 000 pracovníků.

Navrhuji proto k 1. 10. 1950 postavit: 4 lehké pom. tech. prapory o 4 rotách (dosavadní silniční prapory) a 4 těžké pom. tech. prapory o 6

rotách a předvídat postavení dalších 1–2 rot u každého praporu, nebo místo toho postavení dalších 2 lehkých a 2 těžkých praporů dle potřeby.

3) Dislokace praporů:

V dohodě se 4. odděl. hl. št. navrhuji tuto dislokaci:

a) lehké PTP: 51–54 (dosavad. silnič. prap.) v dosavadních posádkách: Hvězdov, Sv. Dobrotivá, Libavá a Lešť, další 2 lehké PTP (59, 60) v Humenném a v Rim. Sobotě.

b) Těžké PTP: 55–56 v Mor. Ostravě, 57 na Kladně, 58 v Mostě, další 2 těžké PTP (61, 62) v Mor. Ostravě a v Handlové.

Dostane: p. nám. pro věci kádr., hl. št. / 4. odděl.

Za velitele: [podpis nečitelný]

Příloha č. 10

Směrnice pro zajištění ubytování a zařazení do práce prvních těžkých PTP.

Ministerstvo národní obrany
velitelství ženijního vojska

Praha, 20. září 1950

Čj. 14 849 Taj. VŽV-3-1950

Věc: Pomocné technické prapory 55–58 – zajištění ubytování a směrnice pro zařazení do práce.

TAJNÉ – PILNÉ – Lhůta
Org. a mob. správa gšt.
PRAHA

Příl.: 1 [není obsažena v této publikaci – pozn. ed.]

1) Použití pomocných technických praporů 55–58:

Dnem 1. 10. 1950 zasazují se pomocné technické prapory 55–58 (dále jen PTP), a to:

PTP 55 a 56 v Ostravě, které vystřídají část mužstva dnešních vojenských báňských oddílů na pracovištích v Ostravě, z nichž VBO se ruší a likvidují. Agendu těchto VBO odevzdají novým PTP neb SVBO dle dohody PTP 55 a 56 s velitelem SVBO Ostrava po zlikvidování všech finančních otázek pracovníků zrušených VBO.

PTP 57 Kladno, který vystřídá dnešní skupinu vojenských báňských oddílů Kladno (dále jen SVBO), jež se tímto dnem ruší, likviduje a odevzdá veškerou agendu PTP 57 po zlikvidování všech finančních otázek pracovníků SVBO Kladno.

PTP 58 Most, který vystřídá dnešní skupinu vojenských báňských oddílů Most (dále jen SVBO), která se tímto dnem ruší, likviduje a

odevzdá veškerou agendu PTP 58 po zlikvidování všech finančních otázek pracovníků SVBO Most.

Velitelské kádry z počtu mužstva byly nařízeny VO 1, 3 a 4 výnosem čj. 14 971 Taj. hl. št. VŽV 2 1950. Vojenské osoby z povolání budou přiděleny dle zvláštních výnosů MNO HKS.

2) Mužstvo:

Mužstvo PTP bude tvořiti 3 složky:

a) Vojíni základní služby, horníci, zaměstnanci přímé těžby začleňní do těchto praporů výnosem MNO čj. 75 002 Taj. I/3. odděl. 1950. Jejich služební povinnost je 2 roky.

b) Vojíni náhradní služby, horníci, zaměstnanci přímé těžby, odvodní ročník 1948, povolání ve smyslu výnosu čj. 42 054 I/3. oddělení 1950, a horníci, zaměstnanci přímé těžby, odvodní ročník 1949, povolání ve smyslu výnosu 75 043 I/3. odd. 1950. Služební povinnost 5 měsíců.

c) Vojíni, kteří nemají kladný postoj k republice a jejímu lidově demokratickému zřízení, vytrídění z ostatních útvarů jako synové příslušníků bývalých vykořisťovatelských tříd, továrníků, statkářů, velkoobchodníků, a jiní pro lidově demokratické zřízení nespolehliví vojáci, kteří v čs. armádě nebudou cvičeni ve zbraní a budou do těchto praporů začlenění podle výnosu MNO čj. 83 432 Dův. X. odbor 1950 nebo podle nařízení tento výnos předcházejících.

Základ těchto lidí tvoří ti, kteří byli vtěleni a nastoupí dne 1. 10. 1950 dle výnosu MNO, čj. 75 002 Taj. I/3. oddělení 1950, ostatek ti, kteří budou do těchto útvarů vtěleni po 1. listopadu 1950 po výběrovém řízení u vojenských útvarů dle výnosu MNO čj. 83 432 Dův. X. odbor 1950 a mají býti politickým školením a manuální prací převychováni.

Mužstvo ad 2a) a 2b) uvedené prodělá zkrácený výcvik ve zbraní a při práci na dolech bude mužstvu ad 2c) instruktory. Mužstvo ad 2c) prodělá pouze výcvik beze zbraně.

3) Zasazení jednotek:

Všechny osoby ad 2) uvedené budou začleněny do pomocných technických rot, pomocných technických praporů a s nimi zasazený jako národohospodářská výpomoc čs. dolům v místě zasazení dle nařízení vlády. Bližší potřebné instrukce vydá čas od času MNO, velitelství ženijního vojska.

4) Výcvik u pomocných technických praporů:

Všechny vojenské osoby budou cvičeny podle přílohy 12 k výnosu MNO-VŽV čj. 13 800 Dův. hl. št. VŽV 1950 (byl rozeslán PTP již dříve skrze VO, v jehož oblasti jsou PTP dislokovány).

5) Nástup mužstva a jeho prezentace:

Mužstvo PTP je povoláno k nástupu služby na den 1. 10. 1950, kdy bude prezentováno a vystrojeno. Spolu s vojenskou prohlídkou bude provedena i lékařská prohlídka důlním lékařem pro práci na dolech. Bude nutno zřídit více prezentačních komisí, aby prezentace a lékařská prohlídka byla ukončena dne 1. 10. 1950, aby mužstvo mohlo být dnem 2. 10. zapojeno na práci v dolech.

Ty vojenské osoby, které nebudou vojenským neb podnikovým (báňským) lékařem uznány schopnými pro práci na dolech, ani na povrchu, ani pod zemí, odsunou velitelé PTP 55 a 56 do Libavé k PTP 53, PTP 57 k PTP 52 do Sv. Dobrotivé a PTP 58 k PTP 51 do Mimoňe. O případné náhradě od těchto praporů rozhodne MNO na základě návrhů velitelů PTP 51–54 teprve při větším počtu těchto osob. Z těchto důvodů hlásí PTP 55–58 MNO VŽV dne 2. 10. 1950 výsledky prezentace a počet osob odeslaných k PTP 51–54 dálnopisem (pozor na utajení – řiďte se směrnicemi v příloze uvedenými).

6) Směrnice pro zabezpečení prezentace byly vydány výnosem MNO čj. 14 850 Taj. hl. št. VŽV 3 – 1950, zajištění lékařské prohlídky důlní bylo přislíbeno zástupcem ústředního ředitelství čs. dolů. Velitelé PTP si vyžádají jak od nadřízeného VO, tak i od příslušného podni-

kového ředitelství doplnění osob pro prezentační a lékařské prohlídky, jak dříve stanoveno.

6) Směna skupin vojenských báňských oddílů pomocnými technickými prapory:

Směna skupiny vojenských báňských oddílů Kladno a Most pomocnými technickými prapory 57 a 58 je uvedena v článku 1 tohoto výnosu. Podle výsledků nástupu a prezentace nováčků odsunou velitelé skupin vojenských báňských oddílů Kladno a Most tolik dnešních příslušníků SVBO k jich útvarům, kolik nováčků bude u PTP 57 a 58 schopno práce na dolech, aby byly zachovány předepsané počty pracovníků (Kladno 900 a Most 770 pracovníků). Mužstvo dosavadních SVBO, pokud nebude vráceno útvarům, odevzdají jejich velitelé do stavu PTP 57, resp. 58, kde se z nich utvoří zvláštní oddíl, a zasadí se na pracovištích odděleně od nováčků (s výjimkou osob ad 2a) a 2b)). Z počtu mužstva dosavadních SVBO, které byly určeny k odeslání k útvarům, uhradí se nejprve úbytek počtu pracovníků VBO Trutnov od SVBO Most a VBO Zbůh od SVBO Kladno a teprve zbylé mužstvo a poddůstojníci se odešlou k jich kmenovým útvarům v pořadí dle dispozic, jež obdrží SVBO Kladno a Most od nadřízeného VO. Zbytek mužstva SVBO kladno a Most bude pak postupně odeslán PTP 57 a 58 k jich útvarům, jak se bude postupně zvyšovat počet příslušníků PTP z řad mužstva ad 2c) tohoto výnosu.

Po dosažení předepsaných počtů pracovníků (Kladno 900, Most 770) z počtu mužstva ad 2 uvedeného odloučí PTP Kladno část svého praporu v počtu 150 pracovníků do Zbůchu a PTP 58 Most v počtu 130 pracovníků do Zbůchu a 150 pracovníků do Trutnova, které nahradí tam dislokované vojenské báňské oddíly, které se tím zruší a mužstvo vrátí k útvarům. Likvidace bude provedena obdobně jako v Kladně a Mostě.

Doba přesunu a střídání těchto oddílů bude nařízena zvláštním výnosem po hlášení PTP 57 a 58 o dosažení počtu pro zasazení v místech jich přidělení a dosažení počtu pro odloučené roty. S těmito oddíly

vyšle PTP Kladno a Most horníky zaměstnance přímé těžby naruková-
ví k těmto praporům ze Zbůchu a Trutnova.

8) Podřízenost pomocných technických praporů

Pomocné technické prapory 55–58 jsou samostatná vojsková tělesa
ženijního vojska s vlastní hospodářskou správou a kmenovou agendou,
podřízená příslušným velitelstvím oblasti. Proto se obracejí PTP ve
věcech vyplývajících z této podřízenosti pouze na příslušné VO, skrze
něž předkládají i žádosti a návrhy na MNO i pokud vyplývají ze
smlouvy s čs. doly; VO k nim zaujme svoje stanovisko.

Jakákoliv vyjednávání s důlními a jinými úřady bude prováděti
v Ostravě i za pomocné technické prapory 55 a 56 a za skupinu vojens-
kých báňských oddílů Ostrava velitel skupiny vojenských báňských
oddílů Ostrava.

8) Ubytování

Ubytování bude obstaráno péčí správy jednotlivých podnikových
ředitelství, resp. správami jednotlivých dolů, kde budou jednotlivé
součásti PTP pracovat. Podle ujednání s čs. doly (viz čj. 4090 Dův. hl.
št. 3. odd. 1950) budou ubytovací potřeby obstarány péčí dolů. V pří-
padě, že některé věci vnitřního zařízení neb lůžkovin nebude s to pod-
nikové ředitelství, resp. správa důlního podniku, splniti, obrátí se ve-
litelé PTP na nadřízené velitelství oblasti, jichž zástupci byli přítomni
jednáním konaným ve dnech 16. 8. 1950 v Ostravě a 18. 8. 1950
v Kladně a Mostě, o nichž jsou velitelům PTP k dispozici originály zá-
pisů u SVBO Ostrava, Most a Kladno. MNO však připomíná, aby ve-
litelé PTP omezili pro první dobu svoje požadavky dle místních pomě-
rů a skutečné možnosti příslušných báňských podniků, aby se však
snažili, aby ubytovací podmínky jak vojenských osob základní a ná-
hradní služby, tak i voj. osob z povolání postupně přiblížili se podmín-
kám uvedeným v řádu vnitřní služby a potřebám trvale k PTP přiděle-
ným vojenským osobám z povolání.

Je nutné, aby velitelé PTP a jejich odloučených rot byli ve stálém osobním spojení s příslušnými vedoucími činiteli podnikových ředitelství a správy jednotlivých dolů a uplatňovali své požadavky korektním způsobem, aby bylo nežádoucí korespondence mezi čs. doly a MNO a PTP, VO a MNO co nejméně. To vše závisí na osobním jednání příslušných velitelů PTP a jich podřízených.

Pokud se týče potřeb pro náhradní těleso PTP (zařízení pro kmenovou a mob. agendu), musí potřebné dodat VO.

9) Vystrojení a vybavení mužstva bylo nařízeno VO.

Mimo normální vojenskou výstroj pro vycházku a výcvik obdrží každý muž pracovní oděv od správy dolů – viz. čl. 6 úmluvy (čj. 4090 Dův. hl. št. 3. 1950), jehož platnost se vztahuje i na PTP.

10) Směrnice pro vnitřní službu vydané výnosem MNO čj. 4090 Dův. hl. št. 3. oddělení 1950 pro vojenské báňské oddíly platí i pro vnitřní službu u PTP, a to jak pokud se týká poměru k čs. dolům, tak i pokud se týká vnitřní služby, a zůstávají v platnosti i u SVBO a VBO, pokud nebyly určité stati změněny vydáním kázeňského řádu, Řádu vnitřní služby a Řádu posádkové služby a pokud nejsou s těmito řády v rozporu. Kde se v nich mluví o VBO, platí tato ustanovení též pro PTP.

Příloha č. 11

Zpráva o PTP pro náčelníka generálního štábu z prosince 1950, obsahující první zkušenosti z výstavby a činnosti nových jednotek.

Ministerstvo národní obrany
velitelství ženijního vojska

Čj. 17 490 Taj. VŽV – 1950

ZPRÁVA

pro náčelníka generálního štábu o pomocných technických praporech

I. Situace PTP:

1) Pomocné technické prapory byly zřízeny výnosem MNO čj. 1786 Taj. hl. št. 4. odděl. ze dne 12. července 1950, a to: PTP 51–54 dnem 1. 9. 1950 (lehké), PTP 55–58 dnem 1. 10. 1950 (báňské).

PTP jsou samostatnými vojskovými tělesy, podřízenými skrze příslušné velitelství vojenského okruhu Ministerstvu národní obrany, velitelství ženijního vojska, a to: PTP 51, 52, 57 a 58 skrze V 1. VO a PTP 53, 54, 55 a 56 skrze V 2. VO.

Každý PTP má tyto předepsané počty: velitele, ZVP, náčelníka štábu, DOZ a 15 vojenských osob z povolání, velitelskou četou: 1 staršina + 35 osob základní služby, náhradní rotu: 1 velitel, 1 mob. důstojník, 2 početní důstojníci, 1 staršina, 3 osoby základní služby, 6 pomocných technických rot, u každé roty je 1 velitel, 4 velitelé čet (voj. osoby z povolání), staršina (staršina z povolání), správce materiálu (rtn. z pov.), 7 voj. osob základní služby (velitelské družstvo), 12 velitelů družstev z řad vybraných osob II. ročníku.

Do 5. a 6. roty PTP 51–54 jsou zařazeny vojenské osoby základní služby – duchovní a řeholníci.

U báňských PTP 55 a 58 jsou jednak osoby vytríděné (nespolehlivé), jednak horníci s dvouletou neb s pětiměsíční základní službou, kteří byli do PTP zařazeni, aby pomohli jako horníci plnit plán a jako techničtí vedoucí skupin báňských PTP.

Stavy lehkých pomocných technických praporů k 1. 12. 1950:

Čís. PTP	Posádka	Důst.	Podd. z pov.	Lékaři	Pol. prac.	Vel. druž. a pom. mužstvo	Nespol. mužstvo z. sl.	Z toho	
								Du- chovní	Řeholní- ci
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
51.	Mimoň	28	28	0	3	73	949	150	128
52.	Sv. Dobrotivá	18	27	1	2	70	842	1	120
53.	Libavá	20	17	1	3	82	1203	70	332
54.	Komárno	22	28	0	1	77	860	121	79
	Celkem	88	100	2	9	302	3854	342	659

Čís. PTP	Posádka	Důst.	Podd. z pov.	Lé- kaři	Pol. prac.	Vel. druž. a pom. mužstvo	Horníci spolehliví		Nespol. mužstvo	Součet sloupce 8 až 10
							2 let.	5 měs.		
55.	Ostrava	21	29	1	1	118	206	363	992	1561
56.	Ostrava	19	30	1	1	118	196	353	1002	1454
57.	Kladno	20	24	1	1	118	92	107	958	1156
58.	Most	20	30	0	3	118	76	102	974	1154
	Celkem	80	113	3	6	472	570	925	3926	5325

Horníci s pětiměsíční základní službou, uvedení v sloupci 9, ukončí základní službu koncem února 1951.

Vedle báňských pomocných technických praporů 55 a 56 pracují dosud na dolech v Ostravě i příslušníci vojenských útvarů z řad muž-

stva II. ročníku v celkovém počtu asi 4000 osob, organizovaných do vojenských báňských oddílů.

Je plánováno nahraditi tyto osoby vytríděnými nespolehlivými, osobami z řad I. ročníku základní služby. Jelikož není dostatečný počet těchto lidí, bude nutno ponechati na dolech v Ostravě ještě asi 2600 až 2800 osob spolehlivého mužstva II. ročníku základní služby.

Bude tedy k 10. 1. 1951 stav skupiny pomocných technických praporů v Ostravě tento: 3 pomocné technické prapory báňské a zbytek skupiny vojenských báňských oddílů v počtu 2600–2800 osob.

Zřízení velitelství skupiny pomocných technických praporů v Ostravě je odůvodněno tím, že toto velitelství musí jednak koordinovati spolupráci vojenských oddílů zasazených na práci na dolech, jednak vyjednávat za tyto oddíly s civilními orgány veřejné správy (podnikovým ředitelstvím čs. dolů v Ostravě, MNV, ONV a KNV) a vojenskými úřady (velitelstvími, kam skupin PTP patří po stránce pořádkové, zpravodajské, politické, materiální a podobně).

2) Zasazení pomocných technických praporů báňských: PTP báňské jsou zasazeny takto: PTP 55 v počtu 1361 osob v ostravsko-karvinském revíru a 200 osob v handlovském uhelném revíru (odloučená část); PTP 56 v počtu 1450 osob v ostravsko-karvinském uhel. revíru; PTP 57 v počtu 1006 osob v kladenském revíru a 150 osob v trutnovském uhelném revíru (odloučená část); PTP 58 v počtu 874 osob v mosteckém uhelném revíru a 280 osob ve zbůchském uhelném revíru (odloučená část). Celkem 5325 osob.

Zasazení pomocných technických praporů lehkých udává příloha 2 [není obsažena v této publikaci – pozn. ed.].

3) Kázeňské poměry u PTP lehkých i báňských jsou dobré. Všeobecně lze říci, že velitelské kádry poddůstojníků a voj. osob základní služby nebyly dosti pečlivě vybírány, což velmi ztěžuje výchovnou práci, zejména u rot řeholníků a duchovních.

Stížnosti příslušníků PTP na špatné zacházení ze stran jejich vojenských velitelů nebyly VŽV hlášeny.

Poměry mezi báňskými PTP a orgány správy dolů jsou dobré. Příkazy k pracovnímu zasazení lehkých pomocných technických praporů jsou vydávány s krátkými lhůtami, což vede k tomu, že na pracovišti není náležitě připraveno ubytování, stravování a ostatní podmínky. Vedle toho se staly i případy především u ČSSZ, že jejich orgány jednaly s příslušníky PTP hrubě a urážlivě.

Příloha č. 12

Část první hodnotící zprávy plk. Holého o PTP a TP pro 14. zasedání vojenské rady ministra národní obrany z 11. června 1952.

Vývoj PTP a TP:

V roce 1948 byl zřízen u každého velitelství oblasti silniční prapor – IV. prapor ženijního pluku. Do těchto útvarů byli zařazováni vojáci, kteří zaujímali reakční postoj k lidově demokratickému zřízení, dále ti, kteří se sami (případně rodiče) provinili během okupace a byli souzeni podle velkého nebo malého retribučního dekretu, nebo ti, kteří se pokoušeli o přechod hranic, funkcionáři neb synové význačných reakčních funkcionářů bývalých stran apod.

Tyto silniční prapory byly později přejmenovány na pomocné technické prapory (dále jen PTP lehké), které byly částečně zasazeny na příležitostných pracích. Dnem 1. 10. 1950 byly zřízeny další 4 PTP (těžké) a zasazeny na práce v dolech.

K 31. 12. 1950 byly tedy celkově 4 lehké a 4 těžké PTP a skupina vojenských báňských oddílů (dále SVBO). Všechny tyto útvary podléhaly po velitelské linii VŽV, po politické linii politickým oddělením divizí, v jejichž prostoru byly dislokovány, materiálně pak podléhaly velitelství příslušných vojenských okruhů.

MNO-VŽV se o tyto útvary patřičně nestaralo a vidělo v nich především přítěž, která je odtahuje od jejich hlavního úkolu – bojového výcviku ženijních jednotek. Během podřízenosti PTP MNO-VŽV byla u PTP a zejména u SVBO velmi nízká kázeň, pracovní morálka, politická práce byla na velmi nízkém stupni a v souvislosti s tím i plnění norem. Tyto útvary nebyly také náležitě vybaveny ubytovacím prostorem. Rovněž po stránce kádrové byly zde veliké kvalitativní i kvantitativní nedostatky jak u poddůstojníků, tak u důstojníků. Jako poddůstojníci a instruktoři pro PTP byly dávány k PTP podřadné kádry jak po stránce politické, tak i po stránce odborné.

Příloha č. 13

Část usnesení 14. zasedání Vojenské rady ministra národní obrany k další výstavbě a činnosti vojenských pracovních jednotek.

Zpráva:

Soudruh pplk. Holý přednesl zprávu o rozmístění příslušníků Vojenských pracovních jednotek na pracovištích a o délce pracovní doby. Uvedl, že jsou z některých pracovišť vyžadovány časté práce přes čas a že kromě toho nejsou všude pracovníci řádně využiti.

Dále mluvil o pracovních odměnách a navrhl, aby vyplácení odměn bylo ponecháno tak, jako dosud. Uvedl, že po stránce kádrové nejsou k pomocným technickým praporům přemísťováni kvalitní vojáci z povolání, a navrhl, aby výběru velitelských kádrů byla věnována větší pozornost. Nakonec přednesl rozbor potřeby pracovních sil pro rok 1953 a návrh na úhradu potřeby.

K předložené a přednesené zprávě nebylo připomínek a bylo proto přijato rozhodnutí.

Rozhodnutí:

1) Náčelníku generálního štábu s. div. gen. Kratochvílovi se ukládá připravit opatření k prodloužení vojenské služby politicky nespolehlivým na neurčito, v každém případě však do konce r. 1953.

2) Náčelníku generálního štábu s. div. gen. Kratochvílovi se ukládá učinit opatření k nástupu letošního kontingentu nespolehlivých k 1. 9. 1952. Přitom se ukládá prozkoumat ve spolupráci s velitelem vojenských pracovních jednotek, zda povolávat letošní kontingent nespolehlivých najednou či postupně.

3) Soudruhu pplk. Holému se ukládá vyhovět návrhu soudruha plk. Šafra v otázce pracovní doby.

4) Veliteli vojenských pracovních jednotek se ukládá, aby prohloubil odbornou a bojovou přípravu velitelů všech stupňů, důstojníků, poddůstojníků z povolání a poddůstojníků základní služby

- ještě hlubším rozpracováním bojové přípravy,
- zrevizování její učební náplně podle mob. určení ve spolupráci s VŽV,
- propracováním metodických ukázkových cvičení,
- učinit příslušná opatření pro další zvyšování produktivity práce, rozšíření socialistického soutěžení a uplatňování nových metod práce (dodržování grafikonu cykličnosti, Tencerův rám, zdění v trojkách atd.).

Návrh na příslušné opatření předložit do 15. 7. 1952.

5) Náměstkmu ministra pro věci materiální s. div. gen. Thořovi se ukládá, aby dohodl s náčelníkem generálního štábu otázku rozvinutí vojenských pracovních jednotek pro mobilizaci.

6) Náměstkmu ministra pro věci materiální s. div. gen. Thořovi a náčelníku Organizačně mobilizační správy s. brig. gen. Váchovi se ukládá, aby ve vzájemné těsné součinnosti navrhli novou organizaci vojenských pracovních jednotek, jakož i velení těmto jednotkám s přihlédnutím k těmto zásadám:

a) mírová organizace vojenských pracovních jednotek musí dovolovat rozvinutí mírových počtů na počty válečné;

b) mírová organizace musí být přizpůsobena pracovnímu zasazení nutnému k zdolání plánovaných úkolů Hlavní správy vojenských staveb, HS VLS, VŽV a musí odpovídat usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ o potřebě vojenských pracovních sil pro Ministerstvo paliv a energetiky; musí odpovídat počtu branců vzatých do evidence pro odvodní soupis v r. 1952, které jsou určeny pro vtělení do vojenských

pracovních jednotek; musí brát v úvahu počet osob z řad kulaků a osob štítících se práce, povoláných mimo odvodní soupis zvláštním rozkazem ministra národní obrany v předvídaném počtu, dobu jejich nástupu, jakož i délku jejich služby;

c) bude zváženo velení a řízení útvarů prostřednictvím 2 skupin;

d) organizaci útvarů navrhnout s přihlédnutím k pěti druhům vtělování mužstva: 1) mužstvo zdrav. klasifikace Cj a Cd – spolehlivé, 2) mužstvo s klasifikací E - politicky nespolehlivé, 3) mužstvo z řad kulaků a osob štítících se práce, 4) mužstvo z řad horníků z povolání – spolehlivé, 5) mužstvo trestané voj. soudy soustředěné do kárných rot;

f) [bod e) vynechán v orig. – pozn. ed.] podle druhu vtělovaného mužstva počítat s velitelem 1. čtyř jednotlivých rot jako důstojníkem nebo poddůstojníkem z povolání.

7) Náčelníku vojenských pracovních jednotek se ukládá, aby vypracoval nový statut pro vojenské pracovní jednotky, do kterého zahrne všechny otázky, diskutované na zasedání vojenské rady ministra národní obrany.

8) Náčelníku Hlavní politické správy s. plk. Zemanovi se ukládá posílit politické oddělení náměstka ministra pro věci materiální pracovníky, kteří budou mít za úkol řídit politickou práci u vojenských pracovních jednotek.

9) Náčelníků Hlavní kádrové správy s. brig. gen. Korandovi a náčelníku Hlavní politické správy s. plk. Zemanovi se ukládá, aby kádry přemísťované k PTP a TP byly zejména po stránce politické těch nejlepších kvalit, a náčelníku Hlavní kádrové správy se ukládá, aby do 30. 10. 1952 provedl výměnu neschopných kádrů podle návrhu velitele vojenských pracovních jednotek.

10) Náměstkovi ministra pro věci materiální s. div. gen. Thořovi se ukládá, aby zřídil komisi s úkolem pro materiální zabezpečení jednotek zasazených na důlních pracích, zvláště u PTP 57 Kladno, a navrhl

ministru národní obrany opatření nutná ke zvýšení materiálního zabezpečení těchto jednotek. Komisi sestavit ze zástupců MNO, MPE a MSK. Lhůta: 15. 7. 1952.

11) Veliteli vojenských pracovních jednotek se ukládá, aby provedl opatření, aby ze mzdy vojáků bylo pravidelně ukládáno nejméně 50 % výdělků na spořitelní knížku. Lhůta: 1. 7. 1952.

12) Veliteli vojenských pracovních jednotek, náčelníku Hlavní správy vojenských staveb a politického odděl. náměstka materiálního se ukládá, aby vyvinuli účinn. kampaň za účelem získání co největšího počtu vojáků 2. ročníku do hornictví a vojenského stavebnictví.

13) Náměstků ministra pro věci materiální se ukládá předložit k projednání v politickém sekretariátu ÚV KSČ do 25. června 1952 zprávu o vojenských pracovních jednotkách s návrhy na opatření podle projednávání na zasedání Vojenské rady ministra národní obrany dne 11. 6. 1952.

Ministr národní obrany
armádní generál Dr. Alexej Čepička [vlastnoruční podpis]

Zapsal:
brig. gen. Josef Stražil

Příloha č. 14

Vystoupení pěveckého sboru 54. PTP nahrál a vysílal Československý rozhlas v Bratislavě.

Československý rozhlas

Bratislava, Leninovo námestie 13/a

Telefon: 33531, 33532, 25933

Titl.

Čj.: 5657

VSSH,

Naše značka: 642/LUT/H/Mm.

PSP – 40

Vaše značka:

Hájniky při Zvolene

Bratislava, 2. mája 1952

Vybrali sme niekoľko čísiel z Vášho programu, ktoré chceme nahrávať. Prosíme Vás, aby ste ich dokonale pripravili. Pre nahrávanie Vám navrhujeme 22 máj t. r. Oznamte nám, či Vám tento termín vyhovuje. Ďakujeme.

Sme s pozdravom:

1) J. Kříčka	Tři sbory pro vojáky
My celý svět
Na stráží míru
Naše zbraně
2) Nosov – Kapr	Daleko, daleko
3) Kment	Slezské písně (pásmo)
4) J. B. Foerster	Píseň lidu
5) A. Dvořák	Úmysl milencin
6) Křížkovský	Utonulá
7) Nešvera	Moravě
8) Pala	Dupák
9) Zacharov – Pícha	Ticho, ticho, Dunaj vodu nese
10) Jindřich	Já nemám v tom Klenčí
11) J. Kříčka	Kdyby černá očenka
12) Wünsch	Oj, včeračky

Pět ročníci úspěch! [razítko, podpis nečitelný]

Příloha č. 15

Poděkování KNV v Banské Bystrici za vystoupení vojáků na oslavách SNP.

KRAJSKÝ NÁRODNÝ VÝBOR V BANSKEJ BYSTRICI

Značka: _____

V Banskej Bystrici 29. augusta 1952.

Súdr.

Posádková správa 40

Hájková

Krajský národný výbor v Banskej Bystrici vyjadruje týmto svoju vďaku a uznanie Vojenskému speváckemu súboru Vašej posádky za vystúpenie v rámci osláv Slovenského národného povstania, za vzorné predvedenie programu s tým, aby odkaz Povstania viedol spevácky súbor k ďalším úspechom a pozdvihoveniu našej ľudovodemokratickej armády po kultúrnej stránke.

Do ďalšej činnosti súboru želáme mnoho úspechov.

Práci česť!

Predseda KJV :

J. Ondrej

Příloha č. 16

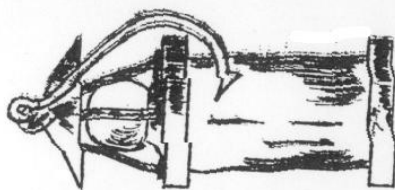
„Pétepácké“ hudby hrály i na civilních zábavách.

zde přes na

Společenský večer

pořádáný dne 21. února 1953 v K 17 / u Dřepků
s bohatými estradním programem, ve kterém účinkují
lidový soubor brněnského rozhlásu,
zpěváci Ševců a Šebetovská
a lidový výpravě Maštný.

K. Kana: hraje vojenská hudba
O občerstvení postarána
začátek v 19 hod.

Příloha č. 17

Odůvodnění potřeby vojenských pracovních oddílů při plnění úkolů Vojenských lesů a statků v r. 1951

(část textu + tabulka Vojenské pracovní oddíly – výpomoc u Voj. lesů v r. 1951).

A) Vojenské lesy:

V r. 1951 mají VL splnit následující plánované úkoly 5LP:

- a) vytěžít 600 000 plm hmoty bez kůry,
- b) zalesnit nejméně 2000 ha lesních půd,
- c) vypěstovat nejméně 30 milionů lesních sazenic,
- d) rozšířit stávající lesní školku na plochu 100 ha,
- e) zajistit 10 milionů produkčních jednotek lesního semene,
- f) provést výchovné prořezávky v mladších porostech na ploše 2000 ha,
- g) probrat a hospodářsky usměrnit porosty středního stáří na ploše nejméně 6000 ha,
- h) provést přeměny výmladkového lesa na les hospodářsky výnosnější na ploše 70 ha,
- i) provést přeměnu lesních porostů na ploše 80 ha,
- j) zalesnit 600 ha nelesních půd,
- k) vyhotovit hospodářské lesní plány a inventarizaci na ploše 6000 ha lesa.

K uvedeným plánovaným úkolům přistupuje další důležitý úkol VL, tj. včasné zpracování všech kůrovcových kalamitních těžeb a tím zamezení dalšího rozšiřování se kůrovců ve voj. lesích, event. jeho nebezpečného pronikání do sousedních lesů podniku ČSSL n. p. Dle zjištěného nadměrného přemnožení kůrovců ve VL v roce 1950 hrozí nový vznik a další rozšíření kůrovcových kalamit v lesích PŘVL Lázně Kynžvart, Lipník n. Bečvou, Plumlov a do značné míry i u PŘVL Hořovice a Horní Planá na Šumavě.

Plnění plánovaných úkolů u VL je brzděno hlavně:

- 1) skoro celoročním vojenským využíváním všech prostorů VVT pro výcvik armády a častým dlouhodobým uzavíráním voj. lesů při ostrých střelbách,
- 2) nedostatkem civilních i vojenských pracovních sil.

Aby VL mohly vůbec splnit své plánované úkoly a zvláště úkoly těžební, jimiž by omezily kůrovcové kalamity ve voj. lesích, a úkoly zalesňovací, je naléhavé, aby jim byla poskytnuta pracovní výpomoc voj. pracovními oddíly. A to jednak oddíly, které by byly pracovně nasazeny celoročně pouze při těžebních pracích, jednak oddíly, které by vypomáhaly při špičkových pracích zalesňovacích, případně i těžebních a odvozních.

Potřebné počty pracovních oddílů a jejich časové přidělení jednotlivým podnikovým ŘVL jsou znázorněny a vyčísleny v příložených grafech.

zde tabulka ze
soub. a_tab, a to
naštorc

Příloha č. 18

Potvrzení o absolvování kurzu technického minima u n. p. Stavoindustria.

STAVOINDUSTRIA, N.P. BANSKÁ BYSTRICA, RADVAŇSKÁ UL. 30.

P o t v r d e n í e

Potvržu jeně, že *K.O.P.P. Antošovi*.....nar. *2. augusta 1929*.....
prevádzal murárske práce u nášho závodu po absolvovaní kurzu technického minima
I - III. stupňa usporiadaného závodom v r. 1953 a po absolvovaní 4-týždňového mi-
nárského kurzu, usporiadaného v Trenčíne v dobe od *20. júna*..... do *20. júla*.....1952
náročným podnikom Stavoindustria.

Menovaný převzal samostatně všechny murářijské práce okrem štukových a fasádnych omietok od *skladového.. kuzla..* až do konce r. 1953. Pracoval k plnej spokojnosti vedena s tavby.

Do ďalšej práce želáme Vám veľa úspechov.

V Banskej Bystrici, dňa 29. decembra 1953.

STAVOINDUSTRIA

národný podnik

súvod Banská Bystrica

Radvaňská 30

Z. Rybný

Příloha č. 19

Socialistický závazek jednotlivce u lehkého PTP.

POSISTA

národní podnik - Praha I, Revoluční 21

Závod: K 25

Staveniště: Bochyň

VPŘED K SOCIALISMU

SOCIALISTICKÁ SMLOUVA

Jméno voj. M i o h a l i o s Karel

zaměstnání tesař datum závazku od 23.11. do 27.12.1952

zavazuje se

že na počest 73. narozenin s.J.V. Stalina spevní normu na tisíc-
ských pracích ve 12. plán. období o 5 % a při tomto spevnění bude
plnit na 200 % v průměru celoměsíčním.

ing. Alchodice H.

V Praze dne 25. listopadu 195 2

Vedení závodu:

Med

Výbor Z.O.S. ROH:

Ing. Ruda
POS. p.
Prati...
Slavba Bechyňe

Výbor Z.O. KSČ:

Polunsky

94625000 - 7. 52 - 5409 - Str. 21

Příloha č. 20

Socialistický závazek kolektivu.

ARMASTAV, n.p. PLZEŇ

SOCIALISTICKÁ SMLOUVA

V zájmu zdárného plnění příletého plánu se zavazuje
údarba "Bratislava" jejímiž členy jsou:

voj. Švabala Rajmund, voj. Tomáš Josef, voj. Kojgana Ladislav, voj. Vozdák
Vladimír a voj. Zatybo Jan

že úkol "Polosaři Theta-stropu", který je plánován na
129,46 normohodin, provede za 64,93 hod., t.j. že splní úkol na 200%

Přitom se úderba "Bratislava" zavazuje, že bude pracovat
ti kvalitně, že bude hospodárně využívat všechny materiály, používat
nových osvědčených metod práce, svoje zkušenosti převádět na ostat-
ní spolupracovníky-vojáky a její členi budou ubráněni při plnění úko-
lů místním ubožencům. Posadí se k tomu od vedení starby, aby měla
práci vždy veas a řádně připravenou, pracovníciť zariženo, dostatek
materiálu i jeho řádný přísun a stroje v provozu.

Podpisy členů úderby:

uz: Kvarda Rajmunt?

90. 10. 1952
Voj. g. 100 - 4.
Základní škola

Zavazob úderby jsme přijali a vřelob plnění Kvarda
podporovat:

Kaly Kaly
dělník

F. Opatovský
úder.

Zahradka, 14. února 1952.

J. P. M. S. T. A. V
K. V. O. B. I. T. E. N.

Úkol dokončen 16. února 1952 a proveden za 63,5 hod.

Účastník dání Soc. smlouvy splněn na 102,2%

Příloha č. 21

„Bleskovka“ pro vojenské pracovníky u n. p. Posista

Júl 1953

Soudruzí vojáci,

nadešla doba, kdy budete skládat účty ze své práce. Bliží se chvíle, kdy se budete muset každý zamyslet nad minulostí a zvážit si, zdali udělal na vojně vše, co udělat mohl. Přišel okamžik, který bude důležitým okamžikem ve Vašem životě. Prověrkové komise, před které předstoupíte, Vás budou hodnotit jak po stránce vojenské a politické, tak i z hlediska Vašich pracovních výsledků. Právě u prověrky budou zváženy všechny klady i nedostatky Vaší činnosti. Ten, v jehož činnosti se během voj. cvičení projevilo více kladů než nedostatků, bude k prověrce přistupovat s klidným svědomím a již dnes může sám jistě dobře posoudit výsledek své prověrky. Doba Vašeho pobytu na voj. cvičení ukázala, že dnes již celá řada z vás svým kladným postojem ke všem povinnostem si zaslouží být odměněna kladnou prověrkou. U těchto soudruhů je předpoklad, že se vypořádali se svými nedostatky, se kterými na voj. cvičení přišli a že se stávají tak platnými budovateli naší socialistické společnosti.

Naproti tomu je stále ještě mezi Vámi řada těch, kteří nepochopili dosud význam vojenské služby a staví se stranou k úkolům, které jsou na jednotku kladeny. Tito soudruzí svým špatným příkladem maří dobrou snahu většiny, která usiluje o to, aby výkon jednotky byl stále vzestupný. Snaží se kazit pracovní morálku, nabourávat politickou práci u jednotky a různými pochybovačnými, nepravdivými „zprávami“ vnášet neklid do kolektivu. Ve své krátkozrakosti zapomněli ovšem na to, že kolektiv je v brzké době sám odsoudí a vyloučí ze svého středu. Brzy se budou moci přesvědčit o tom, že slova našeho velitele se stanou skutkem.

Soudruzi, v poslední fázi Vaší činnosti se nedejte strhnout na stranu těch, kteří zůstali hodně dlužni vybudování obranyschopnosti naší vlasti, a příkladnou pracovní morálkou dokažte, že bojový úkol, který byl před Vás postaven čestně splníte!

Příloha č. 22

Pracovní smlouva „pétépáka“ na rok u n. p. Stavoindustria byla podmínkou propuštění do zálohy (vyplněný formulář).

U vědomí, že i po návratu ze základní vojenské služby je třeba bojovat za zachování a upevnění světového míru, uzavírá níže podepsaný zaměstnanec v organizovaném náboru pracovních sil s národním podnikem **Stavoindustria, nár. pod. záv. č. 2 v B. Bystrici**, prostřednictvím okresního národního výboru – referátu pracovních sil v ... [neuveďeno] tuto

pracovní smlouvu.

Příjmení a jméno pracovníka **Valíček Antón nar. 15. 6. 1919**

Čís. občan. průkazu: ... [neuveďeno]

bytem v **Šidbořice, 317, okr. Hustopeče**, okres **Hustopeče**, posledně zaměstnaný u **student**, okres ... [neuveďeno]

Podepsaný pracovník se touto smlouvou

zavazuje, že

1) nastoupí jako **manuál. pracovník** dne **1. 1. 1954** v podniku **Stavoindustria, nár. pod. záv. č. 2 v B. Bystrici** a bude v něm pracovat po dobu **jedného roka**,

2) bude plnit všechny povinnosti ukázněného pracovníka, nebude neomluveně zameškovávat směny a bude dodržovat a plně využívat pracovní dobu;

3) bude se přesně řídit pracovním, ubytovacím a stravovacím řádem a dodržovat veškerá bezpečnostní opatření a nařízení;

4) vynasnaží se, aby se v nejkratší době zapracoval a plnil a překračoval výkonové normy;

5) bude šetřit národní majetek a přispívat všemožně k snížení vlastních nákladů podniku.

Vedení podniku se touto smlouvou

zavazuje, že

1) zařadí zaměstnance ihned po nástupu zaměstnání na práce, které odpovídají nejméně **III. pl. tr. ŠKP** a které bude zaměstnanec vykonávat v úkolu nebo v prémii, a že zaměstnanci bude vyplácet mzdu podle této **príslušnej pra. tr.;**

2) rádně poučí zaměstnance o jeho právech a povinnostech a o dodržování opatření a předpisů směřujících k ochraně života a zdraví při práci;

3) vyplatí zaměstnanci jednorázový příspěvek v částce [neuveďeno] Kčs, a to [neuveďeno] Kčs při nástupu zaměstnání, [neuveďeno] Kčs po odpracování jednoho roku a [neuveďeno] Kčs po odpracování druhého roku pracovního závazku;

4) bude vyplácet zaměstnanci po dobu prvních [neuveďeno] měsíců zvláštní přídatky na zapracování, a to v prvním měsíci [neuveďeno] %, v druhém měsíci [neuveďeno] % a v třetím měsíci [neuveďeno] % čistého výdělků v novém zaměstnání;

5) bude vyplácet ženatému nebo jemu na roveň postavenému zaměstnanci rodinnou podporu ve výši [neuveďeno] Kčs denně, pokud bude zaměstnanec žít odloučeně od své rodiny, o kterou pečuje, a pokud odloučení od rodiny nastane v důsledku nástupu zaměstnání podle této smlouvy;

6) umožní zaměstnanci zaškolení a nejpozději do jednoho měsíce po složení zkoušky jej přeřadí na práci, pro kterou se zaškoluje;

7) se postará, pokud bude zaměstnanec bydlet v hromadné ubytovně, aby ubytovna byla v předepsaném stavu; ubytovna bude mít zejména toto vybavení: [neuveďeno]

8) bude poskytovat zaměstnanci závodní stravování sestávající ze snídaně, oběda a večeře za ceny při hromadném stravování;

9) uhradí zaměstnanci, který obdrží rodinný byt, náklady přestěhování ve výši nutných výdajů, nejvýše 1600,- Kčs; při přestěhování se poskytne též rodinným příslušníkům zaměstnance úhrada jízdného do místa nového bydliště;

10) započítá zaměstnanci pro získání nároku na placenou dovolenou na zotavenou a pro délku dovolené dobu jeho předchozích zaměstnání a dobu činné vojenské služby podle platných předpisů;

11) poskytne zaměstnanci užívání těchto zdravotních, sociálních, kulturních, tělovýchovných a sportovních zařízení podniku: [neuvedeno];

12) určí odpovědného zaměstnance podniku, jemuž může zaměstnanec sdělovat své stížnosti a žádosti týkající se plnění povinností podniku. Odpovědným zaměstnancem v době uzavření této smlouvy je s. **Toman**.

Okresní národní výbor – referát pracovních sil v **Banskej Bystrici**

1) poskytne zaměstnanci před nastoupením cesty na nové pracoviště zdarma jízdenku pro jízdu z jeho dosavadního bydliště do nového pracovního místa;

2) vyplatí zaměstnanci před nastoupením cesty z místa bydliště do místa nového pracoviště dietu ve výši 20,- Kčs za den cesty, bude-li cesta podle jízdního řádu trvat alespoň dvě hodiny, nebo 40,- Kčs, bude-li trvat alespoň deset hodin.

Zaměstnanec se může v případě nedodržení povinností podniku obracet se stížnostmi na odpovědného zaměstnance podniku (odstavec 12 povinností podniku) nebo na orgány státního dozoru na zaměstnávání pracovníků referátu pracovních sil krajského národního výboru v **B. Bystrici**. Porušení podstatných podmínek smlouvy je důvodem k rozvázání pracovního poměru.

Příspěvky uvedené v odstavci 3, 4 a 5 povinností podniku a v odstavci 1 a 2 povinností okresního národního výboru – referátu pracovních sil se považují do řádného splnění pracovního závazku založeného touto smlouvou za zálohy. Druhá a třetí splátka jednorázového příspěvku uvedeného v odstavci 3 a zvláštní přídavky na zapracování uvedené v odstavci 4 povinností podniku podléhají dani ze mzdy podle ustanovení zákona o dani ze mzdy čís. 76/1952 Sb.

Bude-li pracovní poměr zrušen bez viny zaměstnance, je zaměstnanec povinen vrátit poměrnou část jednorázového příspěvku uvedeného v odstavci 3 povinností podniku.

Příspěvky se neposkytují zaměstnancům, kteří mají neomluvenou absenci: za každý den neomluveného zameškání se srazí zaměstnanci desetinasobek částky rodinné podpory připadající na jeden den; zaměstnanci, který během roku neomluveně zamešká tři pracovní směny, nebude druhá, případně třetí splátka jednorázového příspěvku poskytnuta.

Vzájemná práva a povinnosti vyplývající z této smlouvy jsou chráněny lidově demokratickým právním řádem.

V **Banské Bystrici** dne **23. dec.** 1953.

Zaměstnanec Valíček Antonín [vlastnoruční podpis]

Okresní národní výbor – referát pracovních sil [razítko, podpis nečitelný]

Příloha č. 23

Vojenská knížka „pétápáka“ sloužícího u 52. PTP a přidruženého k výimečnému cvičení (vybrané strany).

Vlastník dále podpis vlastníka vojenské knížky

Podpis ověřujícího

Kučer / Kubista
(funkce, hodnost, příjmení a jméno)

Buď připraven k obraně své lidově demokratické vlasti!
Chraň vojenskou knížku, ští poučení o pravidlech vojenské
evidence, nauč se jím a zachovávej je.

VOJENSKÁ KNÍŽKA

serie G evid. číslo 384044

FRANK (příjmení) Petr (jméno)

Vydáno Okresním vojenským úřadem práva vojenského velitelství

6. 1. 1954

Podpis vydávajícího velitele
Kučer / Kubista
(funkce, hodnost, příjmení a jméno)

19. Uveďte dobu nastupu služby u útvaru, nejdříve- šího přemístění, volebnou odbornost, způsobi- lost pro funkci na dobu propuštění do zálohy	Datum		rok
	den	měsíc	
1. Novotný do rozkladu služby 1911 bezúspěšně přidělen k 41. div. 21. armádní rozkřídlen 1 10 1913			
2. Přímobilník č. 52. PTP, a konal pravidelné přev. práce 5 12 1918			
3. Přímobilník dr. palebný a přidělen k vyhled. nájm. vojenskému ústavu proble č. 134/14. p. v. Pravobitně přemístěn 1 10 1952			
4. Propuštěn pro vyhledání práci, přechází a brig. výhled. kon. pond. návrat do v. služeb 31 10 1953			

6

19. Uveďte dobu nastupu služby u útvaru, nejdříve- šího přemístění, volebnou odbornost, způsobi- lost pro funkci na dobu propuštění do zálohy	Datum		rok
	den	měsíc	

7

Příloha č. 24

Výměr o vystěhování rodičů „pétépáka“ z bytu pro „státní nespolehlivost“.

Jednotný národní výbor v Plzni
Referát III – bytové oddělení

V Plzni, dne 1. července 1953

Zn. III-463.4-1953-Břk.
Nucené vyklizení bytu

Pan(i)
Ing. Alois Smola
V Bezovce 3,
Plzeň.

Do vlastních rukou.

Výměr

1) Jednotný národní výbor v Plzni prohlašuje podle § 11 odst. 1 zákona ze dne 28. 4. 1948 č. 138/48 Sb. Vaši nájemní smlouvu, případně užívací právo na byt o kuchyni a 2 pokoji(ích) v Plzni, V Bezovce 3, za zrušenou(é).

2) Ukládá se Vám podle § 27 citovaného zákona, abyste předmětný byt vyklidil(a).

3) Jako náhradní byt se Vám přikazuje byt o kuchyni a 1 pokoji v Božanově č. 266, okr. Broumov, po p. (pí) [neuveďeno].

Nevyhovíte-li tomuto výměru ve stanovené lhůtě, bude vyklizení předmětného bytu provedeno exekučně na Vaše vlastní útraty a nebezpečí.

Poskytnutí náhrady stěhovacích výloh a její výše se řídí majetkovými a důchodovými poměry uživatele bytu a příslušníků rodiny a vyklidil-li uživatel byt ve stanovené lhůtě, uvedené v tomto výměru.

Důvody:

Jednotný národní výbor v Plzni Vás označil za osobu státně nespolehlivou. S okamžitou platností se Vám přiděluje náhradní byt, jak shora uvedeno. Přestěhování bude provedeno v ranních hodinách dne 3. července 1953.

Proti tomuto výměru se můžete odvolati nejdéle do 15 dnů ode dne doručení tohoto výměru, a to ke krajskému národnímu výboru v Plzni prostřednictvím JNV v Plzni.

Výslovně se však podotýká, že případné odvolání nemá podle § 29 odst. 1 citovaného zákona odkladného účinku.

Poučení: O přiměřenosti náhradního bytu rozhoduje podle volné úvahy JNV (§ 17. odst. 1 zák. 138/48 Sb.).

Referent JNV: B. Paizker [vlastnoruční podpis, razítko]

[Doplněný text:]

Úř. opraveno 2. 7. 1953

Náhradní byt: Ptenín č. 85, 1-1, okres Přeštice.

[podpis nečitelný, razítko]

Příloha č. 25

Úvodní část hlavního referátu I. shromáždění PTP ze dne 25. května 1968 v Praze na Žofíně.

Vojáci černých výložek, vzácní hosté, paní a pánové,

z pověření přípravného výboru předstupuji dnes ve jménu všech příslušníků jednotek bývalých PTP před celou československou veřejností se zprávou o zřízení, existenci a činnosti vojenských táborů z let 50 až 54. Je to poprvé, kdy můžeme my, nositelé černých výložek, podle svého nejlepšího vědomí a svědomí říct našim spoluobčanům pravdu, pravdu o nás a o jedné z nejsmutnějších kapitol čsl. lidové armády. Nemůžeme a nechceme přitom zapomenout na skutečnost, že naše setkání se uskutečňuje díky obrodnému politickému procesu československého jara 1968, jehož tvůrci – novému ÚV KSČ v čele s jeho prvním tajemníkem A. Dubčekem – patří za to naše nejpřímější pozdravy, uznání a dík.

Ted' mně však dovoluňte vrátit se o 19 let zpět, do roku 1949. Naše republika se tehdy ocitla v nezáviděníhodné hospodářské situaci. Nejťživěji doléhal nedostatek paliv. Přibližně tehdy vznikají na základě „dobrovolnosti“ tzv. VBO = vojenské báňské oddíly, a s nimi další formy armádní výpomoci v hornictví. Avšak všechny tyto akce zřejmě nestačily. A tak v roce padesátém přichází MNO v čele se svým novým ministrem, smutně proslulým dr. Čepičkou, se zrudným nápadem vytvořit oddíly PTP – pomocné technické prapory – nebo jak se tehdy říkalo: politicko-trestanecké prapory. Tehdejší MNO tak neslýchaným způsobem zneužilo zákona o vojenské povinnosti, a to činem, který je možno právem označit jako projev nezákonnosti, brutality a nelidskosti, jako společenské deformace, které dolehly na republiku jako příšerná noc bez naděje a budoucnosti.

Přestože se o našem zařazení vědělo dávno před naším nástupem prezenční služby, volali nás velitelé vojenských správ – tak jako jiné,

šťastnější naše druhy – k besedám, kde nám vykládali o cti sloužit se zbraní v ruce v lidové armádě. Věděli, kam jdeme a že nikdy zbraň do rukou nedostaneme, a přesto nám to nefekli. Lhali a podváděli nás zcela plánovitě. O několik týdnů později jsme se přesvědčili proč. V civilu jsme se snad křivým nařčením a obviněním mohli ještě bránit. Za branami tereziánské pevnosti v Komárně život končil. Nečekal nás tvrdý, veselý život vojenský, ale zloba a nenávisť.

A tak tehdy, kdy se důstojníky lidové armády stávali automaticky lidé typu Šejny a Mamuly, přicházeli k PTP v důsledku nařčení, špiclování, denunciací a nejrůznějších čistek studenti ze škol, mladí učitelé, zemědělská mládež, lékaři, mladí dělníci, zahraniční vojáci, řemeslníci a kněží. Jako příslušníci všech sociálních vrstev a náboženství bez věkového ohraničení (výjimkou nebyli ani pětadesátiletí starci) byli povoláni do vojenské služby či na mimořádné cvičení, kde zbavení všech lidských práv a svobod, stali jsme se tou nejlacinější pracovní silou. Náš slovník má pro tyto síly jen jedno značení: otroci.

Rukovali jsme v jinou dobu než ostatní příslušníci řadového vojska. Byli jsme okamžitě ostříhání dohola, i když MNO tento rozkaz zrušilo. Oblečení jsme byli zpočátku do všech zbytků stejnokrojů, které v Československu zbyly po spojeneckých i německých armádách. Jen jedna součást našeho stejnokroje byla úplně nová: černé výložky bez označení zbraně.

Příloha č. 26

Přehled pomocných technických praporů a vojenských pracovních jednotek

Přehled obsahuje postupně číslo jednotky, její krycí číslo, místo posádky, typ jednotky, způsob naplnění, datum vzniku a stručné zachycení přejmenování, reorganizací, přesunů, zrušení apod. Někdy je některá z položek vynechána, protože ji nelze z archivních materiálů zjistit. VC znamená výjimečné cvičení.

Pomocné technické prapory

13. – VÚ 3851 – Ostrava-Radvanice – těžký – 1. 11. 1953. Vznikl přejmenováním I. PTP, k 1. 3. 1954 reorganizován na 13. TP.
14. – VÚ 5123 – Karviná – těžký – 1. 11. 1953. Vznikl přejmenováním III. PTP, k 1. 3. 1954 reorganizován na 14. TP.
51. – VÚ 6361 – Mimoň – lehký – branci E – 1. 9. 1950. Vytvořen ze IV. praporu 1. ženijního pluku, k 1. 11. 1953 reorganizován na 51. TP.
52. – VÚ 4934 – Svatá Dobrotivá – lehký – branci E – 1. 9. 1950. Vytvořen ze IV. praporu 2. ženijního pluku, k 1. 3. 1954 reorganizován na 54. TP.
53. – VÚ 9991 – Město Libavá – lehký – branci E – 1. 9. 1950. Vytvořen ze IV. praporu 3. ženijního pluku, v březnu 1952 přesunut do Rajhradu, k 1. 11. 1953 reorganizován na 53. TP.
54. – VÚ 4563 – Komárno – lehký – branci E – 1. 9. 1950. Vytvořen ze IV. praporu 4. ženijního pluku, který vystřídal krycí čísla 2245 a 8127 a posádky Pliešovce, Sered a Plavecké Podhradí. K 1. 1. 1954 byl zrušen.
55. – VÚ 9115 – Ostrava-Radvanice – těžký – branci E – 1. 10. 1950. V červnu 1951 přejmenován na I. PTP a získal nové krycí číslo 3851, k 1. 11. 1953 na 13. PTP a k 1. 3. 1954 reorganizován na 13. TP.
56. – VÚ 5123 – Horní Suchá – těžký – branci E – 1. 10. 1950. V červnu 1951 přejmenován na III. PTP, k 1. 11. 1953 na 14. PTP a přesunut do Karviné, k 1. 3. 1954 reorganizován na 14. TP.

57. – VÚ 5447 – Kladno-Libušín – těžký – branci E – 1. 10. 1950.
K 1. 5. 1954 reorganizován na 57. TP.
58. – VÚ 1108 – Most – těžký – branci E – 1. 10. 1950. V dubnu 1951 přesunut do Karviné, v červnu 1951 přejmenován na II. PTP a 1. 11. reorganizován na 10. TP.
59. – VÚ 7332 – Bílina – lehký – VC + branci E – 15. 4. 1951.
K 1. 11. 1953 reorganizován na 59. TP.
60. – VÚ 3827 – Děčín – lehký – VC + branci E – 15. 4. 1951. V červenci 1951 přesunut do Líně u Dobřan, v červenci 1952 do Pardubic a v listopadu 1952 zpátky do Děčína. K 1. 11. 1953 reorganizován na 60. TP.
61. – VÚ 1046 – Rumburk – lehký – VC + branci E – 15. 4. 1951.
K 1. 11. 1953 reorganizován na 61. TP.
62. – VÚ 5115 – Děčín – lehký – branci E – 1. 10. 1951. V dubnu 1952 přesunut do Bechyně, v srpnu 1952 do Černovic a v říjnu stejného roku do Štoků. K 1. 1. 1954 zrušen.
63. – VÚ 6006 – Komárno – lehký – VC + branci E – 1. 12. 1951. V srpnu 1952 přesunut do Novák a v prosinci 1952 do Košic, k 1. 3. 1954 zrušen.
64. – VÚ 8039 – Varnsdorf – lehký – VC + branci E – 1. 12. 1951.
K 1. 11. 1953 reorganizován na 64. TP.
65. – VÚ 1538 – Dolní Životice – lehký – VC + branci E – 1. 12. 1951.
K 1. 5. 1954 reorganizován na 65. TP.
66. – VÚ 7330 – Bílina – lehký – VC + branci E – 1. 9. 1952.
K 1. 11. 1953 reorganizován na 66. TP.
67. – VÚ 7339 – Zdechovice – lehký – VC + branci E – 1. 9. 1952.
K 1. 5. 1954 reorganizován na 67. TP.
68. – VÚ 6160 – Komárno – lehký – VC + branci E – 1. 9. 1952.
K 1. 11. 1953 reorganizován na 68. TP.
- I. – VÚ 3851 – Ostrava-Radvanice – těžký – 15. 6. 1951. Vznikl přejmenováním 55. PTP, k 1. 11. 1953 přejmenován na 13. PTP.

- II. – VÚ 1108 – Karviná – těžký – 15. 6. 1951. Vznikl přejmenováním 58. PTP, k 1. 11. 1953 reorganizován na 10. TP.
- III. – VÚ 5123 – Horní Suchá – těžký – 15. 6. 1951. Vznikl přejmenováním 56. PTP, k 1. 11. 1953 přesunut do Karviné a přejmenován na 14. PTP.
- IV. – VÚ 6197 – Orlová – těžký – branci E – 24. 9. 1951. K 1. 11. 1953 reorganizován na 11. TP.
- V. – VÚ 7347 – Horní Suchá – těžký – branci E – 24. 9. 1951. K 1. 11. 1953 reorganizován na 12. TP.

Technické prapory

- 1. – VÚ 7370 – Děčín – lehký – branci Cj, Cd – 15. 5. 1951. V říjnu 1951 přesunut do Zelené Hory u Nepomuku, k 1. 10. 1957 reorganizován na 8. technický pluk.
- 2. – VÚ 8030 – Most – lehký – branci Cj, Cd – 15. 5. 1951. V srpnu 1951 přesunut do Jezeří, v srpnu 1952 do Mariánských Lázní, v říjnu 1953 do Kynžvartu a v říjnu 1956 do Stříbra. V prosinci 1957 zrušen.
- 3. – VÚ 8023 – Dvůr Šternberk – lehký – branci Cj, Cd – 1. 11. 1952. V únoru 1953 přesunut do Velkých Losin a v dubnu 1954 do Fulneku, k 1. 10. 1956 reorganizován na 137. silniční stavební prapor.
- 4. – VÚ 8036 – Podolinec – lehký – branci Cj, Cd – 1. 11. 1953. K 1. 11. 1955 reorganizován na 4. technický pluk.
- 5. – VÚ Kysíbl – lehký – branci Cj, Cd – 1. 11. 1953. K 1. 11. 1953 reorganizován na 5. ženijní technický prapor.
- 6. – VÚ Fulnek – lehký – branci Cj, Cd – 1. 11. 1953. K 1. 11. 1953 reorganizován na 6. ženijní technický prapor.
- 7. – VÚ 4416 – Orlová – těžký – branci Cj, Cd – 1. 7. 1953. V červenci 1953 přesunut do Libkovic u Mostu, v říjnu 1954 do Litvínova, v prosinci 1955 zrušen.
- 8. – VÚ 3864 – Karviná – těžký – branci Cj, Cd – 1. 7. 1953. V prosinci 1954 přesunut do Bludovic, v prosinci 1955 zrušen.

9. – VÚ 3830 – Karviná – těžký – branci Cj, Cd – 1. 7. 1953. Zrušen k 1. 1. 1957.
10. – VÚ 1109 – Karviná – těžký – 1. 11. 1953. Vznikl reorganizací II. PTP, k 1. 12. 1958 zrušen.
11. – VÚ 6197 – Orlová – těžký – 1. 11. 1953. Vznikl reorganizací IV. PTP, v roce 1954 přesunut do Havířova, v říjnu 1958 zrušen.
12. – VÚ 7347 – Horní Suchá – těžký – 1. 11. 1953. Vznikl reorganizací V. PTP, v prosinci 1958 zrušen.
13. – VÚ 3851 – Ostrava-Radvanice – těžký – 1. 11. 1953. Vznikl reorganizací 13. PTP, v srpnu 1958 zrušen.
14. – VÚ 5123 – Horní Suchá – těžký – 1. 3. 1954. Vznikl reorganizací 14. pomocného technického praporu, v září 1958 zrušen.
51. – VÚ 6361 – Mimoň – lehký – 1. 11. 1953. Vznikl reorganizací 51. PTP, v říjnu 1954 přesunut do Prahy a k 1. 10. 1957 zrušen.
52. – VÚ 4934 – Svatá Dobrotivá – lehký – 1. 3. 1954. Vytvořen reorganizací 52. PTP, v březnu 1956 přesunut do Stružné u Karlových Varů a v květnu téhož roku do Mariánských Lázní, k 1. 10. 1957 reorganizován na 9. technický pluk.
53. – VÚ 9991 – Rajhrad – lehký – 1. 11. 1953. Vznikl reorganizací 53. PTP, k 1. 10. 1957 reorganizován na 2. technický pluk.
57. – VÚ 5447 – Kladno-Libušín – těžký – 1. 5. 1954. Vznikl reorganizací 57. PTP, k 1. 10. 1956 zrušen.
59. – VÚ 7332 – Bílina – lehký – 1. 11. 1953. Vznikl reorganizací 59. PTP, v prosinci 1957 zrušen.
60. – VÚ 3827 – Děčín – lehký – 1. 11. 1953. Vznikl reorganizací 60. PTP, k 1. 10. 1956 reorganizován na 79. mostní stavební prapor.
61. – VÚ 1046 – Rumburk – lehký – 1. 11. 1953. Vznikl reorganizací 61. PTP, v říjnu 1956 přesunut do Zákup a reorganizován na 3. silniční stavební prapor.
64. – VÚ 8039 – Varnsdorf – lehký – 1. 11. 1953. Vznikl reorganizací 64. PTP, k 1. 10. 1956 reorganizován na 59. silniční stavební prapor.

65. – VÚ 1538 – Dolní Životice – lehký – 1. 5. 1954. Vznikl reorganizací 65. PTP, v lednu 1955 přesunut do Nového Bohumína a v lednu 1956 do Podolince, v prosinci 1957 zrušen.
66. – VÚ 7330 – Bilina – lehký – 1. 11. 1953. Vznikl reorganizací 66. PTP, v říjnu 1954 přesunut do Prahy a v prosinci 1955 do Bohosudova, k 1. 10. 1956 reorganizován na 79. silniční stavební prapor.
67. – VÚ 7339 – Zdechovice – lehký – 1. 5. 1954. Vznikl reorganizací 67. PTP, k 1. 10. 1957 reorganizován na 7. technický pluk.
68. – VÚ 6160 – Komárno – lehký – 1. 5. 1954. Vznikl reorganizací 68. PTP, k 1. 10. 1956 reorganizován na 157. mostní stavební prapor.

Vyšší velitelství

Pomocná technická skupina

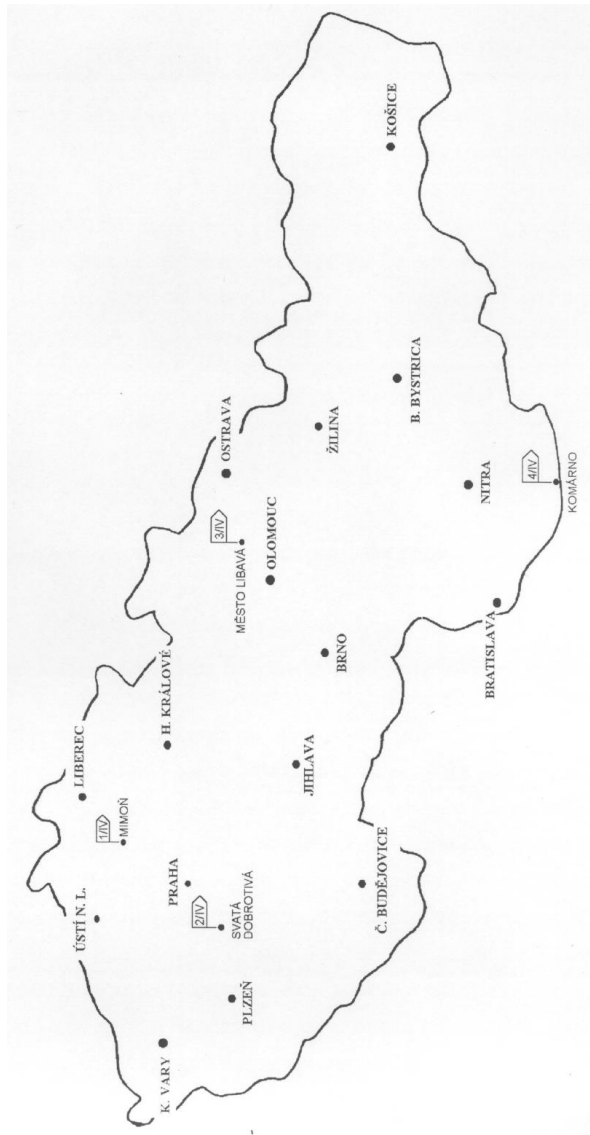
55. – VÚ 9115 – Orlová – 1. 6. 1951. Velitelský orgán pro těžké prapory v Ostravsko-karvinském revíru. K 1. 3. 1954 reorganizován na 55. technickou skupinu.

Technické skupiny

1. – VÚ 8043 – Praha – 1. 3. 1954. Vytvořeno k řízení 51., 59., 61. a 66. TP a 67. PTP. Zrušeno v prosinci 1957.
2. – VÚ 9656 – Dvůr Šternberk – 1. 3. 1954. Vytvořeno k řízení 1., 2., 52., 60., a 64. TP. V prosinci 1954 přesunuto do Plzně, v prosinci 1958 zrušeno.
3. – VÚ 9693 – Rajhrad – 1. 3. 1954. Vytvořeno k řízení 3., 4. a 53. TP a 65. a 68. PTP. V prosinci 1955 přesunuto do Přerova, v prosinci 1958 zrušeno.
55. – VÚ 9115 – Orlová – 1. 3. 1954. Vzniklo reorganizací velitelství 55. pomocné technické skupiny, zrušeno v prosinci 1958.

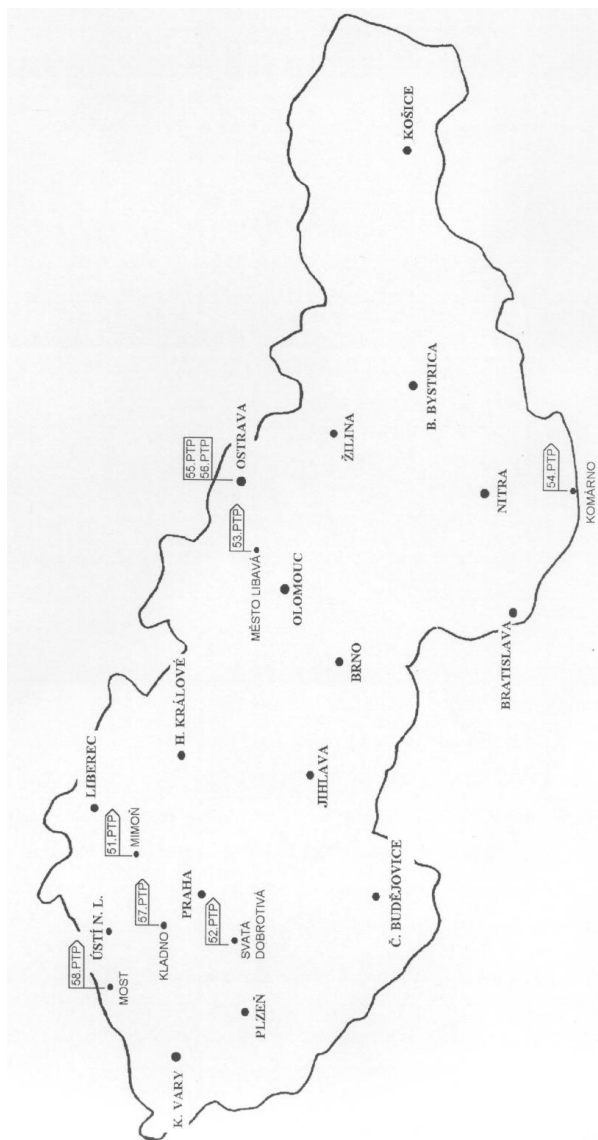
Mapová příloha č. 1

Dislokace silničních praporů vytvořených v říjnu 1948.

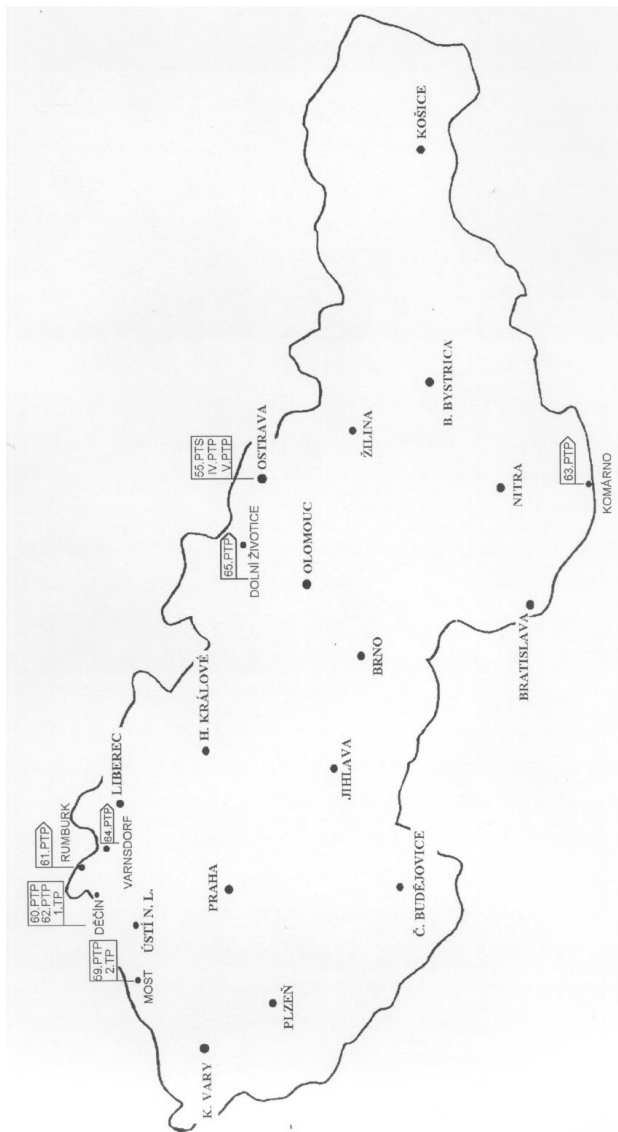
Mapová příloha č. 2

Dislokace pomocných technických praporů vytvořených na podzim 1950.

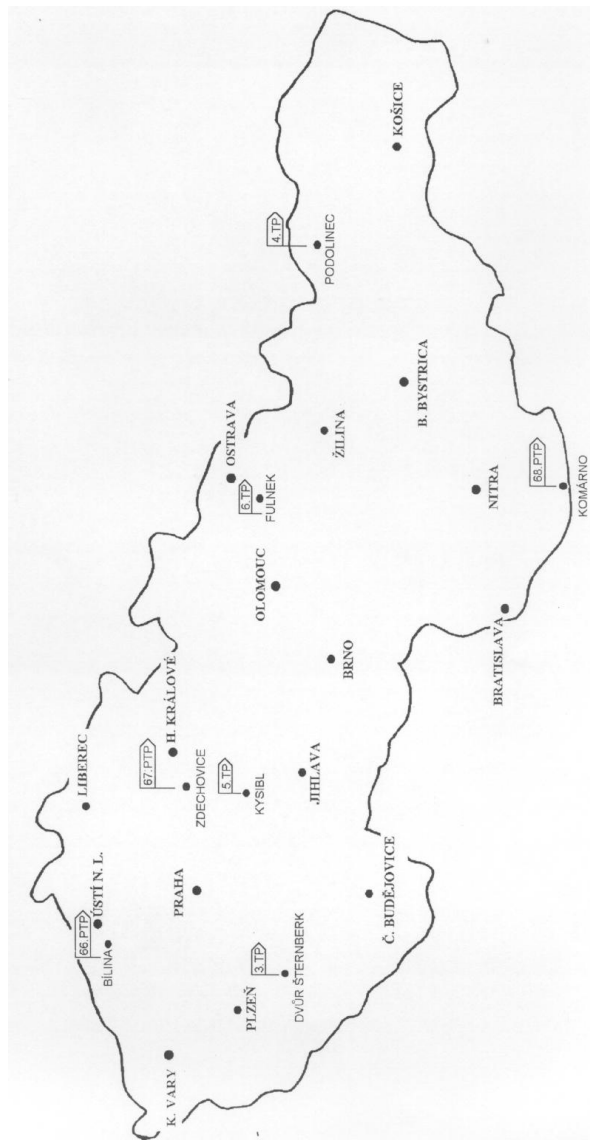
Mapová příloha č. 3

Dislokace pomocných technických praporů vytvořených v roce 1951.

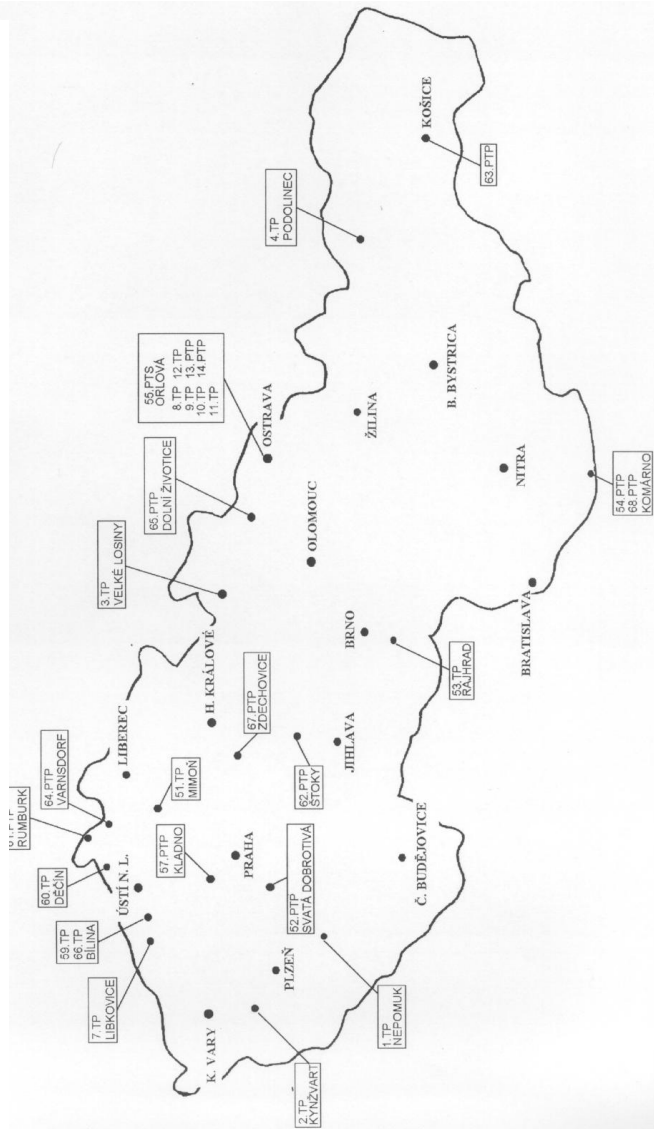
Mapová příloha č. 4

Dislokace pomocných technických praporů vytvořených v roce 1952.

Mapová příloha č. 5

Dislokace vojenských pracovních jednotek k 1. listopadu 1953.

Použité prameny a literatura, doporučená literatura

Prameny

Vojenský ústřední archiv Praha, oddělení Vojenský historický archiv, fondy:
Sekretariát ministra národní obrany 1945–1963
Vojenská rada ministra národní obrany 1950–1955
Užší poradní sbor ministra národní obrany 1948–1950
Rozkazy ministra národní obrany 1945–1963
Náměstek ministra národní obrany pro věci materiální 1948–1955
4. oddělení hlavního štábu 1945–1950
I. odbor MNO 1945–1950
X. odbor MNO 1948–1950
Velitelství ženijního vojska 1945–1955
Legislativní oddělení MNO 1945–1950
Organizační a mobilizační správa MNO 1950–1963
Hlavní stavební a ubytovací správa MNO 1950–1955
Hlavní správa vojenských staveb MNO 1950–1955
Hlavní intendantní správa MNO 1950–1955
Hlavní soudní správa MNO 1950–1955
Hlavní zdravotnická správa MNO 1950–1955
Hlavní politická správa 1950–1955
Velitelství vojenských pracovních jednotek 1951–1954
Velitelství vojenských technických jednotek 1954–1958
Zrušené útvary, fondy č. 400, 406, 408, 771, 850, 1085, 1164, 1168, 1236, 1369, 1516, 1520, 1541, 1638, 1711, 1748, 1749, 1750, 1756, 1758, 1759, 1767, 1768, 1849, 1904, 1906, 2260, 2268, 2269, 2294

Státní ústřední archiv Praha: fond 02/5

Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Praha:
Archiv bývalého Federálního shromáždění,
fond Branný a bezpečnostní výbor 1946–1954

Literatura

- Bílek, Jiří: Pětépáci aneb Černí baroni úplně jinak. Plzeň 1996.
- Bílek, Jiří: Pomocné technické prapory 1950–1954. Vznik, vývoj, organizace a činnost. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1992. Sv. 3.
- Bílek, Jiří: Technické jednotky čs. armády v letech 1950–1963. HaV 1994, č. 5, s. 65–88.
- Bílek, Jiří: Vojáci druhé kategorie. Srovnání výstavby a činnosti vojenských jednotek využívaných k politické perzekuci v Československu, Maďarsku a Polsku na počátku 50. let. HaV 1997, č. 5, s. 73–93.
- Bílek, Jiří: Vojáci druhé kategorie II. Srovnání výstavby a činnosti vojenských jednotek využívaných k politické perzekuci v Československu, Maďarsku a Polsku na počátku 50. let. HaV 1997, č. 6, s. 57–86.
- Branný zákon. Praha 1950.
- Břach, Radko: Akce IRENA. Perzekuční zásah proti důstojníkům 11. pěší divize v Plzni v letech 1950–52. HaV, 1993, č. 5, s. 3–53.
- Břachová, Věra: Destrukce důstojnického sboru čs. armády po únoru 1948. HaV 1992, č. 3, s. 109–127.
- Cílek, Roman: Prokletí moci. Praha 1991.
- Csonkaréti, Károly: Szigorúan Titkos! Dandár! Budapest 1994.
- Dvořáková, Zora: Z letopisů třetího odboje. Praha 1992.
- Galandauer, Jan: Zachvěl se, zakymácel rudý prapor náš. Vojensko civilní pohřeb Klementa Gottwalda. HaV 1995, č. 1, s. 40–65.
- Hanzlík, František: Bezpečnostní složky v boji o uchopení moci v českých zemích v letech 1945–1948. Brno 1992
- Hanzlík, František: Únor 1948. Výsledek nerovného západu. Praha 1997.
- Hanzlík, František – Pospíšil, Jaroslav: Soumrak demokracie. Reicinovo obranné zpravodajství na cestě KSČ k moci. Vizovice 2000.
- Hejl, Vilém: Zpráva o organizovaném násilí. Praha 1990.
- Hořké vzpomínání. Z dopisů a vzpomínek chlapců pětépáků. Praha 1996.
- Hořké vzpomínání II. Z dopisů a vzpomínek chlapců pětépáků. Praha 1999.

- Internačné formy politickej perzekúcie. Zborník referátov, reminiscencií a autentických dokumentov. Košice 1992.
- Juza, Josef: Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1996.
- Kaplan, Karel: Československo v letech 1948–1953. Praha 1991.
- Kaplan, Karel: K politickým procesům v Československu. Dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968. Praha 1994.
- Kaplan, Karel: Nekrvavá revoluce. Praha 1993.
- Kaplan, Karel: Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948–1956. Brno 1996.
- Kaplan, Karel: Pět kapitol o Únoru. Praha 1996.
- Kaplan, Karel: Pravda o Československu 1945–1948. Praha 1990.
- Kaplan, Karel: Procesy s československou generalitou. HaV 1990, č. 3, s. 46–56.
- Kaplan, Karel: Sovětští poradci v Československu. Praha 1993.
- Kaplan, Karel: Stát a církev v Československu v letech 1948–1953. Brno 1993.
- Kratochvíl, Antonín: Žaluji. Stalinská justice v Československu I, II, III. Praha 1993.
- Lichnovský, Milan: Bedřich Reicin a Československá armáda I. HaV 1994, č. 1, s. 3–36; II (1945–1948). HaV 1994, č. 2, s. 3–44.
- Lichnovský, Milan: Bedřich Reicin a Československá armáda (1948–1952). HaV 1995, č. 6, s. 81–117.
- Lorenz, Zdeněk: Vojna není kojná aneb Byl jsem u PTP. Praha 1995.
- Nalepa, Edward: Wojskowe bataliony górnicze w Polsce w latach 1949–1959. Przegląd historyczny 1994, č. 1–2.
- Ondo, Ján: Armáda bez zbraní. Trnava 1996.
- O procesech a rehabilitacích. Zpráva „Pillerovy komise“ o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949–1968. I, II. Praha 1990.
- Petrik, Vincent: Čudná vojenčina. Trnava 1993.
- Príslušníci pomocných technických praporů okresu Chrudim. Chrudim 2000.
- Radosta, Petr: Protikomunistický odboj. Historický nástin. Praha 1993.
- Richter, Karel – Benčík, Antonín: Kdo byl generál Píka. Portrét čs. vojáka a diplomata. Brno 1977.

- Řezníček, Petr: Ze vzpomínek některých příslušníků pomocných technických praporů. (Hořká každodennost v táborech PTP). Diplomová práce. Jihočeská univerzita, PedF, Historický ústav Jihočeské univerzity. České Budějovice 2001.
- Šimončíč, Jozef: Pomocné technické prapory (PTP) 1950–1954. Viera a život 2000, č. 3, s. 254–274.
- Štaigl, Jan: Vznik, vývoj a činnost PTP na Slovensku po februári 1948. Vojenská história 1997, č. 2, s. 45–73.
- Šterbák, Michal: Hromy blesky nad Tatrami. Vlastní náklad, nedat.
- Tábory nucené práce a další projevy perzekuce. Opava 1991.
- Ústava Československé republiky a předpisy s ní souvisící. Praha 1955.
- Ústava 9. května. Praha 1948.
- Wojdalski, Zygmund: Wojskowy Korpus Górniczy. Dzieje najnowsze 1983, č. 3.

Seznam zkratek

5LP – pětiletý plán
apod. – a podobně
atd. – a tak dále
AVSP – Armádní vedení stranické práce
brig. – brigádní
cit. – citovaný
č. – číslo
čj. – číslo jednací
čl. – článek
ČSM – Československý svaz mládeže
ČSSL – Československé státní lesy
ČSSZ – Československé stavební závody
DOV – doplňovací okresní velitelství
DOZ – důstojník Obranného zpravodajství
dr. – doktor
dův. – důvěrné
ed. – editor
gen. – generál
GŠ(T) – generální štáb
ha – hektar
HaV – Historie a vojenství
HINT – Hlavní intendační správa
HKS – Hlavní kádrová správa
hl. št. – hlavní štáb
HPS – Hlavní politická správa
HS – hlavní správa
HSS – Hlavní soudní správa
HSUS – Hlavní stavební a ubytovací správa
HSVS – Hlavní správa vojenských staveb
HT – hlavní týl
ing. – inženýr
INTS – Intendanční správa
JUDr. – doktor obouhého práva
JZD – jednotné zemědělské družstvo

k. – karton
kab. – kabinet
Kčs – koruna československá
klas. – klasifikace
KNV – krajský národní výbor
kpt. – kapitán
KR – kárná rota
KŘ – Kázeňský řád
KSČ – Komunistická strana Československa
KV – krajské velitelství
KVV – krajské vojenské velitelství
min. – ministr
mj. – mimo jiné
mjr. – major
MNB – Ministerstvo národní bezpečnosti
MNO – Ministerstvo národní obrany, ministr národní obrany
MNV – místní národní výbor
MPE – Ministerstvo paliv a energetiky
MSK – Ministerstvo státní kontroly
MUDr. – doktor veškerého lékařství
n. p. – národní podnik
NDR – Německá demokratická republika
NM – náměstek ministra pro věci materiální
NO – Národní obrana
npor. – nadporučík
NROS – Nejvyšší rada obrany státu
OBZ – Obranné zpravodajství
odb. – odbor
odd. – oddělení
odst. – odstavec
okr. – okres
OMS – Organizační a mobilizační správa
ONP – organizace národního pojištění
ONV – okresní národní výbor
OS – Operační správa
OV – okresní velitelství

p. – pan
P. – páter
PDŠ – poddůstojnická škola
PedF – Pedagogická fakulta
pí – paní
plk. – plukovník
plm. – plnometr (metr krychlový)
pol. – politický
por. – poručík
pozn. – poznámka
pplk. – podplukovník
ppor. – podporučík
PŘVL – podnikové ředitelství Vojenských lesů
PTP – pomocný technický prapor
PTS – pomocná technická skupina
PVS – politickovýchovná světlice
q – metrický cent
r. – rok, ročník
ŘVL – ředitelství Vojenských lesů
s. – soudruh
s. – strana
Sb. – Sbirka (zákonů a nařízení)
SDV – Sborník důvěrných výnosů
SM – sekretariát ministra (národní obrany)
SNB – Sbor národní bezpečnosti
srov. – srovnej
StB – Státní bezpečnost
SÚA – Státní ústřední archiv
SUS – Stavební a ubytovací správa
SVBO – skupina vojenských báňských oddílů
SVPJ – skupina vojenských pracovních jednotek
ŠAP – štábní automobilní prapor
ŠDZ – Škola na důstojníky v záloze
ŠKP – Štátný katalog prací
škpt. – štábní kapitán
t – tuna

t. r. – tohoto roku
tj. – to jest
TP – technický prapor
TR – tajný rozkaz
TS – technická skupina
tzv. – tak zvaný
UPS – Užší poradní sbor (ministra národní obrany)
ÚS – útvarová skupina
ÚV – ústřední výbor
v. r. – vlastní rukou
VBO – vojenský báňský oddíl
VC – výjimečné cvičení
VHA – Vojenský historický archiv
VKS(b) – Všesvazová komunistická strana bolševiků
VL(S) – Vojenské lesy (a statky)
VO – vojenská oblast (okruh)
VPJ – vojenské pracovní jednotky
VR MNO – Vojenská rada ministra národní obrany
VÚ – vojenský útvar
VVPJ – velitelství vojenských pracovních jednotek
VVT – vojenský výcvikový tábor
VŽV – velitelství ženijního vojska
ZS – Zdravotnická správa
ZVP – zástupce velitele pro věci politické

Jmenný rejstřík

A

Adamec, Jáchym 155
Auerová 155

B

Benčík, Antonín 14,274
Bílek, Jiří 3,4,14,46,62,64,73,139,
163,273
Boček, Václav 157
Brenkus, Adolf 63
Břach, Radko 14,273
Břachová, Věra 12,14,273
Bulava 148

C

Cílek, Roman 273
Csonkaréti, Károly 163,167,273

Č

Čepička, Alexej 12,18,27,185,195,236

D

Doležal, Pavel 192
Dubček, Alexander 160,260
Duchoň, Luděk 148,160
Dunajevský, I. 121
Dusil, Jiří 170
Dvořák, Antonín 237
Dvořáková, Zora 11,273

E

Effenberk, Bohuslav 171
Eger, Josef 61,62,106,111,112,115
Ervin 62

F

Fáborský, Antonín 155
Fábry, Ján 68
Fabšič, Jiří 158
Foerster, Josef Bohuslav 237
Forbelský, Josef 63,89,112,114,115
Forbelský, Ladislav 63
Frank, Petr 25,140

G

Gajewský, Karel 159
Galandauer, Jan 273
Gottwald, Klement 12,143,144,273
Grubner, Karel 69,72

H

Hajný, Josef 130
Hanzlík, František 11,273
Hanzlíková, Vlasta 156
Hart, Vratislav 95
Hejl, Vilém 11,273
Hes, Bohumil 149
Hnědý, Jiří 133
Hojer, Miloš 192
Holeš, Jan 99,112,117,148,149
Holý, Vladimír 32,58,59,63,65,67,71,
172,233,234

Hora, Milan 71
Horák, Jan 131,156
Horák, Josef 161,171
Horský 112
Hostinský, Vladimír 138
Huleš, Jan 115
Husák, Gustáv 13

J

Jakubec, František 86,87
Janok, Ján 63,93,104,124
Jarkovský, Josef 131
Jindřich, Jindřich 237
Junek, Pavel 25
Juza, Josef 25,86,88,92,131,138,139,
147,149,155,157,158,160,170,274

K

Kaplan, Karel 11,274
Kapr, Jan 237
Kment, Vít 237
Kmoníčková 149
Kočí 69
Kolowrat, Kryštof 92
Konečný 89
Kop, Antonín 142
Kopecký, Otakar 147,170
Koranda, Zdeněk 235
Koryčanský, Cyril 121
Košut, Bohumil 63
Kotten, Antonín 66
Kotuliak, Vincent 68,69,87,89,90,94,
97,134
Kozel, Karel 155
Král, Václav 124
Kratochvíl, Antonín 11,159,233,274
Kříčka, Jaroslav 120,237
Křížkovský, Pavel 237

Kudláček, František 156
Kulhánek, Václav 84
Kutlštejn, Václav 25
Kyncl, Zdeněk 88,89,126

L

Larisch Mönnich, Eduard Bedřich 171
Laštovička, Bohuslav 57,59
Laušman, Bohumil 157
Lenin, Vladimír Iljič 99
Lichnovský, Milan 12,274
Lopaťuk, Vladimír 72,161
Lorenz, Zdeněk 274
Lukeš, Julius 121

M

Mamula, Miroslav 261
Mayer, Ladislav 122
Med, Otakar 130
Měrka, Karel 63,120
Metelka, Jan 160
Mezník, Jaroslav 77
Miken, Jiří 26
Mikeš, Bohuslav 131,154,155
Mikláš, Rudolf 115
Mikovič, Jozef 63
Moyzes, Alexander 120

N

Nalepa, Edward 163,164,274
Nešvera, Josef 237
Nosov 237
Novák, Antonín 85,160
Novák, Rudolf 158
Nový, Jan 64

O

Ondo, Ján 73,95–97,99,113,141,
148,274

P

Paizker, B. 259
Pala, František 237
Pavliček, Vladimír 62,70,96,102,106,
107,112,113,115,134,148,171
Pešek, Jiří 99,150
Petrík, Vincent 274
Pícha, František 237
Píka, Heliodor 14,274
Placek, Jan 80
Pospíšil, Jan 11
Pospíšil, Jaroslav 11,273
Procházka, Jaroslav 12,18,19,172,
174–176

R

Radosta, Petr 11,274
Reicin, Bedřich 12,18,21,175,180,
188,274
Richter, Karel 14,274
Růžička, Jiří 137,156
Růžička, Ladislav 158

Ř

Řepová, H. 34
Řezníček, Petr 77,85,87–89,91,99,
103,104,107,108,110–114,117,
118,120,121,123,125,131,133,
136,140,146,147,150,155,158,275

S

Sádovský 113
Sauer, Jan 71
Sebera 62
Sedláček, František 59
Sekanina, Vladimír 139,146
Scherkl, Václav 89
Schwarzer, František 121
Smetana, Josef 155
Smola, Alois 258
Smola, Richard 85
Spáčil, Oldřich 139
Stalin, Josip Vissarionovič 143
Stražil, Josef 236
Suchoň, Eugen 120
Svoboda, Ludvík 13

Š

Šafr 234
Šejna, Jan 261
Šimek, Josef 174,175,178
Šimončíč, Jozef 115,149,275
Škarda, František 133,137,148
Štaigl, Jan 275
Štřáva, Karel 150
Šterbák, Michal 275
Šulčík, Karel 103
Švandrlík, Miloslav 50,60,138,
158,160
Švec, František 62,70
Švorc, Stanislav 157

T

Thoř, Václav 59,234,235
Toman 254
Toupalík, Bedřich 61

U

Uherek, Mojmír 94

V

Václavík, Bohumil 157

Vácha, Karel 234

Valíček, Juvenál Antonín 62,68,70,
89,124,252,255

Vasilko 97

Vávra, Václav 112

Veverka, Josef 170

W

Wojdalski, Zykmund 163,275

Wünsch, Rudolf 237

Z

Zacharov, Vladimír Grigorijevič 237

Zeman, Ján 235

Zlámal, Jaroslav 139

Ž

Žižala, Josef 61,116

Žymierski, Michal 164

RESUMÉ / SUMMARY / RESÜMEE

Resumé

Kniha Pomocné technické prapory (O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci) se věnuje zejména následujícím okruhům:

- systém vyhledávání, označování a povolávání tzv. politicky nespolehlivých branců, instituce tzv. výjimečných cvičení;
- právní aspekty vytvoření a existence pomocných technických praporů (PTP) a vojenských pracovních jednotek (VPJ);
- jejich vznik, organizace a výstavba, typy a počty;
- orgány řízení a velení, důstojníci a velitelé u PTP a VPJ;
- složení PTP a VPJ, prověřování výsledků tzv. převýchovy vojáků;
- průběh služby, materiální a další zabezpečení vojáků;
- pracovní nasazení a pracovní podmínky u PTP a VPJ;
- osudy příslušníků PTP po propuštění z armády, snahy o jejich organizování a rehabilitaci.

Publikace obsahuje množství příloh: autentické texty různých návrhů a směrnic, dislokační mapy i materiály ilustračního charakteru atd.

Summary

The book „Helping Technical Battallions“ (PTP) describes misuses of the army for the political persecution and applies mainly to following problems:

- the system of selecting, designating and calling up to the army of politically unreliable recruits, the institution of a so-called exceptional service

- legal aspects of the formation and being of Helping Technical Battallions (PTP) and Mititary Work Units (VPJ)
- their formation, organisation and construction, types and figures
- organs of command and operation, officer corps and commanding officers in the PTP and VPJ
- the composition of the PTP and VPJ, the checking of results of the so-called re-education of soldiers
- the workload and conditions of the work in the PTP and VPJ
- life stories of members of the PTP after their dischage of the army, efforts to organise and rehabilitate them

The publication contains a lot of annexes: texts of different guidelines, dislocation maps and illustrating documents.

Resümeec

Das Buch „Die Behilfliche Technische Fahnen“ (PTP) widmet sich einer der Formen des Missbrauches der Armee zu einer politischen Persekution und beschreibt folgende Probleme:

- das System der Aufsuchung, der Bezeichnung und der Einberufung der sogenannten politisch unverlässlichen Wehrpflichtigen, die Institution der sog. Ausnahmeübungen
- Rechtsaspekte der Bildung und des Bestandes der Behilflichen Technischen Fahnen (PTP) und der Militärischen Arbeitseinheiten (VPJ)
- das Entstehen, die Organisation, der Aufbau, die Typen und die Anzahl der PTP und VPJ
- die Führungsorganen, Offiziere und Befehlshaber bei den PTP und VPJ
- die Zusammensetzung der PTP und VPJ, die Überprüfung der Ergebnisse der sog. Umerziehung der Soldaten

- der Arbeitseinsatz und die Arbeitsbedingungen bei den PTP und VPJ
- die Schicksale der PTP-Angehörigen nach der Dienstenthebung und das Anstreben um ihre Organisierung und Rehabilitation

Die Publikation beinhaltet viele Anlagen: autentische Texten verschiedener Richtlinien, Dislokationskarten, Illustrationsmaterialien u. a.

Ediční poznámka

Text byl upraven podle platné kodifikační normy, a to včetně citací a dokumentů otištěných jako přílohy (jinak zůstává jejich jazykový styl bez zásahů).

Zkratky, jež jsou v dobových materiálech užívány v různých variantách, byly sjednoceny; podobná úprava sjednotila i užívání velkých písmen v názvech organizací a jejich částí.

U dokumentů v přílohách není dodržena původní typografická úprava. Z výše uvedených důvodů tedy nelze hovořit o kritickém vydání dobových materiálů.

Autorské a editorské poznámky k citacím a dokumentům jsou uváděny v hranatých závorkách, obdobně je naznačeno i vypouštění textu: [...].

Ve jmenném rejstříku nejsou bohužel u všech jmen uvedena křestní jména. Je to dáno častou neúplností pramenných materiálů (zejména vzpomínek pamětníků).

Překlady resumé do anglického a německého jazyka provedl ing. Karel Kervitcer.

Text byl edičně připravován v prosinci 2001.

J. T.

Jiří Bílek

Pomocné technické prapory

O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci

Editoři Eva Kovářová a Jan Tábořský
Vydává Úřad dokumentace a vyšetřování
zločinů komunismu
v edici Svědectví
v Tiskárně MV, p. o.,
Bartůňkova 14,
149 01 Praha 415.

Vydání 1., náklad 2000 výtisků
Praha 2002

ISBN 80-902885-7-X